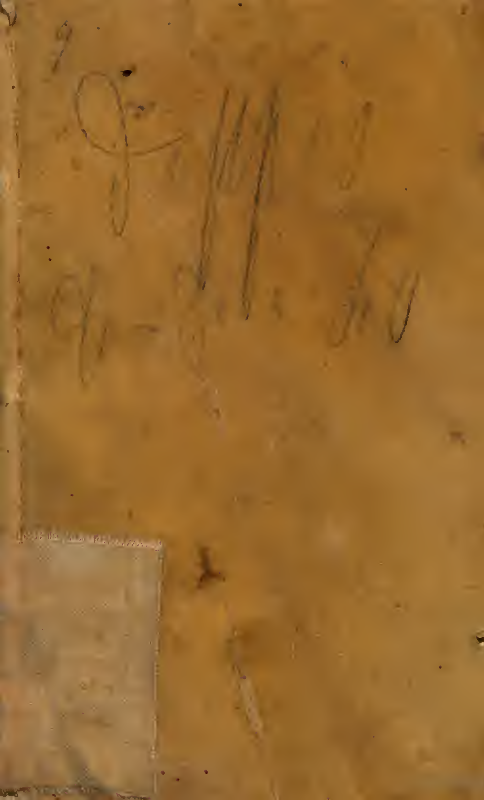

NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
8
36 G
11
ROMA

DE REBVS HISPANICIS, LVSITANICIS, ARAGONICIS, INDICIS & AETHIOPICIS.

Damiani à Goes, Lusitani,
Hieronymi Pauli, Barcinonensis,
Hieronymi Blanci, Cæsa augustani,
Iacobi Teuij, Lusitani,

OPERA.

Quorum seriem, vide Lector, pag. sexta.
Partim ex manuscriptis nunc primum eruta, partim auctiora edita.

COLONIAE AGRIPPINAE,
In Officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylij. ANNO M DCII.
Cum gratia & priuileg. S. Cæsar. Maiestat.

CLARISSIMO VIRO D. EMANVELI XIMENIO NOBILI LVSITANO S.

HIstoriam, quã accuratè Tullius *lib. 2. de orat.* describit, proceres, magnosque viros olim scripsisse, testantur Thucydides, Xenophõ, Sallustius, & qui solus sufficit. C. Iulius Cęsar. Post autem cũ hic mos ꝓpemodũ videbatur euanescere, exorti sunt reges, qui ex multis præcipuos. i. viros nobiles & eruditos elegerũt, vt in rebus à se pręclarè gestis describẽdis, calamos tererẽt. Neminẽ vero hoc diligẽtiori vnquã studio fecisse, Hispaniarum & Lusitanorũ regib. ꝑotẽtissimis noui orbis dominatoribus, manifesto cõstat: quas. n. curas, quos nõ sumptus collocarũt, in euocãdis vndequaq; viris doctis, quos huic muneri cũ laude præficerẽt? neq; id immeritò. Videbãt nimirũ, rerũ à se gestarũ memoriã, tanta cũ admiratione ad exteros nũquã peruẽturã. Horũ scriptorũ illi, q̃in cõcinnãda historia nõ laborabãt, operã suã ponebãt in patriæ natura & opib. illustrandis; inter quos diligẽtissimi fuerũt, quos ad te *Claris. D. Ximene* nũc mitto.

 Solent

Solent enim amici, quando amoris ignẽ jam quasi sopitum excitare conantur, amicos sine munere vix vnquam salutare. Familiaritatem vero, quam cum clarissima *Ximeniorum* familia, contraxit olim, dum apud ipsos in Belgio versaretur, pater meus, obsignauit Illust. & Generos. D. *Ferdinandus Ximenius*, Eques S. Stephani, Dominus Rochetarum & S. Messani, quando me ex salutari renouationis fonte ablutum, puerulũ suscepit, patruus tuus. Hunc, quia fata nobis, ô nimis fera! Florentiæ abstulerunt, in te translatum (si licet cũ Pythagora παλιγγενεσίαν admittere) videor admirari. Si enim virtutem tuá, humanitatemq; cõsidero, cæterasq; fortunæ dotes, quibus inter Lusitanos tuos in primis es celebris; singulare ingenium agnosco, insignem humanitatem suspicio, summam prudentiam, adiuncto plurimarum rerum vsu, qui quasi ætatem superet, admiror. Tibi itaque literarium hoc, cum nouo anno nouum munusculum cõcinnaui, quod Lusitanorum scripta, nemini, nisi Lusitano dignius inscribi possunt, quia gentis istius & morum gnaro, quia virtutum heroicarũ hæredi: cui natura inditum quendam virtutis amorem cõspicimus, qui vt inter priuatos parietes inglorius delitescat, minimè patitur Vnde etiam Lusitanorũ præclaris toga sagoq; gestis, pleni sunt omnium historiarum libri, volatq;

virtu-

virtutum illarum decantatrix fama, per vniuersum orbem nunquam interitura. Accipe igitur *Cl. D. Ximenie.* munus hoc (crede mihi) ab ore rotundo profectum, neque illud ex pondere, sed animo metire. In amicitia enim nisi apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum est, nihil exploratum. Vale. Coloniæ Vbiorum. Idid. Ia. ꟾↄ.ꟾↄ c.11. Ex gallina Birckmannica.

T. D.

Deditissimus.

Arnoldus Mylius Arn.
F. Birckmannus.

CATHA-

CATHALOGVS
EORVM
Quæ hoc volumine continentur.

HISPANICA, LVSITANICA ET ARAGONICA.

ÆTHIOPICA ET INDICA.

habuit, Fructum à Goes nomine, eiusdem regis cubi-biculariam, hominem probum & amicis vtilem. Ille lustrandi orbis iam inde à puero cupiditate flagrabat, ne obscurus domi atq; inglorius, (quod in patria fere quisque neglectus iaceat,) cōsenesceret. Per Germaniam itaque & Belgicam Galliam, Lusitanorum Regum negotia gerens, per annos amplius quatuordecim, terra mariq; iactatus, honorificas obiuit legationes, ad ipsum etiam Sarmatiæ Regem, quæ Polonia hodie dicta est senex tandem fama clarus, litterisq; diues, & prudentia instructus reuertit. Primum igitur in Belgium nauigio delatus, iactis iam vel in grandiore ætate fundamentis, Italiæ visendæ, vt scientiarum parentis, percupidus, eruditorum hominum commendatione Patauium se contulit, anno eius seculi CIↃ.IↃ.XXXIIII. *Hic in Petri Bembi hominis ea ætate disertissimi, & Patricij Veneti, qui post à Paullo* III *virtutis ergo an. 1539. in Purpuratorum Patrum collegium est allectus, amicitiam se insinuauit. Hic hominis elegantia morumq; suauitate, vehementer delectatus, sponte, quod aiunt, currentem incitauit, studijsque calcar addidit. Quatuor ipsos annos Pataui commoratus, vsus quoque doctore est Lazaro Bonamico Professorum disertissimo. Aestate vero dum Vindemialibus feriæ cessat onesque dari solent, vltro citroq; peregrinari gruum more consueuit: siue quod ingenio esset Mercuriali, & profectioni adsueuisset, siue quod capitis vertigine assidue conflictaretur, cui malo vectationem præsens adferre remedium medicorum filij affirmarent. Vsus & ami-*

 citia

citia est crebris litteris Iac. Sadoleti, & Christoph. Madruccij Cardinalium, quorum hic Tridenti, Carpentoracti ille, præsulem agebat. Anno verò eius seculi XXXVIII. Louanium postliminio rediit, & Conradum Goclenium, quique illi succenturiatus fuit, Petrum Nannium Latinæ doctores linguæ, vt disertos homines, & eruditos in primis coluit. Musicæ autem à pueritia deditus, vsque eò Lusitanicæ gentis ritu, excelluit, vt ea cōponeret, quæ in templis alij modularentur. Sic & Athenienses Musicam litteris, ac gymnasticæ, natationique coniunxisse accepimus: pro quibus, è palliata Comœdia, in Togatam retulit Terentius Venationem & Philosophiam, ad quā libero digna homine artes & Musica referantur.

Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studiū adiungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad Philosophos.

Musicam autem Damiani, popularis eius Andreas Resendius, poeta eius aui non ignobilis, celebrauit hoc epigrammate.

Elige vtro mauis horum te nomine dici;
An Phœbi an Orphei; dulcis vterq; modis.
Aut (si non spernis genus,) à quo Musica primum

In-

Inuenta est, nobis sis, Damiane, Tubal.

Huic altera, ex parte respondere Poeticam non ignorans, quod hac rythmis, illa sonis, vtraque numeris constet; & licet grandis iam natu esset, discere non erubuit, Latinæque sese Eloquentiæ addixit, M. Catonis exemplo; qui iam septuagenarius Græcas litteras (quas cum gente ipsa cane peius & angue ad eam diem oderat) tam auidè arripuit, quasi diuturnam sitim explere vellet. Sed quo vsus Damianus magistro? poeta ipse dixerit:

Quis docuit? suus ille Grapheus. quis duxit in alti
Pimplæi montis culmina sacra? Grapheus.
Quis pinxit? suus ille Grapheus, Cornelius idem,
Nouit qui & versu, & pingere penicuло.

Cornelius autem hic à Secretis fuit Reip. Antuerpiensis, vt & Ioachimus Polites, Goesa Zelandiæ oriundus. poeta egregius, & ab Actis Reip. (Graphiarios *ibi nominant) qui & carmine Damianum prædicauit. Hic animum tandem ad matrimonium appulit, duxitque Hagæ Comitis, (quod oppidum Batauorum curia est) nobilē virginē Ioannā ab Hargen, liberaliter educatam, eleganti forma, dignamq́, quæ vni illi nuptui daretur, præterea nemini. Quemadmodum in Epithalamio, quod post vitā subiecimus, Alardus Amstelredamus cecinit.*

Sustulit ex ea filium, cui Emanueli nomen à Rege

illo

illo Portugalliæ inuicto: de quo nomine & omine in pueri recens nati Genethliacum lusit, Petrus Nannius.

Ab aula ac palatina seruitute, animum pridem abduxerat, vt studijs se daret commodius, posteritatiq; subseruiret, memor illius Marci Varronis sententiæ, qua legendoscribendoq; procudi *vitam iubet, hortante eodem & stimulos addente versibus, Andrea Resendio Eborensi, vate insigni, & aulicæ iam vitæ pertæso: vt veteris illud poetæ, identidem vterq; memoria repeteret.*

—exeat aula. Qui vult esse pius.

Igitur domicilium Louanij post tot tantasq; peregrinationes, veluti in sede Musarum, collocarat; cum ecce tanquam Dauus, Comœdiam turbans, interuenit bellum, quieti eius inuidens. Etenim anno CIↃ. IↃ.XLII. *obsessa vrbs Louaniensis à Martino Rossemio, Duce non impigro, qui Geldrorum copias, Regis Gallorum auspicijs in Brabantinū agrum, Caroli Cæsaris vexandi causa, ducebat: & propius factum nihil, quam vt vrbem occuparet, nisi Scholasticorum vi obstitisset, instruente copias animosq; addente Damiano; qui cum senatus populiq; nomine durantibus inducijs ad hostes exiuisset, & ab ipsis in vincula cōiectus esset, violatas inducias causantibus, cum socio suo Metero duobus aureorum liliorum millib. redemptus est; vt terga tandem hostis verterit & in fugam se dederit. Cuius etiam virtutis nomine, gratias publice studiosis Nannius Rhetor egit, ea oratione quæ in manib. est: descripsitq; eam ipsam obsidionem Damianus,*

mianus, Olysipone. Vt & Gelrogallicam illam coniurationem, obsidionemq́, Antuerpiensem Io. Seruilius, verius sane copiosiusq́, narrans, quam in sui temporis Annalibus, *Paulus Iouius. Ceterum de varijs Damiani opusculis, quæ senior Louanij edidit, approbante Academia vniuersa, hæc fere leguntur.* Dien sis in India oppugnatio, *qua Lusitanorum ea virtus enituit, vt profligatis Turcarũ copijs, victoria sint potiti.* Lappiæ descriptio ac deploratio, Laudatio *item* HISPANIAE, *quam Nannio, vt victoriam illam, Bembo inscripsit, qui tum, Venetam meditabatur Historiam. Sebastiani autem Munsteri calumnias refellit, qui Hispanos famelicos, de alieno semper saturos & peregrinos homines, duros, feroces, immanes, imperitos, ingenio infelices, inelegãtes, in sua Cosmographia venenis referta vocasset.* AETHIOPICA *quoque* LEGATIO *magnam legenti voluptatem adfert: vt &* Olysiponensis *vrbis* descriptio. *Igitur hisce ingenij monumentis, & morũ suauitate, facilitate, & erga doctos liberalitate non modo apud suos clarus exstitit, sed & exteris hominibus carus, acceptusq́, vsq; eò fuit, vt vel inuisum, absentemq́, vnicè diligerent. Nam & in Germania, (de Italia enim & Belgio iam commemorauimus,) obseruabatur ab eruditis hominibus: Hẽrico Glareano, Bonifacio Amerbachio, & Sigismundo Gelenio, quorũ his suas in* C. Plinij Naturalem historiam *Obseruationes doctas, Iupiter, & laboriosas, Damiano libens dedicauit; Glareanus libris* de Musica *honorificè prædicauit. Senex in patriam honoris gra-*

tia

gratia à Rege accitus, vt patriã scribere historiam regia auctoritate pergeret, calumnijs æmulorum circumuentus, (Virtutis enim comes inuidia est) in vinculis causam dicere coactus est. Tandem in libera custodia domus atq; vrbis versans, domi suæ mortuus repertus est, siue apoplectico correptus morbo, siue à furacibus suffocatus famulis, incertum. Illud certũ, meliori dignum exitu fuisse. Viuent tamen perpetuò ingenij monumẽta. Imagini eius à Philippo Gallæo Antuerpiæ in æs incisæ Benedictus Arias Montanus, elogium hoc adscripsit:

Gentis Thucydides enarrat gesta Pelasgæ,
Romana claret Liuius historia:
Hic, alia vt taceam serâ data scripta senecta,
AEthiopum accepit nomen ab historia.

CAR-

CARMINA HAEC AD DAmianũ à Goes Equitem Lusitanum, quia ipsorum in vita eius fit mentio, hic subiecimus.

Epithalamion DAMIANI A GOES EQVItis Lusitani, & IOANNAE AB HARGEN HAgensis, per Alardum Amstelredamum.

Nec melius teneris iungũtur vitibus vlmi,
Nec plus Lotos aquas, littora Myrtus amat:
Quam Gosio *lepida est sociata* Ioanna *marito,*
Quam generosa suum deperit Harga *virum.*
Tam bene rara suo miscentur cinnama nardo:
Addita quam vero est Penelope historico.
Quam platanus riuo gaudet, quam populus vnda,
Et quam limosa canna palustris humo:
Tam formosa suum complectitur Harga *maritum,*
Tam coniunx Hargam *suscipit ipse suam.*
Qualiter æquæuo sociatam palmite vitem
Vlmus amat; iunctum sic colit Harga *virum.*
Qualis vbi Oceani renouatus Lucifer vnda
Laudatur Veneri: sic Equiti Harga *places.*
Exijt in cœlum ramis fœlicibus arbos,
Lusitanus ab hac est generatus Eques.
Vt Phebe stellas, vt fratris lumina Pheben
Vincunt, sic vincit dotibus Harga *suis.*

Fœmi-

Fœmina digna illis quos aurea condidit ætas
Principibus natis, principe digna viro,
Digna quidem facies pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamo belli caussa probanda foret,
Floridior prato, longa procerior alno,
Splendidior vitro, candidiorq; niue,
Candidulum lucet sic per bombicina corpus,
Calculus in liquidis vt numeratur aquis;
Nobilis vt species spectando viraginis vrget,
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor,
Carpit item vires, vritq; subinde videndo
Fœmina, clamq; faces addit & igniculos.
Rure leuis verno flores apis inge[illegible] alueo,
Sic Hargæ placidus leniter [illegible]at amor.
Vt Venus ante alios astrorum dirigit ignes
Luciferum, lucem sic amat Harga suam,
Arctius ac hederæ procera astringitur ilex,
Vnam itidem in carnem corpora sumtq; duo.
Qualiter artificis iunctura pollice ceræ
Accipiunt formas igne manuq; datas,
Non aliter Gosij docilis quoq; coniugis Harga
Sedula se placido commodat ingenio,
Vt flor[illegible]t semper laurus nec fronde caduca
Carpitur, æternum sic habet Harga decus.
Et prius incipien[illegible] turres v[illegible]tare columbæ,
Antra f[illegible]ræ pe[illegible]udes gramina, mergus aquas:
Hargam ab amore suo quam duxerit vlla senectus,
Seu vir Nestor erit, Tithonusue senex.
Nil adeo validum est (adamas licet alliget illud)
Vt maneat casti firmius igne thori.

Nil

Nil ita securum blandoq; recognitum amore,
Non sit vt inferius, suppositumq; thoro.

Genethliacum
IN CL. V. DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI FILIVM EMANVELEM.

PETRI NANNII.

Tandem læta dies Erythræo digna lapillo
Aduenit, & patrem te Damiane *facit*
Ominis haud vani est tanta hac clementia cœli,
Quaq; sua ex hyeme nubila nulla tenet.
Indulsit natura tibi, brumaq; nouauit
Tempora, vernali dulcia temperie.
Quoq; magis posses cognoscere munera diua,
Quamq; haud fortuitis casibus istud agat:
Antea ab imbriferis maduerunt omnia nimbis,
Nulla vel à pluuijs hora serena fuit.
Vt metus adfuerit, ne naufraga terra vetustas
Deucalioneas perpeteretur aquas.
Sed postquam in lucem processit pusio dulcis,
Omnia mutatâ clara fuere vice.
Nil Iouis in vultu residet moestumq; minaxq;,
Nec frontem placidam sæua procella tegit,
Vt matrem foueat, simul vt puerum ipse salutet,
Maiale arridens fundit ab axe iubar,
Nil mirum, dedit Alcioni, cum parturit oua,
Incubitus fœdis imbribus vt careat.

Haud æquum fuerat tibi, si Damiane *negaret*
Quod capit ex ipso parua quotannis aux.
Sed puero blandus nitidissima lumina spargit,
Auspicium vt faciat firmiter inde bonum.
Imbre madet cœlum, quoties miser editur infans,
Gaudia præsagit lux sine nube micans.
Adiuuat augurium tam sanctum nomen, vt inde,
Ad quæ sit genitus fata puer, videas.
Nobiscum Deus est *Hebræa voce notatur*
Accepit nomen quod tuus Emanuel.
Parca quod adneuit, cognata vocabula monstrant,
Sic distractus equis rumpitur Hyppolitus.
Sic Agamemnon habet diuturni prælia Martis,
Atq; moras belli nomine significat.
Exitium sonat ipse suum de nomine, primus
Qui cecidit Phrygia Protesilaus humo.
Sic Eua viuentum genitrix, sic Moses ab vndis
Liber ab euentu nomina digna gerit.
Sic erit Emanuel diuis comitatus vbiq;,
Atq; satisfaciet nominis officio.
Cresce puer, patremq; refer, sint numina tecum
Præsidioq; Dei quicquid ages, facias,
Regibus atq; Deis commune hoc nomen habetur
Quod natalitijs accipis augurijs.
Sit mens cœlestis, sit semper numine plena,
Regius in magno pectore sitq; animus.
Te Lusitanum, Batauum, simulatq; Brabantum
Noris, & has terras esse tuam patriam.

L. Andr.

L. ANDR. RESENDII AD DAMIANVM A GOES EQVITEM LVSITANVM DE VITA AVlica Deserenda.

Exemplo Damiane *malo, qui primus in aulam*
Duxit, Apollineos vates fecisse videtur.
Attamen exemplo multo peiore poeta
Iudicio fecere meo, qui regibus illa
Otia Musarum spe prodegere lucelli,
Siue illi adducti, siue inrupere coacti
Pauperie. Quorum vitæ tamen error agendæ,
Hoc tolerabilior, quo forsan iniquior ipsa
Sauijt in quemq; aduerso Rhamnusia vultu.
Ecquid enim miseris suadere domestica pestis
Paupertas non poßit? ei nec Apollo negaret
Consultus veniam, veteris nec vallibus Ascræ.
Nec bonus Aonidum sacro interdiceret amni.
Ast ego, cui, quamquam non diues, & in tenui re
Sum modò, & ante fui, vsq; adeò malè non fuit vn- (quam
Vt saltem vitrei cyathi, purumq; salillum,
Candida mappa, tripes deesset mihi mēsula & horti
Copia lata mei, quonam Damiane *piabo*
Thure, quod exosa viuam patianter in aula?
Quum tamen his illis quæ non fortuna negauit,
Suauiter, & curis vacuus, bene viuere poßim.
Poßum equidem Damiane. *tamen me sæua meorū*
Sollicitudo premit, quibus vt paulò & decus, & res,
Fors magis augescat, conieci memet in aulam.
Ni faciam id, clament omnes me protinus hostem,

 Et de-

Et desertorem consanguinitatis. at illi
Ipsi qui sese desertos esse querantur,
Si mihi lar friget loculis & squalida maret
Nonnunquam exhaustis raro nidore culina,
Non magis aduertant: ea siue incommoda præstent,
Quam si alerer ventis, matutinaue pruina,
Roreue deciduo. noui, experiorq; subinde.
Et tamen hæc animum induxi perferre, patiq;,
Nescio quàm prudens, certè pius, & pius vltra
Quam teneor. nam nec superest sanctissima mater,
Nec genitor, raptus quum vix dum bimulus essem,
Ipse autem cælebs, & Musis aptior orbus,
Non male vixissem peregre, quando otia doctis
Docta viris nunquam dat Lusitania nostra.
I, miser, & libros sepeli, contemne Thaleiam,
Aula frequentanda est. veniat te nullus in illam
Manè prius, nullus redeat te serius inde,
Fac regem videas, nec tu nisi visus abito.
Interea expectans, dum non admitteris intro.
Illic contracta malas oscedine rumpe
Marcidus, aut vngues cultello rade. nec illis
Qui prope te sedeant, risu si forsitan atro
Quem ridere volent, contrarius esto, sed auge
Nonnihil, ijs ipsis post id fabella futurus.
Hoc tibi sit studium, vita hac adolesce, seneq;.
Dixerit heic aliquis, bene habet. patet ergo poëtis,
Et doctis patet aula viris. patet Hercule. sed quid
Prodest? maiestas non vsus quæritur illis.
Et si Maiestas, non vsus, scire velim, quæ
Emolumenta miser possit sperare poëta,

Præter

Prater nescio quem forsan splendoris honorem.
Esse puta notum, & proceres numerarier inter,
Vt summum. sed si census tibi desit auitus,
Fortiter esurias, esto tamen aulicus, atque
Spe blandire tibi, serui spe, spem tere longam.
Lusit at egregios lepidè spes ista poëtas.
Postquam nummiuori legum iurisq; tyranni
In regnum & reges regnum obtinuêre, poësis
Pessum ijt, eloquijq; decus, sophiaeq; forenses
Vulturij pressêre iugo. res digna perenni
Contigit historia nuper. non ambigis ipse
Regibus vt faueat cunctis magis omnibus vnus
Diuus Ioannes, si pramia ponere doctis
Obscœna ha sinerent harpyia, harereq; vates
Parte in nonnulla humanè paterentur, haberent
Vt vel postremas prima queis iure darentur.
Ille suo ingenio in sophiam propensus honestam.
Quicquid Aristoteles argutus, quicquid amœnus
Dixerat ante Plato, mirè cognoscere auebat,
Vt melius quonam pacto foret ipsa gerenda
Publica res, sciret, consultis vtpote libris,
Fallere quod nequeant, quod non affectibus vllis
Subcumbant, quod nil sperent, metuantúe, nec aequũ
Calliditate mala faciant videatur iniquum.
Ergò adsumptus erat, qualem decet esse magistrum
Discipuli, quuius diues timet India nutum,
Atq; dies aderat cœptis ingentibus ante
Dictus, & hora, sua met uens quum prouida parti,
Factio qua leges, vili qua nundinat are
Iura sacra inrumpunt, ecqua portenta rogabant

** 3 *Illa*

Illa forent? ecquis terræ pelagiq; potentem
Discipulum faceret? quæ carnificina sophorum
Tanta erat, vt reges etiam cruciare tremendos
Auderet, sine fruge? quasi tum deniq; reges
Vllum operæ facerent pretium si nomen Achææ
Dent sophiæ, aut chartis se tristibus vsq; fatigent.
Aut quasi Nicomachi proles'ue, nemus'ue Licæi
Quicquam conferrent. Academi aut villula, præter
Argumentosas nebulas, comitemq; tumorem.
Esse satis regi, iuris legumq; peritis
Fidere, regnorumq; illis committere curam.
Quod si tantus amor studiorum, tanta libido.
Iura legat potius, sapiens quid Bartolus aiat,
Quid'ue sagax Baldus, vehemensq; Accursius. horum
Quod responsa trium Phœbei sortibus antri
Certa magis soleat tabularum credere vulgus,
Deniq; vicerunt, quamuis non quatenus ipsi
Optabant. vicēre tamen, secumq; triumphant
Eualuisse ducū firmatam auertere mentem.
Hæc vbi barbaries, vbi monstra, vbi talia morum
Sunt portenta. quibus tantum licet, & licet vltra.
Viuere méne iuuet? viuat hic Chœlius, vni
Cui vatum placet aula. decus, nomenq; poëtæ
Quod cupit: amotis habeat riualibus vnus.
Nos aulæ nostrum hunc certè præponimus Ossam,
Ossam dena mea distantem millia ab vrbe,
Mentitum aspectu faciem Sulmonis aquosi.
Etsi seruitio me exire liceret honestè,
Huc ego quando aliud iam non datur, huc ego saltē
Confugerem, & suaueis peterē mihi monte latebras,
Nunc

Nunc cerasorum inter lucos, vmbrosaq; tempe.
Nunc riguis inter lætus conuallibus hortos
Citriferos errans, in carmina sæpe Bimatrem
Sæpeq; Latoiden in carmina compellarem.
At modò, vix toto versum componimus anno.
Et nisi me redimo, video Damiane *futurum*
Omnino vt pereat, quamquam non aurea, Luci
Vena tui, certè nec plumbea, me nisi fortè
Plus amo quam credo. & sanè si denique tandem
Dij facerent, vt me absq; nota leuitatis iniquis
Eripere his possem fatis, & liber abire,
Non sine me socio tu nunc Antenoris vrbem
Incoleres. tecum Liui memorabile bustum
Visere, tecum etiam Pataui latißima rura
Aut manno celeri, aut cisio peragrare volanti
Dulcè foret. nunc aduerso me flumine vectum
Vicini Eridani, vatum figmenta notare
Iucunda, Heliades quà diruisse ferantur
In ripa mœstæ, quanam Stheneleius heros
Casum infelicis pueri dum fleret, olorem
Versus in argutum, niueas adsumpserit alas.
Nunc prono Hadriacas Brenta descendere in vndas,
Litoreq; Euganeo peruestigare Timaui
Ostia num maneant, exstent num montibus illis
Fluminis ora nouem dio celebrata Maroni,
An magnum vsq; adeò tellus absorpserit amnem,
Vt ne parua quidem superent vestigia, quantas
Voluerit vndarum vasto cum murmure moles.
Hanc Damiane *puta veram me credere vitam,*
Vatibus hanc dignam mentis melioris, eaq;

Posse via famæ decus immortale parari,
Non inter fumos ventosæ nobilitatis,
Atq; palatinos scurras, vrgére senectam
Morosam ante diem, inuitosq; adcersere canos,
Languiduloq; pati ingenium sordere veterno.
Hác tibi de multis, summatim pessima vitæ
Fata meæ exposui. quæ me non scribere solum,
Verùm etiam memorare piget. quæ cautior ipse
Non secus euasti, atque olim Symplegada fertur
Euasisse vagam ductor Magnesidos Argus,
Quum Phasin peteret. Quare non nescius horum,
Desine me infestis posthac agitare querelis,
Si mea, quod nolles, tibi carmina rara feruntur,
Et bonus asuescas tandem ignoscentior esse.

Eboræ ad vi. Calend. Nouemb. 1535.

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI

HISPANIA.

DAMIANVS A GOES EQVES LVSITANVS.

PETRO NANNIO LATINO apud Louanienſ. Profeſſori digniſſimo, amicoq; non vulgari, S D.

CVM ſæpenumerò rerum Hiſpanicarum mentio inter nos amantiſsime Nanni incidiſſet, multis argumentis cognoui te nondum iiſdem ſatiatum, ampliorē earum notitiam è ſcriptis noſtris expectare. Quamobrem optatis tuis parentes, hec tali lege tibi cudere voluimus, vt ſi arriſerint, legas, amicisq; tuis huiuſmodi rerum notitiam cupientibus communices, ſin minus, Vulcano tradas.

Vale.

CLARISSIMO EQVITI ERVDITIONE ET HVMANItate insigni D. Damiano à Goes, Petrus Nannius S. P. D.

Ibellum tuum amplissime Damiane, eo animo accepi, vt si mihi ingens thesaurus oblatus fuisset, nec alacrior, nec hilarior esse potuissem. Sunt mihi à te alia præclara munera, sed nequaquam pari ratione æstimanda, cùm illa tantummodo precij magnitudine, dignitatem habeant, iste de ingenij tui præstantia venerationem mereatur. Admirabilis ibi ordo, singulæque res in suas classes distributæ sunt, quam rationem scribendi maximè videtur Suetonius adamasse. Habent in tuo libro singula suam peculiarem stationem, hic Regnorum vires, illic Episcoporum & Satraparum opes describuntur. Habent suum catalogum Sancti Hispani, habent viri eruditi, Duces quoque bello clari in sua à te legitima acie constituti sunt. Habent merces sua fora, quas Hispania vel accipit, vel donat. Denique Antipodum munera, quæ duplici ratione Hispanorum sunt; vel quod ipsi hunc orbem inuenerunt, vel quod soli inde omnia deportãt, in suas apothecas à te digerũtur. Quid multa? nihil omittis quod ad laudem Hispanię pertinet. Quamobrẽ quæ olim de Hispania legebã, potius admiratione quàm

quàm fide prosequebar, nunc tua authoritate efficis, vt me non amplius admirantē solū, sed & credentem habeant. Non mihi iam figmentū vidētur auro Tagum turbidū fluere. equas ex fauonio subitaneū fœtū cōcipere, meritoq; mihi fecisse videtur Vespasianus, quod vniuersæ Hispaniæ ius Latij donarit, rectūq; etiā iudiciū Plinij existimo, qui Hispaniā censuit proximā esse Italiæ laudibus. Enumerantur enim à te innumerabiles opum frugumq; thesauri, vt Plutus, & Ceres non alibi quā in Hispania, aut certè peculiariter sedes habere videantur. Obstrepūt hic quædam verba nouitia, sed fastidioso lectori, æquo enim æstimatori non venia, sed laude dignus habeberis, quod res nouas vetustate incognitas nouis vocabulis, vt intelligi possint, explicueris. In apologia acrior es, sed stimuli de amore patriæ profectis. amabit tuum pectus quisquis pietatem & amat, patriæ studium inter virtutes adnumerat. Librum igitur tantæ vtilitatis, quem tu aut Vulcano tradi, aut amicis tantummodo communicari iubebas, prælo subieci. Nefas enim putaui id intra paucorum manus cōtineri, quod tāto vsui publicè esse posset. Quod si singularum prouinciarum eodem modo vires & opes descriptæ essent, magnum profectò instrumentum haberent docti ad historias condendas, quum nerui bellorum pecuniæ sint, earumque inopia vel copia multiplices caussas & cladium & victoriarum adferat. Fieri non potest vt quis rectè in historia versetur, nisi vtriusque partis opes & copias cognitas habeat, & lectori exponat. qua in re vtinam aliquod Latini scriptores diligentiores essent, eaque in parte

Thucydidem imitarentur . Tantum igitur mihi in rebus tuis te inconsulto permisi, nec offensam timui ex hac mea audacia, qui quiduis in Nannio tuo & ferre & probare soles. Nec vt iniquior sis, ius habes expostulandi, si quod meum esse volui: sti, vtar pro meo arbitrio. Bene vale ampliss. & eruditiss. Damiane. Louanij.

HISPANIAE, CVIUS NOMINA, VARII VARIIS nominibus amplectuntur, hæc sequens est amplitudo, potentia vbertasque.

DE eius situ, latitudine, longitudine, atque poli eleuatione, cùm id satis inter cosmographos constet, nihil hic dicturi sumus, ea autem quæ rariora sunt, explicabimus.

Nec etiam id tacituri, quod antiqui scriptores testatum olim reliquerunt, eam adhuc auri, argenti, cupri, stanni, plumbi, ferri, omniumque metallorum fodinis abundare, nec non argenti viui, salis quoque vberrimam esse.

De frugibus non est quod multum disce-

pte-

ptetur, cùm omnino ferax vini, olei, mellis, lactis, frumenti, fructuumque omnium sit.

Abundat etiam ouibus, bobus, equis generosissimis, piscibusque diuersorum generum. Ferarum quoque & auium mira copia.

Sunt quoque in ea diuersis in locis calidi & frigidi fontes, ad diuersos morbos efficaciam mirabilem habentes.

DIVIDITVR HISPANIA IN duodecim Regna, nempe,

Castellæ antiquæ &	Valentiæ.
nouæ,	Toleti.
Leonis.	Gallitiæ.
Aragoniæ.	Algarbiorum.
Portugalliæ.	Murtiæ.
Nauarræ.	Cordubæ.
Granatæ.	

Quorum regnorum vectigalia vt pro comperto habetur, magna sunt, nec enim sigillatim quid ex vnoquoque regno Regibus Hispaniæ accrescat. auderem dicere, cùm dubitē id ne eis gratū futurū sit, an nō. Sed hoc scitò, Reges istius Hispaniæ, quæ à nonnullis imperitis hominibus satis temerè sterilis nuncupatur, annuè vltra quinquagies centena millia ducatorum aureorum, præter exactiones, inde excipere.

DE regnis diximus, modò ad clerum veniamus, In cuius reddituum computu Lucium Marinæum Siculum sequemur, qui felicius id quam Principum Hispaniæ proue͂tus explicuit.

Archiepiscopus Toletanus, Castellæ Cancellarius habet annuè plus minus 150000 aureorum ducatorum, habet etiam in suos familiares conferẽdos circiter 100000
Archiepiscopus Hispalensis 24000
Archiepiscopus S Iacobi 20000
Archiepiscopus Granatensis 10000

EPISCOPI.

Episcopus Burgensis	20000
Episcopus Siguntensis	20000
Episcopus Cunquensis	16000
Episcopus Placentinus	15000
Episcopus Palentinus, Comes Perniensis	13000
Episcopus Iaenensis	10000
Episcopus Segouiensis	14000
Episcopus Auillensis	8000
Episcopus Camorensis	12000
Episcopus Cordubensis	10000
Episcopus Osinensis	10000
Episcopus Leonensis	8000
Episcopus Calahorensis.	12000
Episcopus Salmanticensis	10000
Episcopus Badaiocensis	6000

Episco-

Episcopus Ouidensis	6000
Episcopus Cartagenensis	5000
Episcopus Asturgensis	4000
Episcopus Coriensis	8000
Episcopus ciuitatis Rodrigensis	4000
Episcopus Malagensis.	10000
Episcopus Calixensis	8500
Episcopus Guaditanus	2000
Episcopus Almeriensis	1500
Episcopus Mondonensis	1500
Episcopus Tuiensis	2000
Episcopus Lugensis	1500
Episcopus Orensensis	3000
Episcopus Canariensis	8000
Archiepiscopus Caragucensis	20000
Archiepiscopus Valentinus	13000
Archiepiscopus Tarragonensis	8000
Episcopus Taraconensis	5000
Episcopus Huescensis	3000
Episcopus Segorbiensis atq; Albarrazinensis.	3000
Episcopus Barcinonensis	5000
Episcopus Leridensis	5000
Episcopus Tortosensis	8000
Episcopus Gironensis	4000
Episcopus Vrgellensis	7000
Episcopus Vicquensis	2500
Episcopus Euniensis	1500
Episcopus Pampelonensis	6000

Sunt & alij permulti Episcopi nouarum prouinciarum, Indiarumque Occidentaliũ, nuper inuentarum, ex collatione siue iure patronatus quoque Regis Castellæ, quos hic non exprimo.

REGNORVM PORTVgalliæ & Algarbiorum.

Archiepiscopus Bracharensis, qui propter antiquitatem cum Toletano Archiepiscopo, ad hunc diem vsq; de primatu (vt vocãt) totius Hispaniæ disceptat, habet 24000.

Archiepiscopus Vlyssipponensis.	1600.
Archiepiscopus Funchalensis	8000.
Episcopus Eborensis	20000.
Episcopus Viseensis	8000.
Episcopus Guardensis	5000.
Episcopus Colimbriensis	12000.
Episcopus Portensis	4000.
Episcopus Lamecensis	6000.
Episcopus Syluensis	4000.
Episcopus Cæptensis	2000.

Præter hos sunt adhuc alij Episcopi Indiarum Orientalium, Africæ & Aethiopiæ, & multarum insularum ex collatione Regis Portugalliæ, quos hic prætereo.

Volui autem hic omnes Episcopales ciuitates Hispaniæ mihi saltẽ cognitas, cum putem

ad-

adhuc plures esse, proprijs huius temporis nominibus ob maiorem cognitionem recensere.

Sciendum quoque oĩs Hispaniæ cleri prouẽtus (Abbates excipio) Duplo maiores quã Episcoporum esse. Idq; præter aliquot decimas & primitias, quæ in multis locis Regib. atq; magnatibus, ex Pontificum indultis colliguntur. Ex quibus quidem redditibus iure omnes simul tenentur vnicuiq; ecclesiæ suũ animarum curatum, vt aiunt, siue pastorem alere, qui ex pacto & cõsuetudine, omnia ecclesiæ sacramenta populo gratis, siue in templo, siue extra templum, siue in priuatis domibus administrat. Quod vtinam in cæteris prouincijs fieret, vbi ita pastoratus venduntur, vt pastores pro vitæ alimento, ac pensione soluenda, sacramentorum administrationem sæpe inuiti cogantur nundinari.

Est præterea innumera Abbatiarũ & monasteriorum copia, quarum prouentus non solum cleri redditus ęquant, sed etiã superãt, inter quas sunt nonnullæ habentes decẽ, duodecim, quindecim millia ducatorum annue, permultæ inter quatuor, & decem millia fluctuant, innumeræ rursus ab hac summa declinant. ita tamẽ vt sine aliqua cõtrouersia ij qui se cultui diuino dedere, habeãt in Hispania singulis annis, vltra quadragies centena millia ducatorum, præter id, quod Commẽ-

datarij,& eorũ magiſtri poſsident, quæ ſumma etiam ingens eſt. Ex quo facile apparet, quam religioſi ſemper fuerint Hiſpani, & quam dediti cultui diuino, cum tam liberaliter ſuas eleemoſynas Chriſti eccleſijs impartiti ſint.

Habet vlterius Regnum Caſtellæ quatuor Magiſtros equitum (ſeu vt vocant) ordinum, qui magnos admodum habent reditus.

Quorum primus S. Iacobi eſt.

Secundus Calatrauæ.

Tertius Alcantaræ.

Hæc tria officia dignitatum, temporibus Ferdinãdi & Elizabet catholicorum Regum Caſtellæ, cum conſenſu Pontificis ad coronam Regni deuoluta ſunt.

Quartus eſt magiſter equitum Rhodienſium, ordinis diui Iohannis.

Ordo ſancti Iacobi ornatur duobus commendatarijs primarijs, quorum vnus dicitur commendatarius maior Caſtellenſis, alter Leonenſis.

Ordines Alcantaræ & Calatrauæ, habent ſinguli ſuum commendatarium maiorem & ſuum clauigerum, ſub quibus maiorib. commendatarijs ingens commendatariorum equitum eſt copia, habentium magnos redditus.

Aragoniæ, Valentiç, & Catelloniæ Regna vnum habent equitum magiſtrum ordinis Mon-

Montesiæ, magnos quoq; habentem reddi-tus.

ORDINES REGNORVM Portugalliæ & Algarbiorum.

Primus est magister ordinis Christi, qui magister ipse Rex est, cuius ministerij prouẽtus admodum magni sunt, inde, quod huic ordini omnes prouinciæ inuentæ, tam in Africa, quam in Asia, & Brisilia, cum omnibus insulis, atque Orientalis Indiæ annexæ sint.

Secundus est ordinis sancti Iacobi.

Tertius ordinis, qui de Auis dicitur.

Habent quoque hi ordines suos maiores Commendatarios & Clauigeros, sub quibus etiam est magna equitum Commendatariorum copia, magnos redditus possidentium.

Quartus est magister equitum Rhodiensium, ordinis sancti Ioannis, qui priora Crato dicitur, qui tres magistri magnos etiã redditus possident.

Magnatum Hispaniæ Index.

Et primum de Regnis Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Nauaræ, Granatæ, Valentiæ, Toleti, Gallitiæ, Mortiæ, Cordubæ.

Prin-

Princeps Asturiarũ.
Dux de Arsona.
Comestabilis Castellæ. Dux Friensis, primus Regis cubicularius..,
Architalassus Castellæ & Granatæ vulgo Ammiraldus, & Dux de Medina, de Rio Sequo.
Dux de Beiar.
Dux de Scalona.
Dux de Medina cæli,
Dux de Medina Sidoniæ.
Dux de Arcos.
Dux de Infantazgo.
Dux de Alua.
Dux de Naiara.
Dux de Maqueda.
Dux de Albuquerq;.
Dux de Cardona, Comestabilis Aragoniæ.
Dux de Segorue.
Dux de Gandia.
Dux de Villa formosa.
Dux de Luna.
Architalassus Aragonensis Marchio.
Dux de Sauiote.

MARCHIONES.

Marchio de Oristan.
Marchio de Gotiano.
Marchio de Villena.
Marchio de Astorga,
Marchio de Tarifa.
Marchio de los Velez.
Marchio de Zenete.
Marchio de Comares.
Marchio de Aiamonte
Marchio de Gibraleon.
Marchio de Moya.
Marchio de Logullado.
Marchio de Zaara.
Marchio de Sentillana.
Marchio de Marchena.
Marchio de Coria.

Mar-

Marchio de Elche.
Marchio de Cuellar.
Marchio de Lombay.
Marchio de Molina.
Marchio de Mondeiar.
Marchio de Poza.
Marchio de Denia.
Marchio de Alcanisas.
Marchio de las Nauas.
Marchio de Tanara.
Marchio de Cerraluo.
Marchio de Cagnete.
Marchio de Villa noua.
Marchio de Monte maior.
Marchio de Graial.
Marchio de Villa Franca.
Marchio de Monte Claros.
Marchio de Sarria.
Marchio de Aquilar.
Marchio de Barlangua.
Marchio de Camarassa.
Marchio de Pliego.
Marchio de Falces.
Marchio de Cortes.
Marchio de Valle.

COMITES.

Comes Cataloniæ.
Comes de Roisillon.
Comes de Lampurdam.
Comes de Pincerdam.
Comes de Vrgel.
Comes de Benauente.
Comes de Vregna.
Comes de Feria.
Comes de Cabra.
Comes de Velalcacer.
Comes de Miranda Castellæ.
Comes de Salinas.
Comes de Ribagorca.

Co-

Comes de Lemos.
Comes de Oropesa.
Comes de Alcandet.
Comes de Medellin.
Comes de Syrnela.
Comes de Real de Mãcanares.
Comes de Saldagina.
Comes de Melga.
Comes de Haro.
Comes de Vaninares.
Comes de S. Stephano de Gormaz.
Comes de Niebla.
Comes de Valentia.
Comes de Treuigno.
Comes de Ledesma.
Comes de Altamira.
Comes de Pallares.
Comes de Ampurias.
Comes de Lerin. Comestabilis Nauarrensis.
Comes de Trastamara.
Comes de Tendilla.
Comes de Lerma.
Comes de Villalua.
Comes de Castaneda.
Comes de Osorno.
Comes de Ribadeo.

Comes de Castro.
Comes de Astudillo.
Comes de Niena.
Comes de Aquillar.
Comes de Ognate.
Comes de Saluaterra.
Comes de Paredes.
Comes de Monterei.
Comes de Orgaz.
Comes de Ribadauia.
Comes de Pliego.
Comes de Luna.
Comes de Monte agudo.
Comes de Coregna.
Comes de Fuensalida.
Comes de Cifuentes.
Comes de Aluadelista.
Comes de Benalcacar.
Comes de Sãcta Martha.
Comes de Buendio.
Comes de Teua.
Comes de Palma.
Comes de Vagnares.
Comes de Palamos.
Comes de Miranda
Comes de Delitoza.

Comes de Miranda. Nauarræ.
Comes de Baylen.
Comes de Gelues.
Comes de Oliuares.
Comes de la Puebla.
Comes de Sancto Stephano, del Puerto.
Comel de Castellar.
Comes de Cocëtayna
Comes de Albaida.
Comes de Aranda.
Comes de Cinchon.

Comes de Oliua.
Comes de Gallada.
Comes de Fuentes.
Comes de Belchit.
Comes de Sastago.
Comes de Morata:
Comes de Lagumera.
Comes de Quirre.
Comes de aithona.
Comes de Almenara.
Comes de Punoenrostro.
Comes de Baraias.

VICE COMITES.

Vicecomes de Altamira.
Vicecomes de Chelua.
Vicecomes de Peralda.
Vicecomes de Ebol.

Vicecomes de Bas.
Vicecomes de Blanes.
Vicecomes de Valduerna.
Vicecomes de Graiano.
Vicecomes de Sterlie.

PORTVGALLIAE MAGNATES & Algarbiorum.

Comestabilis, qui nunc est infans Ludouicus, Regis frater, ac Præfectus regnorum cõfinium, qui vulgo Fonteiro maior dicitur, is enim Ludouicus magister quoque equitum Rhodiensium est.

Dux Brigantiæ.
Dux Colimbriensis.
Dux Viseensis.

Dux Trancossensis.
Dux Barcelensis.
Dux Auerienſis.

MARCHIONES.

Marchio de Villa Re-al.	Marchio de Monte Maior.
Marchio de Tores Nouas.	Marchio de Ferreira.

COMITES.

Comes de Marialua.	Nauarchus, vulgò
Comes de Tentugal.	Amiraldus.
Comes de Penella.	Comes de Sortelha.
Comes de Alcontim.	Comes de Castãheira
Comes de Portalegre	Comes de Prado.
Comes de Feira.	Comes de Redondo.
Comes de Lonle.	Vicecomes de Lyma.
Comes Monsancto.	Regni Architalassus,
Comes de Faro.	vulgò terræ Ami-
Comes de Arganil.	raldus.
Comes de Abrantes.	Baro de Aluito.
Comes de Vimioso.	Rector, siue Prætor,
Comes de Villa noua	omnium Regno-
Comes de Linhares.	rum, vulgo Rege-
Comes de Vidigeira,	dor.

Hi Hispaniæ magnates mihi tantum cogniti sunt, puto adhuc alios extra meā notitiam esse, quos hic adiungat, quisquis eos me melius nouerit. Quorum prouentus viritim non exprimo. Id enim curiosus lector apud Lucium Marinæum Siculum requirat, qui rem non omnino infeliciter tentauit. Ego au-

autem perſpiciens eum quibuſdam iſtorum Principum plus, alijs minus diuitiarum, quã poſſident tribuere, & ſciens quam difficile ſit alienas facultates ad vnguem enumerare, volui potius ſilere, quam rem non ſatis appẽſam euulgare. Id etiam veritus iiſdem ipſis principibus non ſatis placitum iri huius rei ſingularem propalationem. Inter quos autem (nomina ſileo) aliquot ſunt vt veriſſimum eſt, centum, octoginta, ſeptuaginta, ſexagintaq; millia ducatorum aureorum annue poſſidentes. Non pauci quinquaginta, quadraginta, triginta, Multi viginti, quindecim, decemque. Cæteri omnes hac ſumma inferiores, ad minimum trium millium redditus habent. Sicut ſine mẽdacio aſſerere quis poſſit, Hiſpaniæ magnatum annuos prouentus vigeſies centena millia ducatorum attingere, vel vltra.

Sunt præterea in Hiſpania non pauci nobiles titilis, vel dignitatibus obſcuri, decem, quindecĩ millia dulatorũ annue habẽtes, eſtq; aliorũ ingẽs numerus, qui à millibus ad decem millia ducatorum vſq; annue poſſidẽt.

Sunt etiam Reguli, quos paſtores Hiſpani vocant, triginta, quadraginta, millia ouium, & magnam boum, equorum, mulorumque multitudinem poſſidentes, quorum familiæ ampliſſimæ ſunt. Ex quo apparet non fruſtra dictum in Hiſpania talentari pretio arie-

tes admiſſarios emi, aſinos quoq; admiſſarios & aſinas ad fœturam xl. ſeſtertijs.

Ornatur etiam Hiſpania maximo Sanctorum numero, quorũ Martyrum tantum indicem hic ſcribere nobis non indignũ viſum eſt cęteros propter prolixitatem omittimus.

Sanctus.
- Vincentius.
- Laurentius.
- Victor.
- Fronto,
- Iſtitius.
- Apodonius.
- Linxius.
- Succeſſus.
- Fauſtus.
- Martianus.
- Vrbanus.
- Publius.
- Matutinus.
- Caſsianus.
- Fœlix.
- Ianuarius.
- Primitius.
- Quintilianus.
- Enotus.
- Cecilianus.
- Frontonius.
- Optatus.
- Seruandus.
- Germanus.

Fa-

Facundus,
Primitius fratres.
Felix.
Cericus.
Anaſtaſius.
Sanctus. Fauſtus. 2
Ianuarius 2
Martialis.
Speratus.
Natalius.
Cerinius;
Beturius.
Felix. 5
Aquilinus.
Lætarius.
Ianuauius 3
Florentius.
Fructuoſus.
Augurius.
Eulogius.
Claudius.
Lupercus.
Victoricus.
Emetherius.
Celodonius.

Eugenius primus Archiepiſcopus Toletanus.

Zoilus.
Sancta Eugratia.
Sancta Leocadia.

Sancta
- Eulalia.
- Christeta
- Sabina sorores S. Vincentij,
- Iulitta, mater S. Cerici.
- Digna.
- Generosia.
- Bessa.
- Donata.
- Secunda.
- Eurosia martyr & virgo.
- Centolla.
- Helena.
- Nunilonia
- Alodia sorores.

Hi omnes, Christi Martyres, vt ex eorum vitis apparet, fuerunt. Est autem aliorum ingens copia, quam ne lectoribus tædio simus, prætermittendam duximus.

Habet hoc tempore Hispania has Vniuersitates opulentia & professorum eruditione celebres.

1 Salmanticensem.
2 Complutensem.
3 Colimbriensem.
4 Pincianensem.
5 Siguntinensem.
6 Oscensem.
7 Ilerdensem.

Quibus viris doctrina præclaris Hispania quoq; fulget, accipe.

Fron-

Fronto Præſul & Martyr.
Fulgentius Præſul & Martyr.
Audentius Præſul.
Ioannes Præſul.
Sanctus Iſidorus Archiepiſcopns Hiſpalenſis.
Sanctus Leander Archiepiſcopus Hiſpalenſis
Colimpius Præſul.
Pacianus Barchinonenſis Epiſcopus.
Paulinus Præſul.
Sanctus Victor Præſul.
Vilerius Præſul.
Antonius Præſul,
Sanctus Vincentius Martyr.
Zoilus Martyr.
Sanctus Dominicus Calaguritanus, ordinis prædicatorum autor.
Matorianus vir præclare doctus:
Auitus presbyter.
Sanctus Illefonſus Archiepiſcopus Toletanus.
Sanctus Iulianus Archiepiſcopus Toletanus, cuius meminit Magiſter Sententiarum lib.4.
Sanctus Antonius Vlysſipponenſis, qui Paduanus dicitur.
Paulus Epiſcopus Burgenſis vir præclare doctus, & Iudæus natione, ſponteque Chriſtianus factus, ſcripſit non pauca Theo-

Theologica, nec indocta.
Alfonsus Tostatus Episcopus Abulensis, scripsit in nouum & vetus instrumentum.
Rabbi Abenezra doctissimus Iudæus, magnus Theologus.
Rabbi Moyses Iudæus Theologus & Medicus insignis.
Rabbi Dauid Chimhi, insignis Theologus.
Moyses Cordubensis Theologus Iudæus.
Rabbi Comora Theologus.
Hugo de Folieto.
Arnoldus de Villa noua, Raimūdi Luli præceptor.
Raimundus Lulsus.
Aquillius Seuerus.
Gualterus.
Ioannes Toletanus.
Iouentius Cardinalis.
Vincentius Monachus.
Duo fratres Coroneles, insignes Theologi.
Franciscus Ximenus, Cardinalis, qui Academiam Complutensem instituit.
Sotion Philosophus Peripateticus.
Auicenna medicus præclarus & philosophus.
Auerrois quoq; Medicus & Philosophus.
Rasis Almancor.
Mesalac Medicus Astrologus.
Habramus Astrologus.
Albumazar Astrologus.

Cacutus Iudæus Lusitanus, magnus Astrologus.

Fortunius Gratianus Iurisconsultus, cuius opera rara, sed absolute scripta extant.

Alfonsus Rex Castellæ, huius nominis decimus, Romanorumq; Imperator, magnus Astrologus.

Henricus infans Portugalliæ Mathematicus insignis, qui primo nouas terras suo studio & industria reperit.

Seneca Orator magnus, & Philosophus stoicus.

Anneus Gallion Seneca, Senecæ frater.

Lucius Anneus Seneca Tragicus, Annei Gallionis Senecæ filius, Senecæque oratoris nepos.

Columella.

Dexter.

Theodosius Cæsariensis.

C. Iulius Higinius, Augusti libertus, Grammaticis insignis.

Portius Latro, Orator insignis.

Lentus Cornelius, præfectus Cæsaris.

Paulus Orosius.

Quintilianus Orator insignis.

Pomponius Mela.

Iustinus historicus.

Lucius Latianus Orator.

Seuerus.

Silius Italicus.

Henricus Marchio de Villena, magnus magicus.

Ioannes Ludouicus. Viues Valentinus, orator.

Damasus Pontifex maximus, insignis Poeta.

Aurelius Prudentius Poeta.

Iuuencus Poeta.

Arator Poeta.

Sedulius Poeta.

M. Anneus Lucanus, L. Annei Melæ filius, qui Mela frater Senecæ & Gallionis fuit.

M. Valerius Martialis.

Sextilius Hæna Poeta.

Ruffus Festus Anienus Poeta.

Dec. Iunius Iuuenalis, oriundus ex Aquino Volscorum.

D. Georgius Manrique poeta insignis.

Henricus Gaiadus Poeta Lusitanus, & Menesius, de quibus Erasmus in suo Ciceroniano meminit.

Laurentius à Caceres Lusitanus, Poeta & vir non vulgariter eruditus.

Ioannes de Mena poeta.

Antonius Nebrissensis eximius Grammaticus & variæ eruditionis vir, vt Erasmus in suo Ciceroniano testatur.

D. Garsias Lassoa Veza poeta insignis.

Alfon

Alfonsus Viruesius Episcopus Canariensis, Theologus insignis.

Gomeffius peritus Iuris, scripsit super Instituta.

Hi omnes præter alios nonnullos, quos, cùm adhuc viuant, silentio prætereo, Hispani fuere. ex quo apparet nostrates non tam infœliciter discere, neç verbositate & simulatione sapientiam ostentare, vel tam multis nominibus & consuetudinibus barbariem colere, quam Munsterus in suo nouo Ptolomeo prædicat, vbi ad imitationem cuiusdam Michaelis Villa nouani, hominis mihi incogniti, & hac in re non mediocriter lapsi, Hispanorum & Gallorum comparationem induxit, puto eum cùm Basileæ profiteatur, Gallis, ad quos reliqua Basilea spectat, excepta tertia fermè parte, qua secundum Rhenum Germaniæ adhæret, potius quàm Hispanis adblandiri voluisse. quamobrem vt doceat ita esse, quod dicit, opus est, vt nobis depromat vel vnum Senecam, Quintilianum, Portium Latronem, Auicennam, Lucanum, Prudentium, Iustinum, Columellam, Orosium, Melam, Silium, Martialem, Iuuenalem & alios istis similes, & tum damnet Hispanicam indolem, eamque Gallicis & Germanicis ingenijs postponat. quod si nec Germani, nec Galli istos, quos supra recitaui, viros adæquent (Erasmū & Budæum excipio)

 quid

eximius, qui Carolum magnum Imperatorem & duodecim Franciæ Patres apud Ronces valles deuicit, quanquam Gallorum Annales Hispanis hanc victoriam denegent.

Ferdinandus Gonçalues, Comes Castellæ eius, quæ nunc regnum est, & antiqua Castella vocatur, in cuius historia latè patet, quantę virtutis vir fuerit, atque filius eius Gartias Ferdinandus & Santius nepos.

Rodericus Diaz de Biuar cognomento Cid, qui bonam partem Hispaniarum ex tyrannide Maurorum liberauit, cuius nomen inter Mauros terribile, & magnæ venerationis fuit.

Ferdinandus cognomento Sanctus, Rex Castellæ, qui ex Vaudalucia, mira virtute Mauros fugauit, prouinciamque sibi obtinuit.

Iacobus Rex Aragoniæ, qui regnum Valentiæ & Baleares insulas à Tyrannide Maurorum liberauit.

Alfonsus primus Rex Lusitaniæ, qui ex toto ferme regno Mauros expulit, cuius gesta magis videntur diuina, quàm humana.

Ioannes huius nominis primus, Rex Lusitaniæ, qui cùm inops & abiectus esset, propria arte & virtute, Castellanis, maioreque parte Lusitanorum etiam reluctante, totum regnum sibi vendicauit.

Comes Nonius Aluarez Pereira Lusitanus,

nus, qui Regis istius temporibus vixit, cuius insignia gesta historiæ nostræ latè prædicāt vir sanè magnanimus, & supra hominum vires in bello strenuus, ex quo duces Brigantię originem suam ducunt.

Ferdinandus infans Castellæ, qui postea fuit electus Rex Aragoniæ, qui miras victorias contra Mauros in ipsa Hispania obtinuit, vt testantur historiæ.

D. Franciscus ab Almeida Lusitanus, qui ingenti classe Babyloniæ Sultani, atque multorum Indiæ Orientalis Regum deuicta, Turcas in ipsa India expulit, cuius Ludouicus Ro. in suo itinerario amplam facit mētionem.

Alfonsus de Albuquerque Lusitanus, qui fermè totam Orientalem Indiam sub imperium nostrum reduxit.

Ferdinandus à Vallo, Marchio de Pescara, qui Gallos apud Ticinum debellauit, eosque ex Italia fugauit, quo in prælio Franciscus Gallorum Rex interceptus fuit, & in Hispaniam captiuus adductus.

Ferdinandus Cortesius, Marchio de Valle, qui in Indijs Occidentalibus magnam Temystitam ciuitatem & regnum, non sine incredibili admiratione Regno Castellæ edomuit.

Franciscus Pizarrus, qui in ipsis Indijs Occidentalibus Imperatorem Atabalipā deuicit,

tes admiſſarios emi, aſinos quoq; admiſſarios & aſinas ad fœturam xl. ſeſtertijs.

Ornatur etiam Hiſpania maximo Sanctorum numero, quorũ Martyrum tantum indicem hic ſcribere nobis non indignũ viſum eſt cęteros propter prolixitatem omittimus.

Sanctus.
- Vincentius.
- Laurentius.
- Victor.
- Fronto,
- Iſtitius.
- Apodonius.
- Linxius.
- Succeſſus.
- Fauſtus.
- Martianus.
- Vrbanus.
- Publius.
- Matutinus.
- Caſsianus.
- Fœlix.
- Ianuarius.
- Primitius.
- Quintilianus.
- Enotus.
- Cecilianus.
- Frontonius.
- Optatus.
- Seruandus.
- Germanus.

Fa-

Sanctus.
- Facundus,
- Primitius fratres.
- Felix.
- Cericus.
- Anaſtaſius.
- Fauſtus. 2
- Ianuarius 3
- Martialis.
- Speratus.
- Natalius.
- Cerinius;
- Beturius.
- Felix. 5
- Aquilinus.
- Lætarius.
- Ianuauius 3
- Florentius.
- Fructuoſus.
- Augurius.
- Eulogius.
- Claudius.
- Lupercus.
- Victoricus.
- Emetherius.
- Celodonius.

Eugenius primus Archiepiſcopus Toletanus.

- Zoilus.
- Sancta Eugratia.
- Sancta Leocadia.

Sancta
- Eulalia.
- Christeta.
- Sabina sorores S. Vincentij,
- Iulitta, mater S. Cerici.
- Digna.
- Generosia.
- Bessa.
- Donata.
- Secunda.
- Eurosia martyr & virgo.
- Centolla.
- Helena.
- Nunilonia
- Alodia sorores.

Hi omnes, Christi Martyres, vt ex eorum vitis apparet, fuerunt. Est autem aliorum ingens copia, quam ne lectoribus tædio simus, prætermittendam duximus.

Habet hoc tempore Hispania has Vniuersitates opulentia & professorum eruditione celebres.

1 Salmanticensem.
2 Complutensem.
3 Colimbriensem.
4 Pincianensem.
5 Siguntinensem.
6 Oscensem.
7 Ilerdensem.

Quibus viris doctrina præclaris Hispania quoq; fulget, accipe.

Fron-

Fronto Præſul & Martyr.

Fulgentius Præſul & Martyr.

Audentius Præſul.

Ioannes Præſul.

Sanctus Iſidorus Archiepiſcopns Hiſpalenſis.

Sanctus Leander Archiepiſcopus Hiſpalenſis.

Colimpius Præſul.

Pacianus Barchinonenſis Epiſcopus.

Paulinus Præſul.

Sanctus Victor Præſul.

Vilerius Præſul.

Antonius Præſul,

Sanctus Vincentius Martyr.

Zoilus Martyr.

Sanctus Dominicus Calaguritanus, ordinis prædicatorum autor.

Matorianus vir præclare doctus:

Auitus presbyter.

Sanctus Illefonſus Archiepiſcopus Toletanus.

Sanctus Iulianus Archiepiſcopus Toletanus, cuius meminit Magiſter Sententiarum lib.4.

Sanctus Antonius Vlysſipponenſis, qui Paduanus dicitur.

Paulus Epiſcopus Burgenſis vir præclare doctus, & Iudæus natione, ſponteque Chriſtianus factus, ſcripſit non pauca Theo-

Theologica, nec indocta.

Alfonsus Tostatus Episcopus Abulensis, scripsit in nouum & vetus instrumentum.

Rabbi Abenezra doctissimus Iudæus, magnus Theologus.

Rabbi Moyses Iudæus Theologus & Medicus insignis.

Rabbi Dauid Chimhi, insignis Theologus.

Moyses Cordubensis Theologus Iudæus.

Rabbi Comora Theologus.

Hugo de Folieto.

Arnoldus de Villa noua, Raimūdi Luli præceptor.

Raimundus Lulsus.

Aquillius Seuerus.

Gualterus.

Ioannes Toletanus.

Iouentius Cardinalis.

Vincentius Monachus.

Duo fratres Coroneles, insignes Theologi.

Franciscus Ximenus, Cardinalis, qui Academiam Complutensem instituit

Sotion Philosophus Peripateticus.

Auicenna medicus præclarus & philosophus.

Auerrois quoq; Medicus & Philosophus.

Rasis Almancor.

Mesalac Medicus Astrologus.

Habramus Astrologus.

Albumazar Astrologus.

ca-

Cacutus Iudæus Lusitanus, magnus Astrologus.

Fortunius Gratianus Iurisconsultus, cuius opera rara, sed absolute scripta extant.

Alfonsus Rex Castellæ, huius nominis decimus, Romanorumq; Imperator, magnus Astrologus.

Henricus infans Portugalliæ Mathematicus insignis, qui primo nouas terras suo studio & industria reperit.

Seneca Orator magnus, & Philosophus stoicus.

Anneus Gallion Seneca, Senecæ frater.

Lucius Anneus Seneca Tragicus, Annei Gallionis Senecæ filius, Senecæque oratoris nepos.

Columella.

Dexter.

Theodosius Cæsariensis.

C. Iulius Higinius, Augusti libertus, Grammaticis insignis.

Portius Latro, Orator insignis.

Lentus Cornelius, præfectus Cæsaris.

Paulus Orosius.

Quintilianus Orator insignis.

Pomponius Mela.

Iustinus historicus.

Lucius Latianus Orator.

Seuerus.

Silius Italicus.

Henricus Marchio de Villena, magnus magicus.

Ioannes Ludouicus. Viues Valentinus, orator.

Damasus Pontifex maximus, insignis Poeta.

Aurelius Prudentius Poeta.

Iuuencus Poeta.

Arator Poeta.

Sedulius Poeta.

M. Anneus Lucanus, L. Annei Melæ filius, qui Mela frater Senecæ & Gallionis fuit.

M. Valerius Martialis.

Sextilius Hæna Poeta.

Ruffus Festus Anienus Poeta.

Dec. Iunius Iuuenalis, oriundus ex Aquino Volscorum.

D. Georgius Manrique poeta insignis.

Henricus Gaiadus Poeta Lusitanus, & Menesius, de quibus Erasmus in suo Ciceroniano meminit.

Laurentius à Caceres Lusitanus, Poeta & vir non vulgariter eruditus.

Ioannes de Mena poeta.

Antonius Nebrissensis eximius Grammaticus & variæ eruditionis vir, vt Erasmus in suo Ciceroniano testatur.

D. Garsias Lassoa Veza poeta insignis.

Alfon

Alfonsus Viruesius Episcopus Canariensis, Theologus insignis.
Gomessius peritus Iuris, scripsit super Instituta.

Hi omnes præter alios nonnullos, quos, cùm adhuc viuant, silentio prætereo, Hispani fuere. ex quo apparet nostrates non tam infœliciter discere, nec verbositate & simulatione sapientiam ostentare, vel tam multis nominibus & consuetudinibus barbariem colere, quam Munsterus in suo nouo Ptolomeo prædicat, vbi ad imitationem cuiusdam Michaelis Villa nouani, hominis mihi incogniti, & hac in re non mediocriter lapsi, Hispanorum & Gallorum comparationem induxit, puto eum cùm Basileæ profiteatur, Gallis, ad quos reliqua Basilea spectat, excepta tertia fermè parte, qua secundum Rhenum Germaniæ adhæret, potius quàm Hispanis adblandiri voluisse. quamobrem vt doceat ita esse, quod dicit, opus est, vt nobis depromat vel vnum Senecam, Quintilianum, Portium Latronem, Auicennam, Lucanum, Prudentium, Iustinum, Columellam, Orosium, Melam, Silium, Martialem, Iuuenalem & alios istis similes, & tum damnet Hispanicam indolem, eamque Gallicis & Germanicis ingenijs postponat. quod si nec Germani, nec Galli istos, quos supra recitaui, viros adæquent (Erasmũ & Budæum excipio)

 quid

quid est, quod conuicium nostræ genti de stupore faciat? Fateor aliud sæculum alio flo rétius, nec nunc esse laudem eam eruditionis quæ olim Hispaniç fuit, non tamen bruta est illa terraque talia ingenia produxit, nec quia aliquãdiu talia non produxit, in omne çuum effœta habenda est. Quod si nunc non tot chartas oblinunt Hispani, quot nonnulli faciunt, nec edẽdis alienis libris plagium cõmittũt, nihilo deteriores illis, qui se furtis librorum venditant, existimandi sunt. Edunt fortasse Hispani pauca, sed edunt sua, nec falsarij hac in parte, nec fures, estque nobis ista modesta scribendi ratio cum Italis communis. Non incesso vllam gentem, quorundam vitia tantum attingo, & qui de vitijs suis, genti suæ gloriam, alijs nationibus probrum concinnant. Habuit hac tempestate Gallia Budæum, & Fabrum Stapulẽsem, & alios viros doctos, sed habuit. Conuixerũt etiam istis nonnulli Hispani illorum eruditione non plane inferiores, quorum nomina cum cognita sint, prætereo. Habuit quoque Germania Erasmum, sed habuit, habuit Lõgolium ambos Batauos, quam prouinciã nõnulli nec in Germania, nec in Gallia constituunt. Sed sit Germaniæ vel Galliæ, fuerũt isti viri ornamenta incomparabilia suarum gentium, sed fuerunt, ita nobis quoque Quintiliani, Senecæ, alijque innumeri fuere.

Longolius vt ex quadam epistola Erasmi ad hunc nostrum Damianum à Goes apparet putus, putus Hollandus est Schonenianarum.

Præ-

Præteriti tēporis eſt, quod vtrobiq; pro gloria iactatur, niſi nobis allegent Philippū Melanchthonem, columen Germaniæ. Fateor eum hoc tempore cum illis antiquis Hiſpanis in harenā deſcendere potuiſſe, ſi ſe Theologiæ, ac fidei negocijs non implicuiſſet, quibus dum incumbit, contabeſcunt ſtudia illa, ob quæ noſtro æuo inclaruit. Nec defuiſſent Hiſpaniæ ab hinc annis plus mille præclara illa ingenia, quæ ſemper enutrire ſolita fuit illa prouincia, ſi à Gothis, Alanis, Saraceniſque incultis hominib. ab omniq; genere diſciplinarum abhorrentibus, non fuiſſet tam diu occupata. nunc vero hac barbarie vtcunque expulſa, non dubitet Munſterus, quin Hiſpani poſthac, ad laudem eruditionis non ſegni greſſu ſint progreſſuri.

Index Ducum Hiſpaniæ.

Veriatus Luſitanorum Dux, cuius facinora Romanorum hiſtoriæ late prædicant.

Megara Dux Numantinorum, Romanorum temporibus præclarus, vt teſtatur L. Florus lib. 2. cap. 18.

Rex Pelaius qui ob vitæ ſanctitatem Dei miles vocabatur. Is enim Hiſpaniam Cantabricam à Maurorum incurſionibus immunem fecit, eoſque ex regno Leonis ciuitate accepta expulit.

Bernardus à Carpe, Dux præclarus & vir

eximius,

eximius, qui Carolum magnum Imperatorem & duodecim Franciæ Patres apud Ronces valles deuicit, quanquam Gallorum Annales Hispanis hanc victoriam denegent.

Ferdinandus Gonçalues, Comes Castellæ eius, quæ nunc regnum est, & antiqua Castella vocatur, in cuius historia latè patet, quantę virtutis vir fuerit, atque filius eius Gartias Ferdinandus & Santius nepos.

Rodericus Diaz de Biuar cognomento Gid, qui bonam partem Hispaniarum ex tyrannide Maurorum liberauit, cuius nomen inter Mauros terribile, & magnæ venerationis fuit.

Ferdinandus cognomento Sanctus, Rex Castellæ, qui ex Vandalucia, mira virtute Mauros fugauit, prouinciamque sibi obtinuit.

Iacobus Rex Aragoniæ, qui regnum Valentiæ & Baleares insulas à Tyrannide Maurorum liberauit.

Alfonsus primus Rex Lusitaniæ, qui ex toto ferme regno Mauros expulit, cuius gesta magis videntur diuina, quàm humana.

Ioannes huius nominis primus, Rex Lusitaniæ, qui cùm inops & abiectus esset, propria arte & virtute, Castellanis, maioreque parte Lusitanorum etiam reluctante, totum regnum sibi vendicauit.

Comes Nonius Aluarez Pereira Lusitanus,

nus, qui Regis istius temporibus vixit, cuius insignia gesta historiæ nostræ latè prædicāt vir sanè magnanimus,& supra hominum vires in bello strenuus,ex quo duces Brigantię originem suam ducunt.

Ferdinandus infans Castellæ, qui postea fuit electus Rex Aragoniæ, qui miras victorias contra Mauros in ipsa Hispania obtinuit, vt testantur historiæ.

D.Franciscus ab Almeida Lusitanus, qui ingenti classe Babyloniæ Sultani, atque multorum Indiæ Orientalis Regum deuicta, Turcas in ipsa India expulit, cuius Ludouicus Ro. in suo itinerario amplam facit mētionem.

Alfonsus de Albuquerque Lusitanus, qui fermè totam Orientalem Indiam sub imperium nostrum reduxit.

Ferdinandus à Vallo, Marchio de Pescara, qui Gallos apud Ticinum debellauit, eosque ex Italia fugauit, quo in prælio Franciscus Gallorum Rex interceptus fuit, & in Hispaniam captiuus adductus.

Ferdinandus Cortesius, Marchio de Valle, qui in Indijs Occidentalibus magnam Temystitam ciuitatem & regnum, non sine incredibili admiratione Regno Castellæ edomuit.

Franciscus Pizarrus, qui in ipsis Indijs Occidentalibus Imperatorem Atabalipā deuicit,

cit, & ſupplicio tradidit. eiusq; ditiones atq; aliorum principum, ſub Caſtellæ imperium redegit.

Antonius à Leiua, vir præclarus, qui arte & virtute, Italos ſæpe armis ſuperauit, & pondus tuendi, contra ipſorum Italorum ac Gallorum potentiam, Mediolanenſem Ducatum ad extrema vſq; ſuſpiria ſuſtinere valuit.

Antonius à Sylueira Luſitanus, qui poſtremo apud Dium Turcas ex India orientali iterum profligauit, & magnum Cambaiæ regnum Luſitanis ſubiecit.

Goncallus Ferdinandus Cordubenſis, qui regnum Neapolitanum noſtris temporibus edomuit, idque ſub imperium Hiſpaniarum redegit.

Eduardus Pachecus, vir Luſitanus, qui aduerſus Regis Calecutij potentiam prolixum cruentumque bellum geſſit, in quo diuerſas & incredibiles victorias obtinens, ipſum regem fuga ſalutem petere coegit.

Habuit & habet Hiſpania alios præclaros Duces, quos prætermitto, & hos tantum, qui virtute cũ Cæſare & Alexandro certare poſſint, pono.

Videtur etiam Hannibal potius Hiſpanus quam Pœnus fuiſſe, ſi Floro fides aliqua eſt, cum libro 2. cap. 6. aſſerat ipſum Hãnibalem alitum, educatum, & enutritum fuiſſe in Hiſpania. 1 M.

IMPERATORES GESTIS præclari, nati & oriundi Hispani.

Vespasianus.
Titus Vespasianus.
Nerua.
Traianus.
Adrianus.
M. Antoninus philosophus.
Theodosius Magnus.
Arcadius.
Honorius.
Theodosius Minor.
Alfonsus huius nominis decimus, rex Castellæ.
Maximilianus.
Carolus Quintus Rex Castellæ.
Ferdinandus infans Castellæ.

PONTIFICES Hispani.

Damasus historicus scriptor & poeta.
Ioannes 11. medicus insignis, Lusitanus.
Benedictus 13. doctissimus vir.
Calixus 3. Iuris prudentiæ peritissimus.
Alexander sextus.

Vernacula, quæ nostra tempestate ex Hispania in Galliam, & alias prouincias adferũtur, hæc sunt, nec scitu indigna, prętér nó pau

ca

ca, quę cùm in ipſa prouincia his temporibus abſumantur, vtpute frumentum, argentum, cuprum, plumbum, glaſſum, rubia tinctorũ, goſſipium, & multa alia, vel quod magni momenti non ſint, in ipſo catalogo referre noluimus.

Vehuntur nauigio Brugas ciuitatem Galliæ Belgicæ, ſingulis annis quadraginta millia lanæ ſarcinarum, quas *ſaquas* vocant, quarum vnaquæque vt minimum precium viginti ducatorum aureorum vel æquat, vel ſuperat.

In Italiam quoque, ac in alias Galliæ ciuitates, viginti ferme millia ſarcinarum vehuntur, quarum quæ in Italia conſumuntur, quod ſelectioris lanæ ſint, quadraginta, quinquaginta ducatis aureis ſingulæ venduntur.

Sericum, & panni ſerici, quæ tam in Galliam, quàm in Italiam, Angliam, aliaſque prouincias euehuntur, precio innumerabili conſtant.

Deferuntur etiam, vt ſummatim dicam, ex Hiſpania in Galliam Belgicam, & alias prouincias vina multorum generum.

Oleum.	Vuæ paſſæ.
Saccarum.	Ficus paſſæ.
Cera.	Sal.
Mel.	Alumen
Oriza.	Murex, ſiue purpura.
Crocum.	Coccum.

Sme-

Smegma, siue sapo.
Mala Medica, siue aurea.
Mala Citria.
Mala Granata, siue punica.
Cydonites, siue (vt barbare dicitur) codignatum.
Oliuæ conditæ.
Limones.
Capparæ.
Pruna passa.
Amygdala.
Pinei.
Castaneæ.
Glycyrrhiza.
Anisum.
Caruis.
Anethum.
Cuminum.
Corianon siue coriandrum.
Thynni saliti.
Balenæ salitæ, atq; earundem oleum.
Suberum codex.
Gallæ.
Bacca laurina.
Hyacinthi.
Gagates.
Hiaspis.
Alabastrum.
Corallum.
Coria hircina:
Spartum.
Pelles multorum animalium, ad vestes suffulciendas.
Aurum.
Ferrum:
Chalybs.
Stannum.
Minium.
Argentum viuum.
Fructus quoq; diuersorum generum, saccaro conditi.

PRO HISPANIA ADVERSVS Sebaſtianum Munſterum defenſio.

EX hoc chariſsime Nanni, videre eſt, Hiſpaniæ fertilitatem, quam hiſce verbis Munſterus egregius Michaelis Villanouani imitator, ad Galliæ comparationem ita deſcribit. qua in re facit, vt ſuſpecti iudices, inuidia vel muneribus, vel odio obcæcati, ſoliti facere ſunt, qui vera cum intelligant, falſa tamen pronunciant, dum inquit in ſuo Ptolemæo, vt eius verba referam, *Mercatores ex Hiſpania, in Galliam deferũt ſericum & omnis generis pannos, lanas, crocum, ſaccarum, oriz. an. oleũ alumen, grana tinctorum, &c. Ex Gallia in Hiſpaniam frumentum, lineas telas, filum, paſtel, libros, & minutiora alia mercimonia plurima, vt gladios, ſpecula, acus.* Concedamus Galliam mittere frumentum, (quanquam id raro cõtingat) cum potius id Germaniæ orientali debeatur, cuius frumentum nauibus Batauorum ad litoralem Hiſpaniã, eamq; oceano attiguam ſubuehitur, hi enim inuectitia annona ab hinc annis 15. plus minus vſi ſunt. Ad mediterranea Hiſpaniæ exoticum frumentum non peruenit, certe pro ſingulis culeis ex Gallia, ſingulæ Holcades frumento onuſtæ ex Hollandia appulerunt. Tamen de-

demus hoc Munstero & præceptori suo Villanouano vt vera sint, quæ dicunt, quid? an non ex ipsorum verbis apparet. Hispaniam Galliæ plus impertire, quam Galliam Hispaniæ? Miror autem, cur dum agrorum fertilitatē vtriusq; prouinciæ, inter se confert Munsterus, asseuerat Hispaniam vini, frumenti, & carniū copia à Gallia vinci. Vbi (vt de hac Galliæ vbertate disceptemus) auditū est, aut visum ex Gallia in Hispaniam vinum deportatum esse? nisi forte ad continia Cantabriæ, & id raro, quippe cum ij magis amplectuntur Hispanicum etiam dilutum, quam Gallicum merum. Prodeat nunc Gallia Belgica, ac Angelia, Irlādia & Scotia, simul cum Noruegia, Dacia, Suecia, Moscouia, Rusa, Liuonia, Lituania, Prussia, ac tota Orientalis Germania, necnon Hollandia, & testentur quid vini Hispanici in ipsarum finibus absumatur. Deinde si iam ex Gallia in Hispaniā frumentum, vt vult Munsterus inuehitur, id nō ex natiua malignitate soli, sed ex aspectu, vt aiunt, astrorum accidit, quæ hostiliter ab anno 1516. ad hunc vsq; diem, morbis, cædibus, calamitatibus, prouinciam afflixerunt, alioqui fertilis est Hispania, vt testatum antiqui scriptores reliquerunt. Et vbi hæc sæuities syderum mitigata fuerit, petent à nobis Galli frumentum, vt antea soliti fuerunt facere. Hoc credo ignorasse Munsterum, Gallos à no-

à nostris crebrius, quã nos ab ipsis olim frumẽtum expetiſſe. Nec hoc tempore peregrino frumento indigeremus, si omnes (vt in Gallia & alijs prouincijs fit) Hiſpaniæ partes quæ coli poſſunt, colerentur, cuius enim vbertas tanta eſt, vti maiori anni circulo mediaſtini atq; plebei homines, ex ſylueſtribus fructibus, melle, herbisq́; laute victitare poſſint, quæ res eos parum ad agriculturam propenſos efficit. Accedunt ad hoc nouæ Orientalium, Occidentaliumq́ue Indiarum nauigationes, continuum quoq; bellum Africanum, atq; Italicum. quæ noſtri magis amplectuntur, quam aratri labores. vnde euenit nõ ſolum apud nos agri culturam negligi, ſed etiam metalla, quorum venis adhuc Hiſpania abundantiſsime ornatur, ex viſcerib. terræ non effodi. Cætera quæ Galliæ ſunt, veluti lineæ telæ, filum, glaſtum, facile iudicabis an ea tanti ſint, vt cum Hiſpanicis frugibus conferri poſsint, quanquam maior pars telarum & fili canabacæi, quæ in Hiſpaniam apportãtur, Batauiæ ſolum producat. Quod ad carnes autem ſpectat, verius ipſa veritate eſt, non tantum in Galliam ex Hiſpania boues, ſed magnam quoque mulorum copiam educi, equos etiam, ſed furtim, ob Regum edicta Reliqua autẽ quæ ſequũtur, futilia ſunt, indignaq́; tanta comparatione. Nec hoc cõtentus Munſterus, vt per omnia ſuum autorẽ

Vil-

Villanouanum sequeretur, stomachũ in Hispanos euomuit, credo re vera, eum nonnũquam ab aliquo Hispanorum iniuria aliqua lacessitum fuisse, cum sic in eos verbis debacchetur. Ait enim. *frugalis vita Hispani sicut & Itali* (etiam Italos noluit immunes à suo temerario iudicio) *nec tantum cibi & potus, vt Galli & Germani absumentes, nisi sint inuitati, nam tũc se ad saturitatem explent edulijs, quia rara eis & maiore auiditate accidunt conuiuia.* Elegans scomma, & dignum quod topographijs prouinciarum inseratur, quasi Gallorum & Germanorum conuiuia splendida plane, & opipera sint habenda. satis ibi ciborum & potus, sed externi homines non de copia conqueri solent, sed de lautitia & elegantia. Sed sinamus vnumquemq; patrio more viuere, atrũ panem, stipulis, furfuribusque vna pistis commistum, fœtidam cereuisiam, carnesq; salitas, ter quaterq; recoctas, assasque sibi suisq; familiarib. administrare, vel aquam & herbarum placentas. Quod si de numero conuiuiorum disputandum est, vincunt Germani & Galli Si de magnificentia, splendore, lautitia, elegantia, multis modis Galli & Germani ab Italis & Hispanis vincuntur. Cæterum laudes conuiuiorum si quæ sunt, nõ ab Hispanis Hispaniæ, nec à Germanis Germaniæ vindicandæ sunt, sed id iudicium exteris hominib. committendum est, exitus certe & finis cõuiuio-

rum honeſtior in Italis & Hiſpanis, quum Germani & Galli eo animo conuiuia aggrediantur, vt vino ſe adimpleant, refarciantq́; quo feruéte animus, ſenſus, iudiciū, ratio, reuerētia, grauitas, ſedulitas, prudentia, & alia multa amittuntur; iniuriæ, cædes, luxus, ſtupra, clandeſtinę locutiones, conſiliorū principum, amicorūq́; effutitiones, vulnera, plagæ, inſidiæ, proditiones, aliaque infinita perpetrantur. Itali & Hiſpani contra, ſic ad conuiuia ſe ornant, vti bene ſaturi, & cibis referti, à menſa diſcedant. Hic tametſi corporis ſalus repletione grauetur, animus tamen & ratio, vt accidit in ebrijs, minime lęditur. Ita fit vt qui vinum intemperanter ingurgitant, animum, cōſcientiā, corpus, honorem, vitam labe tingant. Qui autem cibi voraces ſunt, corporis tantum ſaluti noxij ſunt. Iſtis perpenſis, iudicet æquus æſtimator, penes quos laus iſtius rei conſiſtere debeat. Nec mihi ideo iſta dicta ſunt, quod magni eſſe momēti putē hac in parte, vel vinci, vel vincere, ſed ꝗ ferre nō potui: Hiſpanos tanquā famelicos & cœnipetas, nunꝗ niſi de alieno ſaturos & Mūſtero deſcribi. Neq; mea dicta à Mūſtero accipi volo, veluti recriminationē, ſed admonitionem, vt cautius poſthac & ſyncerius in ſuis ſcriptis agat, virum enim eum bonū ſcio, & aliquo vſu familiaritatis mihi cognitū habeo. Nec prætereūdū puto id, quod deinceps

idem

idem dicit, cum re non intellecta, *multorum etiam sit opinio, quod duriter & inciuiliter apud Hispanos aduenæ excipiantur, adeo, vt itinere defessi, cibum sibi vicatim quærere cogantur.* Res sic se habet. Olim pãdochei Hispaniæ, ad quos viatores tã peregrini, quã incolæ diuertere solebãt, fures atq; latrones erãt, sicut Germaniæ, Galliæ, aliarumq; prouinciarũ hodierna die non pauci sunt, quales si non essent, non tam subito in immensum ditescerent. Hæc perpendentes catholici Ferdinãdus & Elizabeth Castellæ & Aragoniæ Reges, lege sanxerũt, sub magna mulcta, ne quis cauponum, pandocheorumque quicquam præter domesticũ seruitium, & cibi loquendi operam aduenientibus præberet. Pro equis autẽ, hordeum, auenam, fœnum, stramen tantum venderet, quarum rerum precium, publica æstimatione ipsis forib. diuersoriorum inscriptum est, ita vt barbarissimus, & simplex homo cuiuscunq; nationis, facile intelligat, quid pro domestico seruitio, quid pro equorum alimento, sine aliqua licitatione hospiti dandum sit. Hospes prætérea tenetur cum aduena in forum, & ad propolas procedere, vel aliquem ex suis eo mittere, cuius opera vtatur externus in eduliorum emptione, quæ empta in diuersorio parantur, parataque ipsis, strata mensa apponuntur. sic fit vt discedente aduena, nihil rixarum oriatur, nihil ei aufe-

 ratur,

ratur, nihil extorqueatur, cum ipsemet cibos sibi emat, sibiq; ex tabulis diuersorio affixis constet, quid hospiti annumerādum sit. Hæc autem in ciuitatibus & oppidis tantum fiunt, in pagis & villis, vbi propolæ desunt, licet pandocheis edulia vendere pro arbitrio, cætera ex tabularum tessera indicantur. Hæc immanitas non tam fera videtur, quam à Munstero depingitur. Deinde si ad humanitatem Italorum Hispanorumq; respicias, hæc inuenies, cum ad eorum ciuitates veneris. Amicitia contracta, officium suum vnusquisque gratis offeret, quicquid dignum visu sit, ostendet. circumspectis, visisque omnibus, te ipsi in hospitium tuum deducent. At si quenquam illorum, dum gratus esse cupis, in prandio, vel in cœna retinere volueris, vix ab eis illud impetrabis, id præcauentibus ipsis, ne homini peregrino, & sumptui, & molestiæ sint. tandem ex viginti, si tot comites habueris, vix vnum aut alterum retinebis, nec id efficies, donec clare intelligant ex animo, & non ficte eos tibi conuiuas velle. Galli contra & Germani, vt verum est, & experti sumus humanissimi in peregrinos sūt. quicquid visendum in suis ciuitatibus habēt, ostendunt, omneque officium benigne exhibent. Sed peractis spectaculis, vbi diuersorium repetis, siue frigide, siue ardenter ipsos inuitas, faciles eos habes, nec opus est magna conten-

contentione precum, idque laudo, est enim illud ingenue cuiusdam & candidæ simplicitatis, nihil fictum existimare in verbis inuitatoris, sed sunt nonnulli improbiores, qui se vltro tuę mēſę ingerunt, idque magno numero, quos antea nec noueras, nec videras, ijque non quia amici sunt, sed se amicos aliquando futuros sperant, pro Pythagorica lege omnia futurorum amicorum communia credunt, homines me hercle nō male ad vētrem philosophantes, Postremo in Italia, Hispaniaque, dum templa, arces, armamētaria, ædificia, huiusque generis alia inspexeris, vel à domo amici alicuius tui, apud quem hospitabaris, discesseris, si custodib. vel operarijs, aut amici famulis, aliquam gratuitam peculiolam dare coneris, efficies pro amico, vt inimicus abeas. Tanta est eorū magnanimitas, vt peregrinis hominibus, gratis officium suum exhibere contendant. Et si aliquando talia munera istis accipere contingat, id vi coacti, & omnino reluctantes faciūt, At Germaniæ Galliæue famuli arcium, armamentariorum, templorumq; custodes multo contra, nulla humanitate nec decore seruato, nō tantum non recusant, quod facere non nouerunt, sed antea quam offeras, præbent ipsi manus, sic vt qui sub arcis præfecto meretur, ianitor, custos, pincerna, pistor, lotrix, cocus, omnes demum quotquot sunt, prædā inter

C 5 se,

se, antequam des, calculis diuidant. Parique modo in familijs amicorũ fit, à quibus enim amicis antea quã discedas, omnes famuli inter se computatione, lucrum aduentantis liberalitatis diuidunt, quæ res ita increbuit, vt pro dedecore iam non habeatur. Ad istum modum humanitate, vrbanitateq́ue hę nationes differunt. Nunc iudicet Munsterus, & ferat ipse sententiam, & dum mores gentium scribere conatur, edat ea tantum, quæ ipse viderit, & certissima habuerit. Mutantur quotidie ciuitates, oppida, mores, viuendiq́; hominum rationes, nec iam Germania Galliaque tales quales nobis à Cæsare depinguntur, nec tam barbaræ sunt, quod idem æstimare licet de cæteris nationibus. Quid enim hoc tempore minus verum, quod olim verissimum fuit, mercaturam Germanos ob ferocitatem non exercere, cum hoc tempore nullibi magis Mercurius colatur. Aut eis Solem, Vulcanum, & Lunam deos asscribere, eisdemq́ue ad annum vigesimum vsque pubertatem inuiolatam esse. Non ne si quis id dicat, vaniora dixerit, quam si quis etiamnum Druides adhuc apud Gallos sacrificia administrare, eosque pro victimis vel alios homines, vel seipsos immolare, aut Lusitanos lineis thoracibus in bello vti, aut ex intestinis captiuorum hominum, futura prædicere, vel hordea-

deaceum vinum bibere, & pro oleo butyrū in conuiuijs consanguineorum vsurpare, cum hæc omnia iam euanuerint, & alia viuēdi ratio introducta sit. Demum si Munsterus nouos nostri temporis hominum mores describere velit, inuisat prouincias vt ipsi fecimus, actūc ea quæ experientia viderit, scribat. quod si fecisset, non oleo carere Baleares dixisset, non Hispaniam sterilem, non eius incolas immanes, atq; in discendo rudes, non Nerium promontorium Celticum vocasset. & in Algarbe, cum in Galitia sit, pronunciasset, nec multa alia vana quæ prætermitto, suo Ptolemæo inseruisset. De his satis, ne videar incandescere, aut minutias rerum non satis minute tractare. Tamē sciat Munsterus hanc ipsam Hispaniam, de qua nunc loquimur, eandem esse, quam ex omnibus prouincijs Cæsar ab initio quæsturæ suæ, semper chariorem & electiorem habuit, in qua nullo tempore, ob hominum magnanimitatem, & militaris disciplinæ industriam, Romani desierunt legiones habere, teste Hirco. Quam etiam Vespasianus tanti fecit, vt ei ius Latij tribuere non formidauerit. Hæc numero deuicta à Romanis, vt Cicero de respons. Aurusp. asserit, nūquam fuit, Sed pietate & religione, quam Romani tunc temporis sibi soli tribuebant. Huic vt cederet terra Cretensis, Iouis incu-

cunabulis elata, Plinius Iunior in suo panegyrico voluit. cui⁹ inter alia hæc verba sunt. *Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaq; omnia, vel fructibus plena, vel gregibus, adde auriferorũ opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarũ. Scio fabulas poetarum auribus mulcendu repertas, aliqua nonnullu gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula, nec iam excutio veritatẽ, sint vt scribitur Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento. Cãpania censeatur monte Gargano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dũ Hispania vni quidquid laudatur assurgat. Hæc durißimos milites, hæc expertißimos duces, hæc facundißimos oratores, hæc clarißimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum est, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit imperio. Huic te debet imperium. cedat his terris terra Cretensis, parui Iouis gloriata cunabulis.* De hac etiam maxima ductus admiratione Budæus li. 4. de Asse, cũ multorum antiquorum autoritates in medium attulisset, ita loquitur. *Ingenia sunt hæc testimonia de opulentia Hispaniæ.* Vlterius ait. *Multa adnotauimus, quæ fide caritura sunt, vt opinor, præsertim apud eos, qui omnia & præterita, & futura præsentis temporis modulis metiũtur &c.* Infinita enim sunt, quæ hic de laudibus Hispaniæ scribere potuissem, nisi timerem lectori molestiã fore lectionis prolixitatem. Quod si quis latius intelligere cupiuerit, legat id quod Posidonius, Polybius, Strabo, Iustinus

So-

Solinus, vterque Plinius, Liuius, P. Valleius, Paterculus, Vegetius, Florus, Pōponius Mela, Stephanus de Vrbibus, Philostratus, Diodorus Siculus, Martianus Capella, Cælius de antiquitatibus, atq; Budæus testatum de Hispania reliquerunt, apud quos & alios non nullos tales ipsius Hispaniæ laudes reperiet, vt facile iudicaturus sit nos de hac re plura veraque dicere potuisse, quod & fecissemus, nisi obiectiones nimij in patriam amoris, à maleuolis & infestis hominibus timuissemus.

ADVECTITIA QVAE EX Asiæ, Africę, nouæq; terrę prouincijs, Regibus Castellæ & Portugallię subditis, quæ innumera sunt, in Hispaniam aduehūtur, ac inde per totam Europam

Primum in Castellam, ex nouis, vel occidentalibus Iudijs, Hispalim magna vis auri deportatur. Argentum.
Aurea vasa & argeneta mira dexteritate operata. Vniones Margaritæ.
Smaragdi. Cyanos, vulgo Turquinæ.
Casia. Guaiacum lignum.
Dactyli.
Indidem ex insulis Canariæ & alijs locis, saccarū, Coria bubula & hircina, psitipaci, simiæ, atq;

atque vestes pennis auium miro artificio cõtextæ, & alia admiratione digna,

Quæ in Portugalliam ex prouincijs sibi subditis aduehuntur hæc sunt.

Singulis annis ex Nigritarum regnis deducuntur Vlyssiponem 10. 12. millia mancipiorum, præter alia ex Mauritania, India, Brisiliaque aduecta, quæ singula passim decem, 20. 40 50. aureis ducatis venduntur.

Præterea ex Nigritarum prouincia apportatur magna auri copia. Gossipium
Ebur, ex eodemque vasa non ineleganter exsculpta, atque imagines. Hebanum.
Mala Getulica, vulgo paradisi grana, seu mala geta. Coria boum, hircorumq́;
Panni mira arte ex palmarum folijs contexti, necnon ex Gossipio.
Piper longum. Oriza.
Zibelli (vt vocant) musiones vel feles.
Dactyli palmarum.
Ex Brisilia, lignum quod Brisil vocatur, & vestes auium pennis contextæ, ac lecti pensiles, ex gossipio, instar retium connodati, & saccarum optimum.

Ex India Orientali & Cathaio.

Piperis annuè tricies, quadragiesque centena millia pondo, cuius centum libræ vendun-

duntur Vlyſſipone 34.ducatis, ſupra quartam ducati partem, quæ ſumma minimum eſt duodecim, aut tredecim, aut quatuordecim centenũ millium aureorũ ducatorum.

Zingiber.

Muſcata mirjſtica, atque eorum flores.

Cynamomum. Cariophyllon.

Reubarbarum.

Mirabulani omnium generum. Caſia.

Dactyli Indici, ſiue Tamarindi, & omnia aromatum genera.

Crocum Indicum.

Lignum aloes.

Sandali rubri & albi.

Lacha. Hebanum.

Item gemmæ omnium generum pretioſiſſimæ.

Vniones.

Vaſa aurea & argentea, mira induſtria facta.

Panni ſerici, & aurei.

Telę Goſipinæ. Sericum.

Styrax ſiue ſtyrace, ſtorax vulgo.

Laſerpitium, vulgo Belzoi.

Ambar, gris vt vocant.

Muſchus.

Nuces Indicæ.

Scutellæ mira arte ex calce concharum fictæ, quas *porcellanas* vocant, quarum nõnullæ precio 50. & 60 & 100. ducatorum venduntur, & alia infinita apportantur, quæ ob prolixitatem omitto. Ele-

Elephantes quoq; quinq; vel sex tempore felicis Regis Emanuelis inde allati sunt, quorum dū puer ipsius prudētissimi Regis ab intimis cubiculis essem, treis simul vidi, atque Rhinocerotem vnum qui omnes Regem ipsum equitantem præcedebant. Certamini etiam unius istorum Elephantum cum Rhinocerote, interfui, spectaculum sane admiratione dignum, in quo elephas succubuit. Quem ludum Rex ipse felicissimus Emanuel Vlyssipone præbuit Anno (si bene memini) 1515. vel 16.

Ex Insulis Madeira Hesperidum Sancti Thomæ, principis, atque alijs magna saccari copia. Glastum quoq; & Gosipium ac frumētum ex his insulis vehitur.

Ex Brisilia, ac Nigritarum prouincia psittacorū, cercopheticorum simiarum, aliorūq; miraculorum, ingens turba apportatur.

Hæc sunt quæ de fertilitate, opibus, nobilitateq; Hispaniæ, à me Nanni doctissime scire petisti, quæ te volente, iubenteq;, ea lege scripsimus, vt omnibus ius faceremus castigandi, mutandi, augendi, quod mirifice exoptamus, haud ignari, plurima esse à nobis omissa, quibus Hispania ornatur, & celebrari possit. Tu interim viue, & vale, boniq; consule.

Louanij. 12. Cal. Decemb. Anno 1541.

Epi-

EPISTOLA DAMIANI A GOES AD. IO. IACOBVM FVGGERVM PRO DEFENSIONE HISPANIAE.

EX tuis literis amātiſſime Iacobe cognoui te febri correptū fuiſſe, ab eadēq; modo liberatū, quod nuncium etſi mihi ſatis ægrū fuerit, inde quod morbū tā tetricū ſu[illegible] inueris, tamē gratū, cū intellexi te penitus ab eius tyrānide euaſiſſe. Quod autem ais me parum amicè in Munſterū hominē mihi vtcunq; cognitū debacchatū eſſe, te iudicē in hac cauſſa eligo, & quid, cū laudes & vbertatē Germaniæ, vti nos Hiſpaniæ, ſcripturus eſſes, in eū, tibi dicēdū cogita qui nulla cauſſa vrgēte, Hiſpanos famelicos de alieno ſēper ſaturos, in peregrinos homines duros, feroces ac immanes, nec nō imperitos, ingenio infelices, arrogātes, iactabūdosq; vocaſſet, quib. notis Munſterus gētē noſtrā inuaſit. Ego vero cōtra, dū noſtros defendo, quid feci aut commiſi? Germanos profecto & Gallos nō in genere, vt ipſe Hiſpanos, lædo, ſed in ſpecie tātū, & in harū prouīciarū famulos & gnathones ſolū quaſi ioco ludēs, meā defenſiunculā emiſi, ipsūq; Munſterū virū bonū prædico, quē tantū mo-

neo, vt posthac cautiꝰ scribat, & ea quæ cōperta habuerit, solū typis mādet. Quod si fecisset, nō tot mēdacia & de sua quoq; Germania suo Ptolomeo inseruisset, omitto alios libros de Christi fide loquētes, quos ipse, euulgauit, qui adulterini & ficticij à multis iudicātur, res sanè si sic est nō admodū pia, nec Christiano homine digna. Hęc omnia tibi amantissime Io. Iacobe retuli, vt scias me latius in Mūsterum stomachari potuisse, quod sanè fecissem, nisi esset homo Germanus in Germaniaq; natus, quā gentē & prouinciā, ego tāquā numen semper veneratus sum, & in qua eximios amicos habeo, quorū amicitiā sanctissimè inuiolatam mihi & volo, & perpetuo seruatā cupio. Cęterū quod ad librū Lusitanicū attinet, vidi quę scribis, pro quibus tibi gratias ago maximas, librū enim egomet apud Peutingerū vidi, & trūcatim legi, qui re vera ei cū linguā nostrā ignoret, minimè vsui est. Quarete iterum atq; iterum oro, vt vel librum ipsum mihi impetres, vel eiusdem exemplar vnum, quod si feceris, historiæ nostræ, quam in manibus de rebus Indicis habemus, magnum adferes adiumentū, & nobis facies rem, pro qua tibi perpetuo deuincti erimus. Vale, & nos vt facis, ama. D. Antonium Fuggerum nostro nomine saluta. Louanij II. Aprilis Anno 1542.

Io.

IO. IACOBVS FVGGERVS DAMIANO A GOES EQVITI LVSITANO.

NOn opus erat apud me vlla excusatione Damiane amicorum amicissime, quod parum amicè te in Munsterum stomachatum esse scripseram. Id enim ex amicitia & verè syncero animo, quo erga te semper hactenùs fui affectus, factum esse credas velim. Ignorabam etenim ipsum Munsterum tam atrociter in Hispanos debacchatum esse, idq; nunc etiam miror, cur ausus fuerit in illam tam vberem & præstantem occasus regionem, quam ipse nunquam viderit, in qua nũquam peregrinatus sit, tam atrociter præter vllam occasionem, ignorans omnium rerum, ita temere inuehi, vt interim taceam qua temeritate in euulgandis adulterinis fidei nostrę libris (vt scribis) vsus est. Vt ita re cognita te non solum excusatum, sed ipsum etiam ob insignem eius temeritatem plane odio habeam, & omnium doctissimorum virorum acerrimo stylo perstringendum iudicẽ, qui non solum de ijs quæ non viderit aut expertus sit, ita audacter & temere in publicum proferat, sed etiam ea quæ ad sacrosanctæ fidei nostræ sustentationem & augmentnm pertinent, adulterari non vereatur. Sed vides & ipse cognitum habes, quam peruersa aliquot annis fuerint secula: vt nedum dicere, sed

& typis committere quæuis somnia nonnulli ausi sint.Deus Opt. Max. faxit vt propediem meliora sequantur.Cæterum quod ad librum Lusitanicum attinet,sedulo equidẽ egi cũ Peutingero, vt mihi eius copiam faceret,idq; tandem impetraui,ea tamen conditione ne cuipiam ostenderẽ, neue rescribi quicquam curarẽ; quod sanè pollicitus erã, eam solam ob caussam,vt quem tanti faciebat librum non intellectum viderẽ,vidi & mox,vt fidẽ dederam, ne quidquam suspicari posset restitui. Nosti opinor hominem,decrepitũ,antiquitatis& raritatis studiosum, qui ob eam caussam libro vt arbitror non intellecto delectatur,quod præter se neminem habere credat.Agam tamen sedulo, vt si quidquam impetrandnm est à sene,hunc librum eliciam, faciamq; pro viribus vt meam in hoc negocio diligentiam & sedulitatem non defuisse intelligas. His te cum coniuge quam optimè valere cupio.Ex Augusta 8 Maij.

1 5 4 2.

DA-

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI.

VRBIS OLISIPONIS DESCRIPTIO.

INCLYTO PRINCIPI DOMIno Henrico, portugalliæ infanti sacrosanctæ ecclesiæ Romanæ Tituli sanctorum quatuor coronatorum Cardinali meritissimo, Damianus Goes Eques Lusitanus.

S. P. D.

Ndicarum rerum historiam, in lucē vt darem, cum crebris doctorum hominum epistolis diu vrgerer, eam ex exemplaribus colligere, atque disponere pridem cœperam, id quidem mihi effectum iri posse, tunc pollicebatur otiū meum literarium, quo eo quidem tempore laute, & citra publicorum negotiorum onera vtebar. Sed cum mecum perpenderem, mihi id modo deesse, quod summe in historia scribenda requiritur, ab incepto destiti. Nam ei qui iustam, & absolutam historiam scribere vult, in primis liberum, & vacuum tempus tribuendum est, deinde animi quies, & omnium munerum vocatio, postmodum magno-

rum principum fauor. quo industria, & labor studiorum, præmijs adaugeantur. Quocirca (præsertim cum neq; cura neq; negotio, carere possem) succisiuis tantum dierum horis, id quod continenti temporum decursu destinaram, concedere, & tribuere proposui, & curriculo mearum lucubrationum currens, Olisiponis vrbis descriptionem hoc tantum tempore componere institui, eamq; tuo duntaxat nomine illis inquam ipsis euulgare decreui, qui à nobis id flagitare nusquam destiterunt. In qua sane descriptione, quidquid ad ipsius vrbis originem, & ornamentum inuestigare valuimus, faciliori quam potuimus penicillo depinximus. Cæterum opusculum hoc quale qualecunq; fuerit, sub tua protectione emittere consulto proposuimus, vt quæ nostro huic labori desunt, nam forte multa deerunt, quæ nos assequi non potuimus, ea tua animi celsitudine, & eximia doctrina, sic foueantur, protegantur q;, vti ab alienorum laborum mordacibus, temereq; calumniantibus, nullo alio adminiculo suffulta, sese tueri, defendereque possint.

Vale.

VR-

VRBIS OLISIPONIS SITVS, ET FIGVRA,

DAMIANO GOE EQVITE LVSITANO AVTHORE.

QVæ ſunt vrbes noſtra hac tempeſtate, quas iure oceani dominas, ac tanquam Reginas appellare poſsimus, quarum ductu & imperio totus oriens, occidensque hodie nauigatur. Earum altera eſt Oliſipo, quæ à Tagi faucibus eius oceani partis imperium ſibi vendicat, quæ Africam, Aſiamque immenſo maris circuitu complectitur. Altera vero Hiſpalis, quæ à Bęti fluuio occidentem verſus, quem hodie dicũt nouum orbem, claſsibus patefecit. Cuius deſcribendæ partes, ijs cõſulto relinquimus, quorũ ſcriptis, de huius noui orbis reperti ratione, multa forte memoriæ mandabuntur. Nobis vero, cum de ſitu, & vrbis Oliſiponis ſtatu conſtitutum ſit ſolummodo ſcribere, non ab re viſum fuerit, ſi antequam negotium aggrediamur, inde incipiamus, vnde ipſa res de qua ſcripturi ſumus, nobilior effecta ſit, nempe de inuento à noſtratibus per æquora in Indiam itinere. Quæ res vt mo-

morabilis, ita etiam in ea paulò nobis vagari licebit, atque etiam antiquorum testimonijs, studio nostro lectoribus aperire, quanta difficultas in hoc negotio, se semper obtulerit ijs, qui rem tantis periculis plenam, ausi fuerunt quouis modo tentare. Quocirca ab eo qui summo studio, summaque animi virtute rem tam præclaram nostris temporibus aggredi ausus est, exordium capiemus. Is enim inuictus ille Alfonsi quinti filius, diuus Ioannes secundus Lusitanorum Rex fuit. Hle quidem qui bello regnum suis vindicauit, paceque sibi regni hæreditatem multifarie turbatam restituit. Igitur cum regis indefatigatum animum Indicarum rerum desiderium vehementius agitaret, non nauibus solum ab illa parte litoris AEthiopici, quod ad ea vsque tempora à nostris exploratum erat, eam Indiæ plagam, quæ ad ortum solis attinet, inuestigare proposuit, sed terrestrib. etiam itineribus negotium auspicari voluit. Quod quidem per homines Lusitanos singulari linguarum, rerumque notitia præditos, in eo libro quem de rebus AEthiopicis scripsimus, factum esse demonstrauimus. In quo etiam studio, doctrinaque prudentissimi principis Henrici, oceani Atlantici, AEthiopicique insulas, & litora prius, multoque antea inuenta, lustrataque à nostris

ſtris fuiſſe, obiter tractamus. Proinde dum Ioannes ille adhuc viueret, induſtria, auſpicijsque Bartholomæi Didaci, viri Luſitani, nauticæque artis peritiſſimi, frontem ei continentis parti contiguam, quæ recta ad montem Lunæ porrigitur, noſtri inuenerunt.
Quæ frons ab Oceano emergens, ſinu Heſperico, Praſſoque promontorio, immenſo tractu terrarum, ad auſtralem cœli cardinem, vtrinque protenſa, gradum ferme quintum, & trigeſimum attingit. Quibus terminis Ichthiophagorum videlicet, & Anthropophagitarum, nihil literis Ptolomæo cognitum fuiſſe conſtat. Quamquam Plinius Mela, Solinus, & Martianus, ex Iuba, Artemidoro, & Xenophonte Lampſaceno, & Nepote Cornelio, de Hannone Pœnorum Rege, & Eudoxo, alijſque qui hoc mare experientia, ſeu relatu nauigabile tradunt, ſcribentes, huius itineris notitiam olim fuiſſe, totumque ab Indis ad Herculeas columnas patefactum, cultaque eius litora eſſe teſtentur. Ac inſuper teſtimonijs confirment. C. Cæſare Augusti filio in Arabico ſinu conſtituto, Hiſpaniarum nauium, naufragio eiectas fragmentorum reliquias apparuiſſe. In qua quidem ſententia Herodotus eximius antiquitatum indagator, Græcos fuiſſe aſſerit, qui mare quod extra columnas vocatur Atlanticum, & rubrum, idem eſſe mare pro

certo affirmant. Atque alibi Græci, inquit, qui Pontum incolunt, Oceanum confluere terram, pro comperto habent. Postmodum ex vetustissimis AEgyptiorum annalibus, hæc prodit. Nempe Necum ipsius gentis regem, cùm à deprimenda fossa, à Nilo ad Arabicum sinum destitisset, nauibus quosdam Phœnices misisse, quos iussit, Herculis columnis superatis, ad septentrionale vsq; mare penetrare, atque inde in AEgyptum cursum facere. Qui è mari rubro soluentes in australe venerunt mare, denique in AEgyptum per fretum Herculeum post biennium remearunt: & in hunc modum dicunt Græci Africæ litus primo in totum cognitũ fuisse. Secundo verò, Xerxis temporibus Africæ promontorium Sataspem superasse scriptis confirmant. Qui admodum nauigationis tædio confectus, ad columnas Herculis, vnde in Atlanticum Oceanum prodierat reuersus, in AEgyptum cursum tenuit, Denique Strabo ex Aristonico testatur, Menelaum per Gades circunductum, iter in Indiam fecisse. De qua quidem re, prolixius non agemus, ne longius, quàm res ipsa postulare videtur, digrediamur. Illud quidem verissimum videtur, & ratione credibile, tam vastam, & periculis infinitis obiectam nauigationem, ita tum hominum animos affecisse, vt semel inchoata, vel (si attigit) absoluta,

luta, nemo ſecundo rem tam arduam, vel potius monſtroſam, aggredi auderet. Qui ſanè tam immenſæ peregrinationis curſus, noſtratium, ſiue indefatigata indole inſtigante, ſiue auri ſacra fame vrgente, tam denique modo frequens habetur, vti non maioris negotij nunc huiuſcemodi nauigationem exiſtiment, quàm ſi in Britaniam, aut in Belgicam, ex Luſitania per Oceanum iter facerent. Huic verò repertæ fronti, vt ad inceptum redeamus, ob rem inſperatam, Rex idem Bonæ ſpei caput nomen indidit: reliquum iam inde Oceanum Indicum nauigandi, occaſionem faciliorem, ſibi oblatam eſſe ſperans. Cæterum naues illæ quibus Bartholomæum Rex præfecerat, multis caſibus, aduerſiſque tempeſtatibus diſiectæ, ipſo Bonæ ſpei promontorio, vt antea demonſtrauimus, ſuperato, flumen ingrediuntur, cui Infantis flumen nomen inditum fuit, eò quod inter cæteras naues, vna cui Rex Lupum Infantem, virum Luſitanum præfecerat, omnium prima ad fluminis Ripam appulſa ſit. Inde verò vlterius progredi minimè tutum eſſe duxerunt, propterea, quod in tanta maris vaſtitate, itineriſque, & temporis intercapedine, gentem nullam reperiſſent, quæ tum nauibus vteretur, veriti ne ſi longius procederent, non Indos, genus hominum ſuapte natura

tura cultissimum, ac disertissimum, sed alias nationes, terrasque barbaras, ac immanes offenderent, à quibus fortè etiam grauioribus incommodis premerentur, quàm quæ in ijs experti essent, quorum litora, portusque antea tetigissent. Qua re maturè pro rerum facultate, & prudenter animaduersa, mutata velificatione, in Lusitaniam reuertuntur.

Id verò diuino potius quàm humano consilio accidisse crediderim, quod deuicti Oceani gloria, futuro regi integra, fato quodam, intactaque reseruari videretur. Interea quidem re infecta, Ioannes Rex moritur: nouisque rerum momentis occurrentibus, vti tum maximè fieri consueuit, Emanuel Regnum suscepit, statimque biénio postquam regni gubernacula suscepisset, cùm omnia domi, forisque, à finitimis regibus tuta satis, ac pacata cerneret: quod à suis maioribus antea summo studio factum esse videbat, in idipsum animum cœpit intendere. Tres igitur parari naues, ac instrui iubet. Quibus Vascum Gammam, genere Lusitanum, equestris ordinis virum præfecit. Qui comparatis rebus omnibus quæ ad tam longam profectionem necessariæ videbantur, octauo Idus Iulij anno Dominicæ Incarnationis M. CCCCXCVII. idoneum Aquilonem nactus Olisipone soluit, celeriterque, concitatiore vento in Indiam lætis auspicijs, sed immen-

men-

menſo labore peruenit. Sed nos rebus ijs omnibus cum ipsa India omiſſis, ad inſtitutũ noſtrum properemus: Oliſiponem igitur quis primus condiderit, in tanta ſeculorum vetuſtate, pro certo nos affirmare non audemus, quam tamen inter antiquiſſimas Hiſpaniæ vrbes, annumerandam eſſe, vetuſtiſſimi quique ſcriptores teſtantur. Hanc Varro Oliſiponem, & Ptolemeus Olioſiponem appellant. Strabo verò Vliſſeam, & ab Vliſſe conditã eſſe, ex verbis Aſclepiadis Myrliani videtur aſſerere. Is enim Myrlianus in Turditania ludo literario præfuit, atque de gentibus ipſius regionis librũ conſcripſit, proditq́; etiã Oliſipone in tẽplo Mineruæ, fragmẽta quædam ſuſpenſa tũc extare, videlicet parmas, Apulſtra, nauiumq́ue roſtra, Vlyſſis errores indicantia. Ex quo ſanè loco non ſatis liquere arbitrantur quidam Oliſiponem ab Vlyſſe conditam eſſe. Nobis tamen tanti viri teſtimonio adhærere placebit potius, quàm illorum dicta comprobare, qui id nullo certo argumento cauillare conantur. Prȩſertim cùm Solinus vir apprimè doctus ipſius Strabonis ſententiam ſit ſequutus. Noſter quoque L. Andreas Reſendius vir doctorum omnium iudicio & calculo comprobatus, id multis in locis ſcriptorum ſuorum, & imitatur & confirmat. Sed quod ad nominis rationem attinet, ex quadam ipſius Reſendij oratio-

tione, & ex multis vetustissimis tabulis in vrbe ipsa repertis, ab illoque collectis, facilè liquet, scribi debere Olisiponem, per O & duplex iota, & simplex s Erat autem Olisipo Romanis temporibus Romanorum ciuium municipium. Plinij grauissimi scriptoris testimonium hoc loco afferre non pigebit. *Municipium* (inquit) *ciuium Romanorum Olisipo, fœlicitas Iulia cognominatum*. Vnde autem nominis origo emanarit, temere affirmare non audemus. Id enim fortasse tam multis fabulosum videretur, quàm illud Varronis, à Iustino iudicatur. In Lusitania vbi est oppidum Olisipo, monte Tagro, equas è vento suscipere. Cuius sententiam, & Plinius, & Solinus approbarunt. Quam tamen vt diximus. Iustinus his verbis mendosam esse enixè affirmat. *In Lusitania* (inquit) *iuxta fluuium Tagum equas vento concipere multi authores, prodiderunt, quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, & gregum multitudine natæ sunt, qui tanti in Gallecia & Lusitania, & tam pernices visuntur, vt non immeritò ipso vento concepti esse videantur.* Quæ sententia nobis sanè non ita displiceret: nisi physici rationibus adniterentur probare, naturam ipsam, ex fœmineo tantum sexu, sineque talium congressu, multa gignere, & procreare solitam esse. Quem quidem Varronis locum D. Rodericus Archiepiscopus Toletanus, in sua historia, satis luculenter comprobat.

Mons

Mons verò Tagrus, cuius Varro meminit, meo quidem iudicio ille idem est, quem nos *Sintreum* vocamus, & à quo Lunæ promontorium in mare prorumpit, millia passuum ab Olisipone plus minus viginti,& quatuor. Quod nostris hodie Rocham appellari placuit, siue vt latinè dicam,Rupem. In cuius decliui montis, oppidum, admirabili loci amœnitate, cœlique clementia hodie conspicitur, ingenti ac munifico Regum Lusitaniæ domicilio nobilitatum, quod de nomine montis *Sintram* dixêre. Mons verò diuersis ferarum generibus, auiumque, mirè abundans, pecori item pascendo propter singularem soli bonitatem, adeo est accommodus, vt cuilibet facilè possit persuaderi, equas sine admissario concipere, Ad latus porrò huius montis, quod latus ab Oceano patet, vicus passibus circiter duobus millibus in colliculo positus est (*Collares* accolæ vocant) à quo haud ita procul, sub rupe in pelagus procumbente antrum est quod accedente alluitur Oceano, fluctusque introrsus reciprocantes,salo spuma permisto,recipit in sese,& idem eructat ingenti vndarum strepitu, in quo Tritonem concha canere olim visum nostrum vulgus existimat. Quod ad locũ quidẽ attinet, cõstanter quicquã affirmare nõ audeã. Propterea ꝙ ab omnib. id litus propius legentibus, cerni facilè, ac conspici possit

poſſit. Tritonem verò Tiberij Cæſaris temporibus viſum in Luſitania, auditumque fuiſſe, ita ſcribit Plinius. *Tiberio* (inquit) *principi nuntiauit Oliſiponenſium legatio, ob id miſſa, viſum auditumq́, in quodam ſpecu concha canentem Tritonem, qua noſcitur forma.* Nec verò illud ſilentio prætereundum eſſe duximus. Noſtro hoc tempore plerìſque in locis huic litori vicinis quoddam hominum genus reperiri, qui & natura, & nomine Marini ab indigenis vocari cœperunt, ob eam præſertim cauſam, quod hiſpidum quid in cutis ſuperficie gerentes, notas quaſdam ſquammarum, ac tanquam reliquias antiqui generis, per totum fermè corpus ſparſas, præ ſe ferre, atque retinere videantur. Eos enim ab hominibus marinis, vel Tritonibus, originem, genuſque traxiſſe, pro certo ſemper habitum eſt, eiuſq; rei initium inde profluxiſſe à maioribus accepimus Tritones ſcilicet ad littus proſilire interdum, atq; colludere paulatim aſſueuiſſe, eoſque fructuum dulcedine delinitos, quorum in ijs locis maxima eſt copia, eodem reuerſos ſæpius, ineffabili quodam incolarum aſtu, eorum aliquot interceptos, ac poſtea blanditijs ad excultum, manſuetumque genus vitæ traductos eſſe. Et quidem ſi fabuloſum videbitur, domeſtica familiaritate, vocales reddi Tritones potuiſſe, inſuperque cum Luſitanis conſuetudinem vt haberent eſſe-

effeciſſe, fabuloſius ſanè mihi erit, barbarum incultumque Tritonem, in Africa, in palude Tritonide, proſiluiſſe, ac cum Græcis parriẽtem, ab Iaſone tripodem, quàm Delphos aſportabat, vti ſyrtium periculis, ſuo ductu euaderet, ſibi dari popoſciſſe. Noſtris verò temporibus, vt efficacius teſtimonium in medium afferam, piſcator quidam, dum inter ſcopulos Barbarij promontorij. filo, hamoq;, iuxta D. Virginis ſacellũ, piſces capere contendiſſet, derepente ex vndis in ſcopulum, mas Triton exiliuit, barba prolixa, crinibus oblongis, pectore hiſpido, facie non admodum deformi, abſolutaque hominis forma. Qui cùm paululum apricatus eſſet, & hominem à tergo, ipſius formam contemplantem, inſpexiſſet, voce non diſſimili prolata, territus confeſtim in ſalum ſe ſubmerſit. Hæc piſcator de Tritone, ſiue homine marino cupidis audiendi, compto ordine ac ſermone, hodierna die enarrat Deinde paucis ab hinc annis, hanc procul à Lunæ promontorio, vt nobis retulit Ferdinandus Aluarus domus Indicæ ſcriba, vir integræ fidei, qui iuxta illud litus ruſculum habebat, cuique vicinus erat vir probus, minimeque fallax, is enim vicinus perſæpe piſcandi gratia, ſe in quoſdam litoris ſcopulos conferebat. Ibi cùm negotium die quadam fœliciter ſuccederet, (vt Ferdinandus ab eo ore tenus

accepit) pisces quos hamo capiebat, à tergo sui in arinum scopuli anfractum, quo tutius asseruarentur, proijciebat. Quod quidem persæpe inculcans, interdum nudum adolescentem imberbemque per anfractum conspiciebat. Attamen cùm in illo loco, circum vicini incolæ frequenter nare consueuissent, credebat ex ijs aliquem fortè esse. Cui, cùm intentus piscationi esset, nihil verbi faciebat. Tandem intentius animaduertens, adolescentem pisces manu capere, & ad os deductos edere inspicit. Qua re commotus occurrit, hominem petiturus. Qui violento cursu, cachinans, ridensque, in fugam sese proripuit, pelagoque vrinans sese submersit. Eodem ferme tempore, è regione vrbis, pelago interiecto, non procul ab oppido quod *Barrerium* nostri nominant, iuxta Alfonsi Albuquerci viri patricij villam, similis formæ hominem marinum exanimem æstus maris in litus eiecit. Præterea in antiquis regni archiuis, quibus ego ipse præsum, extat adhuc compositionis chyrographũ vetustissimum, inter regem Alfonsum tertium, & Pelagium Petreiũ, equestris ordinis D. Iacobi magistrum, transactæ, qua decretum fuit, nõ magistro ordinis, sed regibus deberi vectigal Syrenum, aliarumque belluarum, in ipsius ordinis litoribus captarum. Vnde fa-

facilè colligitur Syrenes, cùm de eisdem lex lata fuerit, frequentes olim in nostris æquoribus fuisse. Sed hæc hactenus de Tritonibus, Nereidibus, Syrenibusque dicta sufficiant. Cæterum, vt ad institutum reuertamur, scire oportet, vt paulò antea diximus, nobis de nominis vrbis Olisiponis origine, & causa, nihil certi constare, imò nec quicquam, quod ad ipsius pristinam memoriam spectet, nec item ad res in ea olim gestas, inter Græcos, Latinósue authores reperire potuisse, cùm minimè dubium sit, in ea ciuitate in qua hodierna die tot elogia, epitaphiaque latinis characteribus, lapidibus exculpta extant, in ea ipsa, multa & præclara facinora transacta priscis temporibus etiam fuisse, quibus nostrum hoc commentarium ornare, lustrareque valuissemus. Sed cùm illa omnia, vt ratione licet credere, tem porum iniuria potius, quàm scriptorum incuria fortè perijssent, ex nostris tantum Lusitanicis annalibus, cùm altius nihil, quod minimè fabulosum videatur, repetere audeamus, exordium faciemus. Et post illam miserandam cladem, qua fermè vniuersa Hispania à Mauris occupata, Christi fidem deseruit, quomodo iterum ipsa Olisipo Christo initiata fuerit, demonstrabimus. Quæ res sic se habuit. Cùm olim as-
siduis

ſiduis incurſionibus Mauri Hiſpaniam im-
peterent, pij ac Chriſtiani homines vndique
opitulandi gratia eo confluebant, Regibus
ſuam operam offerentes. Accidit tunc inter
alios D. Raymundum Toloſatium Comi-
tem ad Alfonſum Caſtellæ Regem, electum
imperatorem, ſubſidio veniſſe: Cui Henri-
cus eius ex ſorore nepos, huius expeditionis
comes fidiſſimus fuit. De cuius Henrici or-
tu, inter authores non ſatis conuenit. Nam
Caſtellani ſcriptores eundem Conſtantino-
politanum eſſe aiunt. Galli autem ex Lotha-
ringia promanaſſe aſſerunt, noſtri verò ex
Hungaria originis ſeriem deducunt. Atta-
men nulla certa ratione omnes, id quod di-
cunt, demonſtrant, qua nos quicquam auda-
cter confirmare poſſimus. Cæterum ob in-
gentia iſtorum principum merita, Alfonſus
Rex, Raymundo Orracam, Henrico verò
Theraſiam, filias in matrimonium colloca-
uit. Et quidem Henrico & Theraſiæ, Portu-
galliæ comitatum in dotem dedit, cuius pro-
uinciæ eo ſanè tempore, præcipua pars à
Mauris occupabatur. Ex Theraſia, Henricus
Alfonſum ſuſcepit. Is Alfonſus poſt multa,
& præclara facinora, pro Chriſti fide acta,
cum quinque potentiſſimis Regibus Mauris
in campis Oricienſibus apud caſtrum viride
conflicturus, quos vnico prælio deuicit, à ſuis
militibus, in ipſis caſtris vnico tempori s
mo-

momento, Rex electus, creatus, iuratusque fuit,& quidem reluctans,id contumaciter cunctis asserentibus,non decere strenuos milites,tam arduum contra præclaros reges prælium inire, nisi sub regum vexillo. Affirmant nostri scriptores, ipsum Alfonsum,anteaquam prælium iniret, Christum in cruce appensum in æthere conspexisse, ei victoriam pollicentem,atque ducem fide flagrantem ita respondisse. Domine cùm certo sciam, te filium Dei esse, mundique verum seruatorem, non est quod te mihi demonstres. Vade ergo, inquit,& hostibus tuæ religionis, te ea lege ostende, vt nos tantis malis careamus, ipsique credant cognoscantque tua, tui solius nece, mundum viuere, & saluum esse. Ob quod miraculum, scuti basi, quod albi duntaxat coloris, tunc temporis Alfonsus ipse gestabat,quinque cęruleos clypeos,pro deuictis quinque regibus,clypeisq; cunctis, in Christi plagarum memoriam, quinque alba puncta, quincunciali ordine Rex ipse subnexuit. Quibus signis ab eo vsq; tempore Lusitaniæ Reges summa cum reuerentia vtuntur,eaque continuò ob mysteriorum gloriam omni debito honore deosculantur amplectunturque. In quibus illud etiam mysterij, scitu dignum,inest, quod si quinque præfatis clypeis, numerum omniũ punctorum adiungas, rationem triginta de-

nariorum reperies. Quo quidem pretio, orbis redemptor Christus, à Iuda Iudæis venũdatus fuit. Igitur assecuti sunt Lusitaniæ Reges, ex tam insigni victoria, ea signorum tam gloriosa mysteria. Quæ signa vt cœlitus à Christo cõcessa fuere, sic ipsis ducibus, nobisq́; sub eis militantibus, ipsius Christi fidẽ in immensum per vniuersum orbem, longius, latiusq́; quàm vnquam fuit, nostraq́; industria, & labore propagata, euulgataque hodierna die est. Porrò, vt ad scopũ reuertamur, cùm Olisipo ab hoc rege Alfonso obsideretur, & bello diu præliando, cõfligendoq́; oppugnaretur, Christi fidei anno ipsius Christi natalis 1147. restituta fuit. Cui bello etiã nõnulli peregrini milites ex varijs Europæ partibus religionis causa interfuere, quorum nõ pauci dimicando desiderati sunt. Nec defuere qui ex ijs miraculorum argumentis, loco sanctorum habiti sunt, inter quos quidã Hẽricus fuit, natione Germanus, Bonnæ natus, oppidum est ad ripã Rheni, nõ procul à Colonia Agrippina constitutum, cuius Henrici meritis Deus multa & præclara miracula dignatus est facere, vt nostri annales testantur. Hoc Rege Alfonso regnante, non multis diebus post expugnatam Olisiponem, corpus D. Vincentij Leuitæ & Martyris, in ipsam vrbem, ex sacro promontorio, vbi diu latuit, relatum est, & in fornice summi templi,

pli, summa cum reuerentia hodierna die asseruatur. Quam rem diffusè Resendius noster graui carmine prosequutus est. E regione cuius monumenti, Alfonsi quarti Regis, sepulchrum extat, eius inquam qui anno Christi 1340. Alfonso Castellæ Regi suo genero luculentum contra Alboacem Maurorum potentissimum Regem subsidium tulit, cruentissimoque ad flumen salsum prælio, aduersum eundem Alboacem præfuit, & gloriose victor, cognomen Ad salsum victoris vulgo obtinuit. Ob quam causam ipsius Regis mentionem non displicuit nobis hoc in loco facere.
Ad radicem verò huius summi templi, paulò inferius Occidentem versus, interposita platea, sacellum diui Antonij, quem Paduanum vocant, admirabili structura, & mira elegantia elaboratum, sese nobis offert, olim ipsius diui Antonij parentum habitaculum, in quo quidem ipse natus, educatusq; fuit, ex cuius natalibus non mediocriser, sese vrbs Olisipo extollit, & meritò quidē cū inter cœlites tā dignè omniū Christianorum cōsensu, sic annumeratus relatusque sit, vt Deo totius Christiani populi sentētiam miraculorum fide cōfirmante, ipsius beatiss. Antonij nomen per vniuersum orbē cognoscatur, & reuerēter vbiq; gentium ab omnibus eius memoria colatur, celebretur-

que. Super cuius ſacelli epiſtylium domus ciuica, ſeu vrbana curia conſtituta eſt. De cuius ordine, ſerieque regiminis, multa & præclara dicere potuiſſemus, ſi id alienum à noſtro inſtituto non videretur. Quamobrem ad ea quæ polliciti ſumus redeamus. Igitur antiquæ vrbis Oliſiponis ſitus, collem excelſum, ad Tagi Ripam deductum vſque, antiquitus ſolummodo occupabat, nunc verò plures montes, ac valles, magnitudine ample ctitur. Cuius potiſſima, celeberrimaque pars Orienti oppoſita eſt: qua potiſſimum parte, ſuſcepto iam Tago, pelagus in latitudinem millia paſſuum ſex patet. Ex aduerſo late re duo ſinus efficiuntur: quorum vnus, Aquilonem verſus introrſum reductus ad frequentem hac tempeſtate vicum *Gallecum* nomine, alter verò ad meridiem paulum deflexus, ad vicum *Conam* quotidianas habent nauigationes. Ab eodem verò latere paulò inferius, oppidum *Almada* ſitum eſt, in extremo frontis, quam Cornenſis ſinus obliquo circuitu emittit. Quo quidem loco pelagus à licentioſa ſinus vaſtitate paulo co arctatur. Illincque ad vrbem traiectus eſt, paſſibus paulo minus, quàm millibus quatuor. Ripa verò lateris eius ferè præcipitio in mare deſcendens, ac dorſo in arcus ſimilitudinem ad meridiē ſeſe inclinans, ad Barbariū promontoriū extenditur,

Me-

Medijs,his anfractibus, sinuosa, deuia, quasi syrtes inter sunt: in quibus aurum arenis inuolutum nostri conquirunt, eo præcipue loco quem *Addiciam* nuncupant: quod item plerisque locis in ipsa Tagi ripa fieri consueuit. Nec à veterum sententia discrepat, qui Tagum auro, gemmisque affluere scripserunt. Ab hoc rursus Barbario promontorio, ad citeriorem litoris partem, quæ occasui subiecta est, in mare progreditur lunæ promontorium, à quo ingenti flexu, veterũ Turdulorum fines exoriuntur. Quod litus in hanc vsque ætatem, à nostris, vetus appellari consueuit. Interius, nõ magno deinde interuallo, in extimo Olisiponẽsis sinus ostio, fanum Virgini matri, quam Ductricem appellant, dicatum, in scopulis inspicitur, vbi nocturnis facibus accensis, nauigantibus iter noctu præmonstratur, ne locorum ignari, ad vada, scopulosque vicinos, naues allidere cogantur Interiora legenti Aquilonem versus, oppidum *Cascale* situm est, quo naues, onerariæ in anchoris consistentes, accedente maris ęstu, auram operiũtur, portu vadoso alioqui, & anfractuoso. Modico inde interuallo, aduerso etiam flumine, sinus in cubiti formã efficitur, in cuius fronte sacellum est diui Iuliani, supra quod aliud diuæ Catherinæ sacrum. Tum eodem latere obliqua ripa, propius ad vrbem accedẽti, Bethelecem Oppidu-

lum, & ibi templum ingens diuæ Virgini dicatum, vna cum cœnobio monachorum, qui diui Hieronymi vitæ institutũ professi sunt, se se offert, incredibili sumptu, ac magnificẽtia, constructum, diui Emanuelis regis monumentum, quod dum viueret, sibi ipse designauit erexitq; Magnam tamen ipsi operi accessionem Ioannes tertius Emanuelis filius, qui nunc feliciter regnat, & fecit, & facere nõ cessat. De qua re extat ibi in arcu celebre Resendij nostri bessalibus literis tetrastichon, quod quia à multis externis hominibus eo accedentibus describitur, ponere non grauabor.

VASTA MOLE SACRVM DIVINAE IN LITORE MATRI.
REX POSVIT REGVM MAXIMVS EMANVEL.
AVXIT OPVS HAERES REGNI ET PIETATIS, VTERQVE.
STRVCTVRA CERTANT, RELIGIONE PARES.

Turris verò ex aduerso, quatuor tabulatorum extat, quadrato extructa saxo, quam iactis in mare molibus, ipse etiam Emanuel Rex inędificari curauit, vti salo vndique circundata, ab omni subita hostium vi, & impressione, tuta redderetur: nullæque naues,

ijs inuitis, qui turris præsidio impositi sunt, propter angustias, ad vrbem propius auderent accedere. Hinc autem ad primum vrbis cornu, trium millium passuum interest spatium: quo excursu crebra villarum suburbanarum ædificia, mira elegantia & amœnitate cōstructa, licet cernere. Rura item, ac pascua, præter maximam omnis generis fructuum copiam, summam etiā pulchritudinem, ac iucunditaté ipso aspectu præ se ferentia. Quod si singula quæ in vrbis ambitu insunt, persequi vellem, res profecto me longius quam oportet distraheret. Qua propter ab instituto non longe discedamus. Vrbis igitur Olisiponis initiū, ab hac parte, qua meridiem respicit, vetus regia amplissima, magnificoq; opere pulcherrima, efficit, quā Ad Sanctos nostri nuncupauit. Nomen inditum loco, quod longo temporis spatio, corpora sanctorum martyrum Verissimi, Maximæ, ac Iuliæ ibi recondita fuerint, donec sub Ioanne rege eius nominis secundo translata alio fuere. Qui quidem diui, dum Christum dei filium orbisq; seruatorem cōstanter profiterentur, sub Romano preside, Olisipone passi sunt. Inde obliquo aggere, saxoq; constructo ad vestalium téplum, cui diuæ Mariæ Spei nomé est, per cliuum sensim depressum itur: vnde rursus eadem via in aduersū monté cōscéditur, Cuius in tergo,

fa-

sacellum diuo Rocho nuncupatum, conspicitur. Eodē deinceps tractu, in vallem amœnissimam, mœnibus vrbis contiguā, hortisq; vndique consitam, est descēsus: quæ à sacello Eremitarum, diuo Antonio consecrato, nomen olim sumpsit. Nunc verò ijs exclusis, ab adnūtiatione angelica deiparæ virgini facta, nomen habet, & à vestalibus Dominicani instituti inhabitatur. Mox pari accliuitate collis nascitur, densissimo olīueto obsitus, vt nō facile introrsus inspici possit. A superiori vero parte apertus, & sacello diuę Annæ, recens dicato, ornatus, quod summa cum religione, & reuerentia, magna item populi frequentia, ab omnibus hodie visitur, & colitur. Ab hoc subinde per agrum compascuum, leprosaria, foroq; boario interiectis, in aliam vallē non minus fertilem, iucundamq; deuenitur. Quæ Maurusia nuncupatur, ex eo quod post recuperatam de Saracenis vrbe, eo loci permissi sunt Mauri habitare. Cuius sinistrā partem, quæ ad septentrionem vergit, vbi campi diuæ Barbaræ incipiunt, angelorum sacellum diuidit. Supra vallem hanc orientem versùs, mons excelsus imminet recto, difficilique ascensu, à quo fanum diuæ Mariæ Montanæ, quod in summo mōtis culmine situm est, nomen accepit. Ab hoc præterea modico flexu, vtcunque directo itinere, ad vrbem reditur, statimque obuium fit templū vetustissimum

Augustiniensium monachorum, diuæ Virgini gratiarum sacrum, introrsus eidem vrbis muro adhærens. Ex inde porro preteritis ditissimo cœnobio Vincentio leuitæ & martyri dicato, canonicorum diui Augustini, atque Gymnasio non ita pridem celebri, antequam Rex Ioannes Tertius illud Conimbricam transtulisset, ad ripam Tagi decurritur, quæ aquilonare vrbis cornu ab ea parte efficit. Qua parte amplissimum, nobilissimumq; vestalium diuæ Claræ cœnobium, ad fluminis crepidinem ferme attingit: indeque auerso itinere, sacelloq; diuæ virginis Paradisiacæ interiecto, ad primam vrbis portam, quæ Crucis dicitur, iter est. Ab illo autem Claræ templo ad regiam veterem quam Ad Sāctos antea nominari diximus, vbi meridionale vrbis cornu posuimus, rectus margo, secundo mari ab oriente æstiuo incipiens, in meridiemque excurrens, millia passuum tria ferme efficit. Eo igitur modo, latus hoc vrbis mari alluitur, reliquæ tres partes aditum habent à terra. Itaq; collibus quinque, vallibus totidem feracissimis, & iucundissimis, vrbs tanto spatio complectitur, ita, vt vniuersus eius ambitus septem millibus passuum designari possit Certam autem eius formam descriptionemq;, facile deliniari posse non arbitror, cum in solo montoso, asperoque sita sit. Nihilominus si quis ex oppido *Almada*, quod

quod contra in vlteriore sinus parte positum esse docuimus, rectis immotisq; oculis, vrbis situm figuratumq; velit contemplari, ab ea præsertim parte, qua in vrbem traijcitur, illam certe veram vesicæ piscis effigiem referre comperiet. Quod si solum omnibus ex partibus planum esset, à latere terrestri, formam arcus demonstraret. Interioris vero vrbis amplitudo & magnificentia, tanta est, vt cum cæteris omnibus Europæ vrbibus, & hominum multitudine, & ædificiorum pulchritudine, & varietate, merito contendere possit. Domorum siquidem amplius quam viginti millia inesse constat. Earumq; ingens multitudo, tam principum virorum, nobiliumque, quam etiam priuatorum hominum, eleganter, & sumptu prope incredibili constructa est, adeo, vt etiam parietes intrinsecus, fornicesque, ligno Sarmatico vndique vestiti, vermiculato opere, auro, variisque coloribus adhibitis exornentur. In litore, fontes quā plurimi ex diuersis vrbis partib per ductus subterraneos oriuntur, è quibus populus aquationem facit. Eorum vnum Regium nominant, marmoreis columnis, ac fornicibus eximie constructum, sexque fistulis tanta aquæ copia profluentem, vt vnus, vniuersæ hominum multitudini potum pene suppeditet. Hic autem saporis, & splendoris, & lenitatis præstan-

ſtantia, omnium fontium, quos vſquam me videre meminerim, aquam aut æquat, aut ſuperat, Tepidā etenim cum effundat, paruoq; ipſa poſt temporis momento reſederit, tum puriſſima, frigidiſſimaq; ſuauiſſimè bibitur. Duo præterea fontes haud ita procul, emergūt maximis aquę ſcatebris, in mare breui ad modum fluxu prorumpentes. Quod ſi longiori diſtarent à mari interuallo, multæ frumentariæ molæ tanta aquarum vi atq; impetu. quouis anni tempore facile agerentur. Cæterum lotricibus. alutarijs, fulonicisq; opificibus. plerumq; ſeruiunt. Nō multo deinde interiecto ſpatio portam crucis verſus, fons alius, aut vt verius dicā ſtagnum emergit: qui Equorū dicitur, propterea quod per ænea ſtatuarū equeſtriū labra, aquā ore affatim vomētiū, inſtar fluuioli curſum tenet. Sunt deniq; diuerſarum aquarum ſalientes, fontes, puteique non pauci in omni parte vrbis, magnā ciuibus cōmoditatē afferentes. Quos omnes in præſenti ſigillatim enumerare, non huius inſtituti multum intereſſe videtur. Ad reliqua igitur vrbis ornamenta breuiter, ac ſummatim delibanda veniamus. Atq; vt antiquā in ſumma arce regiā, quæ in editiore vrbis parte poſita eſt (opus ipſam antiquitatem vere repræſentās) omittamus, Oliſipo ſeptem in primis ingentibus ædificijs ſingulari regum noſtrorum conſilio, ſumptuque incredibili

magni

magnificentissimè extructis, hoc tempore illustratur. Horum primum, vt à religione initium faciamus, Misericordię templum est, quadrato vndique lapide eleganter extructum, non infinito prædioru m censu, ac prouentibus annuis vberrimis, quemadmodum pleræque omnes nostræ ætatis Basilicæ, sed sola optimatum, ac piorum hominum benignitate ita sustentatum, vt prope fidem superet, quantum in annos singulos ex collatitia stipe, in pauperes impẽdat. Huius qui curam gerunt, sodales, siue vt expressius dicam, fratres Misericordiæ nuncupantur, quibus, propter & generis, & nominis claritatem, & summam etiam pietatis probitatisq; existimationem, negotium defertur. Siquidem illi omnes communi consilio parique animorum voluntate, illud Misericordiæ ærarium administrant: quod ex fortuitis tantum modo hominum piorum largitionibus, eleemosynisque conflatum est. Ex quo summa sodalitij fide & integritate, nullo habito personarũ delectu egentium omnium inopiæ consulitur, ac prouidetur, præsertim puellarum pupillarum, quibus inde, iuxta cuiusq; qualitatem, dotes in matrimonium conferuntur. Tum etiam eorum qui graui aliquo incommodo, aut calamitate pressi, vitam in mærore, rerumque angustia trahere cogũtur. Quo fit, vt multorũ tam incolarũ, quã exterorum men-

mentes,ad largiendū alliciat, perpetuus ille ordo,incorruptaq; ratio ærarij quotannis in pauperes exhauriendi.Nihil enim in eo pecuniæ vltra annuū tempus asseruari fas est, nec item prouentus habent,nec ex instituto legibusq; sodalitij habere licet. Quod sanè eo magis admiratione dignum videtur, quod ex ærario amplius viginti quatuor aureorū ducatorum millib.in singulos annos constet egentibus erogari. Quin nonnullis annis numerum quadraginta millium æquasse vel superasse,compertum est.Secundo loco sequitur alterum Misericordiæ, ac humanitatis exemplū, Valetudinariū videlicet commune pauperū,infirmorūq; hominum,nomine Omnium sanctorū,nō magnificentia ædificiorū,nō sumptuū magnitudine,non deniq; benignitate erga pauperes,varijs corporis morbis conflictatos; & expositos infantes quos nutriendos alendosque curat, priori illi cedens. Id quatuor diuiditur claustris; hortisque amœnissimis, porticibusque quatuor & triginta,quibus circumcirca continēter adhærent ædes magnificæ,triclinijs, lectis, culcitrisque mundissimis decenter ornatæ. Ibi pauperes ægrotantes benignè,liberaliterque excipiuntur: nec nisi recuperata in integrum valetudine, inde dimittuntur; dato insuper quibusdam viatico, quo se non paucos dies,dum firmiores, valentioresque effecti

fecti fuerint, fine vllo labore ac molestia sub leuare possint. His porrò quæstorum, curatorum, medicorum, pharmacopolarum, cæterorumque ministrorum domus rectè distinctis ordinibus coniunctæ sunt: vt infirmis, si quis casus necessitasúe acciderit, presto semper adsint, diesque noctesque pro se quisque sedulo diligenterque inseruiant: adeo vt inter reliqua regia xenodochia quibus amplissimis celeberrimisque Hispania passim præter cæteras orbis Christiani prouincias referta est, nostrum hoc facilè principatum sibi vendicet. Pro huius verò foribus campus patet apertus, planus vndique, quadrato ædium pulcherrimarum ordine circũdatus, à quo diui Antonij & Maurusia valles, quarũ supra mentionem fecimus, in Δ literæ figurã se contingunt, ac diuersis postea plateis in corij bubuli similitudinem detracta cauda, explicantur, mare versus decurrentes. Ad dextrum deinde eiusdem xenodochij latus, medium inter aquilonem & occidentem, diui Dominici templum situm est, ac collegium celeberrimum, cuius ex aduersa fronte campo interiecto occidentem versus, tertium extat monimentum, à Diuo Petro, Ioannis regis huius nominis primi filio, sumptu publico cõstructũ, domus reuera amplissima, mirificoque opere admodum conspicua. Quam eo tãtum cõsilio inibi, dum nomine Alfonsi quin-

quinti, sui ex fratre nepotis, regni regimen sustinuit, extrui imperauit, vti exterarum gentium regumq; legatis, eo loci hospitium præberetur: publicisque sumptibus ibidē liberaliter magnificeq; exciperentur. Inde si recto itinere ad litus ire perrexeris, relictis ad dexteram in loco eminentiore cœnobijs Carmelitarum, Franciscanorum, ac ordinis Trinitatis, magnifica, sumptuosaq; structura nobilissimis, regiam nouam plateam, anagliptarijs, annularijs, cœlatoribus, vascularijs, fabris argentarijs, & ęrarijs, aurarijs, item argentarijsque refertissimam, præteriens, in aliam eodē pariter nomine nouam mercatorum, continuo flectens ad læuam, deuenies, cæterarum omnium longè latissimam, ædificijsque pulcherrimis, vtrinque exornatam. Illuc omnibus ferè ex partibus orbis, & gentibus, quotidiè mercatores certatim cōueniunt, maximo hominum concursu atque frequentia, propter cōmerciorum portusq; opportunitatē. Eadēq; via contra septentrionē progrediēti, ad lęuam portorium vetus obijcitur: vbi pro mercibus importatis publica regi vectigalia nuper pendebātur. E regione huius portorij forū qd' veteris pali vocatur apparet, in quo semꝑ nō pauci hoīes mēsis assidētes reperies, quos notarios vel librarios vocare possimus, nullis tamē ciuitatis ministerijs obligatos. Hi oēs ex hoc vitæ genere sibi alimentum sup-

 pedi-

peditant, quod omniũ accedentium, mẽtesq́; suas explicantiũ, sensum assequantur, ordinè que in eodem ipso loco, subito schedis, scribant petentibusq́; dato pro ratione materiæ pretio, tradãt, in tantum, vt literas, epistolasque amatorias, elogia, orationes, epitaphia, carmina, laudes, parẽtalia, petitiones, syngrapha, & cuiuscunq; generis alia quæ ab eis postulaueris, ad ea habeant dispositum scribẽdi stilũ, quod nullibi in totius Europæ vrbibus fieri vidi. Vnde Olisiponis magnitudinẽ, & hominũ frequentiã facile quis iudicabit. Dehinc recto itinere ad templũ Misericordiæ, de quo iã diximus, iter est, contraque eius vestibulum ex orientali latere, quartum apparet ædificium, regis Ioannis hoc nomine tertij, perpetua memoria dignissimum. Duplex nempe magnificarum ædium structura, totidem porticibus, vtrinque triginta duobus arcubus, octogintaq; cellis exornata, angusta, æqualique areola interiecta: quam domum frumentariam reipublicæ, ac quasi Lusitanię nutricem meritò nominare possis. Ea siquidem mente horreũ ibi publicum à rege optimo ac prudẽtissimo cõstitutũ est: vt sublato frumẽti leguminũq; omniũ portorio q̃ non sine fisci magno detrimẽto, ipse omniũ regũ Lusitaniæ primus plebi elargitus est, speque ingẽtis quæstus mercatorib. ꝓposita, frumẽtum vndiq. ab eis conuehitur. Eo pacto breui

ui plebs annonæ caritate subleuatur. Quod sane magno reipublicæ cõmodo factum esse nuper experti sumus. Post huius tergũ, nouũ portoriũ inhæret, ipsam maris crepidinẽ attingens, immanis quædã lapidũ moles, tignis trabalib. cõfertim immissis, ac fistucationib. in mare adactis, suffulta, regisq; eiusdẽ iussu sumptuque constructa, cui merito ob ędium magnificentiã, & operis pulchritudinẽ, quintum in hoc ordine locum tribuendũ esse duximus. Eodem tractu secundo mari, campus latus admodum inest, à noua portorij, horreique structura, tũ à septentrionali, tum ab occiduo latere, pulcherrimarũ ædiũ serie circumseptus, tum maxime à meridionali, porticu iucũdissima aspectu, ad litus vsque ornatu summo, deductus. Nam aliud latus ꝙ orientem hibernum respicit, mare includit. In eo forum inest piscarium, vnaque forumq; cupedinis constitutum, quo cetarij, sartores, cupedinarij, lanij, panifices, dulciarij, gregati quotidie cõcurrunt, omnia quæ ad vrbem vescendi causa afferuntur, vendentes. Præterea, propolarũ, institorũ, cauponum, stabulariorũ, linteonumq; tabernę ibidem instructissimæ visuntur. In hoc verò piscario foro, certa quãtitas corbiũ deposita est, magistratuũ edicto, quib. cimbis piscatorijs appulsis, pisces à mediastinis in forũ ad venditrices ad uehuntur. Hi quidem corbes singulis annis à

magiſtratu, piſcatoribus, plus minus, duobus millibus ducatorum locãtur. De qua ſane re, an cauſa adaucti vectigalis, ciuitati congratuler, an tam latentem tyrannidis ſpeciem reprobē, dubius & perplexus ſum. Nec huic loco talia conſerui, niſi vt vrbis opulentiam externis hominibus patefacerem. In huius verò campi occiduo ſinu, eodē piſcario foro à tergo relicto, mercatoq; panificum, holitorum, fructuum venditorũ, aucupumq; interiecto, nec nō macello, domus quã noſtri Septenſem nominant, ſita eſt, in qua regij præfecti negotia ad bellum Africanum ſpectãtia expediũt. Nō procul præterea ab hac domo, cōtiguo ędiũ ordine, ſextũ monumentũ, opere admirabili factũ extat: prędа ſpolijſq; multarũ gentiũ regũque refertiſſimũ, ꝙ ab Indicis negotijs, quæ ibi pertractãtur, domũ Indicam vulgus noſtrum appellat. Attamē meo quidē iudicio, aromatũ, margaritarũ, carbunculorũ, ſmaragdorũ, aliarũque eius generis gēmarum, quæ quotãnis ad nos ex India deportãtur, emporiũ copioſiſſimũ, tũ auri quoque & argēti facti infectique, horreũ ampliſſimũ verius appellare poteris, ꝙ cellas ibi q̃ plurimas miro artificio atque ordine diſtributas, maxima omniũ harũ rerũ copia affluētes, ab omnibus conſpici poſſe palam eſt, vt me hercule, fidem res ſuperatura ſit, niſi id omnium oculis obijci, manibuſque in horas pene

pene contrectari videremus. Proinde ex regia, quam ibi desuper D. Emanuel amplissimam, & sumptuosissimã sibi fabricatus erat, porticus latissima velut musculus, vt demõstrauimus (à qua cãpus de quo paulò ante mẽtionẽ fecimus à meridionali latere sepitur) in mare prorumpit, in cuius fronte ad Orientem versus, turris vndique quadrato saxo mirè exculta, litori imminet. Ad hoc ibidem in ipso litore aliud ædificium opere mirabili à fundamentis modò facere occepit potentissimus Ioannes III. Rex dominusque noster, q̄ cũ Deo diuisq; ꝓpitijs ad exitũ ꝓduxerit, octauum locũ ciuitatis ornaméti obtinebit, ac reliquis omnib. palmã facile præripiet. Postremò ei regiæ, q̃ diximus Emanuelẽ ædificasse, è regione huius nouæ instructuræ, occidentem versus, platea interposita, contiguũ est septimũ, vltimũque publicum monumẽtum, cellis quàm plurimis, ac triclinijs quaquauersum artificiosè fabrefactis instructum, vt ob interiorum ædium multiplices recessus aditusq; diuersos, Labyrinthum esse verè existimes. Ibi Reges nostri armamentariũ ingẽti armorũ omnis generis copia refertũ cõstituerunt, machinarũ itẽ & tormentorũ, tũ rerũ omniũ, quæ ad bellũ terra marique gerendũ pertinẽt apparatu, adeo instructũ, vt cęteris omnib. q̃ Europa Asia ue hodie instructissima copiosissimaq; hẽre fertur

 quo-

quorum optimam partem vidimus, & multitudine machinarũ,& infinito armorũ telorũq; numero facile præſtet. Id vero hoc argumento me cuiuis facilius probaturũ puto, quod rex in ordinarijs tantũ naualib. expeditionibus,naues plures ducẽtis omniũ generũ perpetuo inſtructu, optimeq; armatas in Aſia, Africa,Europaq; habere cogitur. Tribus autẽ harũ ædiũ cellis, quadraginta millia peditũ armatorum corpora, ac tria millia cataphractorũ integra quaſi ex depoſito diligẽtiſsimè,nitidiſſimeq; cuſtodiũtur,prçter ea q̃ ad quotidianos & extraordinarios motus depromũtur.Bõbardici quoq; generis, Mortarios,Scorpiones,Baſiliſcos,Leones,Colubrinos,Camelos,Petrarios. Diſperſores,Ruptoresq; in vſitatæ magnitudinis,&ponderis,tũ reliquorũ etiam vulgariũ miſſiliũ, quos Falcones, Bercios, Scloppoſq; vulgus appellat: Pulueris item,&globorum,tã ex ſaxo quã ex ferro tãtã vim & copiam aſſeruari cõpertum eſt,vt ſi ſingulas omniũ diuerſasque formas, numerũ,pondusque,per partes explicare coner, verear ne falſa ijs, ꝓ veris huic operi videar inſeruiſſe, quibus hæc legendo duntaxat, vel audiẽdo,percipere ſufficiet. Ad reliqua igitur pergamus. Vrbs ex ea parte qua mari adluitur, vt paulo ante demonſtrauimus, vt pote nobiliſſima eius parte, portis duabus, & viginti diſtinguitur: pars vero

qua

quæ continentē respicit, sedecim, quibus omnibus, propter infinitam hominum multitudinem, eiusque ambitum latissimum, maximè indigere videtur. Turribus autem per murorum gyrum septuaginta septem munitur. Templa verò, quæ à Græcis parœciæ appellantur, in quibus sacramenta fidelibus omnibus subministrantur, quinque & viginti numerantur, præter ea, quæ plurima monachis, Anachoritis, vestalibusque virginibus sunt attributa. Huic loco nonnihil in laudem ecclesiasticæ musicæ adijciam, idque verissimum compertissimumque inter omnes ciues habetur. Nempe quod in præcipuis anni festis diebus, ex ipsa vrbe Olisipone, vltra triginta absolutos cantorum choros, ad sacra modulato cantu, in pagis villisque circum vicinis canenda, vna die cuncti exeant: omnibus vrbis templis, in quibus musica modulata canitur, ex eo nihil detrimenti, ad suas celebrandas festiuitates capientibus. Societates verò, quas confraternitates vocant cxxxj. sunt, in quarum vsum ingens à sodalibus quotannis conflatur pecunia, quæ in pauperes, & alios vsus necessarios summo ordine, elargitur. Quod at ad loci, situsque salubritatem, & aëris temperamentum attinet, tanta certè soli, cœlique clementia, & amœnitas est, vt nullo ferè vnquam anni tempore, nec æstas, nec hyems immoderata sentia-

 tur,

tur,quo factum est, vt multi mortales ex diuersis nationibus, terrisque remotissimis, cœli puritate perlecti, illuc commigrarint: derelictoque solo natali, & patriæ cura posthabita, perpetuam ibi sedem, vitæque domicilium posuerint. Vrbis verò territorium, suburbanis, rusticisque villis ædificijsque magnificis, quocumque oculos verteris, propter agri fœcunditatem vndique refertum videas, tanta etiam hominum frequentia, vti secundis iam pridem rebus, perpetuaque pace cum finitimis parta, complures iam ruri potius, quàm in vrbe commorandi desiderium teneat. Agros enim passim, non vicis pagisque solum, sed templis etiam, claustrisque innumeris & ornatissimis, frequentari, cum tanta animi voluptate videmus, vt villæ, tam rusticæ, quàm suburbanæ, numerum sexcentarum excedant. Pagos verò qui ab vrbis magistratibus ius petere coguntur, ducentos quadraginta numerant, inter quos sex & triginta, priuatis proprijsq; iudicijs ac prætoribus vtuntur, suisque oppidanis iurisdicendi potestatem habent, incolarumque controuersias per se omnes diiudicant, & finiunt, nisi cum de causis capitalibus, grauioribusque agitur. Tunc enim ad summum vrbis magistratum prouocatur, eiusque sententiam requirere compelluntur. Denique vt ea quæ insigne aliquod ornamẽtum

tum vrbi afferre poſſunt, breui velut epilogo complectamur, ad Tagi ripam quinquageſimo circiter ab vrbe lapide, flumine aduerſo, oppidum Scalabis ſitum eſt, peruetus atque inter plæraque alia Luſitaniæ oppida percelebre, quod Plinius quintam Luſitaniæ coloniam fuiſſe, atque præſidium Iulium olim vocatum teſtatur, noſtri hodie *Sanctarenam vocant.* De qua re plura apud Reſendium noſtrum antiquitatis amatores inuenient. Inde quoniam in montis excelſi admodum iugo poſitum eſt, in campum apertum & planum, longè lateq; deſpicit, qui campus Tago medius diuiditur, maxima terræ fertilitate, quæ cæteris omnibus, vſq; eo præſtat, vt modicæ arationes, quotannis pro vallis anguſtia, incredibiles tritici aceruos afferant. Ad tantam autem ſoli vbertatem id laudis non pudebit connectere, quod multis dictu vix credibile videbitur, ſexageſimo nempe poſt die, quàm ſementis fieri cœpta eſt, ſegetes momento ferè temporis adultæ, ac prematuræ ſecantur, teruntur, & ſi libet, moluntur. Verum vt ad propoſitũ reuertar, Tagus quà Scalabim adluit, vſq; ad vrbẽ latiſſimo alueo defertur, atq; altiſſimo. Nec eo contentus, interdum multos ſinus vltro citroq;, & inſulas efficit. Eo itidem interuallo, oppida, pagi, villæque aſpectu, ſituque gratiſſimæ ac-

amœ-

amœnissimæ conspiciuntur. Medio ferè cursu cis Tagum, occidentem versus, oppidum Alanquer situm est, quod, vt sentit Resendius, prisca secula Gerabrigam appellabant. Locus natalis nostri, cuius nouam interpretationem si propiùs inuestigare libuerit, Alanorum ecclesiam lingua Saxonica sonare comperies: nec à veritatis via multum aberrabis. Alanos siquidem cùm vniuersam Europam cædibus, incendijsque vastando peragrassent, ijs locis consedisse, eaque tantisper incoluisse ex multorum annalium monumentis compertum est, dum Gothis superuenientibus ex prouincia prorsus discedere, aliasque terras quærere coacti fuerint. Quæ gens omnis lingua, moribus, vicinitateque, Saxonibus ab origine ferè semper coniuncta fuit, & ad hunc vsque diem mutuo quodam vinculo propinquitatis sese refouent. Ad huius verò oppidi radices (est enim eius præcipua pars in summo montis præalti culmine sita) fluuius è multis fontium riuis subterraneis oritur peramœnus, pisciumque multo feracissimus, qui arboribus vtrinque consitus, sole meridiano, magnisque caloribus, vmbram efficit, quo homines, vt plurimum secedunt, gratissimam. Mox magno impetu inter confragosa montis, in planiciem apertam delatus, sexque à capite fontium passuum millibus, in Tagum diffunditur, qua parte

te Tagus crebras insulas emittit, quæ omnes frumento, pascuisque pinguissimis abundant. Attamen earum nulla hoc tempore castellis, pagisúe, aut vitibus colitur, vt Strabo scriptum reliquit. Quæ rēs Tagi ipsius alluuionibus vetustateque temporis fortè deficientes, hoc gloriæ corollario cohonestantur, quod hodierna die, Tagus ipse per vniuersa Oceani litora, in Africa, Asiaque, leges & instituta det, quibus ipsarum prouinciarum reges, principesque, sponte vel coacti parent, tributaque Lusitanis soluunt, Christique fidem indies magis magisque non pauci colunt. Quod non in Indorum ditionibus modò, sed in Chinarum etiam terminis, ac Iaponum finibus, gente antehac Europæ incognita, summa cum reuerentia fit. De innumeris verò exoticis rebus quæ ex nostris vniuersæ Indiæ, Persiæ, Arabiæ, AEthiopiæ, Bresiliæ, Africæque ditionibus, in hanc vrbē toto anni circulo aduehuntur, deportanturque, cùm de omnibus ijs satis luculenter, in eo opusculo, quod de fertilitate & opulentia Hispaniæ emisimus, tractemus, nullam consulto hic facere mentionem sigillatim voluimus. Si quis fortè id cognoscere auidè cupierit, ipsum librum conquirat, quæsitumque legat. Cæterum si lectori noster hic labor displicuerit, sciat nos non ita hoc opus cudisse, vt itinera alijs scriptoribus interclu-

sa

sa à nobis esse opinemur. Nam si fortè aliquis de origine, & vrbis situ compertiora in medium attulerit, rem profectò gratam cunctis, nobisq́ue inprimis fecerit.

VITA HIERONYMI PAVLI BARCINONENSIS.

HIERONYMVS PAVLVS *Barcinonensis I C. Barcinone, Metropoli Gothalaniæ principatus natus est honestis maioribus: parente Iacobo Paulo, eius ætatis iureconsulto non incelebri, & consummatæ inter opes & gratiam Principum virtutis ac doctrinæ, vt ipse in extremo patriæ vrbis descriptionis testatur. In patria filius artes om̃es libero dignas homine, iactis fœliciter Latinæ linguæ fundamentis, sic hausit, vt & in Iuris ciuilis studio, post etiam æqualibus antecelleret omnibus. Hinc Romam, quod in cœlibatu vitam ducere sacerdos exoptaret, commigrauit, vixitq́ annos plurimos, vt & Barcinonensis Canonicus, mox etiam Archidiaconus sit creatus, & Roderico Borgiæ Cardinali perfamiliaris, qui post pontificatum adeptus, Alexander sextus est appellatus. ab intimis eidem cubiculis fuit, & ob singularem doctrinam, vtriusq́ iampridem iuris laurea insignitus, à consilijs, scripsit, edidit q́ Can*cellariæ Romanæ Practicam, *vt nominat, anno*

M.CCCC.

M.CCCC.XCIII.altero Pontificatus Alexandri anno. Mox etiam honoribus auctus, demandataq́; ei est Vaticana bibliotheca Pontificia longè angustissime cura atq; custodia, anno M.CCCC.XCIV.non nisi doctissimo cuiq;, & hodie purpuratorũ in Patrũ numero eruditissimis viris commendari solita. Quintũ autem in eius bibliotheca præfectis numerari video, ab Onuphrio Panuinio in ijs fcedis, quas Schottus Itinerarij Italiæ, rerumq́; Romanarum lib.11.cap.10.inseruit, quas cum suis de regia ad D.Laurentium Bibliotheca edidit Tarracone Io.Bapt.Cordona Episcopus Dertosanus, Anno M.D.XXCVII.Neq; verò patriæ oblitus Hieronymus est, vt qui lotum gustarunt, sed etiam litterarum eandem monumentis illustrauit. Nam præter accuratam Barcinonis descriptionem, *scripsit* de fluminibus, vrbibus ac mõtibus Hispaniæ: *quæ nunc primum lucem accipiũt And.Schotti beneficio: Quo etiam labore Hieronymus Surita, erudito ad Antonini Aug. Itinerarium Commentario adiutum se confitetur. Est enim ingenui, inquit ille, agnoscere per quem profeceris. Carmen itẽ legimus eiusdem, supra quam eius ætatis captus erat, venustius, hactenus nondum editum,* Panegyrica laudatio B. Augustini *Ecclesiæ Doctoris eximij: cuius hoc principium:*

AEternas Libyci laudes, quo regius Hippo,
Carthagoq́; vetus, quibus Africa terra superbit.

HIE-

HIERONYMI PAVLI BARCINONENSIS,

DE FLVMINIBVS ET MONTIBVS HISPANIAE,

AD REVERENDISS. D. RODERICVM EPISC. PORTVENSEM CARD. VALENTINVM, S. R. E. Vicecancellarium,

Qui post Ro. Pontifex creatus ALEXANDER SEXTVS *est appellatus.*

SCRIPSERAM, Pater amplissime, quorundam Poetarum hortatu Libellum hûc *de Hispaniæ nostræ fluuijs & Montibus* quorum apud veteres mentio habetur: eum Celsitudini tuæ dicatum non prius ausus sum manifestum præbere, quàm tibi: quem nemo ignorat, & ingenio, & rerum experientia nemini tui ordinis cedere, emendandum tribuissem: Accedit locorum,

rum, regionumque notitia, quorum te amplissima Prouinciæ nostræ legatio peritissimum reddidit. Magnam enim Hispaniæ partem fœliciter peragrando, immensæ tuæ dignationis, & gloriæ monumenta nostræ Hesperiæ reliquisti. Spero dabuntur tuo nomini aliquando maiora: Nunc autē aliquid Cosmographiam & suscitationem Antiquitatis pertinens, per vacationem à studio iuris collectum, haud iniocundè degustasse sufficiat.

Alba, qui & *Clodianus* appellatur per *Indicetas*, quos *Emporitanos* vocant, decurrit: *Emporias* Phocentium, & Latinorum olim coloniam alluens, à Pyreneis funditur, & versus *Medas* insulas in quibus *Palæopolis* opidum quondam fuit, in Balearicum mare deuoluitur.

Anas fluuius est non mediocris in Hispania: & Lusitaniā à Bætica, teste Pomponio, separat: ortus in Leminitano agro Tarraconensis Iberiæ: modò in stagna se pandit, modò in angustias resorbet, & alicubi in cuniculis totum se condens iuxta Emeritam, & Pacemiuliam lapsus, tandem in Atlanticum emittitur Oceanum:

Aurelius Clemens Prudentius:

Nunc locus Emerita est tumulo
Clara Colonia Betoniæ
Quam memorabilis amnis Anas
Præterit: & viridante rapax
Gurgite mœnia pulcra lauat.

Areda fluuius est apud Celtiberos; à quo, vt tradit Plinius *Arenates* populi nominati fuere.

Astura fluuius est in Tarraconensi: à quo *Astures* acre hominum genus, nomen accepere:

Lucanus:

His præter Latias acies erat impiger Astur.

Aurum etiam apud eos effoditur,quod præclarè describitur à Silio his versibus:

Sed scelerum causas aperit Deus: Astur auarus
Visceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.

Hunc amnem vulgus *Aurigam* nominat.

Auoceladus fluuius est Celticorum : qui Galletiā ac Lusitaniam contingunt.

Bacchus fluuius esse fertur in Bætica.

Belo fluuius est & opidum in oris Bæticæ.

Besola in eiusdem oris fluit.

Bætis fluuius,qui Bæticæ nomen dedit,quæ postea *Vandalusia à Vandalis* creditur nuncupata : dextra lęuaque oliuiferis colitur opidis.Ipse ex Tarraconensi regione demissus per mediam ferè Bęticam, sicut nascitur vno decurrit alueo: post autem mari propinquus lacum ex se ingentem facit. *Cordubam* Pieridum alumnam atque *Hispalim* celeberrimas vrbes alluit. Amœnissimis admodum excultissimisque præclarus est insulis, nullaque etiam affluentissima eloquentiæ facundia mediocriter collaudandus. In cuius agris homines soli cœlique natura voluptates delitiasque abundè præbet: Vnde Poetarum quidam *Elysios campos* in his oris esse finxerunt. Hunc amnem auctore Liuio *Chiuium* Hispani appellant : Græci *Bætym* à vocabulo,quod profundum sonat. Magnarum enim nauium ferax est,quibus varia mercium genera exportare liceat.Meminit Statius in Genethliaco Lucani ad Pollam:

Graio nobilior Meletha Bætis.
Bethym *mantua prouocare noli.* Et Martialis:

Betis

Bętis *oliuifera crinem redimite corona,*
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.
Quem Bromius quem Pallas amat.

Vino enim abundat regio, atque huius fluminis aqua immersa sæpius, & madefacta vellera, colorem recipiunt aureum.

Bilbilim ferri temperamento aptissimum tradit Trogus Pompeius in Hispania esse: quem reor *Salonem* appellari. Inde eo nomine ascito, quod *Bilbilim* vrbem alluat.

Betulus fluu. est in Leletanis, ni imbribus intumeat, exiguus est, & vadosus: præbet tamen suburbanis agris celebris, & pulcherrimæ vrbis nostræ vtiles irrigationes: cuius etiam molinæ hoc amne ciuntur, & exhausti riuuli in vsus officinarum trãseunt: ab orientali latere Barcinonis Balearicum ingreditur pelagus.

Cinga flu. est vagus admodum, & rapax: *Fragam* vrbem alluit. Postremo Ibero mixtus, eum tantum auget, vt inde nomen maximi Hispaniarum fluminis accipiat.

Lucanus:

Cinga rapax vetitus fluctus & littora cursu
Oceani pepulisse suo: nam gurgite mixto
Qui præstat terris aufert tibi nomen Iberis.

Chalybem Hispaniæ fluuium esse, & iuxta *Arandim* opidum fluere prisci auctores tradunt.

Clerum Hispaniæ flumen esse legi, nec qua fluat regione traditum est.

Durius vlterioris Hispaniæ celebratum est flumẽ arenis aureis: In Tarraconẽsi oritur & in Celtiberos lapsum Numantiã vrbem alluit. Tandem Sisamonem oppidum lambens, & in Lusitanos veni-

ens in Athlanticum procurrit Oceanum.
Silius Italicus:
Hic certant Pactole tibi Duriusque Tagusque.
Diua, Cantabros perfluit
Esititius Hispaniæ fluuius esse legitur, qui cũ dulcis esset, amarus postea factus esse fertur; quod ex Græcorum fabulis ortum puto.
Eunemius fluuius est Galletiæ, quadrinomius: nam & *Lethes*, i. obliuionis appellatur. & *Bellion*, & *Limia*: fabulis est admodum famigeratus: vt qui vulgo ab inferis oriri existimetur. Aurum etiam, vt pleraque Hispaniarum flumina, arenis commixtum deducit è montibus.
Silius libr. iij. bel. Pun.
Quiq; super Gronios lucentis voluat arenas
Inferna populis referens obliuia Lethes.
Lethem autem Strabo inde appellatum tradit, quod cùm Galli atque Turduli socijs ad id flumen armis peruenissent, eo traiecto seditione orta diffidentes, eorumq; obliti quod in Hispanos mouerant, belli, iuxta flumen resedere.
Florius, Astures irrigat.
Iberum nemo sine pudore ignorat Hispaniæ fluuium esse, quippe qui toti *Iberiæ* nomen dederit. Hiberiam autem Asiæ Regio ab Iobele, vt Iosephus tradit, appellata est. Dionysius porro Alexandrinus auctor est, eos qui Asiam incolunt *Iberes* ex Hispania profectos esse. Contra sentit, auctore Agrippa, Plinius: quod est vero similius, si priscæ hominum origines repetantur. Oritur *Iberus* agro Iuliobricensi in Cantabria, tenuissimus, primò mox magnorum amnium capax, Calagurritanoque exceptus agro, Tutelam petit opidum & Cel-

& Celsam vrbem, ponte olim celebrem; inde Salduliam, quæ nunc est, *Cæsaraugusta*, affluit, opimam admodum vrbem: & patentibus vndique campis irriguis lætissimam. Illinc digressus in Austrum Iabitur, nauium ferax, iunctus deinde Cinga Sicorique amnibus *Dettisam* opulentam vrbem alluit. Postremò maritimarum iam nauium patiens, versus Alphacium Ibericum dulcorat pelagus. Meminit Lucanus in tertio:

Stagnantem Sicorim & rapidum deprehensus Iberum.

Commertijs post Bætim primus est; sed aquarum copia, non ingruentibus in Bætim Oceani æstuarijs maior.

Ilerda, Ilergetarum fluuius à quo *Ilerda* vrbs vetustissima appellata esse legitur. Vulgus *Nocenam* appellat. Silius huius vrbis meminit illo carmine:

Et quæ Dardanios post viderat illa furores.

id est, Romana bella: nam Petreius & Affranius Pompeianarum partium duces auspicijs Cæsaris ibi expugnati fuere. Meminit & vrbis Horatius; ad quam tempore belli ciuilis frequentes epistolæ mittebantur:

Aut fugies, inquit, *Vticam, aut vinctus mitteris Ilerdam,*

Nonnulli eundem esse hunc & *Sicorim* arbitrantur.

Lacros per Celticos fluit.

Limia per Gallecos.

Limius ad Deorum insulas.

Meacus Gallecos penetrat.

Menuba Turdetanorum fluuius est, Bæti se commiscens:

Menascus & *Melsus* per Cantabros fluunt.

Minius fluuius est Galletiæ maximo ore spatiosus; qui, vt Isidoro Carthaginensi placet, à minij colore, quem frequens trahit, nomen creditur accepisse.

Munda fluuius est inter Lusitanos notissimus: & & opidum eiusdem nominis in Bætica, vbi Pompeij liberi debellati fuere.

Silius de vrbe.

Et Munda Emathios iterum paritura labores

Muliadas fluuius est Carpentaniæ, exiguis nauigabilis scaphis.

Naumasa, auctore Pomponio, per Cantabros fluit.

Nerua Negauices per eosdem.

Narius, *Nelo* per Astures.

Nauia, Cantabrorum fluuius est, vnde ferunt *Nauarigenas* nuncupatos, qui & nunc *Nauarri* dicuntur. Nonnulli à Niuaria opido nominatos existimant.

Nauillus in Gallecis est.

Negauicus in Cantabris.

Osigitanus fluuius in Bætim mergitur.

Pallantia, per Edetanos funditur.

Rubricatum fluuius est à colore eo nomine appellatum, à Pyrenæis demittitur, & per Bagutos in Lacetanos lapsus Issentium circuit agros. Inde ad Leletanos nostros veniens Serresum iuxta montem labitur. Auctus deinde Norica flumine Rubricatam opidum petit. Hinc digressus ad quatuor millia passuum in Barcinonis littore occiduo ingreditur pelagus.

Salia in Cantabris labitur.

Salsus Turdetanorum, id est, Bæticolarum, fluuius est aquarum amaritudine infamis, Geennesium

flum præterfluit agrum. Meminit Cæsar in Commentarijs.

Salo Celtiberiæ fluuius est, ortus Araçelitano agro, armentorum pecudumque potui perquam vtilis; ferrique temperamento aptissimus est: Mauros petit opidum & Ferisiam, Silaos, & ipsam Bilbilim in cliuo positam: exin Epilam petens in agro Cæsaraugustano Ibero demum coniungitur. Martialis.

Quibus remissum corpus stringes breui
Salone qui ferrum gelat.

Sanga Cantabrorum est flumen.

Saducas in ora exit Bæticæ.

Sars per Lusitanos fluit: & emittitur iuxta turres Augusti.

Sambroca, vulgus *Samucam* vocat, per agrum Emporitanum decurrit. Sacramque villam & Nouemporium.

Sicoris Ilergetarum fluuius est, à Surdaonibus, & Cerretanis inter Pyrenęos oritur, accoliturque amœnis opidis, Ilerdamque vrbem iam magnus alluit. Inde Octigenam petit, & apud Michenesiã Ibero se iungit: Arenis aureis non est Tago inferior.

Meminit Lucanus in descriptione Ilerdæ vrbis his carminibus.

Colle tumet modico leniq; excesit in altum,
Pingue solum tumulo super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu: placidis prælabitur vndis
Hesperios inter Sicoris non vltimus amnes;
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu
Hibernas passurus aquas.

Huius quondam fluminis accolæ in Trina-

 criam

criam nauigãtes à patrio amne *Sicori*, vnde discesserant, *Sicaniam* appellauere: quod ostendit Silius his carminibus:

Post dirum Antiphæ sceptrum & Cyclopea regna
Vomere verterunt primum noua rura Sicani
Pyrene misit populos qui nomen ab amne
Asciti patrio terræ imposuere vocanti.

Sunt qui scribant eos primum Latium tenuisse, lõgè ante Aborigenes, & inde à Liguribus pulsos in Siciliam transfretasse.

Silensis fluuius est in agro Segouiensi.

Sorabis Ilercahonum fluuius est, in agro Dertasono; quem ab opido per quod fluit vulgus *Seniam* nuncupat: Nec desunt qui existiment hoc flumen hodie *Milasiam* appellari.

Subi fluuius est tenuis, Suesetaniæ regionis, vulgus *Francolinum* appellat. Speluncia opido surgit & Tarraconensium deliciosis agris infusus ibidē mari excipitur: huius aqua irrigata lina, carbasa reddunt vsui nauium aptissima.

Sucro fluuius est non exiguus citeriori Orospedanis ortus montibus, Sertorij, & Pompei prælio insignis, Setabitanum præterfluit agrum. Inde *Algeriram* ambit opidum ita Arabico nomine appellatum, quod in insula positum sit; Postremo non longè à *Colleria* Ebusitano cõditur æquore. Nauium patiens est, si eius aluei sæpe rotantur: & qua se excursu imbrium sparserit cogatur in aptas angustias, compactis vtraque ripa trabibus. Huius fluminis meminit Silius in illo carmine.

Sedetana cohors, quam Sucro rigantibus vndis,
Atque altrix celsa mittebat Setabis vrbe.

Et Sa-

Et Saluſtius in libris hiſtoriarum: *Caſtra hoſtiū apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Turiam, & dux hoſtium C. Herennius cum exercitu, & vrbe valentiæ deleti.*

Tader fluuius verſus nouam Carthaginem funditur. Oritur mōtibus, quibus Baetis, & Murtiam, Aureolamq́; contingens. Ebuſitano pelago ſeu Iberico conditur, hunc vulgus *Securam* appellat.

Tagus fluuius eſt Graijs noſtriſque carminibus celebratus, aureis granulis inſignis, piſcium oſtrearumq́; feraciſſimus. Ex Catulonenſi erumpens agro & in Carpentanos lapſus Toletum præpotētem, validamq́; vrbem pene circuit: tandem Luſitanos contingens ad Oliſiponem ingreditur oceanum. Catullus:

Tertia Iberia quam cit amnis aurifer Tagus.

Statius Papinius in Epithal. Stellæ & Violantillæ.

Hinc Hermum, fuluoq́; Tagum decurrere limo.

Meminit & Iuuenalis.

Omnis arena Tagi quodq́; in mare voluitur aurum.

Et Ouidius:

Cedat & auriferi ripa beata Tagi.

Tamara, fluuius eſt in Gallecia clarus.

Tuis, qui & *Ticer* à Plinio appellatur, inter Auſetanos fluit, à conuallibus Pyrenes delapſus per confragoſa primum loca, & ſalebras in plana decurrens, Hierundam validam vrbem petit, vbi Nudarium amnem abſorbens, inde iam grandior factus Indicetum apricos agros circuit, & verſus Cirneum montem immiſcetur mari.

Turia Sedetanorum, & Conteſtanorū fluuius eſt, eorum amœniſſimus irrigans campos, *Turiolum* ſui nominis opidum linquens Valentiæ vrbi delitiarum & nobilitatis altrici proximus labitur. Inde

ob crebram riuulorum deductionem tenuissimus in mare deuoluitur. Salustius quarto historiarum libro in hæc verba meminit: *Inter læua Mœnium & dextrum flumen Turia, quod Valentiam paruo interuallo præterfluit.* Ab Afris postea, qui eam vrbem ad CCC. pæne annos tenuerunt, barbarum huic fluuio nomen vix ore Latino sonandum impositum est; quod referre pudet.

Laudat hunc amnem Claudianus illo carmine inter laudes Syrenæ:

Floribus & roseis formosus Turia ripis.

Turiam, quidam ideo dictum existimauere, quod petentibus olim Phœnicibus Gades, cùm ab Ebusio soluissent, tẽpestate repulsi ad huius fluminis ostia deuenerunt: vbi vaccarũ multitudinẽ inuenientes flumen *Turia* id est vaccis cultum appellauere: quas ipsi *Tur* patrio sermone appellant. Alij *Thuriam* significatione Græca, quasi *celerem* appellari putant.

Tarnum fluuius est in Leletania; aureos tradens grumulos. Vulgus *Tarderiam* vocitat. Exoritur monte, quem *Virnium* quidam, alij *Senium* appellant, qui omnium metallorum genere scatet; marmoribus quoque fœcundus est. Leguntur aureæ arenulæ inter fluminis lapillos non longius à loco, vnde amnis oritur, toto anni tempore; præsertim si vis aquarum repente immineat, tunc enim imbribus eliquata terra, ex monte, quem diximus, cum auro labitur, & in amnem defluit. Inde demissis tabulis ab accolarum alacri turba preciosissimum naturæ munus excipitur. Scimus lectum fuisse nouissimè grumum ponderis vnius libræ,

bræ, & confectum inde torquem. Fluuius ipse Celidonium irrigans agrum non longè à *Blandis* opido nostrum subintrat pelagus.

Vacua inter Carpetanos fluit; quos iuniores *Castellanos* appellant, & lintribus vel monoxilis, non onerarijs nauibus, vt refert Strabo, enauigatur.

Vacus per Lusitanos fluit.

Via per Gallecos.

Vir per eosdem.

Velo per Celticos,

Vduba tenuis est fluuiolus, in regione Ilercaonum Sagunto, ærumnis & seruata fide venerandæ vrbi propinquus. Hanc vrbem nostra ætate, cùm antiquissima sit & à socijs Herculis condita, *Veteresmuros* appellant.

Silius.

Haud procul Herculei tollunt se littore muri
Clementer crescente iugo, quis nobile nomen
Conditus excelso sacrauit colle Zacynthos.

DE MONTIBVS, & Promontorijs.

A*Varium*, promontorium est non longè ab Anae fluuij ostio.

Barbarium promontorium est Lusitaniæ, haud procul ab Olisipone, insigni & quæstuosa vrbe.

Calpe mons est totus in mare prominens, latitudine exilis, altissimus celsitudine, *Abile*, qui in Afri-

Africa est, oppositus, quem alteram *Columnam Herculis* esse fabulosa vetustas tradidit, eumq; quondã perpetuo iugo *Abilæ* iunctum ab Hercule, cum in Hispaniam venisset, separatum, & inde Oceanum mole montis ante retentum, in medias exundasse terras, augustoque freto Europam ab Africa separasse. Lucanus.

Hesperium Calpen summumq; repleuit Atlanta. Silius,

—ac laudibus olim Terminus Herculeis Calpe.

Canatus citerioris Hispaniæ mons est, è Pyrenæis sublimior vergit in Galliam Narbonensem, versus Ruscinonensem agrum: In cuius vertice nõ improbata fama lacus esse fertur, immensæ profunditatis, qui repentinis imbribus oceani more æstuare & quasi efferuere videtur, ac grandine & tonitribus concuti. Interius vmbrarum & dæmonum esse sedes ferunt; lugentiumq; clamores & planctus audiri horrificos; & ea loca ad infernas vsq; regiones penetrare affirmant, fataq; & arbores eius aquæ malignitate contactas aduri atque arescere.

Caridemum, vt Ptolomæus tradit, promontorium est in capite Bæticæ versus nouam Carthaginem, haud procul à portu magno.

Celticum, promontorium est Galleciæ, in oceanum prorumpens.

Cuneus promontorium est sacro propinquum.

Edulius mons est in Tarraconensi.

Erminius mons est Lusitaniæ.

Ferraria promontorium est in agro Dianiensi distat ab Ebuso insula Lxxx.M.P.

Grini mons est mari contiguus, in citeriori apud Emporitanos & ostia Ticeris.

Idu-

Idubede, montes sunt continui in Tarraconensi in Cantabria incipiunt & vsq; ad nostrum mare excurrunt:

Ilipa mons est in Bætica.

Iouis mons est vndiq; absolutus, olim portum, nunc speluncam Barcinoni præbens, recrescentibus lapidicinis egregius est, & vario fructuum fontiumq; genere ornatus: Inter quem & Tarraconem montes sunt ad littus rupicosi, & per decliuia cautium in forma graduum distincti: quos vulgus olim *Scalas* Hannibalis appellauit.

Larso promontorium est Pyrenæi apud Vascones in Oceano Cantabrico.

Lunæ promontorium est, non longe ab ostio Mundæ fluuij situm.

Lunarium promontorium est in Loletanis, versus Indecetarum oram.

Massceriæ montis Hispanię regionem non legi.

Magnum promontorium est Lusitanię inter Hannibalis portum & Olisiponem situm, quod & *Olisiponense & Artabrum* appellatur: In hoc Fauonio flante equas sine masculis concipere ob earum multitudinem poetæ auctore Pomponio Mela fabulati sunt: quod ostenditur à Silio his versibus:

Hic adeo cùm ver placidum flatusq; tepescit.
Concubitus seruans tacitos grex præstat equorum,
Et Venerem occultam genitali concipit aura:
Sed non multa dies generi, properatq; senectus
Septimaq; bis tabulis longißima ducitur ætas.

Quidam autem affirmant huius genituræ equos triennio tantum viuere, & perrarò quadrimos videri: Porro si vento generantur, velocissimos esse non est mirum. Nihil enim vento velocius inuenin

niri poteſt. Vnde Homerus xx.Iliados ait; Eryctonium habuiſſe tria millia equorum, cum quibus Boreas ſuſcepta equi ſpecie coiuit, quo velociores eſſent:

Nerium promontorium eſt Vardulorum in Cantabris.

Orubium promontorium eſt Gallaicorum, ſitum inter Minium & Tamaram flumen.

Oroſpedæ montes ſunt continui à columnis incipientes qui aduſque Carthaginenſem agrum porriguntur.

Pyrenæi perpetui montes ſunt, Hiſpanias à Gallis diuidentes: dicti vt plures tradunt quod fluminibus crebris feriantur vel à *Pyrene* Bebrycia Virgine ab Hercule ibi ſtupro cognita; quod videtur ſequutus Silius iij. Punicorum his verſibus:

Pyrene celſa nimboſæ verticis arce
Diuiſos Celtis latè ſpectabat Iberos,
Atque æterna tenet magnis diuortia terris:
Nomen Bebrycia duxere à virgine colles,
Hoſpitis Alcidæ crimen qui ſorte laborum
Geryonis peteret cum longa tricorporis arua
Profeſſus Baccho ſæua Bebrycis in aula
Lugendum formæ ſine virginitate reliquit.

Pyrenen; ſeu vt Diodoro placet, (nam ea fabuloſa Plinius exiſtimat) dicti ſunt, quod olim à paſtoribus impoſito igne conflagrauerunt; quo incendio varia metallorum genera erupiſſe tradit: aut quod verius puto, appellati ſunt, quia in modum Pyrarum eorum cacumina emineant. Horum radices incipiunt finibus Narbonenſis Galliç regione.

Sardoum promontorium quod *Pyriam* vocant, Patet frons eius versus nostrum pelagus, in latitudinem circiter decem millia passuum, vbi Cancliberum opidum Iberitanorum olim, & Ruscinonensium nunc *Perpinianensium emporium*. Est & in fronte *Veneris portus* & *Ceruaria* promontorium Galliæ finis, vnde & Pompeij trophęa cernuntur. Dein & promontorium aliud ostenditur nautis celebratum, quod *Crucianum* appellant. hic ab Hispania in Galliam nauigantibus initium est Narbonensis procellosi atque importuosi sinus, quippe qui Austro & Africo totus expositus est. Quatitur etiam æua hyeme Circio & Aquilone. Inde digressus Pyrenæus in sublime sese fastigat, in excellsum iugum exsurgés; quod cum niuosum sit *Albetam* vocant, à Cerretanis Herculis quondam Comitibus & Vasconibus suprema eius inhabitatur. Ipse Emporitanos, Ansetanos, Ilergetas, Surdaones, Iaccitanos, Cantabrosque relinquens, tandem Larsonem versus Oceano se iungit: In his mõtibus percãdidi pauones gignuntur, non ingẽtes; boues elephantibus maiores; vt Gręcorum quidã tradidere. Pernas suum, qui in his cõuallib. nascuntur acceptas fuisse Romę tradidit Strabo.

Sacrum promontoriũ è media occidua Hispanię fronte in Oceanum extenditur.

Saturni promontorium, in quo arx *Sestiana* versus maritima Asturum est.

Solorius mons est excelsus versus Oretanos, non *Arogotis* vt recentior quispiam tradit:

Serresus, quem & *Serratum* vocant, mons est finibus Leletanorum in Lacetanis: Olim profanis

Deo-

deorum cultibus dicatus: de quo quędam haud indecenter enarrare lubet. Mons ipse non modo in Hispanijs, sed vbiuis prouinciarum Latini, Christianique nominis fama pernotissimus est; situs & religio efficit, distat à Barcinone circiter xxx. millia passuum, tantundem mari remotus. Lambitur à septentrione rubricato amne, vbi *Palladium* opidum Olesia patet xij. millia passuum in insulam sedens, & nulli contiguus, vt Soracte in Italia. Altitudo eius ardua, & quam eminentes cliui cautesque exasperant: Nemorosis internis ornis & fraxinis & huiuscemodi arboribus insignitus est, salientibusque fontibus irriguus, medicinalium quoque herbarũ feracior. Aspectus eius amplissimus vt Pyrenæis & occidente sole Balearibus terminetur. Et cum cernentibus se inaccessibilem ostendat, benignum tamen aditum circuitus tribuit; exterius autem præruptis exesisque saxis ita vndique in graduum, & serræ similitudinem, & ex ordine cõpositum est, vt prudenti opere naturam ipsam aut mundi huius opificẽ montẽ ipsum nescio quid sacri numinis ostẽtantem suo celeberrimo cultui extruxisse credam. Religionis eius auxere initia, quod supremæ Virgini sacer sit ob vetustissimum ipsius simulacrum abditissima spelunca diuinitus adinuentum. De quo si pro materia diceretur, grãde esset profecto opus; & ideo relinquendum. Vltra montis modum ara Virgini extructa est, & augustissimum templum Via quoque ascendentibus non exigua, laborioso, accolarum cultu regijsque sumptibus coacta est. Desperatum prima manu opus mox absolutum. Cacumina præterea montis religiosis habitantur viris, quos heremitas ap-

appellant, ligneiſque grandibus & exemtilibus ſcalis & pendentia ſaxa admotis non ſine vaſtæ ſublimitatis terrore, ac caſus etiam periculo adeuntur. Aſcendentibus ne decidant remedium eſt, curioſius ſcandere & ne ima deſpiciat. Heremicolæ ipſi celibes, ac ſpretis libentius malè caris opibus cœleſtia venerantur. Templum quod diximus cera argentoque atque auro conflatis per orbem donarijs onuſtum eſt. Cuius veterrimi tholi faſtigio mirandæ virgineæ opis miſeris ægriſque mortalibus præſtitæ teſtes appendent ſtatuæ, & depictæ imagines, cathenæ, loricæ, clypei, & roſtra carinis erepta, atque alia liberationis ac victoriæ monumenta. Quodque omnium maximum eſt, reuiuiſcentium hominum funebria veſtimenta ſuperatæ naturæ mirificentiſſimum ſpectaculum. Soluuntur vota ſexto Idus Septembris: numeroſa populorum vſque ad internecionem preſſura. Sed iam alios quæramus montes.

Scombraria promontorium à ſcombris piſcibus dicta, ſita ſunt inter *Dianium* vrbem & *Carthaginem nouam*.

Temarianus Bæticæ mons eſt.

Tenebrum promontorium eſt in agro Dertoſano.

Trileucum quod etiam *Lexaciaçorum* dicitur in Gallecis eſt, non procul à fluuio Brigantia.

Vrinium montem eſſe Hiſpaniæ non deſignata regione, complures tradunt.

Vadaneronem quidam non temerè Celtiberiæ montem eſſe exiſtimant: ab alijs effractum atque in inſulam poſitum: quem nunc *Vadanicorum* corrupto in vulgus vocabulo appellari volunt. Olim

Manibus facer fuit, qui etiam à Martiale carmine celebratus est, vbi *Voberſæ* ſiluæ meminit *Montordi* opidi, & *Somonæ* vici, & *Congredi Balnearum*: quæ omnia in agro *Bilbilitano* ſunt: vbi & *Ferrariæ*. Diſtat mons à Tarracone dierum quinque itinere: quod à Poeta notatum eſt cùm ait:

Quinta forſitan eſſeda videbis.

Mons ipſe ſterilis eſt, & niuoſus, vbi etiam hodie intempeſta nocte vmbræ apparere dicuntur.

BARCINO HIERONYMI PAVLI BARCINONENSIS IVRECONSULTI, AD PAVLUM POMPILIUM.

MICORVM quoſdam fures eſſe temporis ait Seneca. Tu contra Pompili facis: curas enim & inſtigas ne ſurripiantur amicis, neque negotijs obruantur. Rogas vnum, aut aliud: quo temporum mora fructum aliquem literarum his, quos diligis, pariat: apellaſque negotia ipſa impedimenta quædam philoſophiæ & ſublimioris exercitationis animi interceptionis. Interrupiſti nuper per epiſtolam negotioſas legum actiones, gratiſſimo re-

rogatu. Cupis enim vt quæ de vrbe mea, eiusque agro & principatu, incolis & situ, deque eorum rebus præclarè magnificeque gestis, apud priscos auctores & fide dignos legi, ad te scriberem, addita perstrictim vsque ad nostra tempora historia quod libens feci: id te exposcente: vt de eruditione taceam amicorum optimo: Placuit mihi à nostra, quamquam labori & vigilijs obnoxia, tamen vt iuris prudentes volunt, non minus, quàm tua vera atque sacra philosophia: ad mitiora & cunctis iucunda studia, tui gratia & materiæ diuertere: placidiorique exercitio patrium solum, velut præsens, mente paulisper collustrare. Igitur vt à conditore ordiamur: Qui ab Hercule conditam tradunt recentiores parui momenti auctores habentur, nulla adiuti priscorum auctoritate aut probabili coniectura. verumtamen ea opinio in vulgus sparsa, fouente iactantia, difficilè truditur. Vnde veterum quidam Poetarum huic annexi Barcinonem Herculeam dixerunt: quod nonnulli tamen à cultu Iouis, non à conditore dictum conspicantur: eorumque opinionem ex Macrobij sententia, sed non liquidò, vt nobis videtur, comprobare nituntur: qui ait summum maximumque in citeriore Hispania Martis numen fuisse, quem ipse ex radiorum ornatu solem interpretatur: eundemque esse & Iouem & Herculem. Quin etiam ad suæ opinionis confirmationem extare hodie aiunt, vetustos lapides delubri Martis in agro Settabitano, vbi Mars dominus vt Sol & Hercules appellantur: verùm validior surgit opinio ex his qui existimant ab Amilcare *Barca.* *Vrbis conditor quis*

H 2 Pœno-

Pœnorum ſtrenuo & ſapientiſſimo duce fuiſſe conditam primi belli Punici temporibus. Etenim Pœni & Carthaginem in agro Spartario, explorata opportunitate inſignis portus, conſtruxere, vbi exile oppidum fuerat ante, à Teucro poſitum, & plures alias vrbes in Hiſpaniæ littoribus. Itaque cùm hæc: tum nomen (nam & *Barcine* etiam à veteribus eſt appellata) vel eiuſdem argumento, indicant è familia Barcina fuiſſe conditorem. Ea, Carthagine & per vniuerſam Africam clariſſimis imperatoribus excellens fuit: quippe qui maximam ſenatus ſuæ Ciuitatis partem ad ſe traxere; non abſque inuidia Giſgonum atque aliorum nobilium factionis aduerſæ. Originem domus primariam, à Barce antiquiſſima vrbe Libyæ nonnulli exiſtimant. Sed ne huius diſquiſitionis vel fragilis opinionis omiſiſſe videamur: Credidere quidã Barcinonis primordia à Barcilo vrbe Cariæ fuiſſe: ducti, vt reor, magis ſimilitudine nominis & Græcorum Aſiaticæque gentis profugijs atque erroribus, quàm veterum traditione. Porro primũ qui vrbis noſtræ meminerit, reperio Pomponium Melam. Is Auguſti temporibus, inter parua oppida oræ Hiſpanienſis Barcinonem enumerat. Sed Plinij ſecundi tempore coloniam iam fuiſſe conſtat Romanam, Fauentiamque cognominatam: Interque colonias ius quoque Italicum ſub diuo Alexandro habuiſſe, reſponſo Pauli iuriſconſulti oſtenditur: Diocletiani item tempore perfrequentem fuiſſe vrbem legimus, & ſuburbijs auctam, attrita prius per Germanos ſub præſide Gallieno Tarracone. Diui verò Conſtantini principatu haud parui nominis & opulentam vrbem

In Lufit. D. De Cẽſib.

fuiſſe

fuisse ex scriptoribus animaduertere licet. Caeterum prius quàm insequentia tempora perscribantur, erit operae pretium antiquissimos quosdam ciues vrbis nostrae florente in Hispanijs Romana R.P. referre. Scio equidem Romanorum nominũ suscitata vetustate gaudebis. *Clari ciues Barcinonenses.*

L.Licinius secundus, & L.Licinius Sura ciues nostri fuere,& vterque Consul. sed non vno tempore:vt in Epigrammatibus legitur,& eiusdem familiae P.Licinius, notae,etiam poetae Martiali probitatis. Fuit & municeps noster C.Publicius Melissus: qui ob causas vtilitatesque publicas ex fide atque constanter defensas, statuam in foro Barcinoni meruit & iiijVir eiusdem vrbis creatus est. Is magistratus ad Seuiratum postea auctus est.fuerunt & ex ea vrbe C.Iulius & M.Antistius homuncio,& amoenioris ingenij M.Conetius, & Caluitius Paulinus huic omnibus honoribus in R.P.sua summa cum laude perfuncto etiam statua posita est,curãte Sergia Fuluinilla rarissimi exempli foemina. Sed & huius generis viro, ciui tamen Ilerdensi,Gal.Paulino, qui ab Hadriano Caesare equo publico donatus est,statuam olim positam fuisse Tarracone cum titulo optimi,& in R.P. liberalissimi ciuis nunc etiam inscripta marmora ostendunt. Nobilitata fuit & olim monumento clari adolescentis Sp. Pomponij magistri equitum, qui sub Afranio meruit. Eius epitaphium circumfertur sub his versibus. *Viri illustres Barcinonen.* 1. 2. 3. *Lib.*1. 4. 5.6. 7.8. 9.

BELLO SERTORIANO
SVSCEPTO VVLNERE
A CALAGVRRITANO HICIA. *al* IN VIA

 QVEM

QVEM EXTEMPLO FODI
Gratia. ACQVIRENDAE VALITVDINIS CAVSA
BARCINONEM PETII
AESCVLAPIO VOTA VOVI
TEMPLVM INGRATO
VT FIERET, STATVI:
MORTE IMMATVRA ME
INTERCIPIENTE A VALI
TVDINE ET AB AVRA ADOLE
SCENTEM MISERABILITER
DESTITVTVM VIDES.

Qui, ne sis nescius, pleraque confinxit Epigrammata.

Hoc ipsi epigramma alicubi fortasse Barcinoni latens vel iam perditum minimè legimus, sed eius testimonium habemus Cyriaci Anconitani, Epigrammatum per orbem sanè diligentissimi collectoris, cuius ad nos sex haud parua volumina peruenerunt. In hac quoque vrbe erectus fuit olim fornix à M. Aurel. Antonino Faustinæ Augustæ: cuius adhuc Epigramma in marmore cernitur. Post Constantinum sub Theodosio claruit L. Dexter historiarum scriptor, Præfectus Prætorio: cui Hieronymus libellum de illustribus Christianis dicauit. Sed nec caruit sanctissimis viris, Religionem nostram professis, & qui Pontificatum sub primitiuis Christianorum conuentibus in ea vrbe prouidentissimè tenuerunt. Quorum habentur egregij L. Victor, Aeius, Alexander, Theoticus, & mox sub Theodosio superiore Pacianus, cuius adhuc ara colitur, vir, vt ait Hieronymus, castigata eloquentia illustris: & ab hoc Seuerus & Idalius huius sanctissimi senis pauca quædam per interualla podagræ, scripta legimus. Ornauit & hæc tem-

1. 2. 3. 4. 5. Scriptores Barcinonenses. 6. 7.

tempora antistes Olympius, cuius persigni exem- 8.
plo Pontius Paulinus Aquitanicus sacris nostris in hac vrbe initiatus, ad Pontificatum Nolanum assumptus est: huius extant epistolæ ad Licentium Poetam, Aurelij Augustini alumnum Religionis & humanitatis plenæ. Assertores etiam vsque ad necem habuit sacrosanctæ Religionis Eulaliam 9.
virginem, & Euphratem Arabem aduenam, & 10.
hos Diocletiani temporibus: qui sub falsa suspici- *Barcinonenses Martyres*
one immissi per Christianos in Nicomedia incendij, persequebatur toto vrbe insontes, similis etiam occasio Neronem olim vt in Christianos sæuiret mouerat, sed alia causa Decianæ persecutionis fuit, quod ipse Decius Cæsar ærarium Romanum spoliatum ab Imperatore Philippo adolescente diceret, profusionibus factis in Fabium Christianorum antistitem, qua ratione & diuus Laurentius Celtiber thesauri Pontificij & à Fabiano in Xistum transmissi custos, diris, varijsq; cruciatibus adfectus est: & cum sempiterno nomine finem vitæ adeptus: cui merito ex cœlitibus soli Roma quinque quæ cernimus, percelebrata templa dicauit. Eodem quoque supplicio indignè necati sunt in hac vrbe Anastasius Ilerdensis, vir Equestris ordinis, ex eiusdemque Diocletiani aula, & alij quidam, tametsi nonnulli apud Betulonem oppidum Barcinonis littori proximum occisos tradant. Sed iam ad temporum seriem reuertamur.

Irruentibus sub Honorio & Theodosio in Hispanias Barbaris, captaq; & diruta à Vandalis eius tractus insigniore vrbe Tarracone, succreuit habitatoribus Barcino: paruit post hæc Goticæ

genti, & Alanis, vt reliqua Hispania. Quo tempore Ataulphus Gotorum Rex, Theodosij imperatoris muti gener; quia in mores Romanos propter coniugem mitescebat, conspirante clam Vallia dolo suorum ibi interfectus est: Creditur à nonnullis vestigia quædam columnarum & antiquorum ruderum, quæ in paradiso sublimiore vrbis parte videntur, sepulcrum olim Ataulphi fuisse: pars reliquias arcis, alij porticus arbitrantur: Fama vulgi habet Herculem ibi monumento conditum, quæ opinio scriptis Salustij iuuatur: nam his in Hispania Herculem sepultum fuisse Afris & Iberis persuasum testatur. At Barcinoni sub ditione Gotica, augescente populo suburbanæ domus constructæ sunt, interque maiores Hispaniæ vrbes habita est, nam & sedem tum ibi Goti, quæ postea Toletum translata est, atque à Lusitania adciti Alani constituerant, idoneam rati ad tutelam Pyrenæi, simul & maritimos exercitus inde facilè in Italiam vel Numidiæ littora mittendos: ex copia item materiæ, ad construenda nauigia, accedēte commoditate extantis tunc portus, Quodque Barcinon in Bæticam per maritima, vel in Celtiberiam & penitiorem Hispaniam per mediterranea euntibus atque redeuntibus quasi obuia ad vtrunque iter occurrit: vnde existimatum est à non vulgaribus propter consistentem tum maximè in ea regione Alanam & Gotorum gentem, inceptos appellari *Gotalanicos* populos: qui nunc *Catalani* dicuntur. Etsi quidam ab Angario quodam, cognomento Catalone, Germanorum duce dictos fuisse scribant: quem ante Caroli magni tempora nō legitimo exercitu, vt Sarracenos pelleret, Hispaniam

niam intraſſe tradũt,militibuſque ſuis *Catalonorum* nomen indidiſſe, & paulò mox,dum Emporias vrbem obſidet,occubuiſſe.hunc ducem quidam non Germanicæ, ſed Gallicæ gentis fuiſſe ferunt è Catallaunica regione ſingulari prælio memorabili. Superiora ſanè aſtruere illius tẽporis ſcriptores videntur; qui vſque ad Caroli Calui tempora hãc regionem Hiſpanicam Goticam & prouinciam Narbonenſem Gallogotiam appellant. Sed iam Getarum tempora repetamus; Goticam deinde gentem poſt ducentos annos in mores Latinos pæne transformatam, ſed diuturna pace præſegnem, plurimoque luxu & varijs ac flagitioſis etiã libidinibus eneruatam; euertere Sarracenorum, quos nunc diximus, & Maurorum permiſtum genus. Itaque notiſſima Roderici Regis clade, Barcinon capta, peræque vt cæteræ Hiſpaniæ vrbes, acerbè quaſſata eſt; nam præter Cantabros, Aſtures, atque Pyrenenſium aliquas gentes, quas vix locorum aſperitas eſt tutata, vniuerſa Hiſpania in Mauroarabum ditionem peruenit; mirumque profecto viſum eſt, vt, quam Romani prouinciam olim, continuis ducentorum annorum & calamitoſiſſimis bellis vix bene ſubegerant, qui eam Barbari perexigua quindecim menſium mora in ſeruitutem redegerint; Quinimo nec latis Hiſpaniæ finibus contenti, ſed Pyrenæum tranſgredientes, & Aquitaniam, & cuncta inferiora vſque in Arelatem obtinuere. Tanta fuit aduerſantium ſyderũ vrgens poteſtas: vel diuinæ potius mentis in degeneres à maiorum moribus populos aperta punitio.

Recepta deinde ſub plurimæ famæ Carolo &

Ludouico Auguſtis Barcino, à principibus gubernari cœpit, qui *Comites* appellati ſunt: & ciuibus rurſus augeri, militiam magis quàm commercia exercentibus. Quorum præſtantia Comites bis à Sarracenis captam Barcinonem receperunt: ac longè lateque etſi parua manu, dominatum auxere, continuis bellis innumeros Barbarorum exercitus profligantes. *Tarraco* primùm, quæ à Gotis parum, & à Sarracenis pluſculum inſtaurata fuerat, ſubinde & *Dertoſa* commercijs opportuna, & *Ilerda*, claræ vrbes, à iugo Mauroarabum per eos liberatæ ſunt & Catalanorum nomen vulgatum. quorum *Barcinon* metropolis fuit ſemper, vtque ſummatim magna & multa perſtringamus, à faucibus Iberi Niceam vſque, ſub alpibus Imperium pertulere. Sed ne Catalanorum res etiam in Africa & Oriente ſplendidè geſtas texere videamur; quod ſequente vita, alterius & protenſioris erit operis, ad vrbem duntaxat noſtram redeamus.

Iunctis Aragonenſium & Catalanorum imperijs ſub Innocentio II. conſpicua ſuſcepit incrementa: captis præſertim *Balearibus*, pulſiſque à præculto agro *Valentiæ* Afris: quo tempore mercaturæ pariter & militiæ intenta Barcino, breuique hoſtium ſpolijs & commerciorum lucris amplificata, inter primas Hiſpaniæ iterum & celebriores Europæ connumerari cœpit: continuata vſque ad noſtra tempora gloria. Siquidem in omnibus & grauiſſimis bellis quæ in Sicilia, Sardinia, atque Italia, lateque per orbem à Regibus Aragonum fœliciter geſta ſunt, naualibus maximè prælijs præcipua auxilia Barcinonenſium fuere, prorſus nec vllæ ſine eis partę victorię. Auxerũt nomẽ,

fa-

facultates,nauigatio &libertas,senatui,populoq; à regib.ob ingétia merita côcessa;ité religionis & iustitiæ obseruátia, ad hoc publicæ rei priuatæq; cura laudabili adiuta parsimonia,& côseruatrice Imperij concordia, expurgataq; inprimis ciuitate,velut dulci reip. pernicie otiosorum incolatu.

Plurima & perpulcra quorúdá ciuiú nostrorú belli& pacis facinora iá nos,Pópili,sollicitátvt pádátur.Sed ea vberiori operi Catalãicæ historię reseruat⁹ ad iuridicę gubernatiôis formá tráseútes.

Post Punicá dominationé, cuius nihil liquidi explorarú habem⁹,legib.paruit *Barcino*,primú Romanis,quib.p Gotos exactis,intrusæ Barbarę,lingua tamé latina promulgatæ,in quib.Romanæ vti petricosę atq; ambagiosis subtilitatib. inutiles abrogátur: & in eisdé,inter nationis Goticæ homines &Romanos(sic n.tú Hispanos appellabát) côiugia prohibétur, ne feritas gétis Romani sanguinis cômistione mollesceret: quæ sanctio,lógo post tépore,másuefactis Barbaris,sublata fuit:sub ipsis Comitib.aliæ leges subortæ sunt,rudi sermone côscriptę,nec sentétijs,vt plerisq;videtur,satis cohærétes,vacátib. vtpote ea tépestate armis magis q̃ legib.incolis:quia manuComitú omnia pene gubernátur:tú sub regib.adulta iá vrbe Romanę leges à Iustiniano digestæ,restitutę sút:additis quibusdá municipalib.quarú studio dediti côplures,inter primos legum peritos claruere: tametsi pauci,vtcunq; periti,nulla scripta reliquerint, forésib.omnino actionibus occupati:quę acutissimè atq; exactissimè in Barcinonensium foro etiamnú peraguntur. Accedit grauitas,& libratum animi iudicium , quo ciues nostri præcipuè commendantur. Hoc igitur tenore morum & serie legum

opibus, & gloria florentem ciuitatem nostram pueri vidimus, eandem adolescentes mutata fortuna labantem; sed nunc intestinis bellis attritam, opibus exhaustam, ciuibusque infrequentem, dolenter cernimus, atque vtinam senes reuiuiscentem videamus, quod cura quidem & beneficentia optimi maximique principis Ferdinandi, vt eueniat, haud desperare licet. Hæc bella, luxus, & ciuium discordiæ partim, (quibus opulentissimæ vrbes periere) partim tenacitas libertatis, licētia principis læsæ pepererunt.

Bella intestina.

Summa bellorum ratio hæc fuit: nam singulares causas & subinde ærumnas & cruentos annales velle perscribere non est huius operis. Quare ad situm vrbis transeundum est.

Vrbis situs.

Pristini oppidi muri vetustate notabiles, integri adhuc videntur, paulò editiore parte vrbis, cū quatuor duntaxat portis, nunc enim nouem sunt. In illarum turribus capitis bubuli statuæ, dum cōderetur vrbs, positæ fuere ad pacis atque imperij votiua signa. Hoc vetus oppidum, & quæ quōdam suburbia fuerunt illi circumquaque addita, amplectuntur nunc nouæ vrbis muri: quibus insuper proauorum nostrorum temporibus adiuncti sunt ab occasu alij recentiores muri, quæ postea succreuerant pomœria claudentes: redditque vniuersa vrbs in plano iacens nouam faciem hemicycli, seu C litteræ vtroque capite apertum æquor tangens: vnde expugnatu difficilior fit: exposita per frequentes procellas hostili classe naufragijs: nec facile vel æstate, auxilia prohibente. Etenim tutius noctu, & haud raro per lucem inter numerosa hostium nauigia, auxiliarias naues littus vrbe sub-

ſubire vidimus incolumes: Mare ipſum noſtra tempeſtate etiam aduerſum oſtenditur afflictæ vrbi, dum ſoluto veteri limite, obrutaque littorali area, vrbem petit, excauatque muros, & mœnia intus aperit: vnde pulcherrimæ ædes tractandis commercijs, reponendiſque temporarijs mercib. ad littus poſitæ, vndarum pulſu concuſſæ rüinam timent, & ſatis difficile eſt hybernos fluctus inſanientis pelagi obicibus arcere. In quo tamen ardenti cura laboratur, obiecta immenſitate molarum.

Intra vrbem templa viſuntur pulcra quidem & egregia, inprimiſque plurimo claroque ſacerdote ornata, interque ipſa templa, vetuſti operis diui *Michaelis* apparet, populari peruigilio frequẽtatum: quod olim AEſculapio dicatum fuiſſe nonnulli arbitrantur: argumento afferunt, pauimento inſcriptos angues: ab alijs templum fuiſſe Iouis exiſtimatur, pari primariæ vrbis religione. Nam Tarraco eximio templo & cultu Iouis enituit: hoc ſanè ex monumentis antiquorum lapidum patet, Mineruam templum habuiſſe Barcinoni, haud procul ab vrbe, Veneris ædes fuiſſe fertur, vbi fanum diuæ Eulaliæ Emeritenſis antiquitate venerabile, à Chriſtianis dicatum fuerat, in quo ſepulcra ciuium Romanorum ante demolitionem vidimus. Nam per ſuperiora bellorum tempora, ne præſidium hoſtibus redderet, quod per obſidionẽ Gallorum euenerat, non abſque graui vetuſtatis diſpendio à noſtris dirutum eſt: ſed nuper eodem loco erectum. Muri & domus vrbis ex lapide ſunt qui in monte Iouis, ab occaſu vrbi prope iuncto ſemper renaſcitur. Viæ in ea non luto ſordidæ aut Tepla.

por-

porticibus occupatæ conspiciuntur: sed nec cœlū protectis subgrundijsue aut mænianis obtegitur, proinde nec ædificiorum frontispicia deformantur, quibus multas alioqui percelebres vrbes dehonestari comperimus. Mons ipse ad decorem vrbis accedit & salubritatem, intercepta palustri aura absolutos vndique & contra Zephyrū erectior cernitur, læto vinearum & arborum conspectu; probata in eo rubrica eruitur effossorum olim metallorum, vt multi autumant, index: Nec fontibus caret limpidissimis, aut viuacibus herbis: prospectu verò tam longinquo, vt quidam Balearicos montes inde, ægrè tamen, sub Occasu aut Ortu solis cerni contendunt. Cōstans fama tenet ex remanētibus orta vestigijs, olim vrbi portum reddidisse montem, ventis Euro atque Austro interq; hos medio, tutissimum: quibus plaga illa validius infestatur, hic postea siccus relictus est, refluēte lōgius *Salo*, ideoq; colonis fabricatio inchoata: famam cōfirmare Artemidorus videtur, qui ait *Leletaniam* cuius caput est *Barcino* portubus frequentem fuisse: Sed & idem his versibus Anieni apertè ostenditur in ora Maritima.

Et Barcinonum amœnas sedes ditium
Nam pandit illic tuta portus bracchia,
Viuetque semper dulcibus tellus aquis.

In summo montis specula est posita, vbi olim fanū fuisse Iouis nō pauci consentiūt, Nunc ędiculas habet annuis ciuium conuentibus, iucundè simul & religiosè inuisas, inq; ijs proculdubio pulcro fonti vicina percolitur, Iuliano dicata, q̃ vetustate collabentē, L. Desplanus Archidiac. vir claritudine & generosa probitate prænitens nuper instaurauit, fons ipse non prorsus abolita veteri su-

perstitione,aditur à plebe *fortunæ fortis* festo.VIII. Kal.Iulias, per famam apparentium eo die Nympharũ, verbena & filice coronatarũ interq; montem & Rupricatum flumen,quod per septẽ ferme millia passuũ lõge ab vrbe pelagus ingreditur,palustria loca sunt,frugifera tamen alicubi & pascuis non ignobilia, fluuius ipse vbi accrescit, pontis sępevel impatiẽs est,vel mutato cursu fallax.Vrbs amæno magis quam fertili loco posita est, littore satis profundo,præterq̃ ad *Tascas*:hæc loca sunt cõtra littus ad octo ferme stadia, vbi arenarũ dorsa inhibent atq; irritant mare,vnde extra desurgere naues solẽt:Duos habet amnes,prędictũ ab occasu & *Betulũ*,qui & *Betulus* dicit̃ ab ortu fluẽtẽ,propinquius,tenui alueo:sed irrigationib. vtili,vnde riui per fóssas & sulcos aquarios decurrunt in prędia, terreni & structilis operis, molinas etiam citãtes. Scatẽt & intra vrbẽ frequẽtes putei, non improbæ aquæ. Ducit̃ & aqua è fonte perenni per lapideos cuniculos in vrbẽ,eq; receptaculis & castellis per labra vel saltus in varia loca effunditur. Mulierũ præterea peculiaris pulchritudo,& matronale decº lętiorẽ ciuitatẽ reddũt,vnde & tenacior manet. Torus & soboles fit generosior.Ambitus est stadiorũ circiter xxv: eadẽ pæne dimẽsio est Neapolis Italicę:sed Neapolis hodie ciue & aduenis plenior habetur,vtq;Germanicę gẽtis pulcerrimas,sed gelidas vrbes relinquamus,Florẽtiã Etrurię clarissimã vrbẽ an pulcritudine & mũditijs vincat Barcino iustissima hactenº dubitatio est:huius sane sitũ præstãtiorẽ omnino esse propter littº & cęli apricitatẽ nemo inficiabit̃.Ferũt Astronomi eã sagittario suppositã,præcellẽti Ioui domestico,interque mul-

multa vrbis instituta ampliori, quàm diximus, operi inserenda. AEdilitiæ sunt & mercatoriæ leges, per has iudicium ex bono & æquo, & sub cōpendio redditur à Duūuiris, qui cōsules appellātur: vnde consulares leges dictę sunt: quarū hac tēpestate nō in ea vrbe modò vsus viget, sed per cūctas fermè maritimas ciuitates nauticæ, & mercatorū cōtrouersię huiusmodi legibus, vel ex his deprōmptis, summa cū auctoritate terminātur. Vtq; Rhodias olim, ita plerique nunc per vrbem *Barcinonias* leges appellant, AEdilitiæ quoque plurimis & inclytis vrbibus exemplo fuere. Criminum animaduersio ciuiliumque causarum notio per creatos à Regibus Magistratus, maiori ex parte exercetur Pontificalis fori iurisdictione excepta. Cura frumentaria & R. P. per Quinqueuiros hodie gubernatur, anniuersario munere, adiunctis xxx. duobus, aut Centum Viris, si grauiora immineānt. Ab hoc procerū ordine, admissa etiā nuper in partē senatus plebe decreta emanāt. Creditū est popularē hanc admissionem initia ruinę vrbis nostræ parauisse, inepta ad gubernationem plebe, insolentia, atque indignitate imperandi, atque consulendi, tum de diffidia vel propter inuidiam nobilitatis promptissima & denique apta gubernari magis quàm regere. Sunt & Monetales, operumque & ærarij præfecti & Scribæ: ac plures alij magistratus nulla iniuria historiæ tacendi.

Habet vrbs insigne; publicam mensam depositoriam, fidei, vel alienigenis & ignotis pertinacissimè nullo periculo, culpáue aut mora excusabilis. Illud quoque imitandum: quod in multis speciosis vrbibus, & Romæ negligi miramur; in Tabel-

bellionem, Chirurgum, & medicinarium admitti neminem, nisi probatissimæ fidei examinatiq; curiosius exercitij: optima certè consuetudine, ne fides dolosæ aut imperitæ manui temerè committatur.

Nec non & hoc à compluribus laudari vidimus, quòd vrbem nostram Iudæis nequaquam licet habitare: vtpote generi hominum sordido, libidinoso atque impudenti, & nisi seruituте reprimeretur, superbo atque crudeli: Ad hæc quòd est gens fœnoris, aliorumq; noxiorum R.P. quæstuũ sit profundè consectatrix: Quodque cæteros mortalium nescio quo singulari odio dolis atque fraudibus circumscribere conetur. Vnde nec hi, quorum maioribus Iudaica origo est, tametsi Christiani nominis, & forsitan probi, ad honores R P. nostræ aut Tabellionatus, vel Medicinarũ officia admittuntur: existimantibus cunctis perdifficilè maiorum mores, & vix obliuione generis exui posse: Sed nec Mahometicæ Religionis hominibus in eadem vrbe, præterquam seruis, commorari permittitur: ne pura Religio, aliarum vsu captis superstitionibus, deprauetur: neue religionum & cultus in vna eademque ciuitate diuersitas, inuidiam, odia, imposturas, & dissensiones, & clades interdum, atque extermina R.P. pariat. Quod in Antiochensi & Alexandrina, alijsque clarissimis vrbib. euenisse, qui res gestas legerit, facilè intelliget. Magnificat ciuitatẽ præterea populorum conuẽtus totius prouinciæ Catalanicæ, & vrbium oppidorumque contributiones, à quibus vrbs nostra vt Nobile caput, colitur & augetur: quorum numerum præter vicos plus quam quadringẽtorum

Iudæi

Turcæ

Oppida ciuitatis Barcinonensis. esse, compertum est. Quas referemus regiones & oppida. Clariores habentur: *Gerundenses*, & qui *Emporitanorum* vberem & portuosam regionem incolunt, & his vicini prisci nominis *Ausetani* & *Iannipolæ*, fullonica noti: Interque conualles Pyrenæorum *Cerretani*, antiquissimi Hispaniæ populi, in quibus Liuium Salinatorem oppidum condidisse perhibent, Sertorij temporibus, quod extat, perque Pyrenæum veteri Aquitaniæ contermini, *Paliarienses*, nouæ appellationis: Tum *Sicuritani* aurifero amne perfusi, & sub eis *Ilergetani* campestres, qui & *Vrgellenses* dicuntur, littora olim versus *Leletanos* attingentes. *Ilerda.* In quorum finibus *Ilerda*, veteri historia & nunc litterarum Gymnasio clara posita est, fructifero solo; sed nebuloso per hyemem cœlo taxata; At sub *Vrgellensibus* versus maritima iacentes *Cumulatij*, *Albimontani*, *Barbarienses*, conuallis. *Sigarrienses* & pratenses habitant: & à latere *Ceruarienses*: & varij ac candidi salis fossores *Cardonenses*. Item *Minoricenses* cum Mediolanensibus, & iuxta hos supra Barcinonem *Rubricaticenses*, & sub latus *Vallenses*: atque ad oram Barcinonis, ab ortu *Marisini*, & versus Gerundam, siluosi saltus incolæ: *Caprarienses*, & aurileguli *Tarnicolæ*: interque Barcinonem & Tarraconem libero prælati oppido *Penitenses*, ac deinde *Tarraco.* quondam primi & maximi *Tarraconenses*, cum eorum amœno agro olim *Suesetano*, à magnitudine suum, vt quidam existimauere, dicto. In ipsisque *Catalanorum* finibus *Dertusani* positi sunt, & *Ibericenses*. Itemque cis Pyrenæos Catalanici nominis in Gallia Narbonensi habitant *Ruscinonenses*, nobilem agrum colentes: quorum

ho-

hodie caput insigne *Perpinianum*, lanificio pollet, supraque hos ad radices Pyrenæi *Confluentani* sunt, fossilium & fluentium metallorum possessores. His fermè regionibus ac vrbibus & aliquot clarioribus oppidis haud exactiùs, quàm nunc conuenit, descriptis *Catalania* clauditur. Horum Barcino princeps est mater. Quarum gentium tractus in longitudinem ferme centum septuaginta millia, porrigitur: Latitudinem verò, vbi maior centum triginta. Ab his olim gentibus deductæ ab Ibero amne vsque in Bæticam plures coloniæ: quarum plane longè clarior *Valentia*, & in *Balearibus*, *Maiorica*, Regnorum sedes alio opere celebrandæ: & validum in Sardinia oppidum *Calaris*, præterea, & in Græcia quondam percelebres Athenæ & Zacynthus insulæ, & Icossium in Africa Catalanorum coloniæ fuerunt. Vnde non temerè quidam Valentinos, & Maioricenses, horumque regnorum incolas ab origine atque lingua *Catalanos* appellauere. *Valentia.*

Superest vt de agro Barcinonensi dicamus. Is ab antiquis *Leletanus* est appellatus, maiori tractu montuosus est, aut distinctus collibus: ideo non plurimi & ignobilis, vt olim, sed vbi cura adhibetur, laudati vini ferax: mutata posterioribus vitium cultura, maturataque ob densitatem musti feruoris mora, fertque oliuæ & fructuum pæne omnium copiam, qui arborib, nascuntur, sed & mellis & frugum, exiguo tamen *Ager Barcinonensis*

in frumentis reditu, venationi quoque & aucupio aptus est. Ex suburbanis salubriora habentur prædia procul à littore, propter lacunas & stagna: quæ *Betulonis & Rubricati* ostia circumstant: Ideo, si liceat patriam describenti vel minutioribus oblectari, laudantur villæ versus Ortanos, Areolum collem, & albas petras. Syluas habet cæduas complures Barcinonensis ager. Quare & materia abundè præbetur structuræ nauium. Pinus in eo frequentissima nascitur, copioso fructu atque esui pergrato. Artemidorus *Leletanum* agrum bonitate præcellentem tradidit: esculenta enim omnia ibi orta sapidissima notantur: Barcinonensis quoque Muriæ conditura apud veteres in precio fuit. Hodie, vt cernis, è Barcineis rebus præposci Romę solent cultrorum omne genus, qui ad mensas, qui ad tonstrinam & Chirurgicos, quique ad pugillares, & muliebrem quoque mundum pertinent. Sed quid non iam Roma externæ voluptatis ad se trahit? etenim leuia, & præmollia, quæ flaccida appellantur, stragula ab vrbe nostra perferuntur: quo delicatius per hyemem cubare liceat: aduehuntur & inde percandida, & versicoloria vasa vitrea, cum Venetis certantia, & exilia, quæ vocantur thoralia. Quod si quibusdam, quæ pauca sunt, vrbs nostra carere videatur, ea peregrina nauigatione supplentur. Itaque fit, vt habitatoribus vel ad delitias desit nihil. Habet & aquas calidas Barcinonensis ager in Vallensium regione ab antiquiorib. rectè memoratas: & quas plerique Cerretanis in Roscinonensi, & his quæ in agro Gerundensi sunt, prætulere. Habet & marmoris optimi, & auri atque argenti fodinas ad Senium montem,

Muria Barcinonensis.

Vitrea vasa.

Aquæ calidæ.

Marmoris auri & argenti fodinæ.

tem: quanquam Tarraconenses & Saguntini lapides ad pauimenta meliores, & ob cœlestem colorem gratiores putentur. Et metallorum effossiones quæ in Feliceto ad pagum Argentarium & mansiones rubras fiunt, hodie Seniensibus notiores sint. Hæc sunt loca, quæ decem fermè millia à Maura oppido Iberi absunt. Est enim Hispania cum multarum rerum prouentibus felix, tum vel maximè omnium metallorum pæne vbique ditissima. Testes fuere olim Pœni, & post deinde Romani, qui intimis atque supernis Iberiæ opibus præcipuè adiuti: videlicet metallis, frugibus, materia, lino, sparto, vino, oleo, lana, sale, salsamentarijs, corio, & equis, & pugnantibus denique ac verè viris, diuturna atque ingentia bella per orbem confecere. Extant etiam nunc pluribus in locis in vniuersam Hispaniam effossionum illorum temporum aperta vestigia, superioris & nostræ ætatis negligentiam, vel segnitiem accusantia: proinde & quotidianæ illæ querelæ ortæ, auri valorem indies augeri; liquidissima certè causa: cum aurum vbiq; gentium vel per luxum consumatur; & vbi plurimum gignitur intra fœcundissima montiũ viscera, non sapientiore contemptu, sed per ignauiam relinquatur: ad cuius profectò continuam egestionem non dicam captiuorum, sed facinorosorum per prouincias iugem atque ingentem numerum sufficere posse quis neget? longèque Reip. fore vtilius, vt qui in tenebroso carcere miserabili otio squalent, vel ad remum damnati in adiumenta sæpenumero piraticæ, & scelerum ministeria traduntur, fructum aliquem publicæ rei in metallis eruendis, alijsue operibus publicis exercen-

dis,noxia corpora pręberent. Nec hoc perspicuo exemplo caret: etenim reorum inprimis opera prouidentissima orbis domina muros, templa, porticus,& thermas cōstruxit:itē portus,theatra, pōtes,& palatia,quæ miramur,ędificauit:hac ratione lōgissima Italiā,diuersis vijs latissimè strauit, ac varios atque altissimos aquarum ductus stupenda longitudine cōtinuauit. Appenninumq; sexingentorum stadiorum producto ponte vrbi coniūxit:vt remoti montis pulcerrimos fontes,vix accolarum haustu notos, quasi captiuos, per saltus, & aspera montium tractos sibi seruire cogeret. Sed nescio quo me pacto vrbis magnitudo à patria ad se reuocauit: Quare iam finis operi imponendus erit.

Hæc perstrinximus, Pompili, de vrbe,ex qua editi in lucem sumus, vtq; amici genus non ignores,honestis maioribus: patre Iacobo Paulo Iureconsulto, (si filius in re obscura testis idoneus est) consummatæ inter opes & gratiam Principum virtutis & doctrinæ. Te nunc inuicem accingi cupio ad id,quale me ipse rogasti:vtque nos strictim de vrbe nostra cōscripsimus,tu quoq; excelsæ tuæ, vel potius communis vrbis res iusto, sed clariori opere absoluas: mihi sufficiat amico simul & patriæ,quod debebam,vel tenuiter exsoluisse.

Barcinone anno M.CCCC.XCI.regnante Ferdinando II.Castellæ & Aragonum Rege.

EPI-

EPISCOPI ECCLESIAE BARCINONENSIS.

1. LVcius Victor, qui ſcripſit contra Arianos.
2. Actius 1.
3. Alexander
4. Theoticus
5. Paſianus, qui ſcripſit contra Nouatianos
6. Olimpius vir doctiſſimus
7. Ydaltus, qui plura ſcripſit.
8. S. Seuerus, qui à Gothis clauo infixo in capite occiſus eſt: fuitq́; vnus ex 70. Epiſcopis, qui condiderunt leges Gothicas.
9. Ioannes
10. Adaulphus qui dedit domum ſuam pro domo Epiſcopali.
11. Trodinus, qui trãſportauit corpus S. Eulaliæ de Eccleſia S. Mariæ matris ad Eccleſiam Cathedralem.
12. Guileranus
13. Theodoricus
14. Petrus 1.
15. Viues
16. Actius 2.
17. Deus dedit. In tempore iſtius ædificata eſt Eccleſia Puellarum S. Petri.
18. Guadallus
19. Gilasbertus nobilis
20. Berengarius 1.

21. Vmbertus, ex nobili ſamilia Alamanij.
22. Bertrandus.
23. Iuleus ex nobili familia Cardona.
24. Berengarius 2. Ex Comitibus Barcino nenſib.
25 Raimundus Guillelmus 1.
26. Megarius, Tarraconẽſis Archiepiſcop. iſte Tarraconem à Sarracenis deſtructam cœpit reędificare.
27. Arnaldus hermengaudus 1.
28. Guillelmus
29. Bernardus de bega 1.
30. Raimundus 2.
31. Berengarius 3.
32. Petrus 2.
33. Berengarius 4. Is cum Canonicis inſtituit domum caritatis, in tempore iſtius parochiali ſancti Vincentij cõſtructum eſt monaſterium de Iunqueres pro monialibus ſancti Benedicti, & inſtitutus eſt ordo mercenariorum in eodem tempore.
34. Petrus, de domo Centelles 3.
35. Arnaldus 2.
36. Bernardus 2. In tẽpore iſtius in parochiali S Fauſti erectũ eſt monaſterium de Monte alegre pro monialibus Canonicorum regularium Sancti Auguſtini, & iſte epiſcopus & Canonici conceſſerunt monaſterium de Iunqueres magiſtro

ſtro Sancti Iacobi de Spada.
37. Pontius
38. Geraldus de galba
39. Pontius de galba
40. Ferrarius, in tempore iſtius facta eſt ſecunda translatio Sanctæ Eulaliç vbi nunc eſt.
41. Bernardus 3.
42. Michael
43. Guillelmus de Torelles
44. Berengarius 5.
45. Petrus de planella 4.
46. Raimundus 3.
47. Ioannes 2.
48. Franciſcus de blanes 1.
49. Franciſcus 2.
50. Andreas Bertrandus
51. Franciſcus Clemens 3.
52. Andreas 2.
53. Simon Saluator
54. Iacobus girat. magnus Theologus
55. Ioannes de Soler. Theologus
56. Rodericus de Borgia
57. Gondiſaluus de Heredia.
58. Petrus Garricas 5.
59. Henricus de Cardona
60. Martinus Garcia.
61. Guillelmus Raimundus.
62. Ludouicus de Cardona.
63. Ioannes de Cardona.

64. Iacobus Cassador
65. Guillelmus Cassador
66. Martinus Martinez del Villar.
67. Ioannes Dimas Loris.

REGVM ARAGONIÆ SERIES, ELOGIAQVE IMAGINIBVS SVBIECTA CAESARAVgustæ, à Hieron. Blanca Cæsaraugust. CIↃ.IↃ.LXXXVI, ad ann. MDC, continuata.

Suprarbienses Reges VII.

1. *ARSIAS Eximini Dux strenuus, Regio Gothor. genere natus, deperdita iā Mauror. irruptionib. Hispania, Aynsa capta, eos adortus, cū inito prælio cœleste signū Crucis rubei coloris aureo veluti in clypeo, supra arborem (vnde nominis ducta appellatio putatur) quercum vidisset, deq; ipsis Mauris victor gloriosè triumphasset, Regio nomine dignus existimatus, primus Suprarbiensium Rex faustis omnium acclamationib. est appellatus, anno* CHRISTI DCCXXIV.

Regnauit ann. ferè XXXIV. *excessitq; è vita ad ann.* DCCLVIII.

GAR-

GARSIAS Innici I. Garsiæ Eximini F. Suprarb. Rex II. Regni fines, oppidis aliquot bello partis, protulit longiùs: in his Pompeiopolis, Vasconum Metropolis, quæ hodie Pampelona: sed, vt sunt res humanæ fluxæ, non diu vrbe potitus, vitam cum morte commutauit: ad ann. DCCCII. Regni ferè XLIV. II.

Hoc tempore AZENARIVS vir armis præstans primus Aragonum Comes dictus.

FORTVNIVS I. Garsiæ Inn. F. Garsi. Eximini N. Suprarb. Rex III. non minus armorum, quàm pater auusq́; studiosus, bellis aßiduis Mauros laceßiuit: de quib. in Olcassensi tandem valle manu conserta illustrem victoriam reportauit: Ad ann. Dom. DCCCXV. Regni verò XIII. diem clausit extremum. III.

SANCTIVS Garsiæ Fort. I. F. Garsi. Inn. N. Garsi. Exim. Pron. Suprarb. Rex IV. initio tam felici Marte depugnauit, totam vt sibi, debellatis hostib. Nauarram subegerit. Tandem commissa pugna, à Muza-Aben Heazin Mauro Cæsaraugustan. Tyranno vnà cũ Garsia Aragon. Comite V. victus sine liberis occubuit, ad an. DCCCXXXII. Regni ferè XVII. IV.

Tunc primùm multorum annorum Interregnum in quo vetus Suprarbiense ius conditum, Magistratusq́; inter Regem, Regniq́; incolas medius, qui post IVSTITIA Aragon. dictus est, institui cœpit.

INNI-

V. INNICUS Eximini F. *Arista*, *paterno nomine appellatus, quod visis Mauris subito graui in eos ira*
exarserit *odioq́; exardesceret. Cum Pompeiopoli vrbi, victrici olim manu parta imperaret, à Suprarbiensibus spectata virtutis bellicæ nomine, Ara Suesti in oppido Rex V. salutatur, Iudicisq́; illius medij magistratu ex fœdere confirmato, imperium posteris mirificè stabiliuit, cœlestiq́; argenteæ Crucis insigni regio condecorauit. Belli deniq; paciśq́; artib. clariß. vitam cum regno posuit ad ann ferè* DCCCLXX.

VI. GARSIAS *Innici* II. *Aristæ F. Suprarb. Rex* VI. *Pompeiopolitanis & ipse imperauit. Sed ad Larambe oppidum iter faciens, à Mauris ex insidijs oppressus, cæsusq́; est cum Vrraca coniuge, vltimi Arragonici Comitis F. vnica, ad ann. ferè* DCCCLXXXV. *Regni verò* XV. *Cumq́; Reginæ ictu mortuæ, qui gestabatur infans manum exereret, caso matris vtero, viuus eductus, educatusq́; est clam: & Sanctius ab arca dictus, post Fortunium fratrem natu grandiorē, primus Aragon. Rex inauguratur*

FORTVNIVS II. *Garſ. & Vrracæ F. Aristæ N.*
VII. *patri hæres suffectus,* VII. *adeoq́; vltimus Suprarb. Rex. Nam Regium Aragonum nomen, quod à Kasone fratre mox inuectum est, priscum illud Suprarb. antiquauit. In Legerensi tandem cœnobio monachi se votis sponte obstringens, Regno sex ferè annos administrato abdicauit, ad an.* CCIↃI.

Hic secundum Interregnum annor ferè IV.

Aragoniæ Comites sex.

VIII. AZENARIUS *Azenarij F. Hadonis N. collecta*

ſo-

sociorum manu e Cantabria ad Pyrenaeos penetrauit, opem Garsiae Suprarbiens. Regi II. Pompeiopolim obsessuro, laturus. Hic Mauris Iaccam vrbem eripiens, eius, aliorumq; circa oppidorum ditione à Rege donatus, primus sibi Comitis Aragoniae nomen vindicauit, ad posterosq; hereditario iure transmisit. Annos complures rerum potitus, animi corporisq; dotibus illustris moritur, ad annum DCCXCV.

GALINDVS *Azenarij Com. F. Aragon. Comes* II *paternae dignitatis heres, Iacca foro constructo, Vrbis ius, formamq; dedit, eidemq; Magistratum, quem Merinum appellari voluit, praefecit. Ataresiam praeterea, caeterasq; arces & munimenta, adhaec Acemueri in oppido Cercitense coenobium sua pecunia exaedificauit, vt non tantum fortis, sed & boni pijq; Principis munus nauiter obijsse videatur. Itaq; annos ferè* X X. *bene gesta Reip. laude insignis, vita, officioq; decessit, an.* DCCCXV. *à partu Virginis.* IX.

EXIMINVS *Azenarij Aragon. Comes* III. *Gal. Com. F. Azenarij N. Azenarij cognomentum in aui gratiam memoriamq; sibi adiunxit De reb gestis nihil memoriae proditum: illud si demas ferro cum Mauris fortiter dimicantem, nulla sobole relicta cecidisse.* X.

EXIMINVS *Garsiae Arag. Com* IIII. *Azenarij primi Com. F. Eximino Galindi fratris Filio successit. Caesus & ille à Mauris imperauit non diu, vnico haerede relicto paternae dignationis successore.* XI.

GARSIAS *Azenarij Aragon. Com.* V. *Eximini Gars.* IV. *F. in demortui patris locum vocatus, Azena-* XII.

vij cognomē & ipse, in primis Comitis memoriā assūpsit. A Cæsaraugust. illo Tyranno Mauro vnà cum Sanctio Suprarb. Rege IIII. interemptus; ad ann. Chri. DCCCXXXII. relicto Fortunio F. hærede, nullum Interregno locum dedit.

XIII. FORTVNIVS Eximini VI. & vltimus Aragon. Comes, Gars. Azen. Com. V. F. hæresq́; Aristæ Regi necessitudinis vinculo, & sanguinis affinitate coniunctus, carus, acceptusq́; quod Vrracam vnicam F. Regis F. Garsiæ nuptum dederit. In periculosa illa primi interregni tempora incidens, Reip. qua hodie tranquilla fruimur constituendæ suasor auctorq́; exstitit. Per annos amplius XXXVI. Comitis dignatione florens, senex decessit ad annum ferè DCCCLXVIII. Garsias gener, post quem Fortunius N. Suprarb. Reges suo iam ordine collocati, hæreditatem adierunt. Hinc secundum Interregnum: quod Sanctius Kaso, N. & ipse, qui continenter sequitur, Regis nomine vsurpato, clausit.

ARAGONVM REGES XXVII.

XIV. SANCTIVS I. Kaso, Gars. & Vrracæ Reg. F. Aristæ V. Suprarb. Reg. & Fortunij Com. VI. N. Fortunij monachi Frater, legitimusq́; hæres repertus, latissimis Procerum populiq́; acclamationibus ad Iaccam vrbem Rex salutatur, & Abarca cognominatur. Primus hic præclarum Comitum Aragoniæ nomen in Regis titulum ornamentaq́; conuertit: finesq́; imperij, domitis sæpius cæsisq́; Mauris, longè lateque propagauit. Tandem carus suis, hostibus verò vel no-

nomine ipso formidabilis, vitæ stationem deseruit, Regni ferè an. XXVIII. *Christi verò orbi redimendo nati* CIↃXXXIII.

GARSIAS I. *Kasonis F. Abarca identidem & ipse appellatus. Aragon.Rex* II. *Optimè administrata R.P. liberis, quas ex Theresia coniuge sustulit, Regno, quod ann ferè sex &* XXX. *otij, pacisq; publicæ studiosus tenuerat, cessit, an. Dom.* CCIↃLXIX. XV.

SANCTIVS II *Garsiæ* I.F. *Kasonis N. Aragon. Rex* III. *nunc Abarca, interdum verò Galindus dictus, patre vita functo, Regiam potestatem nactus, auita fortitudinis æmulus exstitit, Prole ex Vrraca Ferdin. coniuge suscepta, moritur, Regni ferè* XX, *an. Christi verò* CCIↃXC. XVI.

GARSIAS II. *Tremulus, Sanctij* II. F. *Garſ.* I. N. *Kaſ. Pron.* IIII. *Arag. Rex, Abarca & ipse interdum cognominatus, virtute clarus exstitit, Regnique clauo admotus, rebus præclarè gestis, aßiduisq; cum Mauro bellis* exercitus, demum vita laboriosa, ærumnisq; plena cursum Regni anno* X. *confecit: quo tempore nati seruatoris millesimus agebatur.* XVII. *por exercitado

SANCTIVS *Tremuli F. natu maior Sanct.* II. N. *Garſ.* I. *Pron. Kaſ. Abn. Arag Rex* V. *Hiſpania imperauit. Filijs regna partitus, Ranimiro, Aragon. Regnum conceßit, coniugis nouercæ precib. victus, quod pudicitiæ illius custodem se propugnatoremq; aduersus fratres obtulisset. Deniq; parta Reip. quiete, annona copia, rerumq; omnium vbertate, cum Pompeiopoli, Aragonia, Suprarbio, Ripacurtia, Vasconia, Alana, Castella, Asturijs, Legioni, & Asturica tranquil-* XVIII.

quillè imperaret, latus excessit A.D. XV.*Kal.Nou.an.* CIↃXXXIIII.

Regnauit an. XXXIII.*Mens.* IX. *Dies* XIIX.

XIX. RANIMIRVS I. *Christianißimus Sanct. maioris F. Tremuli N. Sanct.* II. *Pron. Garf.* I. *Abn. Kaf. Atn. Aragon. Rex* VI. *Cùm Christianæ Religionis (vnde Christianißimi cognomen) cultum cœremoniasq; ex Rom. Eccles. sanctionib. multor. Episcopor. ad Iaccam habito Concil. curauisset: Suprarbiensiq; Ripacurtiensi, ac Pallariensi ditione quæsita, imperij terminos protulisset, ad Gradus arcem pugnans, tandē occubuit, A.D.* VIII. *Eid. Maij. Ætatis* LX. *Natalis Dom.* CIↃLXIII.

Regnauit an. XXVIII. *Mens.* VI. *Dies* XX.

XX. SANCTIVS IIII. *Ranimiri* I. *F. Sanctij Maioris N. Tremuli Pron. Sanct.* II. *Abn. Garf.* I. *Atn. Kason. Trin. Aragon. Rex* VII. *gestar. rer. gloria clarus Pompeiopolitan. Regnum adeptus, fusis sæpius fugatisq; Mauris, oppida complura amissa recuperauit. Sed Osca celebri Vescitania vrbe castris obsessa, dum mœnia speculabundus obequitans explorat, sagitta eminus emissa, latus confixus interijt, prid. Non. Iun. an nat.* XLIX. *Natal. Christi* CIↃXCIIII. *Regni ann.* XXXI *& Dier.* XXV.

XXI. PETRVS I. *Sanct.* IIII. *F. Aragon. Rex.* VIII. *in ipsa Osca obsidione paterni imperij successor, post non diu, insignem illam Alcorazensem victoriam, victoriæq; clarißima, quæ ad posteros transmissa visuntur insignia, reportauit: quatuor nimirum Mauror. Regum capita abscissa; hinc illinc S. Georgij Cruci apposi-*

apposita: qui exinde Regni tutelaris Diuus religiosè colitur. Capta deniq; Osca, gloria nobilis, atq; omni genere virtutum excellens, iure optimo, Pius, Fœlix, Victor, & Maximus appellari cœpit. Annum iam agens XXXV *sine liberis excesßit è vita*, A.D.IV.K. *Oct.an.*CIↃCIV.

*Regnauit an.*x. *Mens.*III. *Dies* XXVI.

ALFONSVS I. *Bellator Sanct.* IV. F. *Petri* I. *frater Aragon. Rex* IX. *Hispaniæ Imp. Cæsaraugusta hac nobilißima Sedetaniæ Metropoli, quam Mauri annos ferè* CCCC. *seruitute oppressam tenuerant, expugnata, victos fugatosq; in Bæticam vsq; cædendo persecutus est. Tandem qui vndetricies collatis signis fœlici semper Marte superior discesserat, ridiculo quodam certamine, dum audacius quàm cautius in hostem pugnare studet, ad Gallicam Flauiam cecidit nullo herede relicto*, A. D. VII. *Eid. Sep.* An. *Christ* CIↃCXXXIII. XXII.

*Regnauit ann.*XXVIII *Mens.*XI. *Dies* X.

Hic tertium mensis I. *interregnum, quo Pompeiopolitani seorsim à nostris in Rege deligendo consultarunt.*

RANIMIRVS II. *Monachus, Sanct.* IV. F. *Pet. & Alf. Reg. frater, ex Tomariensi monacho Episcopus, post Rex* Aragon. X. *creatus, cùm se regio sceptro fascibusq; ineptum modestè iudicaret*, Raymũdo Barcinon. Comiti, *cui Petronillã gnatã vnicã despõderat, de summa re, regniq; administratione concedens, quod reliquum vitæ fuit, sacris ritè operatus, in diuinarum rerum meditatione consumpsit. Vixit annos* XXIII.

K LXIII.

LXIII.Obijt A.D. XVII.Kal.Sept.An.Chr. CIↃ-CXLVII.

Regnauit an. XIII. *Menſ.* XI. *Dies* XXI.

Hic primùm Arag.regnum fœmina delatum.

XXIV. PETRONILLA *Ranim.* II *filia, Aragon.Regina* XI. *vxor Raymundi Berengarij Barcinon.Comitis: qui cùm magni & excelſi animi Princeps, manu promptus, & ſtrenuus exiſteret, vtriuſq; ditionis coniunctione, multiſq; oppidis bello partis,commune imperium iuſq; amplificauit· quod regina, magni conſilij fœmina,ex A.D.* VIII. *Eid.Sextil.an.* CIↃCLXII *quo maritum quinquagenarium amiſit, filio,poſteriſq; ſaluum & incolume ſeruauit:ipſa quoque A.D.* III. *Eid.Oct. annos nata* XXXVII. *fato conceßit,an.* CIↃCLXIII.

Regnarunt an. XXVI. *Menſ.* I. *Dies* XXVI.

His nuptijs matrimonij tabulis ex pacto conuent. Barcinonenſ.inſignia Regijs Aragonenſium inſignib.præferri cœpta.

XXV. ALFONSVS II. *Caſtus, Petronilla Regina & Raymundi Com.F. Arag.Rex* XII. *patre etiamnum ſuperſtite patrio nomine appellari ſolitus: Hic bellica laude præſtans,&,quod mireris, caſtitate, continentiaq; inſignis. Inter cætera oppida Turolium expugnauit, cui neuas Sepulueda leges conceßit, Annum agens* XLIV. *vita pertæſus,ad ſuperos migrauit, A.D.* VII. *Kal.Maij.an.* CIↃCXCVI.

Regnauit an. XXII. *Menſ.* VI. *Dies* XII.

XXVI. PETRVS II. *Catholicus. Alf.* II. *F. Aragon.Rex* XIII. *Romæ ab Innocentio Pont. Max coronatus tempoſt-*

posita, hic dum Vbedensi illo memorabili prælio præsens adesset, periculorum socius, cum Nauarra & Lusitaniæ Regib. à Castellano Rege aduersus innumerabiles Mauror. copias accersitus. cum singuli hoste cæso prædæ loco abstulissent, Nauarrus insignia, Lusitanus spolia, & Castellanus victoriæ laudem, quasi debitum labori præmium depoposcisset, hic graue vulnus, quia pro fidei Christianæ amplificatione accepisset, rebus illis caducis prætulit, maioriq; honori duxit. Laude itaq; & gloria illustris, in Muretina tandem obsidione Eidib. Sept. est interfectus, ætatis anno XL. *Christi* CIↃCCXIII.

Regnauit an. XVII. *Mens.* IV. *Di.* XIX.

IACOBVS I. *Expugnator. Pet.* II. *F. Aragon. Rex* XIV. *Murtiensis, Balearicus, & Valentinus dictus. Is cùm puer etiamnum turbulentam, ac pene collapsam R. P. accepisset, senex tranquillam & iam pridem præclarè constitutam, legibus armatam, trophæis ornatam, Prouincijs auctam, delubris ad bis mille in Deiparæ Virginis honorem ædificatis illustratam: ac Granatæ Tunissi & Tremissi Regum vectigalibus locupletato ærario, diuitem, deniq; magno sui desiderio morte obita æstuantem reliquit:* A. D. VI. *Kal. Sext. An. Dom.* CIↃCCLXXVI. *Quamuis enim* LXXII. *ætatis excesserat, immatura tamen omnibus visa mors est.* XXVII.

Regnauit an. LXII. *Mens.* X. *Di.* XV.

PETRVS III. *Magnus, Iac.* I. *F. Arag. Rex* XV. *excelsi atq; inuicti animi Princeps, patre vita functo, sacro oleo inunctus est: Siciliam regno adiecit:* XXVIII.

generale Priuilegium concessit. Deniq; Philippum Gallorum regem insolenter magno exercitu in Cataloniam irrumpentem, paruis copijs repressit, fregit, ac debilitauit: in fugamque re infecta ac moribundum conuertit: sed non diu tanta & victoria & gloria superstes, moritur & ipse A.D. IV. *Eid. Nouem. ætatis quidem* XLIX *anno Christi* CIↃCCLXXXV.

Regnauit an. VIII. *Mens.* III. *Dies* V.

XXIX. ALFONSVS III. *Beneficus. Petri* III. *F. Aragon. rex* XVI. *cum ceteris virtutibus ornatus, tum beneficentia clarus, patriũ regnum, titulosque excipiens, cùm hac ipsa in vrbe regiũ diadema accepisset, de connectendo, quod pæne temporis iniuria dissipatum erat, patrimonio, præclaras leges tulit: Vnionis, vt vocant, priuilegia indulsit. Tandem annos natus* XXVII. *cum Eleonora Angliæ regis F. pactas facere volẽs nuptias, pestilenti morbo correptus immaturè, & absque herede ereptus est A.D.* XIV *Kal. Quinct. An. sal.* CIↃCCXCI.

Regnauit an. V. *Mens.* IV. *Dies* XV.

XXX. IACOBVS II. *Iustus. Petr.* III. *F. Aragon. Rex* XVII. *in Sicilia patri cùm adesset, hoc regno donatus, à nostris inde ad Regis munia obeunda euocatur, quod Alf. frater infaustis nuper in nuptijs decessisset, (vt pro Epithalamio Epitaphium positum iam esset, ductumq; funus magna nobilium celebritate, & luctu.) Vrbem itaq; hanc ingenti pompa ingressus, regia tiara insignitus, Regniq; gubernaculis admotus, Iustitia, æquitatiq; perstudiosus, diu fama gloriaq; illustris imperauit, ann.* XXXVI. *Mens.* IV. *Dies* XIV. *cũ*

rebus domi militiaque præclarè gestis abijt è vita postridie Kal. Nou. Christi Natalis an. CIↃCCCXXVII. *Vixit autem* LXVI.

ALFONSVS IIII. *Benignus, & Pius. Iac.* II. *F. Rex Aragon.* XVIII. *Patri suus hæres suffectus, cùm vniuersum iam regnum, pace tot tantisque bellis parta frueretur, initium capessendi illius in augusta hac vrbe, festorum, ludorumque celebritate, (dum insignibus potentiæ dignitatisque regiæ maiori quàm anteà vnquam apparatu, & pompa coronari vult) cohonestauit. Ceterum cùm miti admodum placidoque ingenio esset, boni & benigni Principis nomen adeptus, in ipso ætatis flore* XXXVII. *agens, diadema, vitamque posuit A. D.* IX. *Kal. Februar. ann. à nato Christo* CIↃCCCXXXVI. XXXI.

Regnauit an. VIII. *Mens.* II. *Dies* XXII.

PETRVS IV. *Cærimoniosus, Alf.* IV. *F.* XIX. *Aragonum Rex, septimestri partu editus (qui aut non vitalis, aut insignis ad omnem morũ deformitatem existere putatur.) Simul atq; regni clauum tenere cœpit, more maiorũ & ipse coronatur. Qui nisi suorũ se sanguine fœdasset, alijs plurimis gloria vel æquaretur, vel præferretur potius. Vnionis, quæ vocant Priuilegia pugione, quem semper circumferebat, rescindere conatus, cùm è digito sanguinem elicuisset: Par erat, inquit, vt quæ tot virorum sanguine constitissent, non nisi Regis ictu conciderent. Postea crudelis ingenij posita feritate, maximũ sibi Rempubl. beneficijs deuinxit, amoremque conciliauit ad senium enim post diuturnum regnum peruenit, annos natus vndese-* XXXII.

nos natus vndeseptuaginta. Obijt postridie Non. Ian. A*n.* C*hristi.* CIↃCCCLXXXVIII.

Regnauit an LI. *Mens.* XI. *Di.* XVIII.

XXXIII. IOANNES I. *Pet.* IV. *F. Aragon. Rex* XX. *Patri ingenio dißimillimus: Quo composito, elatoq́ magnifica pōpa, Regnū, regniq́ decus tiarā accepit sed à publicor. negotiorum mole natura* abhorrens, cū miro venandi ferasq́ insectandi studio teneretur, mascula prole carens, in ipsa venatione ex equo delapsus, mortuus est repertus A.D.* XIV. *Kal. Iun. ætatis ann.* XL. *Chr. verò* CIↃCCCXCV.

*alienus.

Regnauit an. VII. *Mens.* IV. *Di.* XIII.

XXXIV. MARTINVS *Petri* IV. *F. Aragon.* XXI. *Rex à Ioanne fratre ex testamento institutus, Regia ornamenta cum Maria Luna coniuge summo Procerum consensu lætitiaq́ suscepit. Filius vtriusq́ Martinus & ipse dictus, cùm Siciliæ rex inauguratus, A.D.* VIII. *Kal. Sext. an. Chr.* CIↃCCCCIX. *pestilentis vi morbi oppressus ad Callarem sine sobole legitima obijsset, pater filio, (cum hic illi natura lege deberet) succedens, Siciliense regnum, Ducatumq́ Athenar. & Neopatr. Regno Aragon. pro cumulo adiecit. Nec diu post & ipse parens vix annor.* XLIV. *sine liberis deceßit prid. Kal. Iun. an. Chr.* CIↃCCCCX.

Regnatum an. XV. *Di.* XI.

Hic quartum Interregnum annor. II. *dierumq́* XXV.

XXXV. FERDINANDVS I. *Honestus. Ioan. Cast. Reg. F. Pet.* IV. *ex Eleonora filia, Ioan.* I. *& Mart. Reg. sorore N. ad Caspas select. Iudic. sententijs A.D.* VII. *Ka.*

Quinct.

*Quinct.an.Do.*CIƆCCCCXII *Aragon.Rex* XXII. *renuntiatus, regno inaugurandus vrbē hāc alacer ac latus ingreditur. Biennio post cōstituta pacataq́, Rep. diademate regio insignitur. Si firmiore corpusculi valetudine diutius imperare potuisset, nulli maiorū gloria cōcessisset: verū morbi, qui cū multos iā annos annos cōflixerat, dolore victus, in medio atat. cursu an.* XXXVII. *decessit, A.D* IV. *Non.* Apr. *à Christo nato* CIƆCCCCXVI.

Regnauit an. III. *Mens.* IX. *Dies* VII.

ALFONSVS V. *Sapiens, & Magnanimus. Ferd.* I. XXXVI. *F. Arag. Rex* XXIII. *Neapolitan. Princeps patre, auo, maiorib. illustrior, sic claruit virtute, doctrinaq́, singulari, vt, cū vtraq́, re lōgè aliis praestaret omnib. vtra sibi ipse praestiterit, incertū relinquat. Doctorū hominū tanq̄ Macenas alter, insignis patronus: vt plures sapiētia laudatores nemo repererit. Primus in hac ipsa aula Ioāne fr. Prorege vicē gerēte Comitia habuit. nā tāetsi Italicis diu reb. occupatus hinc abesset, vrbē tamē ornādā, magnificētia hac adiū, & ingēti pōtis lapidei exadificatione, Regii deniq́, valetudinarii ad pauperū* CHRISTI *curationē substructione, liberaliter curauit. Tandē domi, militia, terra, mari, clarus ann.* LXV. *in spē resurrectionis acquieuit, sine legitimis liberis, A.D.* IV. *Kalend. Quinctil. ann. Dom.* CIƆCCCCLVIII.

Regnauit an. XLII. *Di.* XXVI.

IOANNES II. *Ferdin.* I. *F. Alf.* V. *fr. Aragon. Rex* XXXVII. XXIV. *ea fuit animi magnitudine, iure vt Magnus co-*

gnomento dici queat. Et verò si eandem ingenij sui vim in externis bellis gerendis intendisset, quam in ciuilibus domesticisque industria, laborisque patientia consumpsit, posset sanè vnus rebus praeclarè gestis aliorum retro Principum laudibus adaequari. Hic senio fessus, ac militaribus fractus laboribus (quos saepe, quasi gregarius miles esset, immensos tolerauerat) in ipso flore aetatis, quam & in octogesimum alterum annum produxerat, interijt, A.D. XIV. Kal. Febr. Ann. Chr CIↃCCCCLXXIX.

Regnauit an. XXI. *Mens.* II. *Dies* XXV.

XXXVIII. FERDINANDVS II *Catholicus Ioan.* II. *F. Aragon. Rex* XXV. *Isabella Castellae Reg. matrona lectiss. vxore ducta, commune imperium maximis ac praestantissimis rebus illustrauit, amplificauitque. Sic autem de omni Aragon. R. P. de Optimatibus, de militibus, de domesticis, de ciuibus, denique de omnibus est meritus, iure vt, qui Illiberitanus, Africanus, Indicus, Neapolitanus, & Cantabricus est dictus, idem Pater patriae Prudentiss. Vigilantiss. Benigniss. adeoque Optimus appellari à nobis & possit, & debeat. Nullo suscepto filio, Karolum ex Ioanna gnata vnica N. regni haeredem instituit, cumque* LXIIII. *an. attigisset, publico luctu & diuturnis lacrymis cohonestatus effertur. A.D.* X. *Kal. Febr. Nat. Chr.* CIↃDXVI.

Regnauit an. XXXVII. *Dies* IV.

XXXIX. KAROLVS *Austriacus Max. & Fortiss. Maximil. Rom. Imp. ex Philib. F. Ferdin. verò Cath. reg. ex Ioanna gnata N. Aragon. Rex* XXVI. *Rom. Imp. eius nominis* V. *Aug. & Inuictus. Hic Hispaniae regno susce-*

sceptro, Turcam fugauit, Gallorum Regem & Saxonum ducem captos vicit, Italos domuit, Afros superauit, hæreses debilitauit, Gandauenses ciues suos tumultuantes repreßit, Indos subegit, vt VLTERIVS *quàm Hercules, positis ad fretum Gaditanum columnis, rer. gestar. gloriam propagarit. Tandem humanæ sortis, vitæq; pertæsus, gloriam adhuc excelsiori animo fugiens, Regnis sponte se abdicauit. Et in D. Iusti Hieronymianor. sodalium cœnobium, vt quod reliquum vitæ erat, religiosè transigeret, secedens, triennium ibi in cœlestium rer. meditatione consumpsit. Deniq; morte laboriosæ vitæ digna piè obita, in beator. sedes emigrauit A.D.* XI. *Kal. Oct. ann. Seruat.* CIↃDLVIII.

Vixit. an. LVIII. *Mens.* VI. *Dies* XXVIII.

PHILIPPVS I. *Kar.* V. *F. Ferdin. Cathol. Regis Pron. Aragon. Rex* XXVII. *Omnium ætatum ampliß. Imperij Monarcha, Triumphator, & Pacificus: Summus Catholicæ fidei Religionisq; maiorum defensor, ad eam potentiæ maiestatisq; amplitudinem Dei Opt. Max. benignitate peruenit, cùm orbis terræ globum,* VT QVIESCAT ATLAS *humeris solus sustineat, vt iam gloriæ domicilium, non Atlantici Oceani, Chinensisue aut Zurij maris, sed ijdem ipsi, qui solis cursum termini definiant: Meritorum verò in Ecclesiam Cathol. omnemq; Christian. Remp. memoria in cœlum vsq; secundis piorum votis penetrârit, mercesq; maneat sempiterna. Tandem plenus dierum febri ardenti correptus A. D.* XI. *Kal. Quinct. extinctus est. Id. Sept. an. Red.* CIↃDXCVIII. XL.

K 5 *Vixit*

Vixit an. LXXI. *Menſ.* III. *Di* XXII.

XLI. PHILIPPVS II. *Philippi* I. F. *Karoli* V. N. *Arago.* *rex* XXVIII, *quemadmodum regnorum & nominis, ſic virtutis paternæ hæres, potentiſsimus orbis dominator, cui quanta Catholicæ religionis cura, quantum ſit conciliandæ pacis ſtudium, teſtantur hactenus vicina regna.*

APPROBATIO.

NOS Decanus cæterique ſacræ Theologicæ facultatis Doctores in hac celebri Louanienſi vniuerſitate Regentes, Vniuerſis & ſingulis cuiuſuis ordinis ac Religionis ſalutem, & CHRISTI Seruatoris noſtri pacem. Notum vobis facimus librum, quem D. Damianus à Goes eques Luſitanus de Fide, Religione, moribuſque AEthiopum latinum fecit, à nobis, ipſomet domino Damiano petente, cùm adhuc impreſſus non eſſet, viſitatum, examinatumque diligentia omni adhibita fuiſſe. Cuius lectio hic per nos approbata fuit, cùm liber ipſe contineat narrationem eorum quæ cognitione digna ſunt. Et quoniam hæc vera ſunt, denuò hac noſtra approbatione, cui ſigillum facultatis noſtræ quoque adiunximus, iterum teſtamur eundẽ ipſum librum talem eſſe, qui ſine aliqua op-

po-

positione passim per totum orbem legi & deportari possit. Datum Louanij, anno à natiu. Dom. M.D.XLI. Mens. Iul. die XII.

Ioannes van Houe dictę S. Theologiæ facultatis Bedellus & Notarius.

DAMIANVS A GOES EQVES LVSITAnus Paulo Pontifici Romano Tertio, S. P. D.

NVLLA haud dubiè est res, in qua vberius niti debeamus, quã vt totus terræ orbis (si id aliter fieri non poterit) labore, sumptu, martyrio, ac omnium nostrum cruciatibus, ad Christi fidem alliciatur, allectusq; vt sub vnum ordinem, & viuendi ritum redigatur. Cuius rei cura, tibi Paule Pontifex Maxime, qui vt primus Episcopus, & Christi vicarius, eius vniuersali Ecclesiæ præsides, cæteris nobis omnibus magis debetur. Quamobrem tuum est officium, (quod etiam iã cum magna spe omnium incepisti) calamitatibus, quotidie ipsius Christi ouili occurrentibus mederi, & opera, & studio tuo efficere, vt ipsi soli Christo totus mundus pareat, ac credat, cùm verò crediderit, vt tibi, monituque tuis, veluti Petri successori, in omnibus, quæ ad salutem animarũ spectãt, obediant. Quod cũ euenerit, dicemus te

auto-

autore, prophetiam vnius pastoris, & ouilis adimpletam esse. Cuius rei palmam si obtinueris, quis profectò Pontificum, te vel honore, vel felicitate, vel merito anteibit? vel cui triplicem tiarā maiori iure concédemus, quàm tibi? quam vt consequaris, temporalicet alioquin infelicia, magnas tibi occasiones nunc præstant, infelicia, inquam, ob eas calamitates, quas in Europa medendas habes. Quæ vt vicina maiori certè periculo ecclesiæ imminent. A nemine acrius impetimur, quàm à vicino hoste. Nunc verò vt has molestißimas curas, quæ tibi (vt scio) perpetuo cordi sunt, omittamus, ad alias mitiores veniamus, quæ cum magna spe coniunctæ sunt, vt alter & nouus quodammodo orbis, cum Christi fide, tuæ sanctitatis maiestatem & dignitatem agnoscat. Quas si pro tua prudentia ita tractaueris, vt te quasi gubernatore Ecclesia, tum Europaea, tum AEthiopica, vitatis periculis & naufragijs, in portum salutis veniat, de te canemus illud Propheticum Sapientiæ canticum, Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. videte, quoniam non soli mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem. *Ad quæ omnia perficienda adest iam demum tempus hoc in quo huiusmodi vaticinia per te adimpletum iri confidimus. Adsunt hic modò AEthiopes, gens magna & Christi auidißima, cuius sanctißimus Imperator amicitiam Europaeorum Christianorum cupiens ad te, & ad inuictißimos Reges Lusitaniæ, legatos misit, per quos, vt ex eius epistolis apparet,*

non

non tantum sibi Christianam amicitiam & charitatem cupit à Principibus Europæis impertiri, verùm etiam eosdem (quos aßiduè in acerbißimis discordijs nouit versari) ad Christianam concordiam pientißimè adhortatur. Res sanè ob quam omnes pudore affici debemus. Surrexit verò iam Regina Saba, & vocat nos in iudicium, errata nostra reprehendens. Adimplentur Christi prophetiæ, & quos ipse elegit, paulatim ab ipsius consortio dilabuntur, eiusq; præcepta & promissa deuoluuntur ad eos, qui Ethnici & à Christo alieni reputabantur. Is enim AEthiopum Imperator, cum omnibus suis regnis, vt ex nostra enarratione apparebit, sub tuà disciplina viuere cupit, nec quicquam magis optat. Nec etiam ignorat ex Apostolorum doctrina, quàm in octo libris digestam habet, Episcopo Romano, omnium Episcoporum totius orbis principatum deberi, cui planè sanctèq; parere vult, ab eoq; in Christi Ecclesiæ institutis, bene & sanctè instrui, & ad id insuper viros doctos sibi dari orat, atq; exorare auidè affectat. Nec eo contentus, vt suarum etiam postulationum in posterum extet memoria, petit, vt huius rei fides maneat in Pontificum Annalibus, vt sic ab historia Ecclesiastica, eius epistolæ, ac piißima optata illuminentur, & posteritas intelligat, quo tempore, sub quoq; Pontifice hæc gesta fuere. Viros autem doctos, sacrarum literarum disciplina & aliarum artium bene instructos, non dubito, quin tua sanctitas iam ad eum transmiserit, aut omnino sit missura. Quorum doctrina & industria, simul cum sermone & labore nonnullorum, quos iam serenissi-

mi Reges Lusitaniæ Emanuel & Ioannes eius filius miserunt, facies vt omnes Christiani in AEthiopia & India degentes sensim legibus & institutis Romanorum Episcoporum(quos Christi vicarios non reformidant fateri)pareant. Quibus tandem tua opera nobiscum per veram religionem coniunctis,ac in vno ouili simul,& sub vno pastore Christo congregatis, intelligemus super nos omnes Domini misericordiam confirmatam,& eius regnum om ium sæculorum,& dominationem eius omnium generationum esse, & tunc omnis caro benedicet nomini sancto eius in sæcula. Et ne prolixior sit exhortatio mea quàm oportet, præsertim ad eum, cuius vitæ ac doctrinæ omnes imitatores sumus, & esse debemus, ad exordium enarrationis me conferam, quam aliquantulo altius repetam,vt sic clarius ostendam, quibus principijs hæc sanctissima Preciosi Ioannis, & Regum Lusitaniæ amicitia & fœdera inita sint,sperans me,dum quæ vera & legitima sunt,enarro, animos legentium incendere posse,& ad huiusmodi munera allicere,quo Christi fides vberius in omnib. terræ angulis propagetur,prædicetur, colaturq́.

FIDES, RELIGIO, MORESQVE AETHIOPVM.

Nno ab ortu Seruatoris humani generis Christi 1433. vita functo Ioanne Lusitaniæ Rege eius nominis primo, cognomento bonę memoriæ, qui Lusitaniam à Castellanorum incursionibus, oppugnationibusque, quibus eam fermè totam populauerant, liberauit, inter alios, quos reliquit filios, Henricus cæteris omnibus, in disciplinis, præcipuè Mathematicis doctior fuit, qui propter sola astrorum studia cœlebs vixit, ac vt cursus stellarum accuratiùs meditaretur, vitam in sacro promontorio, quod caput Sancti Vincentij dicitur, egit, quem locum propterea, quod in eo cœlum rarò turbidum efficitur, elegit, ne nubibus interpositis instrumentis, quibus ad rationem eius muneris vtebatur, consideratio cœlestium cursuum impediretur. Is autem Henricus, vt fructus studiorum suorum capesseret, id quod iam ex multis vigilijs compertum habebat, nempe Atlanticum Oceanum, in Indicum, rursus Indicum in Atlanticum profluere, nauibus proprijs suis, ac sumptibus constituit inuestiga-

Henricus

Atlanticus Oceanus in Indicum Indicus in Atlanticum profluit.

re. quibus iterum atque iterum missis, bonam partem litoris Atlantici penetrauit, in quo oppida,& ciuitates,insulæque permultæ repertæ sunt. Quibus in locis omnibus Christi fides eius opera innotuit. inibique templa quoque erecta sunt, præsertim in insulis olim desertis. quarum prima insula Lignorum, quæ vulgò *Madeira* vocatur, nunc celeberrima & frugifera est. Tandem vt sunt res mortalium instabiles, anno salutis nostræ 1460. die 24. Octob. morte interceptus has nauigationes, quoniam expers matrimonij erat, ad coronam regni, tanquam fundum hæreditarium transmisit. quæ per manus traditæ, ad tempus Ioannis secundi eius nominis, sine aliqua externorum Regum, ac principum æmulatione, aut inuidia deriuatæ sunt. Quo rege viuente, Columbus Genuensis, vir nauticæ artis peritus, ab ipso Rege, cui Occidentalium Indiarum nauigationes ostendere pollicebatur, repulsus, ac inauditus dimissusque auxilio, auspicioque Ferdinandi, & Elizabeth Regum Castellæ, illud iter fœliciter tentauit, ac prouincias illas amplissimas, & magni emolumenti primus reppe-rit, & qua nauibus adiri poterant, commonstrauit. Is autem Ioannes cùm diu animo voluisset res Orientalium Indiarum, de quarum vbertate scriptis antiquorum, multa & varia prodita erant, inter alios immensos labo-

Madeira.

Columbus Genuensis.

bo-

bores,& sumptus, quibus non pepercit, viros aliquot lingua Arabica edoctos, ad illas prouincias, præsertim ad Preciosum Ioannem mittere decreuit. Quorum duo fuerunt, Alfonsus à Paiua, natus ex Albo Castro. Alter verò Ioannes Petrus à Couilhá, vterq; Lusitanus. Ij Scalabitano, septimo die Maij, Anno à Seruatoris Christi ortu millesimo, quadringentesimo, octogesimo sexto, iter suum facere auspicati sunt, & mercatores se semper simulantes, primum Barcinona, inde Neapoli, postea Rhodo, demum Alexandria iter facientes, Cayrum peruenerunt, ibi mercatorum sodalitium nacti, versus Thor iter cœperunt. In quo loco naui conscensa, ad quandam vrbem, nomine Cuaquen, in littore AEthiopico sitam appulerunt. Postea Adenem nauigant, inde Alfonsus iterum in AEthiopiam ad Preciosum Ioannem, Ioannes verò Petrus in Indiam proficisci inter se constituunt, Ioannes autem Callecutio, Goa, ac toto Malabarorum littore peruestigato, Zofalam nauigauit, Inde rursus Adenem, hinc recta Cayrum profectus est, vt sodali suo inuento, in Lusitaniam ad Regem redirent, (statuerant enim cum Adene discessissent, certo quodam tempore, ad eundē Cayri locum conuenire) quo cùm reuerterentur, à duobus Iudæis Lusitanis, quorum alter Rabbi Abraham vocabatur, Beiensis,

Preciosus Ioannes.

Iter ad Preciosū Ioannem

alter Ioseph Lamecensis, literas Regis Ioannis accepit, ab eisque intellexit, collegam suum Alfonsum inibi vitam morte commutasse, Iisdem literis præceptum erat ne in patriam redirent, nisi Oromuzia perlustrata, ac Precioso Ioanne salutato, de cuius statu Rex auidissimè cupiebat certior fieri. Qua de causa Ioannes Petrus ignorans quæ Alfonsus eius collega, dum viueret, gesserat, iterum Adenem Rabbi Abraham socio repetit. Iosephum verò cũ literis, quibus itinera sua, actaque significabat, ad Regem remittit. vnde quadam naui conscensa, in Oromuziam nauigauit. In quo loco Abraham Iudæo relicto, cui literas quoque ad Regem tradidit, Mecham versus nauigare constituit, quam cùm iam in oculis haberet, cupido eum incessit montis Synai videndi. inde discessum est Thor. Rursus nauigatione vsus, faucibus maris Erythræi transmissis Zeilam, peruenit, reliqua deinde itinera vsque ad aulam Preciosi Ioannis pedibus emensus est, qui tunc temporis Alexander vocabatur, cui humanissimè acceptus, literas quas habebat à Ioanne Rege, tradidit, eique topographiam, quam vulgo mappam vocant, quo nostras nauigationes perspiceret, in manus dedit. Is autem Alexander cùm statuisset eum remittere, ne id faceret, morte præuetus est.

est. Quo mortuo frater in eius locum successit, cognomento Nau, sed ab eo nunquam idem Ioannes Petrus potuit facultatem in patriam redeundi impetrare, eoque extincto, idem illi à filio Dauide regni hærede, denegatum fuit. Donatus igitur amplissimis muneribus, quæ illi ad patriæ desiderium leniendum concessa fuere, (quando exire prouinciam non licebat) vxorem nobilem duxit, ex qua quàm plurimos filios suscepit. Hunc nostri Oratores, in ipsa aula Preciosi Ioannis inuenerunt, & allocuti sunt. A qua discedentes, anno M.D.XXVI. salutis nostræ, eum libenter in patriam reduxissent, atque ipse quoque eò redeundi, percupidus erat. sed id à Dauide obtinere nunquam valuerunt, respondente ad ipsorum preces, se illum virum, vnà cum regnis suis, à patre Nau accepisse, eumque pari cura, & amore cum ipsis regnis seruare velle, nec debere illum tædere AEthiopicæ vitæ, apud quos tum à patre, tum ex sua liberalitate amplas diuitias, & ditiones accepisset. Is, vt nostri asserunt, omnium hominum fermè linguas callet, qua de causa, & præcipuè ob eius eximiam prudentiam, tam auidè ab AEthiopiæ Imperatoribus retentus fuit. vnde res Lusitanicas eorumque nauigationes exactissimè cognouerunt. quibus sæpius recensendis, vt doctus & eloquens erat,

Ioannes Petrus Lusitanus.

AEthiopũ nationẽ nobis cõciliauit. Postmodum Ioanne secundo Rege mortuo, in eiusque locum Emanuele fęlicissimo succedẽte, classe, cui præerat Vascus à Gama, anno millesimo, quadringentesimo nonagesimo septimo, Vlyssippone soluente, capiteque Bonæ spei primo superato, ad Indiam Orientalem nostri tandem peruenere. In qua varia bella gerentes, multas prouincias ac ciuitates sub nostrum imperium redegerunt. Quæ cùm in AEthiopia, tum per finitimos, tum per aliquot Lusitanos, qui ad aulam Preciosi Ioannis tunc temporis ex India venerant, renunciata essent, Helena Dauidis auia, quę ob tenellam ipsius Dauidis ætatem, administrationem regnorum habebat; quendam Matthæum Armenium, virum multarum rerum atque linguarum peritum, in Lusitaniam ad Emanuelem Regem misit, & quo maior autoritas, & fides legationi esset, quendam nobilem iuuenem Abesynum misit, quos ego sæpius in aula nostra conueni, & familiariter allocutus sum. Is enim Matthæus varijs itineribus, Goã ad Alfonsum Albuquercum Proregem peruenit, à quo humanissimè acceptus ac liberaliter dimissus, nostris nauibus, anno millesimo quingentesimo decimo tertio Vlysiponem appulit. Is coràm Emanuele legatione sua exposita, crucem concinnatam

Legati Preciosi Ioannis.

Crux.

ex eo ligno, in quo Christus pependit, Regi dedit, quam crucem frequentissimè vidi, & veneratus sum, dum frater meus Fructus à Goes, Regis cubicularius, eam in sua custodia haberet. Literæ autem sui principis, quas secum ad Emanuelem Regem tulerat, sic loquebantur,

Epistola Helenæ auiæ Dauidis Preciosi Ioannis AEthiopum Imperatoris, ad Emanuelem Lusitanorum &c. Regem, scripta Anno millesimo quingentesimo nono.

IN nomine Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnius solius in tribus personis Dei, salus, gratia, & benedictio Domini nostri, & Redemptoris Iesu Christi, filij Mariæ Virginis, nati in domo Bethlehemitica, sit super dilectum fratrem nostrum Christianissimum Regem Emanuelem, dominatorem maris, victorem ferorum incredulorumque Maurorum. Dominus Deus te bene fortunet, tibi victoriam de inimicis tuis donet, tuaq; regna & ditiones, per deuotas preces nuntiorum Redemptoris Christi, nempe quatuor Euangelistarum sancti Ioannis, Lucæ, Marci, & Matthæi, longè lateque dilatet, & extendat, quorum sanctitates & orationes te seruent. Certiorem te *4. Euangelista.*

facimus perquam dilecte frater, ad nos vsque appulisse ex magna illa vestra & eximia aula duos nuncios, quorum quidem alteri nomen erat Ioannes, qui se presbyterum aiebat, alteri verò Ioannes Gomez, petijsseque à nobis commeatum & milites. Quare nos mittimus nostrum Oratorem Matthæum, fratrem nostri seruitij, cum venia patriarchæ Marci, qui nobis dat benedictionem, mittens presbyteros Hierosolymam, qui est pater noster, ac omnium nostrarum ditionum, columna fidei Christi, & sanctæ Trinitatis. Is de nostro mandato misit ad magnum vestrum ducem eorum, qui pro fide nostri seruatoris Iesu Christi militant in India, ad illi significandum, nos esse promptos ad mittendum tum commeatum, tum milites, si necesse fuerit. Proinde fama accepimus principem Cayri cogere magnam classem aduersus vestras copias, nimirū vt sese vindicet de iniurijs damnisque, per militiæ tuæ (quam in India habes) duces, sibi (vt verè nobis constat) sæpe illatis, quod Deus sua sancta bonitate indies magis magisque fortunare dignetur, vt cuncti tandem increduli, penitus sub iugum mittantur.

Legati regis Lusitaniæ.

Benedictio.

Erat olim princeps Cayri Sultanus, quā ciuitatē nunc occupat magnus Turca.

Nos itaque aduersus illorum insultus missuri sumus militum copias, quæ maneant ad fretum Mechæ, scilicet Babel, Mendel, aut certè, si id tibi commodius videbitur, ad por-

Babel, Mendel loci, ad

portum Iudæ,aut Thor, vt tandem auferas perdasque huiusmodi Mauros, & incredulos à facie terræ, ita vt dona & oblationes quæ afferuntur ad sanctum sepulchrum, deinceps non vorentur à canibus.

Adest iam tempus illud promissum, quod, vt aiunt, Christus & mater eius Maria prædixere, quod scilicet in postremis temporibus oriturus esset è regionibus Francicis Rex quispiam qui aboliturus esset vniuersum Barbarorum, & Maurorum genus, & hoc ipsum quidem nunc tempus est quod CHRISTVS benedictæ suæ matri futurum promisit.

Porro quicquid Orator noster Matthæus, vobis dicturus est, id velut à nostra ipsorum persona profectum accipite, eique fidem adhibete. Est siquidem vnus inter nostræ aulæ præcipuos, atque ob id illum ad vos mittere voluimus. Commisissemus autem hæc vestris nuncijs,quos huc legastis,sed cepit nos metus,ne nostra negotia,nõ ex nostra sententia vobis nota forent.

Mittimus ad vos per hunc nostrum Oratorem Matthæum, crucem vnam, factam haud dubiè ex frusto ligni, in quo seruator noster IESVS CHRISTVS crucifixus fuit Hierosolymis. Id autem sacrosancti ligni frustum, ex Hierosolymis ad nos allã-

ostia maris rubri sunt. Iuda & Thor. sunt ciuitates maritima ad sinum Arabicũ quo Lusitani quotannis in Barbaros excursum faciunt.

Franci. Francicis id est, Christianis Europais. In dienim & Mahometani ferè omnes Christianos Europæ generali nomine Francos vocant.

allatum est. Porrò ex eodem duas fecimus cruces. earum altera quidem apud nos manet, alteram verò dedimus isti nostro Oratori, ad vos perferendam. Lignum nigri coloris est, pendetque ab exiguo argenteo annulo.

Cæterum si vobis visum fuerit, aut vestras filias matrimonio iungere nostris filijs, aut nostros filios dare vestris filiabus, id & nobis in primis pergratum erit, & vtrisque vtile, & fraterni inter nos initium fœderis, quod quidem nuptiarum connubium, cùm in præsentiarum, tum etiam in futurum, tecum inire percupimus. Reliquum est vt & salus, & gratia nostri Redẽptoris Iesu Christi, sanctæque nostræ Dominæ Mariæ virginis, se extendat tum super vos, tum super filios, filias, vniuersamque vestram domum, Amen. Adhæc autem vos certiores facimus, si bella, exercitusque coniungere velimus, satis virium nobis futurum esse ad (diuino accedẽte auxilio) abolendũ vniuersos nostræ sanctę fidei inimicos. Verũ nostra regna, & ditiones sic sunt in mediterraneis sita, vt nusquam in maria possimus erumpere. Quare nihil nobis est potentię in mari, in quo (Deo laus) vos omnium estis potentissimi. Iesus Christus sit vobis auxilio, res enim quæ in India per vos gestæ sunt, sunt profectò magis miraculosę, quàm humanę. Quod si mille

ues,

velis armare naues,nos & commeatum dabimus,& cuncta, quæ ad eam classem opus erunt,abundè suppeditabimus.

Hanc epistolam cum aliquibus fidei, Religionis, morum, statusque AEthiopum articulis,quos Matthæus coram Rege Emanuele,& eius concilio explicuit,hortatu Ioannis Magni Gothi Archiepiscopi Vpsaliæ, in regno Suetiæ, cum quo in Prussia non vulgarem contraxi amicitiam, ex idiomate Lusitanico,in quo eam conscriptam habebam,latinam feci, quæ postea cum ipsis quoque articulis,me inscio,Antuerpiæ excusa est. *Ioannes Magnus Gothus.*

His ex legatis AEthiopum cognitis,Emanuel,vt erat & prudentissimus, & propagandæ fidei Christianæ auidissimus,legationem instituit grauisimis & ornatisimis viris instructam:cuius capita fuere Eduardus Galuanus,vir non minus ætate,quàm prudentia,ac rerum vsu grauisimus, & Franciscus Aluarez,sacerdos,ac Regi à sacris, & is quoque senex,& moribus inculpatis;quos vtrosque de facie nouimus. Ij cum Matthæo sub Lupo Soarez Prorege ad Indiam nauigant, ac tandem Didaco Lupez à Sequeira, Pro rege, qui Lupo Soarez successerat, cùm instructa classe,quam aduersus Turcas parauerat, ad portum Arquicu nomine, in litore Erythræo, ac in ditione Preciosi Ioannis situm deducuntur,ad quem locum appulsa est classis, an *Legatio.*

no salutis millesimo, quingentesimo vigesimo, die secundo Aprilis, in quo itinere, in Camara maris Erythræi insula vita defunctus est Eduardus Galuanus, in cuius locum suffectus est Rodericus Limius, qui ab ipso Arquici portu, vigesimo nono eiusdem mensis cum socijs eiusdem legationis, duce simul, ac comite Matthæo (nam Abesynus ille iuuenis, de quo superius mentionem fecimus, è viuis iam discesserat) ad aulam Preciosi Ioannis contendere cœpit.
in quo itinere quoque mortuus est Matthæus, ac in quodam celeberrimo cœnobio, nomine Bisayn à nostris sepultus. Post cuius funebre officium, ad institutam profectionem redeunt, ac post maxima itinera, labores infinitos, ingentia pericula, ad aulam Preciosi Ioannis perueniunt, à quo Rodericus cum collegis honorificè excipitur, ac tandem peractis mandatis, & acceptis, ad Emanuelem Regem remittitur. Is cum suis Arquicum profectus, classem, cuius prætor Lodouicus Menesius erat, & quæ ea de causa appulerat, vt eos reduceret, non inuenit, quæ illos, quod serius aduenerant, expectare non potuit propter ventorum importunitates, qui in illis plagis, miro naturæ arcano, sex perpetuos menses, ex vno cœli climate, deinde alteros illos sex menses ex aduerso spirant. Arquici literas inuenit apud Præfectum oppidi, à

Officium funebre.

Miri quidam Ventorum constantia.

di,à prætore Lodouico relictas, ex quibus Regis Emanuelis mortem cognoſcit. Quamobrem iterum in aulam Precioſi Ioannis redeundum eſſe conſtituit, quo reuerſo, Precioſus Ioannes ad Romanum Pontificem ſcribit, literaſque Franciſco Aluarez Romam ferendas commiſit. Ij omnes iam ſpacio ſex annorum in illis prouincijs commorati, tandem cum legato AEthiopico, quem Precioſus Ioannes ad Regem noſtrum mittebat, Arquici aliam claſſem regiam, quæ eorum cauſa iterum venerat, conſcendunt: idque anno M.D XXVI. menſe Aprili. Inde ſoluentes Indiam petunt, ac tandem longis nauigationibus, Vlyſſipponem ad Regem Ioannem, anno milleſimo, quingenteſimo, vigeſimo ſeptimo, menſe Iulio redeunt, qui Oratorem AEthiopicum ob certas eius legationis cauſas, apud ſe ad annum milleſimum, quingenteſimum, trigeſimum nonum vſque retinuit, Franciſcumque Aluarez ad Clementem Pontificem ſeptimum cum literis Precioſi Ioannis, cuius Orator ex AEthiopia venerat, miſit, quas ipſe Pontifex ex manibus eiuſdem Franciſci Aluarez Bononiæ, anno ſalutis milleſimo quingenteſimo trigeſimo tertio, menſe Ianuar. Carolo quinto Imperatore præſente accepit. Quarum & aliarum ad Emanuelem, & Ioannem

Franciſcus Aluarez.

Re-

Reges Interpretatio, Paulo Iouio viro erudito debetur: qui eas ex Lusitanico sermone, in quem tum versæ erant, Latinas fecit, vt iam hic videre licet.

Litera serenissimi Dauidis Æthiopiæ Imperatoris ad Emanuelem Portugalliæ, &c. Regem, scripta anno millesimo quingentesimo vigesimo primo, Paulo Iouio interprete.

IN nomine Dei Patris, vti semper fuit, cui non inuenitur principium. In nomine Dei filij vnici, qui est similis ei, antequam sit visum lumen stellarum, antequam poneret fundamenta maris Oceani, alio autem tempore conceptus fuit in vtero virginis, sine semine viri, & sine nuptijs. In hunc enim modum scientia erat officij eius. In nomine paracleti spiritus sanctitatis, qui scit cuncta secreta, quę sunt, vbi antea fuit, omnium scilicet altitudinum cœli, quod sine columnis, & absque vllis fulcimentis sustinetur, qui amplificauit terram, quæ antea non erat creata, nec cognita ad omnes partes ab ortu ad occasum & à septentrione ad austrum. Nec iste est primus, vel secundus, sed est Trinitas coniuncta in vno æterno creatore rerum omnium, ab

Trinitas coniuncta

vno

vno tantum consilio, & vno verbo per sæcula sæculorum. Amen. Has literas mittit Atani Tinghil, id est, thus virginis, quod nomen est à baptismate, nunc verò in ipso suscepti regni initio, assumpsit nomen Dauid, dilectus à Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iudæ, filius Dauid, filius Salomonis, filius columnæ Syon, filius seminis Iacob, filius manus Mariæ, filius Nau per carnem, Imperator magnæ & altæ AEthiopiæ, magnorum regnorum, & ditionum, & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigar, de Angote, de Baru, de Baaliganze, de Adea, de Vangue, de Goiame, vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Vaguemedri, de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym, vnde fuit Regina Saba, de Bernagaes, & Dominus vsque ad Nobiam finem AEgypti. Hæ literæ diriguntur Regi potentissimo & excellentissimo, semper victori Domino Emanueli, qui habitat in amore Dei, & firmus permanet in fide Catholica, filio Apostolorum Petri & Pauli, Regi Portugalliæ & Algarbiorum, amico Christianorum, hosti, Iudici, Imperatori, domitori Maurorum, & gentium Africæ, & Guineæ à promontorio, atque insula Lunæ, Maris Rubri, Arabiæ & Persidis, & Armutiæ, magnæ Indiæ, & omnium locorum earum, & omnium insularum, terrarum adiacentium, profligatori Maurorum, & forti-

um

um paganorum, domino arcium & altorum Castellorum, & murorum, propagatori fidei Iesu Christi. Pax tibi Domine Rex Emanuel, qui Dei fretus auxilio, Mauros occidis, & tua classe, tuo exercitu, & tuis Ducibus vndique tanquam infideles canes expellis. Pax sit cum Regina vxore tua, amica Iesu Christi, serua Mariæ virginis matris, ipsius Saluatoris totius mundi, pax sit filijs tuis, nunc vti in virenti horto, & florentibus lilijs, mensa esculentis parata: pax filiabus vestris, quæ sunt indumentis ornatæ, sicut palatia aulæis exornantur. pax affinibus tuis, ex sanctorum semine procreatis, sicuti dicit sacra scriptura, filij sanctorum sunt benedicti, & magni foris & intra domum. pax sit consiliarijs & officialibus tuis, potestatibus, & ius dicentibus. pax Ducibus tuis castrorum & confinium & omnium rerum munitarum. pax omnibus gentibus, populis, & vrbibus, & cunctis inhabitantibus, præter Mauros, & Iudæos. pax omnibus parochijs, & omnibus Christo & tibi fidelibus. Amen.

Cognoui Domine Rex, & mi Pater, quod cum ad te nominis mei fama, per Matthæum Oratorem nostrum fuisset delata, statim Archiepiscoporum, & Episcoporum, ac Prælatorum magnum numerum aduocari iussisti, qui de ea legatione Deo Christo gratias age-

agerent, ipſumque Matthæum ſummo cum honore, & hilaritate fuiſſe ſuſceptum, qua de re mirificè ſum lætatus, & gratias pariter Deo egi, & hoc deuotè fecit etiam populus meus. Dolui aũt cùm ab his intellexi ipſum Matthæum in reditu ſuo dum intraret fines meos in monaſterio de Biſayn fuiſſe mortuum, eum autem ego non miſeram, quoniam adhuc puer eram vndecim annorum, vix dum ſuſcepto regni ſceptro, poſt mortem patris, ſed Helena Regina, quam loco matris colebam, & regnum pro me gubernabat. Is Matthæus mercator erat, Habraham vocatus, ſed ſibi nouum nomen idcirco impoſuerat, vt ſecurius per fines Maurorum iter faceret. Verùm is in Dabul à Mauris pro Chriſtiano agnitus, in carcerem fuit coniectus. Quod cùm ſignificaſſet veſtrorum exercituum Præfecto, is miſit fortes viros, qui Chriſtianum hominem è teterrimo carcere liberarent, maximè cùm didiciſſet eum eſſe legatum meum. Itaque illum ereptum è manibus inimicorum, curauit veſtris nauibus, ad conſpectum veſtrum tranſuehendum. Is Matthæus meo nomine, tibi Regi mandata expoſuit, reſcripſitque ſe honorificè ſuſceptum fuiſſe, & cumulatè omnis generis muneribus honeſtatũ, ꝙ & nũcij pariter veſtri affirmabant, quos magnus veſtræ claſsis præfe-

ctus Didacus Lupez de Sequeira ad nos misit, qui literas præsentarunt, quas afferre debuerat Eduardus Galuanus, qui in insula Cameronis diem obierat, quibus conspectis literis, magnopere sum gauisus, & Deo egi gratias, & tum magnam cœpi voluptatem, cùm pectora vestrorum nunciorum crucibus insignita conspicerem, & experirer percunctando eos, ritus tenere fidei Christianæ, qui essent verissimi, & illud me singulari deuotione iniecta vehementer permouit, quod intelligerem iter in AEthiopiam inuentum esse, non sine miraculo. Nam referebant præfectum classis, quum diu per mare Arabicum errasset, & propterea de inueniendo nostro portu desperasset, re infecta, redire in Indiam voluisse, maxime propter sæuas maris tempestates, sed in aurora opportunè rubram crucem in cœlo apparuisse, qua salutata, à nautis proras in eam partem esse conuersas, monstranteque Deo repertum esse portum nostrum. quæ res mihi pro miraculo visa est, & certè is classis præfectus Deo debet admodum esse dilectus, postquam tantam ei fœlicitatem concessam videmus, quantam nemo ante eum à Deo impetrare potuerit.

Crucu.

De hac autem mutua legatione antiquitus prædictum fuit à Propheta in libro de vita, & passione sancti Victoris, & in libris sanctorum Patrum, quod Rex magnus Christianus,

nus, cùm Rege AEthiopiæ esset cum mutua pace conuenturus, sed hoc nequaquam futurum existimabam diebus vitæ meæ. Verùm Deus certum sciebat, vt laudetur nomen eius, qui nuncium ad me detulit, vt ego pariter id mittere possem ad te patrem meum in Christo, & amicum, vt simus in vna fide, postquam à nullo alio Rege Christiano nũcium aut certam notitiam habuerim. Hactenus circum me Mauri erant, filij Mahometis, & Gentiles, & reliqui sunt serui, qui Deũ non agnoscunt, & alij qui ligna & ignem venerantur, & alij qui solem adorant, & alij qui serpentes Deos esse putant, cum his nunquã pacem habui, quoniam ad veritatem venire recusant, & frustra his prædicabam fidem, nunc verò conquiesco, & Deus quietem dono mihi dedit cum hostibus meis & tuis. Nã in finibus meis cùm armatus contra eos progredior, ipsi faciem & terga vertunt, & Duces, & milites mei, per campos de his victorias consequuntur. Neque mihi Deus irascitur vt dicit Psalterium, & Deus vota eorum Regum implet, qui iusta petunt, nec hoc ad laudem nostram pertinet. Nã Deo agendæ sunt gratiæ: is est qui mundum vobis dedit, & terram Gentilium perpetuò concessit, ac aliorum terras, quæ sunt à finibus vestris, ad initium AEthiopiæ, propterea ingentes Deo *Idololatra.*

M gra-

gratias ago, & prædico ſummam eius potentiam, cùm ſperem eorum populorum filios, qui in tuam ditionem venient procul dubio fidei veritatem eſſe cognituros, quamobrem do gratias Deo, & ſpero quod filij veſtri, & ego, & vos, de fœlicibus earum rerum ſucceſſibus, abundè lætabimur. & vos Deo debetis continuè ſupplicare, donec gratiam vobis det potiundi templi ſancti in Hieruſalem, quæ eſt in poteſtate hoſtium Chriſti, Maurorum, & Gentilium, & Hæreticorum. & ſi hoc perfeceris, caput tuum omni laude pleniſſimum erit. Cæterum ex numero Legatorum, qui ad me veniebant, cum prædicto Matthæo tres periere, & Præfectus Magnus veſtræ claſſis deuenit apud † Macua in colloquium cum Rege de Bernagais, qui eſt imperio meo ſubiectus, & ſtatim legatos ad me miſit, & munera ingentia, quæ mihi chariſſima fuerunt. Verùm nomen veſtrum omni gemma, & theſauro mihi precioſius videtur. Sed hæc tranſeamus, & agamus inter nos, quo modo inuadere, & capere poſſimus alias infidelium terras. Ego certè dabo millies centena millia drachmarum auri, & totidem millia militarium virorum. Itemque materiam & ferrum, & cuprum, in vſum ædificandæ, & ornandæ claſſis, magnam etiam

† Arquicū

iam commeatus copiam, amicè vnà conueniemus, & quoniam non est consuetudinis, & dignitatis meæ ad petendam pacem legatos mittere, & tu primus à me eam syncerè quæsiuisti, ad verificanda Christi verba. Nam scriptum est, Beati pedes, qui portant pacem. Et ego propterea sum ad id paratus, more Apostolorum, qui erant vnanimes, & vnius cordis. O Rex, & pater mi Emanuel, vnus Deus te sospitem velit, & seruet, qui est Deus cœli, & semper vnius substantiæ, nec iuuenescit, nec senescit. Is qui à te nuncium attulit, Rodericus Lima vocabatur, legationis optimorum virorum princeps, & cum eo Franciscus Aluarez, quem propter vitæ probitatem, & singularem religionem, & iustitiam valdè charissimum habui, maximè quod verissimis verbis, cùm esset interrogatus de fide, aptissimè respondebat. Et ita debetis eum exaltare, & magistrum appellare, & dare ei officium conuertendi populos de Macua, & de Dalaca, de Zeila, & omnium insularum maris Rubri, quoniam sunt in finibus regnorum meorum, & ego ei concessi crucem & baculum, in signum potestatis, & ita vos iubete, vt hæc ei concedantur, & creetur Episcopus illarum terrarum, & insularum, quoniã hoc meretur, & idoneus est in hoc officio

Naum 1.

Crux & baculus.

ficio administrando, & tibi Deus plurimum benefaciet, vt semper sis fortis contra hostes tuos, & eos cogatis ad pedes vestros procidere, & Deus tibi vitam prolonget, & participem faciat regni cœlorum in optimo loco, sicuti ego pro me optarem. Audiui autem auribus meis multa bona de te, & oculis video, quæ videre nequaquam credebam, & Deus cuncta de bono in melius succedere velit, & ibi sit vester locus supra lignum vitæ, vbi est locus sanctorum, Amen.

Ego sicuti filius paruulus, quæ iussistis feci, & faciam si venerint legati vestri, vt inuicem mutuis opibus adiuuemur. Singulis autem Oratoribus vestris, qui venient, sicut tũ fecistis ad Mazua, aut Delacam, & ad Portus intra angustias maris Rubri, ea tribuam, tribuique curabo, quæ fienda significabitis, sicuti maximè desidero, vt in consilio, & rerum actione, prosperè coniungamur. Nam cum ad ea littora copiæ vestræ peruenerint, maturè & ego cum meis exercitibus adero. Et quoniam in finibus meis nemo est Christianus, neque templa Christianorum visuntur, concedam vestris hominibus habitandas illas terras, quæ sunt proximè Maurorũ ditioni, propterea opus est, vt cœptis vestris debitum finem afferatis. Interim mittitote ad me viros eruditos, atque etiam cœlatores ima-

imaginum auri & argenti; & fabros cupri, & ferri, & ſtanni, & plumbi. item artifices, qui literis noſtræ linguæ, pro Eccleſia libros imprimant, item aliquos, qui ex auro bracteolas facere, & cum his inaurare alia metalla ſciunt. Hi erunt in domo mea honeſtiſſimè tractati, & ſi diſcedere voluerint, laborum ſuorum eis amplam mercedem ſoluam. Iuróque per Deum Ieſum Chriſtum Dei filiũ, me eos liberè cùm voluerint, eſſe dimiſſurum. Hoc autem peto fidentiſſimè, quoniam mihi veſtra virtus ſpectata eſt, & bonitas maximè agnita, & ſcio me amari abs te plurimum. & hoc agnoui certius, quod Matthæum mei gratia honorificè & liberaliter ſuſceperitis & remiſeritis. Et ideo adnitor ea impetrare. neque hoc vobis pudorem afferat, nam omnia perſoluam. Et id quod filius petit à patre, negari non debet. & tu es pater meus, & ego filius tuus, & ſimus coniuncti ſimul, ſicut laterculus cum laterculo in pariete copulatur, ita duo in vno corde, & amore Ieſu Chriſti conſentimus, qui eſt caput mundi, & qui cum eo ſunt, aſſimilãtur laterculis in muro coniunctis. AMEN.

Litera eiuſdem Dauidis AEthiopiæ Imperatoris, Ad Ioannem huius nominis tertium, Portugalliæ &c. Regem, ſcripta anno M.D.XXIIII. Paulo Iouio interprete.

N nomine Dei patris omnipotentis creatoris cœli & terræ, & omnium rerum factarum, viſibilium, & inuiſibilium. In nomine Dei filij Chriſti, qui eſt filius, & conſilium, & propheta patris. In nomine Dei Spiritus ſancti, paracleti, Dei viui, æqualis patri, & filio, qui locutus eſt per os prophetæ, ſpirando ſuper Apoſtolos, vt gratias agerent, & laudarent Trinitatem perfectam in cœlo & in terra, in mari, & in profundo ſemper. Amen.

Mitto has literas & nuncium ego Thus virginis, quod eſt mihi nomen à baptiſmate, nunc verò cum imperij ſceptro aſſumpſi nomen Dauid, dilectus Deo, columna fidei, ſtirps Iuda, filius Dauid, filius Salomonis Regum Iſrael, filius columnæ Sion, filius ſeminis Iacob, filius de manu Mariæ, & filius Nau per carnem, maximo & potentiſſimo, & altiſſimo Ioanni Regi Portugalliæ, & Algarbiorum, filio Regis Emanuelis. Pax ſit tibi, & gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit ſemper tecum. Amen.

Eo tempore quo ad me relatum est de potentia Regis patris tui, qui Mauros fœdissimi Mahumetis filios debellabat, Deo gratias ingentes egi, propter incrementum, & magnitudinem, & coronam conseruationis, in domo Christianitatis. Similiter summam cepi voluptatem ex legatorum aduentu, qui verba ipsius Regis ad me detulerunt, ex quibus singularis amor, & notitia, & amicitia inter nos effecta est, ad eradicandos, expellendosque malignos Mauros, & incredulos Gentiles, qui habitant inter tua meaque regna. Dum essem in hac lætitia, audiui tuum meumque patrem, prius esse vita defunctum, quàm hinc legatos ad eum mitterem. Quamobrem gaudium meum in mœrorem subito conuersum est, ita vt in hoc cordis mei dolore, mecum etiam aulæ nostræ proceres, & Prælati Ecclesiastici, & qui in monasterijs sunt, omnesque demum subditi nostri vehementissimum luctum fecerint, ita vt voluptas primi nuncij, cum tristitia huius nouissimi exæquaretur. Domine à principio regnorum meorum hactenus nulla legatio, nullusq; nuncius, vel à Rege, vel à regno Portugalliæ ad me peruenit, nisi dū viueret Rex, tuus pater, qui duces suos ad me misit, & proceres cum Clericis, & Diaconis, qui totū solénium missarum apparatum attulerūt. Et ppterea maximè sum lætatus, & eos honori- *Solennes missarū apparatus.*

 ficè

ficè ſuſcepi,& non multo poſt eos dimiſi, vt reuerterentur cum honore & pace. & poſtquam peruenerunt ad portum maris,qui eſt in finibus meis, in mari Rubro, non inuenere magnum Præfectum claſſis, quem pater tuus miſerat, is enim non expectauit, & de hoc me fecerat certiorem, quoniam non poterat expectare, cùm eſſet moris veſtri, de triennio in triennium magnum claſſis Præfectum creare. Interim alius nouiter creatus aduenit,qua de cauſa longiorem,quàm opus eſſet, moram legati contraxerunt. Nunc verò mitto mandata mea per fratrem Chriſtophorum Licanati, cui nomen à baptiſmate eſt Zaga Zabo,nempe gratia patris, qui deſideria mea coram vobis explicabit.& item ad Papam Romanum mitto Franciſcum Aluarez, qui nomine meo præſtet obedientiam, vti iuſtum eſt. O Domine Rex frater mi attende,& da operam amicitię,quam inter nos pater tuus aperuit, & crebro mitte nuncios, & literas,nam eas magnopere videre deſidero, vti à fratre meo,nam id æquum eſt, cùm ambo ſimus Chriſtiani. & Mauri, qui mali ſunt,ſemper in ſua ſecta concordes exiſtunt, & nunc profiteor me nolle in poſterum legationes Regis AEgyptij admittere,nec aliorum item Regum, qui ad me ſæpe legatos mittebant, ſed ſolum Celſitudinis tuæ, quos venire maximè opto, quoniam Reges Mau-

Obedientia Preciosi Ioānis Papæ.

rime

ri me loco amici non habent, propter Religionis dissensionem, sed amicitiam simulāt, vt tutius & liberius mercaturam in nostris regnis exerceant, inde magnum commodum consequuntur. Ingentem enim vim auri, cuius sunt auidissimi, è regnis meis exportant, cùm parum mihi sint amici, & commoda eorum nullam mihi afferant lætitiam. sed hoc tolerandum fuit, quoniam superiorum regum nostrorum vetus est institutum, & si eis nequaquam bellum infero, & penitus profligo, téperandum in hoc mihi esse arbitror, ne illi cōtra sanctū templum in Hierusalem violent, & diruant, in quo sepultura est Iesu Christi, quam Deus in potestate fœdissimorum Maurorum reliquit, & pariter solo æquarent alia templa, quæ sunt in AEgypto, & Syria. & hæc causa est, cur eos non inuadā, & debellem, cuius rei me plurimum tædet. Etiam hoc mihi facilius persuadeo esse faciendum, quum neminem Christianum Regem habeam finitimum, qui me adiuuet, & cor meum exhilaret. Ego mi Rex nequaquā lætari possum de Christianis Europæis Regibus, cùm eos audiam in vno corde minimè consentire, vigereque inter eos bella. Estote simul omnes in vna concordia vnanimes. Deberetis enim inter vos certo fœdere esse contenti. Et certè si mihi Christianus Rex finibus esset coniunctus, nunquam vna hora

ab ipso discederem, & de hoc non planè scio quid dicam, aut omnino faciam cùm hæc à Deo ordinata esse videantur. Domine mi mitte obsecro frequentes ad me nuncios, nam cùm literas tuas video, vultum certè tuum intueor. Quoniam maior amicitia oritur inter lõginquos, distãtes, q̃ inter eos qui propinqui sunt, propter desideriũ quo tenẽtur. Nã is qui recõditos habet thesauros, cùm eos oculis non videat, corde semper, & quidẽ vehemẽtissimè diligit, sicuti Dominus Iesus
Matth.6 Christus in Euangelio dicit, Vbi thesaurus tuus, ibi cor tuum, ita cor meum apud te est, quum tu ipse meus sis thesaurus, & tu pariter me, tuum thesaurum debes efficere, & cum meo tuum cor syncerè copulare. O Domine frater serua verbum hoc, nam es prudentissimus, & (vti audio) patri in sapientia similis, & de hac re cognita statim Deo gratias egi, abiectoque dolore, gaudium à me susceptum est, & dixi, Benedictus sit filius sapiens & magni capitis, filius Regis Emanuelis, qui sedet in cathedra regnorum suorum. Domine mi caue ne defatigeris, cùm sis fortis non secus ac pater tuus, nec ostende debiles vires aduersus Mauros, & Gentiles. Nam eos cum Dei auxilio adiuuante virtute tua, facilè debellabis & destrues. & non dicas tibi esse à patre tuo vires exiguas. Nam eæ sunt certè satis magnæ, & Deus semper opem fe-

feret. Mihi adſunt viri, aurum, commeatus inſtar arenæ maris, & ſtellarum cœli. Nos ſimul coniuncti totam Maurorum barbariem deſtruemus. neque aliud à vobis peto, quàm peritos viros, qui meos milites in prælijs ordines ſeruare doceant. Et tu Rex vir integræ ætatis exiſtis. Rex Salomon duodecim annorum ætatis, imperium ſuſcepit, habuitque magnas vires, & patre ſapientior fuit. Ego quoque cùm Nau pater meus exceſſit ab humanis, puer vndecim annorum remanſi, ingreſſuſque ſedem patris, Deo dante ampliores opes & vires eo ſum cõſecutus. Nã in manu mea omnes finitimi & Regni Gentes exiſtunt. propterea ambo gratias Deo agere debemus tanti accepti beneficij. Præbe mihi aures frater, & Domine. Nam hoc vno verbo à vobis poſtulo, vt viri docti, atque etiam artifices mihi mittantur, qui imagines, & libros impreſſos, enſes, & omnis generis arma militaria fabricare ſciant. Itemque architecti, fabri lignarij, & Medici, qui pharmaca componere, & vulnera curare didicerint. Cupio etiam eos habere, qui aurum in bracteas extenuare, & aurum & argentum egregiè celare valeant, ac etiam aurum & argentum è venis terræ eruere, & metallorum omnium fodinas exercere ſciant. Præter hos apud me etiam chari erunt, qui plumbeas tegulas ducent, & tegulas ex creta facere docebunt. omnes denique

artifices mihi vſui erunt, & præſertim ſcl o-
petorum. Adiuua me obſecro in his rebus,
ſicuti frater fratrem,& te Deus ita adiuuabit,
& ab omni malo liberabit. Deus exaudiat o-
rationes,& petitiones tuas,ſicuti recepit ſan-
cta ſacrificia in omni tempore, & in primis
ſacrificia Abel, & Noe quando fuit in arca,
& illud Abraham, quando fuit in terra Ma-
diam, & illud de Iſaac quando diſceſſit à foſ-
ſa iuramenti,& illud Iacob,in domo Bethle-
em,& Moyſis in AEgypto, & Aaron in mõ-
te, & Ieſon filij Nau in Galgala, & Gedeonis
ſupra plagam,& Sampſonis,quando ſitim ha
buit in terra ſicca,& Samuelis in Rhama Pro
phetæ,& Dauid Nacira,& Salomonis in ciui-
tate Gabeon, & Heliæ in monte Carmelo,
quãdo ſuſcitauit filium viduæ Mulieris è Ri-
cha ſupra puteum, & Ioſaphat in prælio, &
Manaſſe quando peccauit,& ad Deum eſt cõ
uerſus,& Danielis in ſpelunca leonum,& tri
um ſociorum Sydrach, Miſach, Abdenago
in camino ignis,& Annæ ante altare,& Nee-
miæ,qui fecit muros cum Zorobabel,& Ma-
thathiæ cum filijs ſupra quartam partem mũ
di,& de Eſau, ſupra benedictionem. Ita Do-
mine, Deus recipiet tua ſacrificia, & ſuppli-
cationes,& te adiuuabit, & erit pro te contra
omnes peruerſitates in omni tempore,& ſin
gulis diebus. Pax ſit tecum, & ego te ample-
ctor ſanctitatis brachijs,& ſimiliter ſingulos
am-

amplector, qui tibi sunt à consilijs sanctis Regni Portugalliæ. Itemque Archiepiscopos & Episcopos, Sacerdotes & Diaconos, virosque pariter & mulieres. Gratia Dei & benedictio virginis Mariæ matris Dei sit tecum & omnibus. Amen.

Litera eiusdem serenißimi Dauidis AEthiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, scripta anno millesimo quingentesimo vigesimo quarto, Paulo Iouio interprete.

IN nomine Dei patris omnipotentis, creatoris cæli & terræ, visibiliũ, & inuisibiliũ. In nomine Dei filij Iesu Christi, qui est idẽ cum ipso, à principio mundi, & est lumen de lumine, & Deus verus, de Deo vero. In nomine Dei Spiritus sancti, Dei viui, qui processit ex Deo patre. Has literas is ego Rex mitto, cuius nomen leones venerãtur, & Dei gratia vocor Athani Tinghil, id est, Thus virginis, filius Regis Dauid, filius Salomonis, filius Regis de manu Mariæ, filius Nau per carnem: filius sanctorum Petri & Pauli, per gratiam. Pax sit tibi iuste Domine, pater sancte, potens, pure, sacrate, qui es caput Pontificum omnium, & neminem metuis, cùm nemo tibi possit maledicere, qui es vigilantissimus supra animas curator, & ami

cus peregrinantium, consecrate magister, & prædicator fidei, & earum rerum hostis, quæ conscientiam offendunt, amator optimorum morum, vir sanctus, quem omnes laudant, & benedicunt. O fœlix sancte pater, ego tibi reuerenter obedio, cùm sis pax omnium, & cuncta bona merearis, & ita æquum, vt omnes tibi obedientiam præstent, sicuti sancti Apostoli præcipiunt apud Deum. Hoc verè vestrum est, ita etiam præcipiunt, vt veneremur Episcópos, Archiepiscopos, & Prælatos. Similiter vt te loco patris amemus, & loco Regis vereamur, & tibi vti Deo fidem habeamus. Propterea dico ego humiliter, ad terram genibus flexis, tibi pater sancte syncero admodum corde, quod tu pater meus es, & ego filius tuus. O pater sancte potentissime, cur neminem vnquam ad nos misisti, vt certius de vita, saluteque mea cognosceres, cùm tu sis pastor, & ego ouis tua. bonus etenim pastor sui gregis nunquam obliuisceretur, nec tibi à regionibus vestris nimium semotus debeo existimari, vt nuncij ad me nequeant peruenire, cùm ex remotissimis terrarum regnis Portugalliæ Rex Emanuel filius tuus, Oratores ad nos commodissimè miserit, & si Deus eum ad se in cœlum euocare distulisset, ea quæ tum agitabamus, proculdubio fœlicem exitum habuissent. nunc verò maximè opto prospera & salu-

salutaria de sanctitate vestra, per certos nuncios audire. neque enim vnquam à sanctitate vestra verbum recepi, quum aliqua tantum à nostris, qui ex voto peregrinantur audierim. Sed hi, cùm neque meo nomine proficiscantur, neque quicquam literarum à vobis afferant, incerta fide nobis percunctantibus, dicunt se ab Hierosolyma, deinde solutis votis, ad visitanda Apostolorum limina Romam peruenisse, cùm intelligant ea loca facile peti, quod à Christianis teneantur, & certè summam capio ex eorum sermonibus voluptatem, quoniam dulcissima cogitatione sancti vultus tui imaginem intueor, quæ mihi Angeli formæ simillima videtur, & illam sicuti angelicam me diligere, venerarique fateor. Sed profecto mihi esset gratius atque iucundius, verba tua, tuasque literas deuotissimè contemplari. Atque ita nunc te oro, vt nuncium tuum cum benedictione ad me mittere velis ad exhilarandum cor meum. nam cùm in religione, & fide consentiamus, id mihi ante omnia videtur expetendum, suppliciterque item oro, vt amicitiã meã, ad instar annuli, quẽ induis in digitũ, & torquis aurei, quẽ humeris imponis, in intimũ cor reponere velis, vt mei memoria nunq̃ ex animo vestro deleatur. Gratis etenim verbis & literis amicitia maximè crescit, cum eam sancta pax cõplectitur, è qua omnis humana lætitia facilè prouenit.

Limina Apostolorum.

Quemadmodum enim is, qui vehementer
Psal. 41. sitit, frigidam maximè aquam desiderat, vt in sacris scripturis habetur, ita animus meus ex nuncijs, & literis, quę ex remotissimis terris deferuntur, incredibile gaudium concipere solet. neque tantummodo de Sanctitate vestra, si aliqua audiero, verùm si certa de singulis terræ Christianæ Regibus referentur, mirum in modum lætabor, sicuti his accidit, qui præliando opima spolia reperiunt & legunt, hoc enim facillimè fieri potest, postquam Rex Portugalliæ totum id iter aperuit, qui ad nos iam pridem legatos suos misit cum strenuissimis equitibus. Dum autem pater meus esset in humanis, neque tum, aut demum à quoquam alio Rege Christiano, vel ipso Pontifice, aut nuncium, aut omnino literas recepimus. Quanquam in Archiuis proaui nostri seminis Iacob earum litterarũ memoria conseruetur, quas Papa Romanus nomine Eugenius, ad has terras misit, cùm ipse semen Iacob regnaret, Rex Regum in vniuersa AEthiopia, Rex metuendus, Præscriptio autem literarum hæc erat.

Eugenius Romanus Pontifex, filio dilecto nostro Regi, ex semine Iacob, Regi Regum in vniuersa AEthiopia, maximè metuendo, &c. In summa autem literarum, significabat filium suum Ioannem Palæologum, qui biennio ante esset mortuus, Regem Regum

gũ Romæorum, ad sacrosanctã synodũ celebrandã, euocatũ fuisse, & cum eo Iosephũ Patriarcham Constantinopolitanum venisse, cum magno numero Archiepiscoporum, & Episcoporum, & omnis generis Prelatorum, in quibus etiam fuissent Procuratores Patriarcharum Antiocheni, Alexandrini, & Hierosolymitani. Qui omnes se cum sanctæ fidei, & religionis amore firmiter coniunxissent, constitutaque vnitate Ecclesiæ, sublatas fuisse antiqui temporis difficultates, non sine diuino auxilio, quæ erroneæ, & religioni contrariæ videbantur. quibus rebus ritè sancitis, & constitutis, ipse Papa omnibus singularem lætitiam peperisset. Hunc autem librum Papæ Eugenij ad vos mittimus, quem incorruptum seruauimus, totum etiam Pontificiæ benedictionis ordinem & potestatem misissemus, nisi harum rerum nimis magnum volumen esse videretur, quum magnitudine librum Pauli ad gentes omnino superet. Legati verò, qui hæc à Pontifice ad nos detulerunt, fuere Theodorus, Petrus, Didymus, & Georgius serui Iesu Christi. Tu verò sanctissime Pater recte feceris, si euolui vestros libros iusseris, vbi harum rerum, de quibus scribimus, vti facilè arbitror, aliqua memoria reperiatur. Itaque sancte pater, si aliqua ad nos perscribes, firmiter existimato, cuncta in nostros libros diligentissi-

mè fore cóſcripta, vt poſteris noſtris earũ rerũ ſempiterna memoria relinquatur. Et certè is mihi beatus eſſe videtur, cuius memoria cuſtodita literis, in vrbe ſancta Roma, & in ſede SS. Petri & Pauli conſeruatur. Hi enim ſunt domini regni cęlorũ & totius mũdi iudices. Et quoniam ita credo, propterea has mitto literas, vt mihi gratia paretur apud ſanctitatem veſtram, & veſtrum ſanctiſſimum Senatum, vt inde ſancta benedictio mihi proueniat & bonorũ omniũ incrementũ. Obnixè etiam precor ſanctitaté veſtrá vt mihi mittere velit aliquas ſanctorũ imagines, & præcipuè B. Marię virginis, vt ſæpiſſimè ſit in ore, atq; memoria mea nomé veſtrę ſanctitatis, & continuam ex muneribus veſtris capiam voluptatem. Idcirco etiam vehementer poſtulo, vt mihi viros ſacrarum literarum doctos, atque etiam artifices mittatis, qui imagines fabricent, atque ita enſes, & arma bellica omnis generis, itemque celatores auri, atque argenti, & fabros lignarios, præcipuè architectos, qui domos ex lapide conſtruant, & tegulas ex plumbo, cuproque ducere ſciant, quibus domorum tecta protegantur, ad hos etiam nobis admodum chari erũt, qui vitrum cóflare, organaq; muſica ſcitè facere, & doctè pulſare ſciant, itéq; fiſtulatores, & tibicines. Hos verò artifices ex domo veſtra præcipuè mihi mitti vellé. vel ſi horũ

domi

domi vestræ exigua erit copia, ab alijs regib. filijs vestris, eos sanctitas vestra poterit impetrare: quoniam vestris imperijs, & nutibus facilè obediunt. Hi cùm ad me peruenerint, pro meritis summo in honore habebuntur, ex liberalitate mea, mercedem amplam accipiét. & si domũ aliquis redire concupiscet, præmijs abundè ornatus abibit, vti placuerit, quando nec inuitum quenquam sim retenturus, cùm fructum aliquem ex eius industria percepero. Nunc ad alia transeundum est, & iam à te postulo sanctissime pater, cur non hortaris Reges Christianos filios tuos, vt arma deponant, & vti fratres decet, concordes inter se esse velint, postquam ipsi oues tuæ sunt, & tu ipse pastor earum? Optimè quidem tua sanctitas nouit, quid Euangelium præcipiat, quod dicit. Omne *Matt. 12.*
regnum in se diuisum desolabitur. Nam si *Luc. 11.*
Reges animis, & fœdere certo consentient, facillimè Mahumetanos omnes delebunt, & pseudoprophetæ sepulchrum fœlici irruptione disturbabunt & diruent. Ob hanc rem da operam pater sancte, vt inter eos bona pax fiat, & certum fœdus amicitiæ percutiatur, hortareq; eos, vt mihi adesse, atq; opem ferre velint, cùm in regnorum meorũ finibus, à Mahumetanis Mauris pessimis hominibus sim ex omni latere circundatus. Ipsi autem Mauri Mahumetani inter se mu-

tuis auxilijs vtuntur, Regesque cum Regibus & Reguli cum Regulis, aduersus nos syncerè & constantissimè conueniunt. Mihi Maurus quidem admodum vicinus est, cui finitimi alij Mauri arma, equos, atq; instrumēta bellica suppeditant. Hi sunt reges Indię, Persidis, Arabię, atque AEgypti. Quibus de rebus singularem animo indies capio molestiam, cū hostes Christianæ religionis, fraterna charitate inter se coniunctos pace frui conspiciā. Reges verò Christianos, fratres meos, nihil omnino istis iniurijs commoueri, neque vllam mihi opem afferre, vti certè deceret Christianos, postquam fœdissimi filij Mahumetis inter se mutuis opibus adiuuantur. Neque ego is sum, qui ad id militares copias postulem, cùm milites mihi supersint. Orationes, & supplicationes tantum peto, locumque gratiæ apud sanctitatem vestram, & reges fratres meos exopto. quærenda enim mihi est hæc vobiscum amicitia, vt copiosè his rebus, quas supra postulaui ad terrorem Maurorum sim instructus, & Christiani nominis hostes, vicini mei intelligāt reges fratres meos, singulari studio mihi fauere, atq; opem ferre. quod certè ad commune decus pertinet, postquam in vna religionis, & fidei veritate consentimus, & in eo consilio sumus permansuri, quod firmum, atque absolutum erit cum eo, quod vtilius eueniet. De-

us itaque desideria vestra impleat, super laudibus Iesu Christi, & Dei patris nostri; quem omnes laudant per omnia secula. Et tu Domine pater sancte complectere me, cum omnibus sanctis Iesu Christi, qui sunt Romæ; & pariter in hos amplexus recipiantur omnes incolæ regnorum meorum, & qui AEthiopiam inhabitant, & reddatur gratia domino Iesu Christo cum spiritu vestro. Has verò literas sanctitas tua accipiet, de manu fratris mei Ioānis regis Portugalliæ, filij potētissimi Regis Emanuelis per Oratorem nostrum Franciscum Aluarez.

Alia litera eiusdem Dauidis AEthiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, scripta anno millesimo, quingentesimo, vigesimo quarto, Paulo Iouio interprete.

FElix sancte pater, qui à Deo effectus es Gentium consecrator, & S. Petri sedē obtines. Tibi datę sūt claues regni cęlorū, & quodcunq; ligaueris vel solueris super terrā, erit ligatū vel solutū & in cælis, sicut dixit Christus, & ita in Euāgelio Matthęus scribit. Ego Rex cuius nomen leones venerantur, & Dei gratia Athani Tinghil, id est, Thus virginis vocor, quod nomen est à baptismate, nunc verò in ipso suscepti regni in- *Matt. 16.*

itio assumpsi nomen Dauid, dilectus à Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iuda, filius Dauid, filius Salomonis, filius columnæ Sion, filius seminis Iacob, filius de manu Mariæ, filius Nau per carnem, Imperator magnæ & altæ AEthiopiæ, magnorum regnorũ & ditionũ, & terrarũ, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigar, de Angote, de Baru, de Baalingãze, de Adea, de Vãgue, de Goiame, vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Vagemedri, de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym vnde fuit regina Saba, de Bernagaes, & domi nus vsq; ad Nobiam finem Aegypti. Hæ pro uinciæ omnes in mea potestate sunt, & pleræque aliæ magnæ, & item paruæ, quæ nuncà me nequaquam numerantur, neque regna & prouincias suis nominibus expressi, veluti superbia, & vana gloria inductus, verùm ob id, vt summus Deus magis ac magis laudaretur, qui singulari benignitate, tot amplissimorum regnorum Christianæ religionis, su perioribus meis regibus, imperia tribuisset, sed profectò me clariore gratia, inter alios Reges dignum fecit, vt Religioni continuè inseruirem. Quoniam me Adel Dominum fecerit, hostem Maurorum, & Gentilium, qui adorant idola. Mitto ad deosculandos pedes sanctitatis vestræ more cæterorum Christianæ fidei Regum, fratrum meorum, quibus neque religione, neque poten-

Regina Saba.

tia

tia ſum inferior. Ego etenim in regnis meis ſum columna fidei, neque externis iuuor auxilijs, cùm in ſolo Deo ſpem, & opem reponam, qui me ſuſtinet, & gubernat, ab eo tempore, quo Angelus Dei allocutus eſt Philippum, qui fidem doceret Eunuchum potentis Reginæ Candacis, Reginæ AEthiopiæ, quæ ab Hieroſolyma Gazam pergebat. Philippus tum baptizauit Eunuchum, & Eunuchus demum Reginam, cum magna parte familiæ, & populi eius, qui nunquam deſierunt eſſe Chriſtiani, omniq́ue ſequenti tempore perſtiterunt fortes in fide. Prædeceſſores verò mei, nulla alia ope adiuti quàm diuina, fidem in latiſſimis regnis propagarunt, quod & ego quotidiè efficere contendo. Maneo etenim inter maximos regnorum meorum fines, vt leo ingenti ſylua circundatus, & ſeptus aduerſus Mauros obſidentes, & alias nationes fidei Chriſtianæ inimiciſſimas, quæ nolunt audire verbum Dei, neque cohortationes meas, & ego gladio accinctus eos perſequor, & paulatim extrudo, diuino ſcilicet fretus auxilio, quod nunquam mihi deeſt, quod ſecus accidit regibus Chriſtianis. Nam ſi regnorum ſuorum fines extendunt, id facilè poſſunt aſſequi, quoniam alter alteri opem ferre poſſet, & auxilia ſubminiſtrare, iuuariq́; benedictione veſtræ ſanctitatis, cuius parti-

Act. 8. Eunuchus reginæ Cãdacis.

ceps ego ſum, cùm in libris meis habeantur literæ, quas ſuperioribus temporibus Eugenius Papa cum benedictione miſit, ad Regem Semen Iacob. Qua accepta, tradita per manus benedictione ego fruor, & magnoperè lætor. Cæterùm ego in magna habeo veneratione ſanctum templum in Hieruſalem, ad quod ſæpiſſimè mitto oblationes debitas, per noſtros peregrinantes. Et multo plures & pinguiores mitterem, niſi itinera à Mauris, & infidelibus obſiderentur. Nam præter illud, quod dona noſtra, & theſauros nuncijs eripiunt, etiam eos liberè pertranſire non ſinunt. Quod ſi paterent itinera, in familiaritatem & commerciũ Romanæ Eccleſiæ deuenirem, vti fit à cæteris Chriſtianis Regibus, quibus in religione Chriſtiana nõ ſum inferior. Et ita vt illi credunt, vnam fidem rectam, & vnam eccleſiã cõfiteor, credoq́ue ſynceriſſimè in ſanctam Trinitatem, & in vnum Deum, & virginitatem Dominæ noſtræ virginis Mariæ, & articulos fidei teneo, & obſeruo, vti ab Apoſtolis conſcripti fuerunt. Nunc Deus optimus manu potentiſſimi, & Chriſtianiſſimi Regis Emanuelis iter patefecit, vt per legatos conueniremus & in fide coniuncti Chriſtiani, cũ Chriſtianis Deo inſeruiremus. Sed dum in aula mea eius Oratores eſſent, allatum eſt eũ vitam cum morte commutaſſe, filiumq́ue eius,

Eugenius Papa.

Templũ Hieroſolymitanum.

ius, fratrem meum Ioannem paterni regni sceptrũ accepisse. Vnde sicuti ex patris morte summum senseram dolorem, ita ex filij fœlici in regnum assumptione mirificè sum lætatus, adeo vt sperem nos communibus copijs, & viribus per regiones Maurorum pessimorum, terra marique iter aperturos, atque eos magno terrore illato, sedibus, & regnis esse depulsuros, vt commodo pacatoque itinere, Christiani Hierosolymitanum templum petere, & liberè commeare possint. Atque ego inprimis, sicuti vehementer exopto, diuini amoris particeps esse possim in templo Apostolorum Petri & Pauli. Cupio autem ingenti desiderio consequi sacrosanctam benedictionem, à vicario Domini nostri Iesu Christi. Nam proculdubio sanctitas vestra, Dei est vicarius. Et cùm à peregrinis, qui ex regionibus nostris ad Hierusalem atque inde Romam non sine miraculo eunt, & redeunt, multa de sanctitate vestra ab his audio, quæ mihi incredibilem afferunt voluptatem & gaudium. Sed multo maiorem omnino caperem lætitiam, si mei Oratores breuiore itineris compendio vti possent, & noua referrent, Sicuti antequam moriar, aliquando allaturos spero non sine gratia Dei Omnipotentis, qui vos in sanitate & sanctitate conseruet. Amen. Exosculor autem pedes sanctos, & supplex oro vt benedictionem ad

me mittat. Has quoq; literas sanctitas tua accipiet de manu fratris mei Ioannis regis Portugalliæ, per eundem Oratorem nostrum Franciscum Aluarez.

Has epistolas à Paulo Iouio versas, huic nostro opusculo ob maiorem huius historię cognitionem adiunximus, nec in eis aliquid mutauimus (quanquam in quibusdam locis mutatione indiguisset) præter pauca, quæ ex Arabico & Abesynico idiomate, in Lusitanicum sermonem, omnino malè interpretata, mutato epistolarum ordine, fuerunt. Idem Iouius quoq; in harum epistolarum enarratione, volumen quod Franciscus Aluarez de situ, moribus, cultuq; Aethiopum composuit, in quo etiam totum suum iter explicat, pollicitus est Latinum facere, cuius voluminis vnum exemplar penes me habeo. quod si Iouius à vertendo supersedeat, non abhorrerem ab eius rei tractatione. quanquam id prouinciæ non libenter suscepero, nisi id tuis sanctissime pater mandatis mihi imperatum cognouero, quo tutior esse possim aduersus calumniosos, quibus videri possim non studio Reipublicæ Christianæ, sed æmulatione gloriæ Iouianæ hoc onus subijsse. Ad quod cum fide tractandum, me non parum instructum arbitror. Nam cùm perfunctus Germanicis, & Sarmaticis legatio-

ni-

nibus, è Belgica ad Regem meum Ioannem eius nominis tertium redeo, cuius plurimam in me excipiendo & humanitatem, & munificentiam expertus ſum, Vlyſſippone in colloquium AEthiopici legati incido, viri & Epiſcopali dignitate venerabilis, & fide, doctrina, ac eloquentia Chaldaicæ, & Arabicæ linguæ admirabilis, & in ſumma idonei, qui à potentiſſimo AEthiopum imperatore, ad maximos principes de maximis rebus mitteretur. huic autem nomen fuit Zaga Zabo, cum eo poſt initam inter nos firmiſſimam & conſtantiſſimam amicitiam, ſæpius ſermonem miſcui, variaſque diſputationes habui, præſertim de moribus & Religione AEthiopum Chriſtianorum, cupiebam enim eas res non ex verbis interpretantium peregrinorum, ſed ab indigena, coram, & ore tenus cognoſcere. Inter cætera epiſtolam quoque per Matthæum legatum in Luſitaniam miſſam ei oſtendi, quam ego iam pridem cum articulis, quos coram Rege Emanuele expoſuerat, in linguam latinam (vt dictum eſt,) tranſtuleram, multaque ex illius admonitu caſtigaui, vbi interpretatio non plenè rei fidem, aut indolem aſſecuta erat, quod tum mihi, tum Iouio non raro accidiſſe affirmabat, habebam enim iam mecum ipſius Iouij epiſtolas, quas ſumma cum diligentia contulimus. Poſtmodum

dum vigente inter nos iam vera Christi charitate, & amicitia, ausus sum ab eo petere planam, & legitimam AEthiopum fidei & religionis enarrationem, eamque sua manu describi, quod mihi summa cum alacritate concessit, illamque statim describere incepit, sententiam summa fide in latinam linguam refudi, vt ex sequentibus patebit. Id verò conscientia vrgente eo ardentius aggressus sum, quod non ignorarem, si hæc apud me perijssent, à nemine mortalium vnquam in lucem proditura fuissent. Inde quod sic digesta & composita ad phrasim Chaldaicam & AEthiopicam essent, vt vix à quopiam intelligi potuissent, nisi à me, qui ea omnia tam ex ore, quàm ex scriptis ipsius AEthiopici Oratoris, per multam familiaritatem cósequi iam poteram.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI. AMEN.

Hæc sunt, quæ de fide & religione apud nos AEthiopes habentur & obseruantur.

Trinitas

Credimus in nomen sanctæ Trinitatis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, qui vnus est Dominus, tria

tria quidē nomina, vna diuinitas, tres facies, vna verò similitudo, æqualis trium personarum coniunctio, æqualis inquam in diuinitate, vnum regnum, vnus thronus, vnus iudex, vna charitas, vnum verbum, & vnus spiritus. Verbum autem patris & filij, verbum spiritus sancti, & filius est idem verbum, & verbū apud Deum, & apud Spiritum sanctum, & apud semetipsum, sine defectu vllo, aut diuisione, filius patris, & filius ipsius patris sine principio, nempe primo sine matre filius patris. Nemo enim nouit secretum, & mysterium eius natiuitatis, nisi pater, & filius, & Spiritus sanctus. Is autem filius in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Spiritus patris, spiritus sanctus, spiritus filij, spiritus sanctus est: spiritus autem sanctus spiritus sui, sine vlla diminutione, aut augmentatione. is etenim spiritus sanctus, paracletus, Deus viuus, qui ex patre & filio procedit, locutus est per os prophetarum, & in flamma ignis descendit super Apostolos in atrium Syon. Qui per totum terrarum orbem denunciarunt, ac prædicarunt verbum patris, quod verbum erat ipse filius. Præterea neque pater est primus, inde quod pater sit, nec filius postremus, inde quod filius sit, sic spiritus sanctus neque primus, neq; postremus est. Tres personæ vnus Deus, qui videt, & à nemine videtur, qui vnico suo

con-

Hoc postea explicat.

Huius nostri oratoris scripta in hoc loco ambiguam habebāt significationem, eam, quæ magis catholicæ ecclesiæ cōgruit, textui inseruimus aliā hic in margine explicādā duximus, quæ sequēs est. Sine defectu vllo aut diuisione filio-

us patris & filius sui, & principiũ sui, nẽpe primo siue matre filius patris, &c.

consilio cuncta creauit. Postea verò filius sponte propter nostram salutem, ipso patre volenti, Spiritu sancto consentienti, ex altissimo suo domicilio descendit, & incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, quæ Maria duplici ornabatur virginitate, vna spirituali, altera verò carnali. Et natus est sine aliqua corruptione, ipsa Maria matre post partum virgine permanenti, & magno cum miraculo & arcano igne diuinitatis afflata, sine sanguine, & doloribus peperit filium suum Iesum Christum, qui homo innocens & sine peccato fuit, & perfectus Deus, & perfectus homo, vnum solummodo habens aspectum. Adoleuit sensim vt infans, sugens lac Mariæ virginis matris suæ, & cùm attigisset trigesimum annum, baptizatus est in Iordane. Et vt cæteri homines, ambulauit, fuitque lassus, sudauit, esuriuit, & sitiuit. Hæc omnia passus est sponte & voluntariè, plurimaque fecit miracula. Atque per suam diuinitatem cœcis visum restituit, claudos sanauit, leprosos mundauit, mortuosque suscitauit, ipseque postremo volens captus est, & flagellatus, ac colaphis verberatus, & crucifixus, & languit & mortuus est propter peccata nostra, & sua morte vicit mortem ac diabolum, & sua viua ægritudine dissoluit peccata nostra, & languores nostros tulit, & baptismo sangui-

Baptismus Christi.

nis sui, qui baptismus mors eius fuit, baptizauit patriarchas & prophetas, descenditque ad inferos, vbi erat anima Adæ, & eius filiorum, atque anima ipsius Christi, quæ est ab Adam, quam animam Adæ ipse Christus accepit ex sancta Maria virgine, & in splendore, & potētia diuinitatis suæ, & crucis fortitudine fregit æneas ac igneas inferorū portas, & catenis ferreis sathanam colligauit, & redemit Adam & eius filios. Hęc omnia Christus fecit propterea quod plenus diuinitate erat, & ipsa diuinitas erat cum ipsius anima, & erat etiam cum ipsius sanctissimo corpore, quæ diuinitas virtutem dedit cruci. Quā quidem diuinitatem, is cum patre in trinitate & vnitate semper habuit, & habet communem. Nec enim ipse Christus obambulans in terris, caruit oculi momento diuinitate, vel dignitate sua. Tum demum sepultus, tertia die ipse Iesus Christus, Princeps resurrectionis, Iesus Christus dulcissimus, Iesus Christus princeps sacerdotum, Iesus Christus rex Israel, cum magna potentia & fortitudine resurrexit. Et postquam omnia fuerunt adimpleta, quæ sancti prophetæ prædixerunt, ascendit in cœlum cum gloria, & sedet à dextra patris, & venturus est cum gloria, ferens ante faciem suam crucem, & in manu gladium iustitiæ, iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Credo vnam san-

Hoc in fine latè explicat.

ctam

Vna sancta catholica atque apostolica ecclesia. ctam catholicam, & Apostolicam ecclesiam, credo vnum baptisma, qui est remissio peccatorum, spero resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi. Amen. Credo Dominam sanctam Mariam virginem, *Maria virgo.* virginem inquam spiritu, & carne, quæ vt Dei mater, charitas omnium gentium est, sancta sanctorum, & virgo virginum, quam modis *Lignum crucis.* omnibus veneror. Credo sanctũ lignum crucis, lectũ ęgritudinis domini nostri Iesu Christi filij Dei esse, qui Christus salus nostra *1. Cor. 1.* est, propter quem salui sumus. Iudæis quidẽ scandalum, Gentibus autem stultitia. Nos verò prædicamus & credimus fortitudinẽ crucis Domini nostri Iesu Christi, quemadmodum sanctus Paulus Doctor noster præce- *Petrus petra ecclesia.* pit. Credo sanctum Petrum petram legis esse, quæ lex ædificata est super sanctos prophetas, fundamentum & caput Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicę, Orientalis & Occidẽtalis, vbi est nomen Domini nostri Iesu Christi: cuius Ecclesiæ potestatem, Petrus Apostolus habet, ac claues regni cœlorum, quibus claudere & aperire, soluere, & ligare potest. Is autem sedebit cum alijs Apostolis eius socijs super duodecim sedes, cum honore & laude apud Dominum nostrum Iesum Christum, qui in die iudicij sententiam est de nobis laturus. Quę dies gaudij quidẽ sanctis, doloris autem & stridoris dentium, peccato-

catoribus erit, cùm deijcientur in ardentes flammas inferni cum eorum patre diabolo. Credo sanctos Prophetas & Apostolos, Martyres & Confessores veros Christi imitatores fuisse, quos cum sanctissimis Dei Angelis veneror & honoro. parique modo etiam omnes illorum sectatores complector & deosculor. Deinde confessionem vocalem omnium meorum peccatorum credo faciendam esse apud sacerdotem, cuius precibus per Christum Dominum nostrum, salutem animæ meæ spero me consecuturum. Præterea Pontificem Romanum tanquam primum Episcopum & pastorem ouium Christi agnosco, ac omnes Patriarchas, Cardinales, Archiepiscopos, Episcopos, quorum ille caput est, quibus tanquam ipsius Christi ministris pareo, ac obedio.

Cõfessio apud Sacerdotē.

Pontifex Rom. primus episcopus et caput reliquorū.

Hæc est fides & lex mea, & populi AEthiopiæ, qui est sub ditione Preciosi Ioannis, quæ fides atque Christi amor, ita sunt apud nos confirmata, vt ea nec per mortem, nec per ignem, nec per gladium, fretus auxilio Saluatoris nostri Iesu Christi, vnquam sim abnegaturus, quam fidem omnes portaturi sumus in die iudicij ante faciem eiusdem Domini nostri Iesu Christi.

Iam his enumeratis, erit nobis explicanda disciplina & doctrina, ac lex quæ Apostoli in sanctis Synodorum libris & canonū (quos

Libro octo legũ ecclesiæ scripti Hierosolymis per Apostolos.

Manda atq; Abethilis vocamus) nobis præceperunt. Sũt enim ij sanctæ Ecclesiæ legum libri octo, quos omnes Apostoli Hierosolymis congregati, scripserunt. De quibus habita inquisitione, cum quibusdam doctoribus, postquam in Lusitaniam veni, neminem reperi, qui horum memoriam teneret. Obseruationes verò, quas sancti Apostoli nobis in his libris præscripserunt, hæ sunt. Primo oportere nos ieiunare singulis diebus Mercurij, in memoriam cõsilij Iudęorum, quo die ab eis decretum & consultum fuit, Christum occidendum esse. Præterea ieiunandum esse singulis diebus Veneris, quo in die Christus Iesus crucifixus & mortuus est pro peccatis nostris. Et in his duobus diebus præceptum est ieiunare vsque ad occasum solis. Quadraginta verò diebus quadragesimalibus, pane & aqua ieiunandum iniunxerunt. Septem diei ac noctis horis incumbere rebus diuinis. Ex ijs edictis quoque tenemur & sacrum celebrare diebus Mercurij, ac Veneris tempore vespertino, quoniam tunc expirauit Dominus noster Iesus Christus in sancto ligno crucis. Diebus autem Dominicis, omnes vnanimiter vt congregaremur in sacra æde hora tertia die ab ortu solis ad legendũ & audiendũ prophetarũ libros voluerũt, atq; postea, vt sanctum Euangelium prædicemus, sacrum quoque faciamus. Præterea nouem di-

Ieiuniũ fer. 4.

Ieiuniũ fer. 6.

Ieiuniũ quadragesimale, & hora datæ rebus diuinis.

Dies Dominicus.

Sacrum facere.

es festos in Christi memoriam celebrandos constituerunt, scilicet Annunciationis, Natiuitatis, Circumcisionis, Purificationis siue Candelarum, Baptismi, Transfigurationis, Dominicæ Palmarum, vsq; ad octauam Veneris sancti (vt vocamus) qui dies duodecim sunt. Ascensionis quoq; atq; Pentecostes cũ suis etiam ferijs. Et ex horum librorum præceptis, sine aliqua exceptione à festo Paschæ vsq; ad Pentecostẽ singulis diebus vescimur carnibus, nec per hos dies, vsque ad octauam Pentecostes ieiunare tenemur, id quidem ꝓpter maiorem venerationem & honorẽ Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi. Itẽ voluerunt vt diem mortis, & assumptionis Mariæ virginis cum omni honore celebraremus. Præterea præter Apostolorum præcepta quidam Preciosus Ioannes nomine Semen Iacob constituit in honorem eiusdem beatæ virginis, singulis annis triginta supra tres dies etiam celebrandos. Deinde propter Christi Saluatoris natiuitatem celebrari iussit de vnoquoq; mense diem vnum, qui dies vigesimus quintus semper est. Cõstituit quoque ex singulis mẽsib. vnũ diẽ propter S. Michaelem celebrandum. Vlterius ex indicto Synodorum Apostolorum, diem martyrij S. Stephani, ac aliorum martyrum celebramus. Ex institutione quoq; Apostolorũ celebrare tenemur duos dies, scilicet Sabbati &

9. di. festi
Festũ Candelarum
Palmarum.
Ascẽsio.
Pentecostes.
33. dies.
Vnus dies in vnoquoq; mẽse.
S. Michael.
Dies SS. martyrũ
Dies Sabbati.

Dominicus. Dominici, in quibus non licet nobis aliquam rem facere, ne minimam quidem. Diē verò Sabbati ob id, quod Deus in eo mundi perfecta creatione quieuisset, seruamus, quē vt vocari voluit, Sanctum Sanctorum, ita planè videretur contra eius voluntatem & præceptum fieri, qui cœlum & terram potius, quam suum verbum perire vult, si cum magno honore, ac religione is dies non celebraretur, præsertim cum ipse Christus non

Matt. 5. ad soluendum legem, sed ad implendum venerit. Quapropter non ad imitationem Iudæorum, sed iussu Domini nostri Iesu Christi, & Sanctorum Apostolorum eum seruamus, quorum Iudæorum gratia in nos Christianos translata est. In quo die Sabbati, excepto tempore quadragesimali, carnes semper comedimus. Id tamen in regno Bernagaes, ac Tigri Mahon non seruatur, quorum duorum regnorum indigenæ ex veteri consuetudine, carnibus in diebus Sabbati & Dominicis quadragesimalibus vescuntur. Diem autem Dominicum, vt cæteri Christiani, in memoriam Christi resurrectionis celebramus. Diem tamen Sabbati ex legis libris & non ex Euangelio celebrandum esse scimus. Nihilominus Euangelium finem legis, ac Prophetarum esse non ignoramus. In quib. duob. dieb. credimus animas piorum defun-

ctorum

ctorum, in purgatorio minimè cruciari. Quam quietem Deus in his ſanctiſſimis diebus, animis concedit, donec inde (finito termino ſuarũ pœnarũ pro facinoribus in hoc ſæculo meritarũ) penitus emergant. Ad quas pœnas minuendas, ac earum cruciatus tempus attenuandum, eleemoſynas pro defunctis factas, credimus ipſis animis in purgatorio degentibus maximè prodeſſe. Ad quarũ animarum remiſſionem Patriarcha nullas dat indulgentias, id ad ſolum Deum, ac pœnarum temporis conſtitutionem credimus ſpectare. Nullos quoque dies indulgentiarum Patriarcha concedit. *Purgatorium.* *Eleemoſyna pro defunctis.* *Indulgentia.*

Ex Euangelij lectione, ſex tantum tenemur ſeruare præcepta, quæ Chriſtus ore proprio ita explanauit. Eſuriui & dediſtis mihi manducare. Sitiui & dediſtis mihi bibere. Hoſpes eram, & collegiſtis me. Nudus, & operuiſtis me. Infirmus, & viſitaſtis me. In carcere eram, & veniſtis ad me. Quæ verba Chriſtus in die iudicij ſolummodo eſt prolaturus. quoniam lex, teſte Paulo, peccata nobis oſtendit, quam legem, excepto Ieſu Chriſto nemo cuſtodire potuit. Ipſo Paulo quoque teſte, Omnes ex peccato nati ſumus, propter Euæ matris noſtræ tranſgreſſionem, & propter eius maledictionem. Præterea inquit ipſemet Paulus, nos propter Adam mori, *Sex præcepta.* *Mat. 25.* *Rom. 3.* *Rom. 5.*

& propter Christi vitam viuere, qui Christus ob suam immensam misericordiam, nobis hæc sex præcepta dedit, vt cum venerit in sua maiestate, iudicatum viuos & mortuos, saluemur. Quibus verbis, ac præceptis in ipso tremendo iudicij die, bonis gloriam sempiternam, malis ignem, & perpetuam damnationem denuntiabit. Et quinque tantum peccata mortalia (vt vocant) annumeramus, id quidem ex vltimo Apocalypsis capite, vbi dicitur, Foris autem canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Item constitutum est à sanctis Apostolis, in Synodorum libris, clericos vxores licere ducere, id quidem postquam cognitionem aliquam habuerint rerum diuinarum.

Peccata mortalia 5.

Apoc 22

Ordo.

Deinde inito matrimonio in ordinem presbyterorum recipiuntur, in quem nisi post annum trigesimum nemo recipitur, nec spurij, nec nothi aliqua ratione ad eundem sacratissimum ordinem intromittuntur, qui ordines à nemine, nisi ab ipso patriarcha dantur. Mortua tamen prima vxore Episcopi aut clerici aliam ducere non possunt, nisi patriarcha ad id dispensauerit (quod aliquando indulgetur magnatibus propter publicum bonum) nec habere concubinam, nisi se voluerint à sacris abdicare, quod si fecerint, res diuinas amplius tractare non possunt.

Episcopi & Clerici.

sunt. Et hoc tam strictè seruatur, vt ij presbyteri, qui secundo vxorem duxerint, ne candelam quidem vnam Ecclesiæ consecratam, in manum auderent accipere. Quod si inuentum fuerit Episcopum aut clericum filium spurium habere, ab omnibus beneficijs ac sacris ordinibus abdicatur, quorum bona, si sine legitima prole discedant, ad Preciosum Ioannem, & non ad Patriarcham veniunt. Et id quod presbyteri apud nos vxores possideant, ex Paulo accepimus, qui mauult clericum & laicum nubere quàm vri. Is quoque inquit, oportere Episcopum virum vnius vxoris esse, & irreprehensibilem, sobriũ, pariq; modo vult esse diaconos. Atq; etiam vt Ecclesiastici perinde atq; seculares proprias vxores ex legitimo matrimonio habeãt. Monachi tamen vxores non ducunt. Et tam laici q̃ clerici vnã tantũ possidẽt vxorem, & matrimonium non contrahitur ꝑ foribus sacræ ædis, sed in priuatis domibus Paranymphorum. Ex sanctorum Apostolorum constitutione habemus, vt si sacerdos fuerit comprehẽsus in adulterio, homicidio, latrocinio, vel falsum testimonium tulerit, vt à sacris ordinibus destituatur, ac vt cæteri malefici puniatur. Rursus ex eorum Apostolorum instituto, Si aliquis siue ecclesiasticus, siue laicus cũ vxore congressus fuerit, vel in somnis pollutus fuerit, spatio quatuor & viginti hora-

Candela cõsecrata.

1. Cor. 7.
1. Tim. 3.

Monachi.
Vna vxor.

rum templum non ingreditur, nec id quoque menstruatis mulieribus licet, nisi septimo quoq; die à mēstruo, id quidem omnib. vestib. ablatis, quibus tempore menstrui vtebatur, ipsaque benè lota, atque à sordibus repurgata. Item mulieri parienti masculum, non conceditur venire in templum nisi post quadragesimum diem, parienti verò fœminam, post octogesimum. Hanc consuetudinem ex veteri lege, ac ex noua Apostolica habemus, quas leges, instituta, ac præcepta diligenter in omnibus, quatenus fieri possit, obseruamus. Deinde prohibitum est apud nos, ne aut gentes, aut canes, aut alia huiusmodi animalia, in templa nostra intrent. Item non datur potestas nobis adeundi templum, nisi nudis pedibus, neque licet nobis in ipso templo ridere, obambulare, aut de rebus prophanis loqui, nec spuere, aut screare in ipso templo. Quia Ecclesiæ AEthiopiæ non sunt similes terræ illi, vbi populus Israel comedit agnum Paschalem, decedēs ab AEgypto, in quo loco Deus iussit eos comedere indutos calceamentis, & zonis accinctos propter terræ pollutionem. Sed similes sunt monti Synai, vbi Dominus locutus est Mosi dicens: Moses Moses, exue calceamenta tua quoniam terra quam pedes tui premunt, sancta est. Et hic mons Synai parens nostrarum Ecclesiarum est, ex quo suam accepe-

Puerpera.

Exod. 3.

Mons Synai.

runt

runt originem, ita vt Apoſtoli ex prophetis & nouum teſtamentum à vetere. Præterea nec ſacerdoti, nec laico, vel alij perſonæ cuius conditionis ſit, aſſumpta venerabili Euchariſtia licet expuere, à tempore matutino, vſque ad occaſum Solis, & ſi ſpuerit, grauiſſima pœna multatur. Item in memoriam Chriſti baptiſmi, ſingulis annis, omnes in Epiphanijs Domini baptizamur, id quidem facimus non quod ad ſalutem ſpectare credimus, ſed propter Seruatoris noſtri laudem ac gloriam. Neque vberius, atque refertius ſpectaculis, iocis & cœremonijs, vllum aliud feſtum celebramus, quoniam in hoc die primo manifeſtè apparuit ſanctiſſima Trinitas, cùm Dominus noſter Ieſus Chriſtus baptizaretur in flumine Iordane, cùm Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ ſuper caput eius deſcenderit, & vox de cœlo dixerit, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. Qui Spiritus ſanctus apparens in ſpecie albæ columbæ, cum facie & figura patris & filij apparuit in vna diuinitate. Pariq; modo Chriſtus viſus eſt à ſanctis Prophetis per multas ſimilitudines & formas. Primùm in ſpecie arietis albi, propter ſalutem Iſaac filij Abrahæ, eoque modo nominauit Iacob, Iſrael, & Iacob, Iudam catulum leonis, cui ſuper alios fratres poteſtatem tribuit, dicens, Ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens occubui-

Euchariſtia

Baptiſmus.

Epiphania.

Matt. 3.

Gen. 22.

Gen. 32.

Gen. 49.

sti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum?
Exod. 3. Item manifestauit se Mosi in mōte Synai in specie flammæ igneæ, ostendit se sancto Danieli prophetę in similitudine petrę. Ezechieli quoque filio hominis apparuit, & Isaiæ in forma infantis. Manifestauit etiam se Regi Dauidi, & Gedeoni in rore super vellus. Pręter has recensitas formas, in multis alijs visus est à sanctis Prophetis. Tametsi tā varijs formis fuerit visus, semper similitudinem patris & Spiritus sancti repræsentauit. Et cūm De-
Gen. 1. us etiam creasset mundum, dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & fecit Adam ad suam imaginem & similitudinem. Propterea nos dicimus patrē, filium, & Spiritum sanctum esse tres vultus, in vna similitudine & diuinitate. Habemus quoq; à temporibus reginæ Saba circumcisionem, quam ad hunc vsq; diem seruamus. Erat autem huic reginæ Saba nomen propriū Maqueda, quæ more maiorum colebat Idola. Ad cuius aures fama sapientiæ Salomonis cum peruenisset, quendam virum prudentē Hierololymam misit, vt re omni explorata certior de regis prudentia redderetur. Quo reuerso & re explanata, subito se ad iter Hierusalem versus componit. Atq; cum eo peruenisset, præter multa alia, quibus à Salomone erudita est, legem ac Prophetas didicit, eaq;

Hic explicat ea quæ in principio de tribus faciebus & vna similitudine diuinitate.

Maqueda nomē Reginæ Saba.

eaque in patriam (facultate impetrata abeundi) proficiſcens, in itinere filium, quem ex Salomone conceperat, peperit, qui vocatus eſt Meilech, quem ipſa regina in AEthiopia vſque ad vigeſimum ætatis annum apud ſe educauit, ac poſtea ad Salomonem eius patrem remiſit, vt ab eo ſcientiam & ſapientiam diſceret, quem per literas obſecrauit, vt filium Meilech coram arca fœderis, teſtamenti Domini, regem AEthiopiæ conſecraret, ac crearet, neue vlterius fœminæ ius regnandi in AEthiopia haberent, vt tum in more erat, ſed vt recto tramite maſculi in regnum ſuccederent. Qui cùm Hieroſolymam venit, à patre facile matris poſtulata obtinuit, ac pro Meilech vocatus eſt Dauid, quem iam abundè in lege, atque in alijs diſciplinis edoctum, pater Salomon conſtituit ad matrem remittere, id quidem cum maiore ornatu, Regioque apparatu. Ad quod munificentius conficiendum, comites illi nobiles, ac primorum virorum filios tradidit, qui ei pro regio more inſeruirent. Præterea decreuit cum eo mittere Azariam principem ſacerdotum, filium Sadoch principis quoq; ſacerdotum. Quod cum Azarias intellexiſſet, Dauidem hortatus eſt, vt ei à patre impetraret poteſtatẽ ſacrificandi pro ſucceſſu itineris, ante arcã fœderis domini. Qua re à Salomone impetrata, Azarias ſubito ta-

Filius reginæ Sabæ ex Salomone.

bu-

bulas,quàm secretissimè potuit, ad imitationem tabularum fœderis Domini dedolare curat. Quibus perfectis ad sacrificandum se componit, in ipsoque sacrificio clanculum, atque mira arte, veras fœderis Domini tabulas ex arca surripuit, pro eisque adulterinas, quas secum portauerat, reposuit, se solo, ac Deo conscio. Hæc narratio apud nos AEthiopes sanctissima & probatissima habetur, vt ex historia ipsius Regis Dauidis (quæ iucundissima lectu est) apparet. Cuius historiæ liber tantæ crassitudinis est, quantæ omnes Pauli epistolæ. Cæterum cùm iam Dauid ad fines AEthiopiæ peruenisset, Azarias eius tentorium ingressus, id quod semper apud se occultum tenuerat, ei reuelat, nempe tabulas fœderis Domini penes se esse. Qua re audita, subito Dauid ad tentorium vbi Azarias tabulas fœderis Domini habebat accurrit, ibique præ nimio gaudio ad exemplum aui sui Dauidis, ante arcam, in qua tabulæ erant, incepit saltare. Quo à suis viso, & re intellecta, omnes pari modo gaudia & lætitiam ingentem celebrauerunt. Tandem peragrata magna AEthiopiæ parte ad suam matrem peruenit. Quæ statim ei imperium omnium prouinciarum detulit, omnemque administrandi regni curam in eius humeros reclinauit. Et ab eo tempore fermè iam inde vsque in hunc diem elapsis interim bis mil-

le-

lenis, ſexcentenis annis, regnum AEthiopiæ recto tramite, de maſculo ſemper ad maſculum transfertur. Et ab his temporibus legem Domini, & circũciſionẽ ſeruamus, vt ante dictum eſt. Ab eodem quoque tempore hucuſque miniſteria, quæ Salomon filio ſuo Dauidi ad aulam ſuam gubernandam ordinauit, in eo ordine ac familijs, quo tunc temporis erant, conſeruantur, nec aulica miniſteria ex alia ſtirpe deligere fas habet, vel ipſe Imperator. Inſuper iuſſu, & decreto ipſius Reginæ Maquedæ, mulieres quoque circumciduntur. Ad id ea ratione deducta eſt, vt quemadmodum viri præputium habent, eodem quoque modo mulieres etiam quandam glandulosam carnem, quam Nympham vocant, in genitalibus habent, non ineptam accipiendo characteri circumciſionis. Id quod fit tam in maſculis quàm in fœminis ad octauum diem. & poſt circumciſionem maſculi baptizãtur ad quadrageſimum diem, mulieres verò ad octogeſimum, niſi aliqua interuenerit ægritudo, vt opus ſit feſtinatione. quod ſi ante tempus conſtitutum baptizentur, infantibus non licet lacte matris lactari, ſed nutricis tantum, id quidem donec matres purificentur. Et aqua in qua baptizantur, exorciſmis conſecratur & benedicitur, & ea ipſa ipſa die qua pueri baptizantur, venerabile corpus Domini accipiunt, ſub exigua ſpecie panis. Nos fer-

Baptiſmus.

me prius cæteris Christianis omnibus, baptismum ab Eunucho Candacis Reginæ AEthiopiæ, cui nomen erat Indich accepimus, ita
Act. 8. in Actis Apostolorum traditur, quem vna cum circumcisione (quam tum temporis, vt prius dictum est, habebamus) sanctè & christianè obseruamus, & Deo adiutore sumus perpetuo obseruaturi. Nec quicquam præter ea, quæ in lege & Prophetis, & in Euangelio, atque in libris Synodorum Apostolorum sunt, seruamus, aut admittimus, & si quæ alia præter hæc recipimus, ea seruantur interim, quod ad ordinem & pacem Ecclesiæ videntur spectare, id tamen sine aliquo peccati vinculo. Quamobrem circumcisio nostra immunda non est, sed lex & gratia data patri nostro Abrahæ est, quam à Deo tanquam signum accepit, non vt propter circuncisionem saluus fieret, aut filij eius, sed vt ipsi filij Abrahæ, à cæteris nationibus dinoscerentur. Et id quod symbolo circumcisionis latenter ostenditur, eximiè seruamus, nempe vt corde circumcisi simus Nec ob circumsionem gloriamur, nec etiam cæteris Christianis putamus ob id nobiliores, nec Deo acceptiores esse, apud quem nulla est acceptio
Rom. 2. personarum, teste Paulo, qui etiam ostendit
Gal. 2. nos saluos fieri non propter circumcisionē,
Ephes. 4. sed propter fidem, quia in Christo Iesu nec circumcisio aliquid valet, nec præputium,

sed

ſed noua creatura. Is autem Paulus non prędicauit ad deſtruendam legem, ſed ad ſtabiliendam, qui circumciſus quoque fuit, & ex ſemine Beniamin, is quoque Timotheum iã Chriſtianum factum ex matre Hebræa, & ex patre Gentili natum circumcidit, ſciens Deum circumciſionem ex fide, & præputium per fidem iuſtificare. Et vt ipſemet ait, factus eſt omnibus omnia, vt omnes faceret ſaluos, Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucraretur. His qui ſub lege erant, quaſi ſub lege eſſet, cum ipſe non eſſet ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, lucrifaceret. His qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſet, cùm ſine lege Dei non eſſet, ſed in lege Chriſti, vt lucrifaceret eos, qui ſine lege erant. Et factus eſt infirmus, vt infirmos lucrifaceret, id quod fecit, vt oſtenderet non ex circumciſione, ſed ex fide nos ſalutem conſecuturos. Vnde cùm Hebræis prędicaſſet, tanq̃ Hebręus varijs ſermóib locutus eſt, dicẽs, Multifariè, multiſq; modis olim Deus locutus eſt patrib. noſtris in prophetis, oſtendẽs eis ex ipſis prophetis Chriſtum ex ſemine Dauidis ſecundum carnem, deinde Chriſtum eis prædicauit, cum patribus noſtris in tentorijs, in deſerto fuiſſe, eoſque in terram promiſſionis introduxiſſe, per manum Ioſue. Præterea idem quoque Paulus inibi teſtatur Chriſtum principem fuiſſe Sacerdotum, ac in nouum Act.16.

tento-

tentorium intrasse, quod est sanctum sanctorum, & sacrificio sui corporis, & sanguinis, sanguinem hircorum ac taurorum, quo nemo accedentium poterat iustificari, aboleuisse, & sic multis modis locutus est Iudæis, multis quoque ritibus, sancta & incorrupta fide, se à suis coli patitur. Præterea apud nos habentur semichristiani pueri Illi, quos hic audio Paganos ab Romana Ecclesia vocari. Qui quoniam sine baptismo moriantur, semichristiani debent appellari. quoniam filij sacrati sanguinis parentum ex baptismo, & ex Spiritu sancto, & ex sanguine Domini nostri Iesu Christi nati sunt, ex quib. trib. testimonijs oẽs Christiani reputãtur. Quoniã tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis, teste Ioanne in sua prima Canonica, etiam vt Euangelium dicit, bona arbor fert bonos fructus, mala verò arbor, malos. Ideoque filij Christianorum non sunt, vt filij Gentilium & Iudæorum, atque Maurorum, qui sunt arbores aridæ sine aliquo fructu. Christiani autem sunt electi in vtero matrum suarum, vt sanctus Hieremias Propheta, & sanctus Ioannes Baptista fuerunt. Insuper infantes Christianarum mulierum sunt electi & consecrati ex corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi communicatione. Nam fœminæ grauidæ, cùm assumunt venerabile corpus Domini nostri

1. Ioan. 5. Matth. 7. Hier. 1. Luc. 1.

nostri Saluatoris Iesu Christi, infans capiens inde nutrimentum, fit sacratus. Quoniam sicut infans existens in vtero, ex eius matris affectibus contristatur ac lætatur, sic etiam ex matris nutriměto nutritur. Et vt ipse dñs ait in suo S. Euãgelio. Si quis cõederit corpus meum, & biberit sanguiné meũ, non gustabit mortem in æternũ. Rursus, si quis gustauerit meum corpus, & biberit meum sanguinem, erit mecum. Ad hæc Paulus Doctor Gentium ait: Vir infidelis iustificatus est per mulierem fidelem, & mulier infidelis sanctificata est per virum fidelem, alioquin filij vestri immundi essent, nunc aũt sancti sunt. Quod si ita est, vt filij matris infidelis, sanctificentur in patris fidelitate, multo sacratiores esse debent illi, qui ex patre & matre fidelibus nati sunt. Ob quam rem longè magis pium erit, vocare infantes antequam baptizati sint, semichristianos, quàm paganos. Id quoque dixerunt Apostoli in suis synodorum libris. Omnes qui habent fidem; & non acceperunt baptismum merito possunt dici semichristiani, qui etiam dicunt in memoratis libris, Si Iudæus, Maurus, Gentilis fidem accipere voluerit, non esset ilico admittendus, sed voluerunt eum prius venire ad valuas templi, ibique audire conciones & verba Seruatoris Christi, vt qui prius ad fidem incitatus, ac quasi arreptus fuit, iugum legis co-

Ioan. 6.

1. Cor. 7.

gnoſcat, quod cum fecerit, vocari poſſit ſe-
ſemichriſtianus, quãquam baptizatus non ſit
Marc.16 quemadmodum Euangelium docet, Qui cre
diderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui ve
rò non crediderit, condemnabitur. Et eſt et-
iam moris apud nos vt mulieres grauidæ an-
te partus tempus ſemper confiteantur, ac vt
corpus Dominicum confeſſæ accipiant. & eę
quæ hoc non faciũt, ac puerorum patres, ſi e-
as ad id non impulerint, habẽtur impij & ma
li Chriſtiani. Præterea ſciendum, apud nos
confirmationem & chriſma ſiue extremam
olei vnctionem, pro ſacramento non haberi
nec in vſu eſſe, vt video hic ex Romanę eccle
ſiæ conſuetudine fieri. Item ex lege Moſi, ac
Apoſtolorum inſtituto nõ licet nobis cibos
immundos comedere. id facimus ad omnem
legis ac ſcripturarum obſeruationem, quarũ
octoginta & vnum libros, tam veteris quàm
noui teſtamẽti annumeramus, ſcilicet ex ve-
tere quadraginta & ſex, & ex nouo triginta &
quinque, quem numerum ſingulorum libro
rum computatione expreſſum habemus ab
ipſis Apoſtolis, quibus libris veteris & noui
teſtamenti nihil addere, nec minuere licet,
quanq̃ angelus de cœlo id nobis pſuadere co
naretur. Et qui talia auderet tentare, pro a-
nathemate reputaretur. Quare nec Patriar-
cha, nec Epiſcopi noſtri, per ſe, nec in conci-
lijs putant, aut opinantur vllas leges ſe con-
dere

dere posse, quibus ad mortale peccatum obligari quis possit. In ipsis etiam Synodorum libris constitutum à Sanctis Apostolis est, oportere nos confiteri, atque quam pœnitentiam pro magnitudine singulorum peccatorum à confessore accipere debemus. Instruunt quoque nos, quomodo orandum & ieiunandum sit, & charitas exercenda. Præterea hoc familiarissimè vtimur, quod statim ad pedes confessoris, cùm pecatum commissum est, accurrimus, & hoc faciunt omnes tam masculi, quàm fœminæ cuiuscunque conditionis sint. Et quotiescunque confitemur, assumimus corpus Domini, & id quidem sub vtraque specie, in pane azymo triticeo. Quod si singulis diebus confiteamur, singulis quoque diebus accipimus venerabile Sacramentum, & id tam apud clericos, quàm apud laicos in vsu est. Et sacramentum Eucharistiæ non seruatur apud nos in templis, vt fit hic apud Europæos, nec ægroti corpus Dominicum accipiunt, nisi dum conualuerint. id fit, quoniam omnes tam laici, quàm clerici consueuerunt illud, ad minus bis in hebdomada accipere, & omnes idem volentes facere templum accedunt. quippe nemini datur nisi in ipso templo, nec id cōceditur Patriarchę, nec ipsi Precioso Ioāni. Vtimur etiā semp vno cōfessore, nec aliū accipimus, nisi eo absēte, quo reuerso, ad

Cōfessio. Pœnitentia iniuncta.

ipſum redimus. Et confeſſores omnium peccatorum dant nobis ex Eccleſiæ poteſtate abſolutionem, nullo caſu Epiſcopis, aut Patriarchæ reſeruato, quamuis grauiſſimo. Vlterius presbyteri non poſſunt audire confeſſionem eius, cui confitentur. Præterea presbyteri, & monachi, & omnes Eccleſiæ miniſtri, apud nos ſuo labore viuunt. Quippe Eccleſia nullas habet decimas, nec accipit, habet tamen prouentus & agros, quos ipſi clerici & monachi fodiunt, aut ſua, aut aliena opera colunt, & nullas alias habent eleemoſynas, præter eas, quæ gratis in templis offeruntur pro exequijs mortuorum, & alijs pijs rebus, nec eis licet vicatim mendicare, nec à plebe aliquid eleemoſynarum extorquere. Item in noſtris templis ſingulis diebus, vna tantum celebratur miſſa, quam ſacrificij loco habemus, nec plures ex veteri inſtituto celebrare licet. pro qua quidem miſſa, nullum precium aut mercedem accipimus. in quo miniſterio ſacramentum Euchariſtiæ non oſtenditur, vt hic video fieri, inibiq; oẽs Sacerdotes & Diaconi, ſubdiaconi & templũ accedentes corpus Domini accipiunt, & nullã pro remiſſione animarum facimus miſſam, ſed mortui cum crucibus & orationibus ſepeliuntur in certo loco, ſuper quos mortuos, præcipuè inter alias orationes, initium Euangelij Ioannis dicimus, & ſequente die à ſepulto mor-

Decimæ.

Oblationes in exequijs mortuorum.

Vna miſſa.

Euchariſtia non oſtenditur.

mortuo, eleemosynas pro eis offerimus, id etiam postea facimus, certis diebus, in quibus omnibus epulis funebribus indulgemus. De fide ac religione nostra diximus. Nunc verò quoniam postquam in Lusitaniam venimus, crebras disputationes ac contentiones cum doctoribus quibusdam, præsertim cum magistris nostris, Didaco Ortysio, Episcopo insulæ S. Thomæ, atque Regis sacelli Decano, & Petro Margalho, de delectu ciborum habuimus, de hac re aliquid dicere non erit incongruum. Primum sciendum est nos ex veteri testamento delectum ciborum seruare, qui delectus ab ipso verbo Dei constitutus est, quod verbum postea natum est ex Maria virgine, & ambulauit atque versatum est cum suis Apostolis. Id quoque verbum Dei semper viuum, integrum, inuiolatum sermonem, ac verbum habuit. Nec id quod olim ex immunditia prohibuit comedere, postea in aliquo sui Euangelij loco dixit esse cōedendum. Id verò quod in Euangelio ait, Quod per os intrat, hominem non coinquinare, sed ea quæ ex ore procedunt, non ea de causa dixit, vt frangeret id quod antea cōstituerat, sed vt refutaret superstitionem Iudęorum, qui arguebant Apostolos, quod illotis manibus panem manducarent. Imo nec Apostoli id temporis, quando versabantur cum Domino nostro Iesu Christo, vnquam

Eleemosyna pro defunctis.

Delectum ciborum.

Matt. 15.

vli

vsi sunt immundis, nec gustauerunt ea quæ in lege prohibita sunt, nec vllus eorum eam transgressus est. Nec ijs temporibus, quæ passionem Domini insecuta sunt, cum Euangelium cœperunt prædicare Apostoli, vllis apud nos scriptis probari potest, eos edisse,
1.Cor.10. aut occidisse immunda. Verũ tamen est Paulum dicere, Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Postea si quis vos vocat infidelium ad cœnam, & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatum est Idolis, nolite manducare propter eum qui indicauit, & ꝓpter conscientiam, &c. Omnia hæc dixit Paulus, vt placeret ijs, qui in fide non erant admodum confirmati, quoniam inter hos & Iudæos variæ consurgebant disputationes ac contentiones, quas vt sedaret, Christianis nõdum satis confirmatis indulgentius morigerabatur & acquiescebat. Id tamen faciebat non quod legem frangere vellet, sed vt plures ita in cœremonijs relaxandis gratificando ad fidem alliceret. Idem Apostolus quo-
Rom.14. que ait, Is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantẽ nõ iudicet, quoniã is qui manducat, domino manducat, & qui non manducat, Dño non manducat: Quamobrẽ indignũ est, peregri-

grinos Christianos tam acriter ac hostiliter reprehendi, vt ego de hac re, & de alijs quæ minimè ad veram fidem spectabant, reprehẽsus fui. Sed multo consultius erit huiusmodi Christianos homines, siue Græcos, siue Armenios, siue AEthiopes, siue ex quauis septẽ Christianorum Ecclesiarum, in charitate & Christi amplexibus sustinere, & eos sine contumelijs permittere, inter alios fratres Christianos viuere ac versari, quoniam omnes filij baptismi sumus, & de vera fide vnanimiter sentimus. Nec est causa cur tam acriter de cœremonijs disceptetur, nisi vt vnusquisq; suas obseruet, sine odio & insectatione aliorum, nec commercijs Ecclesiæ ob id excludẽdus est, si peregrè in alienis prouincijs domesticos ritus obseruet. Id præterea quod in Actis Apostolorum habemus, nempe quo pacto Petrus vidit cœlum apertum, & vas descẽdere quoddam, veluti linteum magnũ, quatuor initijs submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & volatilia cœli. Cui vox dixit, Surge Petre, occide & manduca. Cui Petrus, Absit Domine, quoniam nunquam manducaui omne commune aut immundum. Cui vox iterũ: Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Quod vbi cùm tertio repetitis vicibus contigisset, statim illud vas in cœlum receptum est. Quibus peractis, spiritus misit eum *Act. 10.*

in Cæſaream, ad Cornelium virum pium, & & timentem Deum. Apud quem loquente Petro cecidit ſuper omnes, qui verbum Dei audiebant, Spiritus ſanctus, quo Spiritu ſancto accepto, Petrus totam familiam Cornelij baptizari iuſſit. Quod cùm cæteri Apoſtoli, ac fratres qui in Iudæa erant, Corneliũ eſſe baptizatũ audiuiſſent, Petro, ꝙ dediſſet baptiſmum & verbum Dei Gentilibus, ſuccenſere cœperunt, dicentes. Quare introiſti ad
Act.c.11. viros præputium habentes, & manducaſti cum illis? Qui à Petro tota viſione expoſita, placati ſunt, atque Deo gratias egerunt dicentes, Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit ad vitam, & recordati ſunt verbi Domini, ꝙ in cœlum aſcendens dixit, Ite per omnem
Marc.16 terram, & prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui verò non crediderit condemnabitur. Tunc Apoſtoli cœperunt prædicare Euangelium per totum mundum omni creaturæ, in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, atque per omnem terram exiuit ſonus eorum. Et hanc viſionem, in qua munda, & immunda apparebant, ita in AEthiopia exponimus, munda animalia fuiſſe populum Iſrael, immunda autem populum Gentilium. Ideo verò Gentiles ſunt vocati immundi, ꝙ Idolorum cultores eſſent, & inſeruirent operibus diabolorum, quæ immunda ſunt. Qd[a]
au-

tem vox illa dixit, Petre occide, id apud nos *Act. 10.*
in hũc modũ interpretatur, Petre baptiza,& ꝙ dixerit, Petre mãduca, interpretamentum habet, ac si dixisset, doce & prędica fidẽ, & legẽ Dñi nostri Iesu Christi, populo Israel, & Gẽtib. Adhæc certissimũ est nullibi in scripturis reperiri Petrũ, aut alios Apostolos immũda occidisse, aut comedisse, post hanc visionem. Porrò sciendum est, cùm scriptura loquitur de pane, non intelligendum esse cibum, nec corporale nutrimentum, sed explicationem, ac expositionem Christi, & scripturarum doctrinæ. Consultum profectò esset, omnes doctores & prædicatores de hoc linteo, quod ostensum fuit Petro, sublimia & alta docere, & non illa quæ infima sunt, & quæ nihil ad salutem videntur pertinere, ac non inde documenta aucupari, quasi fas & licitum esset nobis immunda comedere, quando ex scriptura id minimè colligere possunt. Quid quod ipsi Apostoli in suis synodorum libris præceperunt nobis ne comedamus animalia suspensa, suffocata, lacerata, neque semesa ab alijs bestijs, nec sanguinem. quoniam Dominus amat munditiam & sobrietatem, & odit gulam & immunditiã. Et plurimum etiam eos dñs diligit, qui abstinent à carnibus, & multo magis eos, qui ieiunant pane & aqua, & herbis, vt Ioannes Baptista eremita vltra Iordanem fecit, qui sem-

per vſus eſt herbis. Et ſanctus Paulus eremita, qui octoginta annis ſemper ieiunans, commoratus eſt in deſerto, atque ſanctus Antonius, & ſanctus Macarius, ac plurimi alij filij eius ſpirituales, qui nũquam guſtauerunt carnes. Ideoque fratres mei, non oportet nos cõtemnere, neque inſectari proximos noſtros,
Iac. 4. quoniam Iacobus ait, Qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem ſuum detrahit legi, & iudicat legem. Paulus quoque docet, melius eſſe v-
Rom. 12. numquemque viuere contentum ſuis traditionibus, quàm cum fratre Chriſtiano de lege diſputare. Rurſus nõ plus ſapere, q̃ oportet, ſed ſapere ad ſobrietatẽ, & vnicuiq; ſicut Deus diuiſit mẽſuram fidei. Quapropter indecẽs eſt cũ fratrib. de lege, aut de delectu ciborum diſputare, ꝙ eſca nos non commendet Deo. præſertim cum ipſe Paulus Apoſto-
Rom. 14. lus dicat, Nec ſi manducauerimus, abundabimus, nec ſi non manducauerimus, deficiemus; Idcirco altiora & cœleſtem cibum quæramus, & has infimas & inanes diſputationes omittamus. Hæc omnia quæ de traditionibus ſcripſi, non ad diſputationem, nec cõtentionem ſcripſi, ſed vt meos quatenus fieri potuit, protegerem ac defenderem contra acerbiſſimas multorum reprehenſiones, quibus nulla fuit reuerentia, quo minus potentiſſimum Precioſum Ioannem, ac nos eius ſubditos conuicijs proſcinderent, ac Iudæ-

dæos & Mahumetanos appellarent, eo quod circumcisionem seruamus, & Sabbatum sanctificamus vt Iudei. Deinde quod veluti Mahumetani, ad occasum solis vsq; ieiunamus; id hominem Christianum minimè decere asserentes. Id quoque acerbissimè obijciunt sacerdotum coniugia, vt laicorum licita esse apud nos. Præterea nec id sine morsu omittitur, quod primo baptismo, quasi diffisi, singulis annis rebaptizamur, quod præter viros etiam mulieres circumcidantur, more nec apud Iudæos quidem recepto. Denique quod delectum ciborum sanctissimè obseruatum volumus. Postremo, quod infantes, qui antè baptismum, Pagani vocari solent, se mi christianos nuncupemus. Quibus obtrectationibus coactus sum talia dicere, vt nostros purgarem ab huiusmodi calumnijs, & vt Doctores sacræ ecclesiæ Romanæ, redderem nobis affabiliores. A quibus (nescio quàm piè) mihi interdictum est sumere corpus Dominicum, postquam in Lusitaniam veni, quod spatium est septem annorum, & (id quod non sine dolore ac lachrymis dicam) reputor inter fratres Christianos, tanq̃ Ethnicus, & Anathema. De quibus reb. ille, q̧ omnia vegetat, videat, cuius iudicio omnia cõmitto. Ego aũt nõ sum missus à potentissimo Dño meo, Imperatore Aethiopũ, ad Romanum Pontificem, & Serenissimum Ioannem

nem Lusitaniæ regem ad disputationum & contentionum rixas, sed ad amicitiam & societatem contrahendam, non autem ad traditiones humanas vel augendas, vel diminuendas. Sed vt de erroribus Arij principis hæreticorum diligenter exquirerem, & intelligerem an Europæi Christiani cum nostris, ad huius hominis opiniones deuincendas cõ

Cõc. Nic. uenirent. Propter cuius errores Niceæ, sub Iulio Papa congregatum fuit concilium trecentorum, octodecim Episcoporum. Ac deinde vt scirem, an id apud Europæos Christianos seruaretur, quod Apostoli in suo synodorum libro præcipiunt, scilicet, vt singulis annis bis in Ecclesia Christi concilium celebretur, in quo de rebus fidei rationem habendam statuerunt. Quorum primum voluerunt cogi ad festum Pentecostes, secundum decima die Octobris. Deinde vt intelligerem, quomodo inter nos conueniret de erro-

Cõc. Constãtinop. ribus Macedonij, cuius causa, sub Damaso Papa congregatum fuit Constantinopoli cõcilium centum quinquaginta Episcoporum. Præterea de erroribus Nestorij, propter quẽ

Conc. Ephes. sub Celestino Papa congregatum fuit in Epheso concilium ducentorum Episcoporum. Postremo vt etiam scirem de quarto ac

Conciliũ Chalcedon. magno Concilio Chalcedoniensi, in quo propter errores Eutychis, congregati fuerunt sexcenti, triginta duo Episcopi, quo tẽ-

po-

pore Pontificatum obtinebat Romanum S. Leo, ex quo concilio varijs disceptationibus habitis, & nihil ad concordiam Ecclesiæ constituto, atque re infecta, omnes discesserunt, vnusquisque suam retinens opinionem.

Quarum Synodorum libros, & aliarum, quę postea celebratæ fuere, potentissimus Dominus meus AEthiopum Imperator, penes se habet, & de hac zizania, quam aduersarius veritatis Diabolus seminauit inter Christianos, Dominus meus plurimum dolet, vna cum omnibus suis subditis Christi fidelibus. Nostri certè ab exordio primitiuæ Ecclesiæ Romanum Pontificem, vt primum Episcopum agnouerunt, cui etiam hodierno die, vt Christi vicario paremus. In cuius curia frequentissimè essemus, nisi obstarent magna itinerum interualla, ac multorum Mahumetanorum regna interiecta, quæ trãsitum impediunt, ita vt susceptis maximis periculis, nihil tamen efficias. Quanquam prudentissimus, & inuictissimus Rex Emanuel, felicis memoriæ, qui primus non sine cœlesti numine itinera Orientalium Indiarum suis nauigationibus aperuit, magnam spem præbuit, id in posterum commodius futurũ. Is enim superato Oceano Rubrum mare suis classib. edomuit, nihil deterritus magnitudine sumptuũ, quo & Christi fidem augeret, & ad vsum nostræ amicitiæ, quasi viam patefa-

Pontifex Rom.

faceret, & id quoniam iam factum est, & vtraque gens alterius opibus vti potest, breui speramus fore, vt ab Lusitanis, vna cum nostris armis, omnes Mahumetani, cæterique Ethnici, ex toto mari Erythræo, ac vniuersa Arabia, Perside ac India depellantur. Itidẽ & illud futurum confidimus, pace inter omnes Europæos Christianos composita, vt etiam ex Mediterraneis locis, Ponto, alijsque prouincijs, inimici Crucis profligantur, vt sit iuxta Christi verbum, super faciem terræ vna lex, & vnũ ouile, & vnus pastor. Cuius rei oracula duo habemus, alterum ex prophetia S. Ficatoris, alterum ex S. Synoda eremita, nato in extremis AEgypti cautibus, quorum neutrum ab altero dissentit. Et ex quo Dominus meus potentissimus, legatos serenissimi & prudentissimi Regis Emanuelis accepit, videtur fides oraculorum, ad euenta properare. Certè iam inde noster princeps nihil magis cogitat, consilijsque & armis meditatur, quàm vt Mahumetani de facie terræ deleantur. His de causis, alijsq;, quas coram sere niss. Rege Ioanne Emanuelis filio exposui, istuc missus sum à Dño meo potentiss. nõ ad friuolas, & inanes disputationes. Atq; vtinã instituta, atq; conatus principis nostri, ꝑ quibus legatus sum, Deus optimus maximus ad finem optimum & ad suam gloriàm perducat, Amen.

Ioan. 10.

His

His omnibus explicatis, obiter & breuissimè aliquid de statu nostri Patriarchæ, ac Imperatoris exponam. Primum sciendum solemni ritu Patriarcham nostrum ab Hierosolymitanis Monachis nostris, qui ibi apud sepulchrum Domini habitant, suffragijs creari, idque hoc modo: Vita defuncto Patriarcha, statim Imperator noster Preciosus Ioannes nuncium aliquem expeditum mittit Hierosolymam ad Monachos ibidem agentes, vt dictum est, qui nuncio accepto, ac muneribus, quæ Imperator Dominus noster ad sanctum sepulchrum dono mittit, continuò alium Patriarcham suffragijs plurium eligũt, sed fas non est alium, quàm Alexandrinum eligere, ac moribus incorruptum. Quo creato, suffragia sua obsignant, eaque legato, qui ad id venit, in manibus tradunt. Is statim Cayrum contendit, quo vbi ventum est, Patriarchæ Alexandrino, qui ibi semper sedes habet, creationem illam legendam porrigit. Cognito autem, quem ex Alexandrinis delegerunt, virum tantis honoribus destinatum, cum legato in AEthiopiam mittit, qui ex veteri instituto Monachus ordinis D. Antonij eremitæ debet esse, cum quo in AEthiopiam confestim nuncius proficiscitur, vbi cum magno gaudio & honore ab omnibus excipitur. In quo negotio aliquando annus vnus & alter transigitur, interimque Precio-

Patriarcha Æthiopum.

Cayrus.

Patriarcha Alexandrin.

ciosus Ioannes de prouentibus ipsius Patriarchæ pro libitu dispensat. Præcipuum autem Patriarchæ officium est, sacros ordines dare: quos nemo, ipso excepto, aut dare, aut auferre potest. Cæterum nullum Episcopatum, aut Ecclesiæ beneficium in vllos confert, id solum ad Preciosum Ioannem spectat, qui omnia pro suo arbitrio dispensat: Mortuoque Patriarcha, cuius ditiones ac prouentus amplissimi sunt, ex solido omnium illius bonorum fit hæres. Est præterea Patriarchæ munus, excommunicationibus aduersus cōtumaces procedere, quarum tam arcta obseruatio est, vt præuaricatori pœna perpetuæ inediæ vsque ad mortem infligatur. Indulgentias nullas dat, neque concedit. Nec pro vllo delicto, quantumcunque magno, cuiquam Sacramenta Ecclesiæ interdicuntur, nisi tantum propter homicidia. Ipsum nomen Patriarchatus, nostro idiomate Abunna dicitur. Cæterum qui nunc hoc solium tenet, proprio nomine, quod ex baptismate accepit, Marcus vocatur, vir centum annorum aut vltra. Sciendum etiam apud nos Calendis Septembribus annum incipere, qui dies semper incidit in vigiliam Ioannis Baptistæ, Reliqui dies festi, vt Natalis Domini, Paschæ, aliique deinceps eodem tempore apud nos celebrantur, quo in Ecclesia Romana. Id quoque dissimulanter prætereundum non est, apud

Officium Patriarchæ.

Pœna cōtumacia

Indulgentia.

Abunna

Apud Ægyptios annus incipit Kal. Sep, nimirum in Vigil. Ioannis Baptistæ.

apud nos diuum Philippum Apostolum, Euangelium & fidem Seruatoris Christi prædicasse. Quod si libeat sciscitari de agnomine nostri Imperatoris, is sibi persuasum habeat, illum perpetuo appellari Preciosum Ioannem, & non Presbyterum Ioannem, vt hic falsò passim iactatur. Scribitur enim nostro sermone his characteribus, *Preciosus Ioan. non presbyter Ioannes.*

[illegible], quod sonat Ioannes Belul, hoc est, Ioannes Preciosus, siue Altus, & in Chaldaica lingua sic scribitur,

[illegible], quod est Ioannes Encoe, id si interpreteris, etiam Ioannis Preciosi, siue Alti significatum habet, nec est nominandus, vt Matthæus falsò indicauit, Imperator Abesynorum, sed AEthiopum. Matthæus enim, quoniam Armenius erat, non poterat res nostras perspicuè scire, præsertim eas, quæ ad fidem spectabant. Idcirco multa coram prudentissimo fœlicis memoriæ Rege Emanuele exposuit, quæ minimè apud nos habentur. Id autem fecit non quod mentiri voluerit, quippe vir bonus erat, sed quod in rebus religionis nostræ non admodum erat edoctus. Regnorum autem & Imperij successio, non in filium maximum natu trāsmittitur, sed ad eum, in quem pater id conferre vult. Et is qui modo imperium tenet, ordine nascendi tertius est, quod pia qua

dam reuerentia emeruit, cùm enim filij à patre moribundo, in regijs solijs sedere iuberentur, cæteris id facientibus, solus id facere recusauit: absit, inquit, id mihi tribui, vt in cathedra Domini mei sedeam. Qua pietate à patre circumspecta, ei regna ac imperium tradidit. vocatur is autem Dauid. Cuius imperij ditiones tam Christianorum, quàm Ethnicorum miræ amplitudinis sunt. In quibus multi reges & reguli, comites, barones, ac proceres, multaque nobilitas inest, ad eius mãdata obtemperantissima. In cuius omnibus ditionibus, nulla præter peregrinam habetur moneta. Aurum verò & argentum pondere datur, ac accipitur. Oppida & ciuitates apud nos permultæ sunt, sed non tales, quales hic in Lusitania videmus, id magna ex parte inde venit, quod Preciosus Ioannes semper in castris & tentorijs versetur. Quæ consuetudo ideo recepta est, vt Nobilitas continuè, & perpetuò se in rebus militaribus exerceat. Nec illud prætereundem videtur, nos ab omnibus lateribus circundatos esse, ab hostib. nostræ fidei, cum quibus crebrò cõfligimus, semper secundo Marte vsi, quas victorias numinis auxilio imputamus.

Moneta.

Ius scriptum.

Ius autem scriptum apud nos in vsu non habetur, nec litigantium querelæ libellis, sed ore peraguntur: id fit ne lites auaritia iudicũ & patronorum in longum protrahantur.

Id

Id quoque admonitione dignum videtur, Mattheum non fuisse ab Imperatore nostro Dauide missum, ad inuictissimum, potentissimumq; Regem Emanuelem, felicis memoriæ, sed ab Regina Helena vxore Imperatoris, cognomento Manus Mariæ, qui huius Dauidis, de quo loquimur, auus fuit, quæ tunc temporis ob tenellam Dauidis ætatem, regnorum gubernacula administrabat, mulier haud dubiè prudentissima & sanctissima. Eadem ista Helena duos composuit libros sermone Chaldaico, vt erat doctissima. Quorum vnus dicitur Enzera Chebaa, id est, Laudate Deum in organis, in quo de Trinitate doctissimè disputat, & de matris Christi Mariæ virginitate. Alter vocatur Chedale Chaay, hoc est, Radius solis, in quo acutissimè de lege Dei disceptationes habet. Omnia hæc de fide, religione, ac patriæ nostræ statu, ego Zaga Zabo, quod gratia patris interpretatur, Episcopus, & sacerdos, ac Bugana Raz, nempe miles, ac Prorex prouinciæ, quæ Bugana dicitur, nec tibi in Christo filiolo meo charissimo Damiano petenti, nec vlli homini talia flagitanti denegare potui, aut negare licuit duabus de causis. quarum prior est, quod in mandatis habeo à potentissimo Domino, meo Precioso Ioanne AEthiopum Imperatore, omnibus me interrogantibus de fide, religione, ac prouincia nostra, ne

quid clam haberem,sed ex fide veritatem re rum ſcriptis & verbis exponerem. Secunda, quod operæ precium exiſtimarem, mores, ritus,inſtituta noſtra, & locorum ſitus,in pu blicam notitiam venire. Quas res nemîni ad hunc vſque diem ſcripſi,nec verbis expoſui, non quod ad id laboribus meis parcere vellem, ſed quod nullus Chriſtianorum hominum, poſtquam in Luſitaniam veni,à me talia cognoſcere appetiuit. De qua re non potui,nec poſſum ſatis mirari. Te verò quem rerum noſtrarum cupientiſſimum multis ar gumentis iudico, per Chriſti plagas, ac crucē oro,vt hanc noſtram fidei, ac religionis confeſſionem in linguam Latinam conuertas,vt per te liceat omnibus pijs Europæis Chriſtia nis ritus, ac integritatem morum nóſtrorū intelligere.

Porrò ſi tibi inter tuas peregrinationes Romam petere contingat, tunc nomine meo Pontificem, ac venerandos Cardinales, Patriarchas, Archiepiſcopos, Epiſcopos, cæteroſq; bonos Chriſti cultores,per Ieſū Chri ſtum, in oſculo pacis quæſo ſalutes, petaſque ab ipſo Pontifice, vt ad me remittat Franciſcum Aluarez, literis illis ſuis inſtructum, qui bus Domino meo potentiſſimo AEthiopum Imperatori reſpondeat,quo tandem in patriam redeam, meoſque lares inuiſam,nimium enim diu hic detentus fui,vt ante obi-

tum

tum meum, qui ex nimio ſenio pro foribus eſt, mandata perferam, reliquias deinde vitæ tranſacta hac legatione Deo conſecrem, diuiniſq; rebus totus vacem. Cæterum te oro, ſi aliqua in noſtris ſcriptis non fuerint ſatis compoſita aut ordinata, vt ipſe tu id ad phraſim latinam coaptes, ſed ita, vt nihil de ſenſu immutes. Poſtremo te obſecro, vt inter vertendum exquiras diligenter vetus & nouum teſtamentum, vt intelligas ex quibus locis meas autoritates excerpſi, quo certius vertas. Quod ſi omnia non fuerint tam fœliciter tractata, quam forſitan aliquis curioſus, aut ſcrupuloſus exigat, id condonandum erit inopię & penuriæ librorum Chaldæorum, quos penes me non habeo, quos enim habui, iniquitas fortunæ in itinere perdidit. Quamobrem deſtitutus omnium librorum auxilio, nihil, niſi quod recens memoria adſerebat, dictare potui, ſed ea omnia certiſſima fide. Vale filiole in Chriſto dilectiſſime. Oliſipone, vigeſimo quarto Aprilis, Anno ſalutis noſtræ milleſimo, quingenteſimo, trigeſimo quarto.

Poſtquam hæc omnia ſcripſi, venit mihi in mentem locus ille, vbi dico Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, pro anima Adæ, atque pro anima ipſiuſmet Chriſti, quam ipſe Chriſtus acceperat ex ſancta Maria virgine matre ſua. De qua re habemus teſtimonium veriſſi-

mum in libris quos Regiminis vocamus, quos Christus Iesus Seruator noster Apostolis tradidit, in quibus habentur hæc verba, quæ mysteria doctrinarum appellantur. Quorum autoritate & testimonio, omnes sine vlla hæsitatione, in hac sententia versamur. Ego tamen postquam in Lusitaniam veni, deprehendi Theologos diuersa tradere, contra nostrum omnium opinionem, quæ tam certa est, vt non hoc solum, sed etiam omnium hominum animas ab Adam profluxisse asseramus, & vt caro nostra est ex seminio carnis Adæ, ita quoque anima nostra, quasi lucerna in anima Adæ accensa, originem suam & naturam ex Adam trahit. Ex quo apparet nos omnes esse semen Adæ ex carne & anima.

Opinio Æthiopū de origine animæ.

Hisce characteribus, manu propria ipsius Oratoris omnia supra scripta, subsignata erant.

ብፃዩ፡ ፈጸከ፡ ሊቀ፡ ካህናት፡ ጸጋ
ዘአብ፡ ቀሲስ፡ ወደ፡ ዘጋናት፡ ብእሲ፡ ጠዕ
ለበነ፡ ጶርቱጋል

DEPLORATIO LAPPIANAE GENTIS DAMIANO A GOES AVTORE.

ON indignum puto Pontifex maxime in calce huius nostri opusculi, quoniam ad fidem & vnionem Ecclesiæ hæc quoque spectant, Ioannis Magni Gothi, Archiepiscopi Vpsaliȩ in regno Suetiæ (vt ab eo ad miserandam Lappianam gentem veniamus) aliquã mentionẽ facere. Is aũt Ioannes Magnus Gothus, vir est optimis parentibus, ac diuitibus natus, sacrarum literarum non vulgariter peritus, probitate vitæ spectatissimus, Ecclesiæ Romanæ ita addictus, vt eius causa amplissimum Vpsaliæ archiepiscopatum cum prouentibus plus minus quadraginta millium aureorum in singulos annos, vna cum fundo paterno amiserit. cuius dignitatis ac bonorum iactura, ab fluctibus fortunȩ agitatus, in Prussia, Gedani diu tenuiter victitans delituit. Vbi (interim quod mihi Regis mei negotia in illis Germaniæ partib. tractãda erãt) cum eo, ac cum Olao Magno Gotho eius fratre, indissolubilem contraxi amicitiam. Hos inopinatè postea Vincẽtię reperi multò tenuius, quã antea degentes, quẽ locum

Ioannes Magnus.

Olaus Magnus

cum ex illis vltimis terrarum oris, propter promulgatum Concilium, ex quo nonnihil spei sibi, ac suis calamitatibus conceperant, adeundum esse proposuerant. Concilio tandem intermisso, ij boni viri iam à suis facultatibus planè destituti, quibus dum ampliores essent, sæpius in aquilonaribus illis partibus pro Rom Ecclesia pugnauerant, & adhuc (si res successisset) pugnaturi essent, Venetias emigrant, vel aliena liberalitate, vel suis laboribus, præsertim docendo, ac instituendo, victum quæsituri, nullis enim alijs subsidijs niti poterant, nisi quod in numinis auxilio totam spem reposuerant. quo cum peruenissent, solum ab Hieronymo Quirino Patriarcha Veneto, in ipso patriarchatu humanissimè accepti hospitantur, vbi ad hunc vsque diem dilatum Concilium expectantes hærent. Sub huius Vpsaliensi Archiepiscopatu, pars illius vastæ Lappianæ prouinciæ habetur, cuius indigenæ Christi Seruatoris nostri leges minimè norunt, id quidem vt à multis, tum bonis, tum fide dignis viris, dum in illis prouincijs versarer, ob turpissimum prælatorum, & nobilium quæstum, ac auaritiam accidere intellexi. Nam si Christiani essent, liberi essent ab illis vectigalibus & tributis, quibus ipsi vt Ethnici multantur, nobilitas contra cum Episcopis ditescit. Vetant igitur eos Christianos fieri, ne

Patriarcha Venetus.

Lappia.

ne subditi suaui iugo Christi, aliquid lucelli eorum tyrannidi, & rapacitati subducant, & aliquid ex vectigalibus decrescat, quibus gens illa miseranda, ab ipsis Monarchis, turpiter & insatiabiliter premitur & torquetur. qui impatientissimè ferunt, si illi Christiani facti, non longè plus vectigalium ipsis penderent, quàm cęteri Christiani suis principibus pendunt, ac proinde deformem istum & sacrilegum quæstum fidei, ac religioni Christianæ, contempta tot animarum salute, anteponunt, verè habentes claues, quibus nec ipsi intrant, nec alios intrare sinunt. Auaritiā sanè inexplebilē, & impietātē intolerabilem, ac à pijs pectorib. armis, & scriptis, deniq; totis virib. expugnandā, q̃ proculdubio sopitā hoc tempore habuissemus, si hic bonus vir in pristinum suū honorē restitutus esset, nihil enim magis cupit, nihil acrius meditatur, quàm quo pacto hæc gens ad Christi fidem reduci possit, nihil flebilius deplorat, quàm quod se autore (id quod sæpe animo voluerat) hæ miserandæ pecudes adhuc propter impiam religionem, per Christianam fidem Christi oues factæ non sint. nec tam queritur se ab Archiepiscopatu, vel bonis auitis depulsum, quàm quod careat neruis, auxilio & facultatibus, quibus hanc Lappianam plagam, & medicari, & sub Christi iugum mittere, & Rom. Ecclesiæ coniungere possit. Id *Auaritia.*

qdem postea mihi sæpius per literas cõfirmauit, quibus nondum ipse placatus, acrem huius negotij in fine illius primæ Preciosi Ioannis legationis (quam ipsi Ioanni Magno Gotho consecraui) mentionem feci, ne tum quidem mihi ipsi in hoc negotio satisfeci, sed cũ Erasmo Roterodamo meis literis egi, vt causam istius rei scriptis commendaret. Postmodum in illius contubernio agens, quod mihi cum eo Friburgi Brisgoiæ, ad quinque menses fuit, . præsens cum præsente verba super eodem negotio feci. Quibus rebus impulsus, constituerat de hac re iustum volumen emittere. mortis tamen interuentu, operis materia, quam iá congesserat, dissoluta est. Nihilominus in suo Ecclesiaste tam nefandam impietatem non obticuit, quæ sanè talis est, vt omnes Christianos, quibus potentia & doctrina à Deo concessæ sunt, posset quodammodo reos facere, & ab eis in vltimo iudicio coram Christo iusto iudice vindictam petere. Videant iam Christianorum Monarchæ, quam rationem, quem calculum tantarum perditarum animarum, in nouissimo die ad Christi tribunal, vbi nec gratiæ, nec indulgentiæ locus est, nec blandimenta, nec assentationes recipiuntur, reddituri sint. Tu tamen Pontifex maxime, is iã solus es, qui huic morbo mederi potes. Tu iã is es, qui huic gẽti vias Dñi demonstrare potes, & vt rectè in

ijs ambulent, dirigere. Tu solus eas de inferno inferiore redimere valebis. per te paruulis Christum accedere licebit, & in virtute dexteræ tuæ à dæmonũ catenis ac insidijs liberari, & copiosa Christi in hoc, & in alio sęculo redẽptione frui. Videq̃ palmam obtinebis si messis illa multa, te operario in horreũ Christi cõportetur. Nec dubiũ est, quin cõportabis, modo incipias. Sunt hodierno die cũ Gostauuo Suetiæ, & Gothiæ Rege aliquot Magnates, ab ecclesia Romana recisi. Sũt in ipsis quoq; regnis, qui omnino ex diametro dissẽtiunt, possis ad vtrosq; literas pro tua dignitate & pastorali officio dare. eosque per Christi plagas (hunc enim omnes, quanquam ab ipsa Romana Ecclesia dissentiunt, filium Dei & Seruatorem nostrum fatentur) obtestari, vt hanc Orientalem & Occidentalẽ Lappiã, cum Fimmarchia, Scricfinia, & Biarmia amplissimis prouincijs, quarũ maior pars Christum non nouit, ad eius suauissimum iugum venire permittant, ab eisq́; tantum aucupentur & extorqueant, quantum alij Christiani principes à suis subditis, vel iure postulare, vel precarijs exactionibus obtinere cõsueuerunt. Ad id non tantũ literæ, sed viri quoque docti & sanctitate vitę probati mittendi vidẽtur, vt hæ prouinciæ, Romanæ Ecclesiæ per Christi fidẽ cõiungantur. Quibus per te vna cũ AEthiopica gente, ad veram Christi legẽ ad-

adductis,& si populi irascantur, Dominus sedens super Cherubim regnet,& terra moueatur, ipsaque exultet, & insulæ multæ lætentur. Vale Pontifex maximè in Christo Iesu. Amen.

Ex Louanio Cal.Sept. Anno 1540.

LAPPIÆ DESCRIPTIO.

LAppia mari Botnico interiecto in Orientalem & Occidentalem diuiditur, cuius æquoris extremum, Tornia est. Ab Oriente lacum album tangit, ad Septentrionem varias prouincias amplectens, ad incognitũ se extendit. Ad occidentẽ Islandiã respiciẽs, parti Noruegiæ est cõtigua. Ad meridiẽ, ab altera Noruegię parte, Suetia, Finlãdia, ac ab vtraq; Botnia cingitur. Lappia enim oriẽtalis Ecclesiam D. Andreę in gradu eleuationis poli octogesimo quarto habet, quæ magnifico & sumptuoso templo, ac doctis & sacrarum literarum eruditis viris ornatur. Ecclesia hæc Archiepiscopo Vpsaliensi obedit & obtemperat, sub cuius diœcesi sita est. Nihilominus eius circumuicini, siue incuria, siue auaritia Prælatorum & Magnatum (vt dictum est) Christum non agnoscunt.

Ecclesia D. And.

ſcunt. Lappia Latino ſermone interpretatur inepta ſiue ſecors prouincia. nomen puto inditum inde, ꝙ ex nimio & intenſo frigore, ſolum tanquam ſtupidum, minimè aptum ſit, nec ad recipiendum, nec ad procreandum fruges. Indigenæ iſtius prouinciæ, neruoſi & mediocris ſtaturæ ſunt, mirè dexteri, & agiles in arcubus & ſagittis vtendis, quam arté iaculãdi ab incunabulis ſic exercẽt, vt puero à ſcopo erranti cibus non detur tantiſper, donec in eum rectè ſagittam dirigat. Pellibus non ineleganter contextis, loco veſtium prę cipuè vtuntur, quibus ſe à frigoris iniuria tutantur. Quod ita etiam pati aſſueuerunt, vt dum opus ſit, id ſine aliquo pellium munimine expugnare valeant. In tabernaculis habitant, nec domus eius alicui vſui ſunt, quippe ſæpius hinc inde migrant. Aliam viuendi rationem quàm venationis, aucupij & piſcationis non habent, in quibus plurimum prę-ſtant. Eſt enim prouincia illa iſtarum rerum feraciſſima. Agrum non colunt, nauiculis vtuntur ſine aliquo ferreo clauo compactis, quibus piſcibus aere exſiccatis, ac pellibus onuſtis ad vicinos nauigant, vt permutatione tantum annonam & pecuniam, nullo ſermone adhibito, ſed ſolis nutibus agentes, acquirant. Id ſolum accidit ob linguæ barbariem & aſperitatem, alioquin in ſuis permutationibus ſagaces & expertiſſimi ſunt. Gens bellico-

Lappiani

Permutatio.

licosa & animosa est. Loco equorum vtuntur animalibus, quę Raingi suo sermone vocant, magnitudinem & colorem asini, vngulas bifidas, formam atq; cornua ceruorum habentibus, sed cornua lanugine quadam cooperiuntur, & humiliora & ramis rariora cerui (vt ipsi vidimus) sunt. hæc tantæ sunt velocitatis, vt spatio 12. horarum vehiculum ad 30. miliaria Germanica proripiant, in quorum progressu, lento vel celeri, ex tibiarum articulorum agitatione, ad instar nucum collisionis crepitus auditur. Religio istius gentis est, & ignem & statuas lapideas pro dijs habere. Ex quauis re animata eis mane occurrente, totius diei euentum iudicant & augurantur. Matrimonium obseruant, & mirè sunt zelotypi. Incantamentis sic pollent, vt inter multa alia dictu mira, quæ prætermitto, naues in medio cursu retineant, sic vt nulla vi ventorum amoueri possint. Quod malum solo virginum excremento foris nauium ac transtris illitis, curatur, à quo spiritus illi, vt ab incolis accepi, natura abhorrent.

Velocitas.

Incantamenta.

Excrementum virginis.

Lege Saxonem Grammaticum, & mira de sagis, & incantamentis Aquilonaribus videbis.

FINIS.

EPI-

EPISTOLA POTENTISSIMI AC INVICTISIMI EMANVELIS REGIS PORTVGALLIAE ET ALGARBIORUM,&c.

De victorijs nuper in Africa habitis. Ad S. in Christo patrem & Dominum nostrum, Dominum Leonem x. Pont. Max.

S*Anctißimo in Christo Patri, ac beatißimo Domino, Domino nostro, eiusdem sanctitatis deuotißimus filius Emanuel Dei gratia rex Portugallia, & Algarbiorum, citra vltraq; mare in Africa, Dominus Guinea & Conquista, nauigationis ac commercij AEthiopia, Arabia, Persia, atq; India: humillima Beatorum pedum oscula: Postulat nostra in sanctam sedem Apostolicam, ac pracipuè in vestram Sanctitatem obseruantia, beatißime Pater: vt successus nostros, præsertim qui ad Dei cultum, & Catholica fidei propagationem spectant, eidem vt vero Christi vicario, ac sancta Romana Ecclesia arbitro, perscribamus. Postquam superioribus diebus nostrorum in India prosperè gesta, Beatitudini vestra significauimus. Placuit summo Deo (vnde omnis victoria pendet) aliam nobis, non minus insignem, contra sui sanctißimi nominis hostes victoriam, de Mahumetanis*

conce-

concedere trophæum. Considerantes nos sanctissime pater, quàm grande opus, & quàm præclarum sit facinus Fecense regnum, & Marochense in Africa debellare, in quo tantoperè ac tam sedulo studio semper laboramus: & quàm præcipuus vsus rei cardo clauisq; sit Azamorensis ciuitas. Ea est vrbs Mauritaniæ, & murorum turriumq; fortitudine, & piscosi litoris, soliq; vbertate percelebris, atq; adeo Christianis, sed frustra antea expetita, Bragantiæ Ducem, nostrum charissimum ex carissima sorore Nepotem, ad eam expugnandam misimus. Cum haud exigua quingentorum nauigiorum classe, viris, equis, armis, omnifariis belli instrumentis, cæterisq; huiusmodi expeditioni opportunis, optimè quidem instructa. Cuius exercitus decem & octo millium bellatorum numero erat. in quibus & multi proceres, nobilesq; viri, & duo millia & quingenti, tam cataphracti, quàm expeditores equi: Ergo cùm vniuersa classis in portum Mazagham ab vrbe Azamor nouem millibus passuum distãtem appulisset, nostris haud magno negotio (licet in hostium conspectu) in terram egressis, Dux ipse versus Azamor, instructa vt oportebat acie contendit. In itinere quadam pugnæ præludia cum hostium iactura, nullo nostrorum hominum, paruo equorum damno sunt habita, eo die nihil amplius. Postridie disposito exercitu, vrbem oppugnant, vbi ad vndecim Sarracenorum millia, ac totidem ferè in campo equites, & innumeri pedites, nostrorum præsentientes aduẽtum, bello satis accincti expectabant. In ea oppugnatione nonnulli Mauri, & quidam etiam primates inter

ter empti, adeoq; à nostris fuêre confracti, vt desperata omni spe sequenti nocte qua parte castris vacabat (non enim per loci situm totam vrbem obsidio circumierat) omnes clanculum abierunt, solamq; reliquere vrbem. Postera luce hoc cognito, Dux cum exercitu, solenniq; pompa vrbem ingreditur: occupatq;, atq; in ipsa Mahumetis pręcipua ęde (plures enim & aliæ erant, quas Mexquitas vocant) & templi magnitudine, & ędificiorum structu percelebri, Deo Optimo maximo, Missa, ac diuina officia cum laudibus sunt decantata. Clementißime Iesu, quàm admirabilis est prouidentia tua, quod vbi ad mille annos impius ille Mahumetes tanto tuo opprobrio celebratus, vbi Christianum nomen, tanto tempore pessundatum, totiesq; blasphematum: ibi nunc occulto, & iam præsago iudicio tanta Satanæ ignominia, ac dedecore, tuum Sanctißimum nomen, tua laus, tua vera æternaq; gloria prædicetur. Inuenta in ea vrbe, ac parta machinarũ bellicarum, armorum ac frumenti haud contemnenda spolia, nostro exercitui (quem illic habemus, vt propositum Deo propitio consequamur) admodum opportuna. Perlato hoc ad finitimos nuncio, ilico Almedina Incolæ (quæ ciuitas ab Azamor quinquaginta passuũ millibus distat, & ipsius magnitudine, & gleba fertilitate nobilis) nostrorum metu: quos & aliàs sæpius fuerant experti, vrbẽ penitus deseruere, ac liberè nostris permisere. Thiti etiam antiquißima, & maxima olim ciuitas atq; alia quamplura oppida, ac finitima loca, statim sese nobis dedidere. Tributa etiam, censumq; pro nostro arbitrio pensuri. Ex qua quidem

Beatiſsime pater diuina freti clementia, proculdubio ſperamus, vt tam auſpicata initia, melior progreſſus, optimusque finis ſubſequatur: atque illud Marrochorum regnum, quod totius ferè Africæ caput & imperium fuit. Vnde & ipſa Hiſpania, omnisque Chriſtiana reſpublica tot damna, tot clades, tantam ſanguinis effuſionem, ac catholica fides, tot opprobria, tot ignominias indigniſsimè pertulit. Nunc certè diuino ſuffragante numine, in noſtram poteſtatem penitus redigatur ac tanta culpa malorumque luat pœnas. ac ſi Mahumetica perfidia depreſſa, verus dei cultus, & Chriſtiana religio (quod ſolum ſemperq́ optamus) ſublimetur. Bene valeat ſanctitas veſtra, quam Deus Optimus Maximus diu, ac fœliciſsime obſeruare & augere dignetur. Data, in vrbe noſtra Vlyxbon. Pridie Kalend. Octobris. Anno domini M.D.XIII.

Epiſtola

SERENISSIMI ATQVE INVICTISSIMI IOANNIS III. PORTVGALLIAE ET ALGARBIORVM REGIS.

AD S. D. N. PAVLVM III. PONT. MAX. SVPER VICTORIA REBVSque in Oriente feliciter geſtis.

SANCTISSIME
IN CHRISTO PATER,
AC BEATISSIME DOMINE,

IOannes D. G. Rex Portugalliæ & Algarbiorum, citra & vltra mare in Africa, Dominus Guineæ, atque expeditionis & nauigationis, & commercij Aethiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atque Indiæ, vt filius pientissimus post humillima beatorum pedum oscula. Si vnquàm principes Christiani de victorijs, quas aduersus orthodoxæ hostes adepti sunt, summo Pontifici, perinde ac vero Christi Vicario gratulati sunt: id certe hoc tempore maxime apud S. vestram à me, vtpote eius, sanctæq; Sedis Apostolicæ filio pientissimo, obsequentissimoq; fieri oportet. Vrbs enim Dium clarissimum totius Orientis Emporium fortissimumq; Indiæ propugnaculum, cuius expugnandæ causa, tot bella gesta, totq; expeditiones, superioribus annis à nostris Ducibus factæ fuerant, nunc tandem, Deo Optimo Maximo adiuuante, se nobis dedere, nostræq; ditioni parere coacta est. Etenim cum multæ, maximæq; in S. vestra virtutes floreant, ob quas iure optimo, sancto spiritu suffragante, ad summũ Apostolatus apicem euecta est: nulla tamẽ ex omnibus admirabilior censeri debet, quã quod perpetuo quodã Christianæ religionis propagandæ zelo, omni studio patriòq; indulgentissimi

affectu, dat operam, vt pace inter Christianos principes fundata, ac stabilita, Christi vexilla vsq; ad vltimos terrarum fines prodeant, Mahometiuq; impietas de medio tollatur. Maiores quidem nostri iam inde ab huius regni origine id constanter pro viribus contendebant: vt clarißimis rebus gestis, verè eos principes Christianos esse cōstaret: idq; quemadmodum optabant, consequuti sunt. Nam & Maurorum gentem, ipsorum regibus superatis, Hispania expulerunt: & Mauritaniæ oppida arcesq; munitißimas, trans fretum Herculeum expugnarunt: quæ & hodie nostræ ditionis sunt, præsidijsq; validis tenentur. Porrò fœlicis memoriæ Emanuel rex, pater meus, non sat habens, egregias & ipse de Africa victorias reportasse: cum Atlanticum mare antea ignotum, antiquorūque modo fabulis, miraculisq; celebratum, claßibus aperuisset (in quo nonnullorum maiorum suorum exemplum sequutus est) magnamq; Aethiopiæ littoralis partē inuictis Ducibus peragrasset, ad fidemq; Christi instituisset. Nauibus deinde, exercituq; ad mare vsque rubrum, ac Persiam, totamq; Indiam transuectis: iam notum est omnibus quid gesserit: quot populos, vrbes, reges, in deditionem suam redegerit. In quibus omnib. vera & immortali gloria dignißimus censendus est: cum ob id quod inaccessas, atq; incognitas antea, tum cœli, terræ, mariūq; plagas primus omnium notas fecerit, tum verò quod princeps Christianißimus ad ouile, ecclesiamq; domini, tot animarum millia varijs inuoluta superstitionibus potuerit aggregare. Ego verò vbi primum Deo maximo ita volente

lente ad regiam dignitatẽ euectus sum, tametsi liquido intelligerem, quantam hominum expectationem sustinerem, quem par erat plurimis de causis, patris inuictissimi, omnibusq; seculis memorandi virtutibus respondere: tamen deo iuuante, non omnino despondi animum: verum me ita ad paternas laudes imitandas, ac prosequendas collegi, vt quantum fieri posset eiusdem vestigijs (vt bonum filium, regemq; dicebat) hærerem atq; insisterem. Itaq; etsi statim à principio regnandi non pauca difficultates, nostrarumq; nauiũ iactura sequuta erant, quæ tam longinquæ expeditioni vehementer obstare videbantur: nos tamen incommodis quibusq; superatis, non solum res Indicas prout à patre relictæ fuerant, Dei gratia facile tutati sumus: verum eas subinde nouis victoriarum accessionibus roborauimus. Et quoniam ad statum rerum nostrarum in Oriente vehementer conducere videbatur, si vrbs Dium in ipso littoris Indici ingressu posita, in nostram ditionem veniret: ita enim & Oceani Indici latè domini, & aduersus Turcarum expeditiones tuti futuri eramus (nam hi classe ingẽti in fine Arabici sinus comparata, se per maris rubri ostia egressuros, nobisq; bellum ex ea vrbe illaturos minabantur) has ob causas nihil vnquam simulatq; regnare cœpimus, nec maius, nec antiquius habuimus, quam vt ea ciuitas nostri iuris & potestatis efficeretur. Quãquam verò à nostris Ducibus, præfectisq; strenua aduersus eandẽ expeditiones suscepta essẽt, nihilq; omnino ab his foret prætermissum, quò vrbs munitissima posset expugnari: tamen ob loci naturam inexpu-

gnabilem, sæpe ea res frustra tẽtata est. Quippe vrbs Dium in extremo promontorio sinus Canticolpi sita, & super saxi crepidine fundata, validis muris, turribusq́, atq́, omnifariã aneis tormentis vndequaq́, cingitur, introrsus verò qua sese portus recipit, qui & ipse validis cathenis clauditur, adeo munitũ tã ab vrbe quã à medio mari propugnaculis vallata est, vt cũ per spacium inter ipsa propugnacula interiacens, nauib. modo inuadi, oppugnariq́, valeat (etenim à continenti in morem insulæ mari per fossã deriuato abluitur) illud interim ex eo sequatur, vt eiusmodi oppugnatio propter oppositã vndiq́, tormentorũ vim longè difficillima, ac penè vltra vires humanas esse videatur. Accedebat & illud incommodũ, quod ea vrbs manebat sub ditione Regis potẽtissimi citerioris Indiæ, Mahometanæ sectæ cultoris, quẽ Regẽ Cambaiæ vocant. Atq́, is facilè intelligens maximũ in ea ciuitate momentũ esse, ipsam superioribus annis per Melichiazum præfectum, quantũ humano consilio, aut arte effici poterat muniri iusserat. Ita vrbs natura, situq́, valida, opera hominũ, præsidijsq́, largiter accedentibus, inexpugnabilis reddita erat. Is aũt rex Cambaiæ, vt de eius propè incredibilib. diuitijs taceã, facile centũ mille equitum armare, peditũ verò CCC. millia, sexcẽtosq́, elephantos, glandiũq́, ignitarum iaculatorũ nõ mediocrẽ numerũ in aciẽ educere potest: adhæc tormẽta ænea omnis generis curribus aptata, non minus habet quã septingẽta. Quo apparatu idem paucis ab hinc annis, finitimo regi defectionem meditanti, bellum intulit, eumq́, regno expulit. Sed quanquàm

quam tot incommodis Duces nostri vrgerentur, nos tamẽ id omni studio, indefessoq; animo agitantes, vt hoc oppido in potestatẽ nostrã redacto, rerũq; nostrarũ statu in Oriẽte firmato, Christi fides per vniuersam Indiã longè lateq; posset propagari. Ob eas res Nonio à Cugna India gubernatori, præfectoq; nostro maiori mandauimus, vt quia in oppugnando eo oppido parum proficeretur, in præsentia quidẽ ab eo desisteret: cæterum Regi Cambaiæ terra mariq; bellũ inferret, vniuersamq; maritimã regni Cambaiæ orã, quæ non mediocri littoris tractu porrigitur, ita classibus instructis popularetur, assidueq; infestaret, vt aliquando rex Cambaiæ Badur (id enim nomen illi est) suis, suorumq; malis edoctus, tot dãna, direptionesq;, deditione dicta ciuitatis redimere cogeretur. Id cũ ita factũ esset, bellũq; acre ac perpetuũ omnibus Guzaratũ populis maritimis illatũ traheretur (ita enim subditi regis Cambaiæ vocantur) rex Badur cum non paucas regni sui ciuitates, oppida, arces, vicos, per nostros præfectos, classesq;, capi, diripi, atq; incendi cũ magna suorũ strage, audiret, in quorũ direptione ingẽs æneorũ tormentorum numerus, multiq; bellici apparatus à nostris inueniebantur. Cumq; non minus intelligeret, nostrorũ classibus infesta omnia reddentibus, naues mercatorum ad ipsius regni portus nullatenus accedere, nec vltro citroue commeare iam audere, idq; interim magna eius vectigalium iactura accidere. Ad hæc cũ animaduerteret maiora in posterum ex eiusmodi causa regno suo damna instare, quibus deinde omnipotentia nequaquam resistere pos-

set: cum hac omnia secum reputaret, diuq; tamen dolorem audacter premeret: etsi nunquam antea secum de pace agi passus fuerat, ad extremum maiore metu perculsus, consilium sibi cœpit, nostraq; imperata facere, Diūq; dedere cogitauit: videlicet in eo magnorū Aethiopiæ atq; Orientis regum, multorumq; Indiæ satraparum exemplum sequutus. Qui nobis (Deo iuuante) superiori tempore obedire appetiuerant, idq; magno orthodoxæ fidei, animarumq; bono euenerat, quæ incredibili numero ab idolorū vanitate, ad Christianam pietatem & conuersæ sunt, & quotidie conuertuntur. Itaq; ille potentissimus rex Badur, Indiæ vniuersæ terror, à quo nonnulli regnum Pori maximi quondam regū teneri affirmant: quiq; tot annos frustra minis in nostros detonuisset, tandem per legatos à gubernatore nostro suprà memorato, pacem suppliciter postulat. Summa legationis erat, velle se his conditionibus nobis obsequi: quæ omnino grata nobis futura erant. Consilio igitur de ea re diligenter habito, placuit Nonio gubernatori, cæterisq; præfectis nostris, virisq; nobilibus, qui in India iussu nostro militant, pacem cum rege ijs conditionibus fieri: quæ certe nobis, regnisq; nostris pulcherrima, & honestissima extiterunt. Atq; harum nonnullas S. vestra his literis declarandas esse duxi. Placere regi Cambaiæ (Cambaia ciuitas est insignis maritima, vnde rex denominatur, aliter Guzaratum rex vocatur) & arcem & ciuitatem Bazaim, quæ ciuitas ad Orientem versus circiter octoginta millibus passuum à Dio abest, in ius ac ditionem nostram transferri: seq; nobis

in

in perpetuum ijs cedere cum omnibus agris, insulis, oppidis, vicis, prouentibus, vectigalibusq; regijs, caeterisq; omnibus quomodocunq; ad eandem vrbem, eiusdemq; Regis deditionem in ea regione spectantib. Nec minus cedere se ea vectigalium summa (ea ingens erat) quae ex annorum proximorũ pẽsione dicta ciuitatis Regi debita, nondumq; per quaestores regios exacta fuerat. Item vt Lusitani qui captiui, aliquot iam annos apud regiam vrbem Campanellum tenebantur, gubernatori nostro quàm primum redderentur. His atq; alijs perquàm honorificis regno nostro conditionibus firmatis, non ita multo post & captiui ipsi redditi sunt, quorum libertatem propter eorundem merita, fidelemq; operã nobis multis annis praestitam, magni fecimus: & possessio vrbis Bazaim meo nomine à nostris inita est. Est autem Bazaim vrbs maritima insignis, cum ob agri insularumq; adiacẽtium mirificam quandam vbertatem, tum verò ob syluarũ materiaeq; commoditatem, quae abundè in hoc vno citerioris Indiae loco, nauibus fabricandis suppetit. Sic vt ad classium nostrarum quantumuis numerosam aedificationem, siue commeatus, haec vna posse sufficere videatur. Sed neq; vsquam in vniuerso Indiae littoralis tractu tanta vtriusq; rei copia possit inueniri. Hinc est quod intra Bazainensis agri, earumq; insularum ambitum, quae eius territorij sunt, ob admirãdam, largeq; omnia praebentem soli foecunditatem, sexcenti admodum vici, minimum alius ab alio distãtes inueniantur, quos Guzarates habitant: interq; eos vicos, & oppida nonnulla, & ciuitates etiam vi-

R 5 *sun-*

suntur. Singuli porrò ab vrbe nostra Bazaim ius acceperunt: nobisq́; hi omnes cum ciuitate simul, annua centum millia aureorum, ex vectigali regio pendunt: breui autem fore speramus, vt vectigalium magna fiat accessio, quod propter pacem, quam ijs dedimus, affatim ad habitandum Gazaratum multitudo cõfluat in ea loca. Idem rex Badur anno non toto vertente, vt mutuam nobiscum pacem maiore pignore retineret, sanciretq́;, itẽq́; vt nobis gratior & acceptior, dicto Nonio Indiæ Gubernatori vltro per literas significauit, velle se certis conditionibus, quæ paci, & amicitiæ vtriusq́; nostrum expedirent, ipsam ciuitatẽ Diũ mihi dedere: ita vt ea in posterũ valido Lusitanorũ præsidio teneretur: Ea re cognita, cũ Nonius ingẽti classe ad vrbem Dium accessisset, mox ea parte vrbis potissimũ lecta, quæ portui, propugnaculisq́; in mari extructis imminebat, arcem magna celeritate ædificare aggressus est: quã propediẽ absolutum iri cõfidimus. Atq́; fortissima ciuitatis parte, propugnaculisq́; ipsis, tum maris, tum terræ omni tormentorum genere, bellicoq́; apparatu instructissimis à rege traditis, nostroq́; præsidio firmatis, in quibus & oppidi, & portus vires facile continentur, arce etiam insuperabili à nostris ijsdem in locis fundata, planè illud sequi necesse est, & nunc eam ciuitatem penitus in nostra potestate esse, & in posterũ Deo bene iuuante sub nostra ditione perpetuo mansuram: ita Deo optimo Maximo fauente, citra vllum sanguinem, meorumq́; subditorum periculum, ea vrbe potiti sumus, quæ iampridem à fœlicis memoriæ patre Emanuele, nostrorum-

que

nostrorumq; exercitu, magnis cum sudoribus impensisq; petita, nunquàm tamen potuerat expugnari. Vnaq; opera tum rebus nostris Indicis securitatem, tum paci ornamentum, tum bello singulare perpetuumq; præsidium comparauimus. Cumq; omnes ferè Orientis naues, quæ per Indicum Oceanum mareq; rubrum vltro citroq; excurrunt, ad hunc portum necessario ferantur, facile ex eo iudicare est quicunq; tam celebris emporij dominus fuerit, eum nauibus totius Orientis quodammodo dominari oportere. Eodem tēpore inter nostros regemq; Cambaiæ conuentum est, ne Turcarum quispiam intra eius regni fines admitteretur, néue hospitio, commeatu, auxilióue quocunq; iuuaretur. Item ne per vniuersum regni Cambaiæ littus, vlli Guzaratum nauigium bello aptum fabricare liceret: si qua ædificata, aut instructa, instruiue cœpta inuenirentur, ea in terram subducerentur. Postremo vt quæcunq; Guzaratum nauis è littore patrio nauigatura esset, ea priusquàm solueret, à præfecto arcis nostræ, quæ intra Diũ est, liberi commeatus diploma impetraret: alioqui eam nauigationem suo periculo facturam esse. Atq; vt mirabilis nostrorum fœlicitati cumulus adderetur, accidit per hæc tempora, vt Aimanus potentissimus Carmaniæ rex, vsq; ad Indi fluminis ostia, aliarumq; latè regionum Septentrionem versus (nunc regē Dely vocant) & ipse impietatis Mahometanæ cultor, bellum Cambaiæ regi inferret, quod is affinem quendam suum qui ab Aimano transfugerat, reddere nollet. Quod vbi rex Badur intellexit, non ita multo post ingenti exercitu coa-

coacto, qualem supra memorauimus ex aduerso processit. Quanquam verò Carmaniæ rex equitum millia septuaginta duceret, qui more Partorum sagittādi peritissimi, inter fugiendum spicula dirigunt. peditum verò ducenta millia haberet. Tamen si statim Cambaiæ rex cum hoste confligere noluisset, dubium non erat, quin regem Dely primo impetu fuisset superaturus. Verum ille prauis consilijs Rumetanis præfecti sui, cui multum tribuebat, persuasus, cum se intrà castra contineret, nec copiā pugnandi faceret: interim interceptis ab hoste commeatibus, diráq; fame atque ex eo hominum equorumq; strage in exercitu sequuta, ad extremum fuga sibi consulere, ne in potestatē hostium veniret, compulsus est. Igitur cum fœda fuga, ac consternatio totis castris, ipsius Regis fuga intellecta, oreiretur, Mogores subito superuenientes omnia prosternunt, atq; occupāt. Mogores ij sunt qui primum cum rege ipsorum, Carmaniā: deinde Ariā, & Drangianā, aliasq; vsq; ad mare Caspium regiones (quas nunc regnum Dely vocant) armis occuparunt. Dicti Mogores vel à populis Persarum Megoribus, vel quod nunc Turcæ à Persis Mogores appellantur. Iidem tamen se ab extremis Scythis oriundos iactant: Regemq; hunc Aimanum illius magni Tamberlani Scytharum imperatoris, trinepotem prædicant. Certè gentem exercitumq; Mogorum, cū multi Vzbequi, natio eiusdem generis bellicosa, alijq; populi auxiliares, tum magna vis Scytharum, Tartarorumq; comitabantur Fugiens itaq; rex Cambaiæ cū matre, suisq;, ac præfectorum, procerumq; suorum

vxori-

vxoribus, magnaq; parte thesaurorum, diuitiarumque suarũ se ad Dium recipit vtpote totius regni vrbem validißimam munitißimamque. Ibi hæc omnia, seq; insuper tradidit in fidem tutelamque Nonij gubernatoris, præfectiq; nostri maioris. Et nunc, Deo volente, potentißimus, atq; opulentißimus Indiæ citerioris Rex, cum arce regni, vxoribus, rebusque pretiosißimis, in nostra manet potestate. Constare arbitror ex his S. vestra quantum dei optimi maximi clementia, rebus nostris, totique adeò reipublicæ Christianæ incrementum sit adiectum. Quantus item aditus hoc tempore sit factus ad Christi veram fidem, per vasta illa Orientis, atq; Indiæ vtriusque regna longè lateque propaganda. Quod etsi temporibus meis & mea, meorumque opera, Deo adiuuante, accidisse mihi (vt par est) gratißimum esse debeat, tam prosperam, tamque admirandam rerum succeßionem inprimis S. vestræ fœlicitati acceptam referri oportet: cuius virtute ac meritis, vtpote Sãctißimi dignißimique Petri successoris, fideiq; orthodoxæ propagatoris maximi, breui temporis circulo factum est, vt tam in Africa quam in Asia, insignes Christianis victoria partæ sint. Ego autem Domino Deo nostro gratias summas ago pro tanta benignitate, quanta nos immeritos prosequi dignatus est: idemq; à S. vestra totius reipublicæ Christianæ nomine fieri, & spero & opto. Cumque ab ipsius pontificatus initio Christianus orbis nouis victoriarum acceßionibus non mediocriter auctus fuerit, idq; ipsum (vt dixi) iure optimo eiusdem S. vestræ summis virtutibus, perpetuoq; religionis affe-

ctui

ctui ascribi oporteat, omnes qui Christum profitemur sperare debemus fore, vt rebus per eandē inter Principes Christianos pacatis, & compositis, S. vestræ meritis, consilijs, virtute, autoritate, Dei religio magis magisq; floreat, & digna (vt par est) accipiat incrementa. Vt tandem veræ pietatis hostibus aut euersis, aut profligatis, idolorumque, & Mahometanorum impia vanitate deleta, crux D. N. I. C. *in vniuerso orbe colatur, atque adoretur. S. in C. Pater & D. noster. D. Omnipotens S. vestram diutissime ac fœlicissime augere, & conseruare dignetur, ad sui sanctissimi obsequij, sanctæ matris Ecclesiæ bonum & vtilitatem. Data Eboræ, die* XX. *Iulij. Anno.* D. M. D. XXXVI.

DIENSIS NOBILISSIMAE CARMANIAE SEV CAMBAIÆ VRBIS OPPVgnatio, Damiano à Goes autore.

DAMIANVS A GOES EQVES LVSITANVS, PETRO BEMBO SACROsanctæ Ecclesiæ Romanæ Cardinali, S. P. D.

Quid

Vid tibi pro tua assidua erga me, dignissime Cardinalis, humanitate gratiarum referam, reperire nequeo, nec præsens tempus facultatem adfert, sed pensabimus aliquando pro nostra facultate. Nunc verò mitto id, quod gratum scio tibi fore, historiæque nobilissimæ Reipub. Venetæ, quã cum maxima in futurum gloria, in manibus habes, forsan etiam non incommodum. Quantum delecteris gestis nostrorum Lusitanorum non me fugit, præsertim illis, quæ pro bono sacrosanctæ fidei nostræ geruntur. Id sane quod facis, vt bonus fidusq; Patritius Venetus facis, non ignorans antiqua nostratium cum vestris fœdera, amicitias, & beneficia hinc inde vicissim collata. Vtinam cæteri Christiani homines in tuã sententiam irent, & ex animo magis rebus nostris, quã faciunt, fauerent ac opitularentur, quin vt omittamus opitulationem, saltem non officerent, ac tantum quod Rex nostrique cupiunt, ociosos se spectatores præberent, interim dum nostri cum Mauris Turcisque strenuè depugnant. Sed absint querimoniæ & infausta ominibus, & præsenti negotio incongrua, ac quod in manibus est tractemus.

***

Dum

Vm agerem Patauij, vbi me tua humanitate mirè me totum deuinxisti, inter cætera, quę ex Lusitania ad me perferebantur, accepi de bello Cābaico nonnulla, quæ (vt petisti) ex Lusitanica lingua in Italicum sermonem cōuerti. Postmodum mors illius Regis Cambaiæ de quo tam multa ac miranda retuleram, insecuta est, à nostris enim ob proditionem, quā in Nunium à Cunha Proregem nostrum meditabatur, ex quadam triremi deiectus ante muros Dij, fortissimæ ipsius Cambaiæ regni ciuitatis, à quodam nauta, hasta inter natandum perfossus est. Ex cuius cæde omnino ipsa ciuitas iā imperio nostro subiacet, id quod antea facere reluctabatur, quamquam in eius faucibus littoris arcem munitissimam haberemus. Quare peracta nonnulla deinde intercapedine temporis, classis Turcica ad eandem ciuitatem appulit, vt nostros inde expelleret. Quā classem Imperator Turcarum innumerabilibus sumptibus in sinu Arabico instrui iusserat. idque maximè istius Regis quem dixi, adhortatu & opera, vt postmodum compertum fuit, & ex sequentibus latius intelliges. Iure autem belli ipse Turcarum Imperator Cayrum, cæterasque Sultani prouincias (vt nosti) occupauit, atque vna cum regno curam, qua perpetuo Sultanus angebatur, su-

scepit

ſcepit, nempe vt Luſitanos omni contentione ex India profligaret. Ad id materiam ex longinquis plagis colligi iuſſit, illamq; ſumptu inæſtimabili ad mare rubrum vehēdam curauit. Atq; in Suezij portu eiuſdem ſinus, naues ædificare inſtruereq; apparat, cui negotio Architectus quidam Genueñ. præfuit, huius artis (vt fertur) peritiſſimus. Habebat etiā multos alios opifices Chriſtianos, quos hinc inde muneribus pellexerat. Claſſi vero præfecit quendā Baſſam Præpoſitum Cayri, nomine Solimanum, peritiſſimum exercitus ducem. Quæ autē claſſis ſexaginta tribus triremibus conſtabat, in ſinguliſq; triremibus viginti ſex tranſtra, inter reliquas naues aderant ſex Roſtratæ, quas Galleones vocant, aderant quoque ſex biremes, holcades duæ, actuariæ viginti, celoces quamplurimę. Claſſis præterea inſtructa viginti millibus militum fuit, præter nautas & bombardarios, quorum quatuor millia Genicerorum, quos Rhomæos etiam appellamus, erant. Inſuper armabatur claſſis maximo tormentorum numero, inter quæ erant quadraginta, quos baſiliſcos appellant, qui globum ferreum emittunt nonaginta librarū. Soluit itaq; hæc ingens, & ad omnē naumachiam ornata claſſis Suezio, verſus Indiam ſub finem Iunij anni milleſimi quingēteſimi trigeſimi octaui, & vi interceptis aliquot mercatorum na-

 uibus,

uibus, quibus commeatu oneratis, atque ex eis nonnullis nautis ad remigium edoctis, (tyrannide triremibus damnatis) quinto Iulij Adenam cōtendit, quæ ciuitas adiacet freto sinus Arabici, & decimo quinto eiusdem mensis, ad quendā locū aquationi idoneū appulit, quadraginta millibus passuum distantē ab Adena, Ibidem ancoris fixis, Solimanus Bassa classis præfectus, literas Imperatoris Turcarū de pace ad Regē Adeñ. mittit, atq; ex aureo panno talarē vestē, legatisq; in mādatis dedit, Regi vt dicerēt ipsum Turcarum Imperatorē classem illam ei dono mittere, quā suo imperiō cōsilijsque gubernari volebat, seque ea de causa Indiam petiturum, vt Lusitanos inde excluderet, homines Mahometanæ fidei infensissimos, ad quam expeditionem se nihil aliud ab illo postulare, quā carnes & ligna. Quippe cæteris rebus atq; cōmeatibus classis abundè instructa erat Hæc omnia Rex Adenēsis (quanquam Regis tunc nostri Lusitaniæ tributarius esset, cui singulis annis, fœdere percusso ab Hectore à Sylueira, decem millia ducatorū persoluebat) gratissimo animo accepit, legatisq; respōdit, eius aduentum sibi peroptatū esse, cui liberè omnia, tum ad classem, tum ad militem necessaria pollicitabatur. His spacio septem dierum transactis, ancoris iussu Solimani sublatis, ad portum Adenensem classis depulsa est, inibi

inibi sub ancora moram faciens, applaudentibus omnibus, tanquam verus amicus accipitur. Rex ad eum Magnates aliquot mittit, vt aduentui eius gratularentur. Qui ex mandato, Solimano significauere, gratissimum fore Regi, si in terram descenderet, vti ciuitatem sibi obtemperantissimam oculis cerneret, vbi pro dignitate atque officio eum in sua Regia tractare posset. Ad hæc Solimanus. Dicite inquit Regi, me non despicere magnifica eius oblata. Veruntamē nausea sentinæ, & nauigationis molestia, ita adhuc me affligi, vt ante biduum nihil de me audeam polliceri. at vbi conualuero, recta ad eius amplexum proficiscar. Ita dimissis legatis, mox à tergo sequuntur trecenti milites, prætextu visendæ ciuitatis. Postea Solimanus, vt ad finem telæ, quam mente orsus erat, perueniret, familiarem quendam suum ad Regem mittit, indicans se scire militum insolentiam. Et quoniam ij trecenti qui per ciuitatem vagabantur, nisi receptui canere iuberet, & vela daret, quod tum illi nefas erat, crederet se ad naues recipere non posse, Submissurum ilico cētum veteranos, qui sua authoritate, reliquorum militum insolentiā cohiberent. His Rex, nihil mali suspicās, corporis sui atque regiæ custodiam commisit. Sequenti vero die duo milia militum è classe dissimulata proditione ciuitatem petunt.

Qui vbi ciuitatem perſpectam atq; eius fortiora loca explorata haberent, veteranis ſe adiunxere, quæ res ilico animum Regis perculit. Poſtero vero die ante diluculum legatus venit maioribus copijs inſtructus, qui Regem prætextu amicitiæ hortaretur, vt cum aliquibus ſuorum magnatum, Solimanum adhuc ægrotum viſat, atque ſalutet. Id, tametſi periculum & inſidias ante oculos ponere videbatur, coactus eſt facere. Itaq; ad Solimanum ducitur, cæteris militum copijs in ciuitate iam pro præſidio remanentibus. Is igitur prętoria naue ad Solimanum perductus, regia plane libertate in dicendo ſic vſus eſt. Dic quæſo Solimane, cur me tantum principem, Imperatori tuo tibique deditiſſimum, ad te fraude, techniſq; tanquam maleficum, iuſſiſti captiuum adduci? Cui Solimanus, ſuperbia præſentis potentiæ elatus. Non te pudet, me Proregem potentiſſimi Turcarum Imperatoris ante ciuitatem tuam ſtationem facientem, per totum, triduum non inuiſere? Ad hæc Rex. Si Turcarum Imperator hic adeſſet, nec ego defuiſſem officio meo, nec ipſe (ita vt eſt clemens) in me vteretur fraude, calliditate atq; virulentia, qua tu modo vteris. Habes me modo in tua poteſtate, quod ſane non eueniſſet, ſi phaleratis verbis tuis me, regnumq; meum non commiſiſſem. Eſt enim Adena ciuitas, quæ hoſtem armatum aper-

aperto Marte non metuit, at à fraude calumniaúe quis præcauere posset? Satia te homo priuate, fortunæ casu ad honorem prouecte, sanguine regio, ab atauis regibus edito. Peribit modo (vti video) infidelis tyrãni iussu, regium fidumq; corpus, attamen virtus Adenensium, stirpsque eorum nobilissimorum Regum, nunquam te viuente peribit. Hac eũ libertate vsum, extemplo Solimanus in antenna nauis suspendio tradi iussit, adiunxitq; illi eodem supplicio quatuor Regni proceres, qui vna cum Rege ad colloquia vocati fuere. Id se in mandatis à Turca habere, eo quod Adenenses non solum fœdera iunxissent cum Lusitanis, sed etiam tributum soluerent, quam gentem & eorum socios prorsus ex India exturbare volebat. Post Regis necem ciuitas illa opulenta & pulchra, prædę & cędi, nullo resistente, patuit. Sumpto deinde commeatu abnauigaturis, populum alloquitur, debere ipsos lætissimos esse, vindicatos scilicet à tyrannide Lusitanorum, ac proinde admonere se, vt fidem & obsequiũ Imperatori Turcarum seruarent, Domino proprio ac clementi, ipsorumq; fidei vero cultori. In digressu vero duo millia armatorum pro præsidio reliquit. Deinde altum petens, cursum in Indiã instituit, in qua nauigatione octo vel decem biremes, atque actuarias naues, propter hyemis tempestates (est enim in

illis prouincijs hyems eo tempore,quo apud nos æstas)amiserũt.quarum pars perijt, pars fluctib. ad littus Indicum, Mallabarem versus est expulsa, quæ ab aliquibus nostris nauibus deprehensæ, partim interceptæ, partim euersæ fuerũt. Hæc autem quæ hactenus narrauimus,nostri à quibusdam Turcis,quos in ipsis nauibus viuos ceperunt, intellexere. Est vero Mallabar prouincia,in qua sita sunt Regna Calecutij,Cananorij, & Cochini, & alia. cuius litoris Regnorumq; descriptionẽ in historia rerum Indicarum iam ab origine nostratium in ea loca aduentus luculenter, si Deo ita visum fuerit,sumus tradituri. Ita igitur nauigando Solimanus Diũ pridie Nonas Septemb.cum classe sua appulit;&cum ad iactum bombardę muris se proximum constituisset,exonerari circiter viginti magna tormenta iubet. Nostri par pari referentes,duas triremes Turcarum euertunt. Qua repentina clade consternati, subito illinc pedem retulere, & ad quendam fluuium sedecim millia passuum distantem à Dio, cui nomen Marasabaris portus est,se recepere. Inibiq; expectauere classem atque militem prouinciæ Cãbaiæ,quã occisus Rex ad nostros ex Dio profligãdos,ante suam cædẽ in aduentũ Turcarũ curauerat parari. Mercatores atq; oppidani subito se fugæ mandarunt, ita vt intra biduũ ciuitas tota Diũ facta sit deserta. Lusitani,qui iam

iam soli per ciuitatem vagabantur, in arcem confugerunt. Dux arcis nomine Antonius à Sylueira, vir summo loco natus, magni animi, ingenijq; (virtute vero & prudẽtia frati e suo Ludouico à Sylueira Comite a Sortelha nõ inferior) oĩa ad defensionẽ obsidionis necessaria disponit. Habebat milites Lusitanos septingẽtos, inter quos ducẽti viri nobiles erãt. Nihil deerat defensioni, pręter bõbardicũ puluerẽ, cuius tãtũ sexaginta millia põdo habebat, & tria vasa pulueris manualium (vt vocant) bombardarum. Deerant etiam pro tantis hostium copijs milites, nisi nostri suorum paucitatem virtute pensauissent. Interea loci, duo duces regni Cambaiæ, Solimano associati sunt, singuli cum quadraginta nauibus, remige & milite ad dimicandum optimè instructis. Ecce adhuc alius dux terrestrium copiarum comitatus viginti millibus militũ, nomine Coie Coffarus, natus matre Turca, & patre Christiano orto in Xio insula, cuius opificium fuerat, rimas nauium obturare. Fuerat autem hic Coie Regi Cãbaiæ, dum viueret, dilectissimus. His copijs terrestribus naualibusq; cum Turcis coniunctis, ilico Solimanus admoueri classem, & ante muros Dij, ad ictum bombardæ figi ancoram iubet, atque subito ex nauibus quinque millia militum præmittit, & centum quinquaginta tormenta bellica, inter quæ vigin-

ti basilisci erant,&quinq; alia, lapideum globum septem palmorum crassitudine eijcientia. Interim dum tormenta vehuntur, vnum in litoris arena submersum est, nec amplius apparuit Cum primum in terram descendissent milites, ilico se exercitui Coie Cossari adiunxere. Sequenti die nullo adhuc timore territi, sed fiducia multitudinis elati, nullo ordine seruato, prope muros arcis aliquot domos in quibus adhuc habebant nostri magnam frumentorum copiam veniũt deprædatum. Dux noster Antonius à Sylueira cũ eos perspexisset in loco cædi commodo, tormenta aliquot directa in eam partem, qua grassabantur, exonerari iussit, quo stratagemate desiderati sunt vltra cẽtum & quinquaginta, cæteri subito se ex eo loco receperunt. Extemplo Turcæ cum Coie militibus terreum aggerem prouoluunt, quæ moles instar montis paulatim magis ac magis fossæ arcis admouebatur, & sine noxa vlla hostes in proximo sistebat, atq; cõfestim latissimum vallum erexerunt, quod tignis bombicisq; farcinis, quas in ciuitate inuenerunt, suffultum, ab ictibus nostrorum tormentorum asseruabatur. Super hoc erectæ sunt turres octo, quibus arx à terrestri parte cingebatur: Has muniuerunt omni genere tormentorum. Obsidione igitur instructa, viribus, machinisque omnibus adhibitis, arcem tum à stationibus,

tum

tum à naualibus tentare cœperunt hostes, nostri contra defendere. Habebant nostri citra arcem in ipsa ciuitate turres duas, quarum vna in scopulis litoris iuxta arcem, altera vero in noua ciuitate quæ Rhomæum appellatur. Nomen inditũ est Rhomæis, quasi Rhomanis, vocantur enim in tota India Rhomęi ij, quos nos cõmuni nomine Geniceros vocamus. His enim Rhomæis siue Geniceris reges Cambaiæ hanc vrbem construxere, eamque à veteri vrbe muro discluserunt, quo mercatores, aduenæq; ibi versarẽtur, nec oppidani militum insolentijs inquietarentur. Prima vero turris seruabatur quinquaginta militibus. Secunda autem sexaginta: Erat vtraq; munita omni re, & ad victum & defensionem necessaria. Ab illa nouæ vrbis turri, cui sexaginta milites præsidio erant, hostes lacessiti, vt illa molestia liberarentur, ante eam vallum extruunt, ac duas turres, quod vt commodius facerent, ædes magnificas quasdam, quæ turri adiacebant, ictibus tormentorum deijciunt, atq; subito turrim, machinis, tormentis, amphoris, & globis igneis petunt: quo certamine turris ab vno latere finditur, atq; ruinam minari cœpit. Nostrorum eo die desiderati sunt quinq;, ex hostib. plures. Sequenti vero die certamine redintegrato, vi tormentorum ictuum turris in duas partes ita fissa est, vt inoffensè tela per mediã

turrim euaderent. Qua re ab hostibus perspe cta, subito pręmittũt duo millia selectorum militum, vt turrim expugnarẽt, qui à nostris nõ sine magna eorũ clade & dedecore repulsi sunt. Dum hęc aguntur, tormẽtis arcis euersę sunt duę hostium triremes. Ex quibus solum tres Turcæ natando euaserunt. Tres etiam aliæ triremes ita globis perforatæ fuere, vt nisi è vestigio aliæ eis succurrissent, funditus perijssent. Iam cum viderent hostes spem defendendæ turris in nostrorum animis magis atque magis vigere, ne ab ipsorum globis maiorem cladem acciperent, ad eos legatos de deditione mittunt, eisque vitam & bona salua pollicentur. Qua legatione audita, triginta eorum (labes Lusitanorum sanguinis) se dedidere, qui violata à Turcis fide, in triremes vincti ad æternam seruitutẽ dati sunt. Cæteri vero vt boni sacrosanctæ fidei nostræ propugnatores, repudiata conditione, alijsq; quod se infideliter deseruissent, reprehensis, dimicãdo & (vt viros Lusitanos decebat) multos Turcas interficiẽdo, omnes ad vnum occubuere. Dum hæc agerẽtur, Antonius à Sylueira, celocẽ ad Proregem Indiæ Nonium à Cunha expedit, qui tũc temporis Goæ agebat (distat enim Goa à Dio vltra octingenta millia pass.) In quo statu res essent per literas ostendit, puluerem tormẽtorum maxime deficere affirmat. Quæ celox à nauali-

ualibus arcis soluta, classem hostium penetrans, à quibusdam celocibus insectationem patitur. Quarum vna cæteris agilior, & sedecim millibus passuum ante cedés, nostram contendebat comprehendere. Nostri vero, eam tanta distantia à reliquis semotam videntes, reflexo cursu recta obuiam tendunt, omnesque quotquot erant, dimicando interficiunt, excepto vno ex Apulia, qui à fide nostra desciuerat, quem secum captiuum duxerunt, ac celocem perforatam euertunt. Cum Goam appulissent, statim se Prorex ad subsidium componit, celocem remittit, indicans se (deo adiutore) breui forti militum & nauium manu adfuturum, & vt omnem casum (ita vt prudens erat) infortuniumq; præueniret, quippe totā classem subito, parare nequibat, sedecim liburnicæ subito, ex arido in mare ducuntur, quibus singulis, nobilé & selectum ducem præfecit, & præter remiges & tormentarios, quindecim triarios milites vnicuique duci tradidit, quos omnes multis muneribus affecit, pluraq; ijs, si viui euaderent, pollicens, sin minus, filijs, vxoribus, amicisq; ipsorum, omnia promissa sanctè iurauit conseruaturum esse. Itaque omnes ilico ad iter compositæ, onustæq; solummodo puluere & incendiarijs funibus, quibus flammas bombardis inijciunt è litoribus soluunt. Pridie vero Nonas Octobris

bris acrius solito Turcæ arcem oppugnauere, terra mariq; operibus & machinis vndiq; inuadentes, quæ pugna vsque ad trigesimum eius mensis diem semper magis magisque recruduit, nihilque laxamenti datum obsessis, sed noctes & dies continuata oppugnatio est, nec vlla transijt dies, qua nõ hostes in arcem exonerauerint trecenties, vel quadringẽties sua bellica tormenta. Ad hæc singulis diebus nostros extra arcem ad pugnam prouocabant, nostri quamquam numero multo inferiores erant, virtute tamen eos superare nitebantur, rursus ac rursus per arcis anfractus, ad vallum, & ad eorum turres vsque exilientes, cuniculis eos oppugnabant, plurimos interficientes. Interea temporis ex assidua tormentorum iaculatione, omnes arcis pinnæ turriumque collabũtur, ita vt nostris superne locus non esset, vnde tuto in hostes iacerent lapides, pila, aliaque tela. Postea vero vna ex arce turris ad imum vsque concidit, qua parte cum nullæ munitiones obstarent, hostes omni adhibita diligentia, arcem ingredi omnibus viribus satagebant. Nostri autem repugnantes trabibus, tignis, vallisq; vallum pro defensione diruti loci erigunt, propugnaculaq; super mœnia instruunt, quibus rebus nostri vtcunq; se tuebãtur. Hostes enim omnem opem contra moliri, munitiones nostras subruẽtes, viribus redintegratis,
cona-

conabantur, globos, sagittasq; igneas in vallum demittere, ipsi etiam sæpius ad vallum, nostris acriter obsistentibus, perrumpentes. Quæ oppugnatio singulis diebus bis agebatur, mane & vesperi. Dux Antonius à Sylueira assiduam pertinaciam hostium considerans, in ruderibus collapsę turris tabulatum, pro defensione compactum erigit. A tergo ilico ignem ex picea materia, aridisq; lignis struit, qui magno incendio, noctu, mane, vesperiq; ardebat, interdiu minimè incendebatur, quippe ardor solis, & calor cóbustæ materiæ satis per se ingressum hostibus intercludebat. Qui cósiderantes ignis rapidissimum ardorem, harpagonibus ferreis ad focum contendunt, & omnem materiam, quam nostri alimentis ignis tradebát, ea opera eripiebant. Antonius Dux contra alios harpagones excogitat. longissimis hastilibus affixos, his Turcarum harpagones pari industria apprehendit. Turcæ igitur vidétes se nihil proficere, ab hoc oppugnationis genere desistút. Nulla fuit dies post turris lapsum, quin ex nostris quinq; sexúe ceciderint, præter vulneratos, & ab igne læsos. Ex hostibus (vt posteà compertú est) supra ter mille desiderati sunt, vulnerati, & ab igne ambusti quamplurimi. Xiij. autem Calend Nouemb. ante ortú solis, ecce speculatores nostri aliquot magnas scaphas, quas barchas appellant, quæ remis

mis agebãtur, ante muros turris noſtræ, quæ quinquaginta militibus aſſeruabatur, vt antea diximus, ex arcis pinnis animaduertunt præterea octo triremes, quæ naues omnes inſtructæ erant milite, ſcaliſque & alijs machinis ad turrim oppugnandam appoſitis. Dux arcis Antonius à Sylueira, ſubito ab illo latere, cui turris proximior erat, nonnulla magna tormenta iuſſit deportari, inibiq; ducentos arcubutarios, vt vocant, diſpoſuit. Ex quo loco cum primùm hoſtes turrim oppugnare cœperunt ictibus tormentorũ, quatuor ſcaphæ à noſtris euertuntur, atque iaculationib. ſclopetorum multi hoſtium interficiũtur. Milites vero quinquaginta, qui turri præſidio erant, fortiter reſiſtentes, multos interficiunt, ex quibus vnus tantum deſideratus eſt, duodecim vulnerati. Illo die cũ nihil promouiſſent Turcæ, poſtridie fortiore militũ manu reuertuntur, conſtipati triginta tribus ſcaphis, decem triremibus, & multis machinis oppugnationi accommodis. Milites qui deſignati erant ad muros turris conſcendendos (quorum numerus ingens erat) omnes veſtiebantur rubro panno, vt ex cæteris dignoſcerentur. Incepto autem prælio, mira arte ſtudioq; turrim conſcendere conabãtur. Rurſus ij, qui ex quinquaginta propugnaculo integri adhuc ſeruabantur, fortiter obſtabant, hoſtes de ſcalis, quas iam affi-

xas

xas muris habebant, præcipitantes. Præterea nostri, ex arce opportunitate perspecta, tormenta exonerant, vnamq; triremem, & multas scaphas funditus euertunt, ex qua clade ferme omnes scalæ & machinæ dilaceratæ sunt, quæ postea à nostris super aquas fluctuantes receptę fuere, & in arcem comportatę. Hostes videntes ob oculos præsentem stragem, mareq; sanguine suorum tinctum, atq; multos læsos, & igne combustos, exanimati plane à certamine destitere, & de loco pedē retulere. Interea temporis aliquot nostrorū ex arce ad ostium, per quod ad mare itur, erumpunt, paruasque scaphas conscendunt, vt hostium spolia per aquas fluctuantia, exciperent, inter quæ tres milites Turcas, præter alios quos in ipsis aquis iactatos hastis perfoderunt, viuos capiunt. Ex quibus Dux Antonius à Sylueira, nonnulla hostium secreta percepit. Illis duobus diebus interfecti sunt plures quam octingenti Turcæ. Ex nostris (Deo gratia) pauci fuerunt vel occisi, vel vulnerati. Interim arx è stationibus Turcarum globis, sagittisque petebatur. Quorum valla tam propinqua erant nostris muris, vt de turribus in ea sphæras cupasque nostri deuoluerint. Triduum postea à Turris dimicatione, Antonius à Syluei ra, videns tempore pomeridiāo, ex arcis muro hostes, siue ex lassitudine, siue ex solis ardore, ab opere solito remis-

remissiores, quietique se mandantes, subito centum & quinquaginta selectos milites, per fossæ secretiora loca emittit, qui tanta astutia & diligentia vsi sunt, vt ad eorum vsq; castra peruenerint; pluresque ducentis & sexaginta hostium inibi occiderint, multosque spathis, globulis, hastisq; vulneribus affecerint. Denique toto exercitu commoto, & ad vim propulsandam consurgente, in arcem se receperunt. Desiderati sunt ex nostris inter innumerabilẽ illam hostium permiscuam cædem tantum tres, vulnerati fuerunt sex. Eo die inuenta sunt in fossa arcis diuersorum instrumentorum genera, quæ præterita nocte Turcæ ibidem reposuere ad muros in sequẽtem oppugnationem educendos, refodiendosque. Qua re perspecta subito Antonius à Sylueira sub pluteis in ipsam fossam quadraginta Arcubutarios producit, qui magnam cladem hostibus exilientibus inferebant. Itaq; illa pars fossæ defendebatur, nec in eam desilire aliquis hostium ad tempus ausus est. Dum hæc aguntur, dux Antonius à Sylueira videns discrimen in quo versabatur, ex arcis æstuarijs aliam celocem productam ad Proregem Nonium à Cunha mittit, subsidium implorat, affirmans (ita vt res erat) circiter centum milites iam perijsse, ducentos vero aut vulneratos, aut igne ambustos esse. Quo nuncio accepto, Gratianus à Naronha, qui 3.

Idus

Idus Septemb. in Indiam iā Prorex designatus appulerat, cui Nonius à Cunha iam cesserat loco, nolés amplius expectare classes, quæ in littore ad regionem tutandam Charmandelij & sinus Persici versabantur, subito aliquibus nauibus, ex eis quas secum ex Lusitania duxerat, associatis illis quas Nonius à Cũha ante ipsius aduentum instruxerat, se ad nauigationem componit: Nauium autem catalogus hic erat. Duodecim magnæ onerariæ, siue holcades, sedecim rostratę, quas Galleones vocamus, quarum nonnullę ingenti forma, & admodū validæ erant, viginti & quinque agiles naues, quas Carauellas dicimus, quo genere nauium soli Lusitani vtũtur, viginti & nouem triremes, habentes vnaquæque viginti & sex transtra, quindecim actuariæ, & viginti celoces. hæ omnes ad dimicationem paratæ erant, atque ingenti numero tormentorum instructæ. Aderant & alię quę commeatũ ferebant. Habebat præterea pręter nautas & remiges, milites Lusitanos quinquies mille, & nobiles Mallabares, quos Naiares vocant, octies mille in arte gladiatoria versatissimos. Quibuscum copijs, ancoris sublatis, Dium versus nauigare cœpit. Nonius à Cũha postea illinc soluit, in Lusitaniam nauigaturus. in itinere vero, iniquo fato apud Caput bonæ spei diem suum obijt. Piscibus, turgidoque mari eius cadauer, qui vltra de-

cennium Imperium Orientis, nomine Regis sui gesserat, traditur. Quæ mors non illi fuit noxia, quoniam sciebat se ad feliciorem vitam migraturum, sed nobis Lusitanis. Etenim amabatur ab omnibus, & tanquam vnus regni oculus deosculabatur. Antequã ex portu solueret Gratianus à Naronha, literas Emanuelis à Brito ducis Chalij ciuitatis in regno Calequi sitæ accipit, quibus significabat aduentasse ad Regem Calecutij, celocem, cũ legato Solimani Bassæ ducis Turcarum classis, qui à Maomethanis in ipso regno agentibus, miris honoribus fuerat acceptus, præsertim à quodam duce ipsius Regis Calecutij Maomethano, nomine Paquemaquaro, qui eum ad Regem vsque comitatus est. In cuius conspectu concisa oratione ita orsus est. Rex inclyte, Solimanus Bassa, à potentissimo, inuictissimoque Turcarum Imperatore, Prorex modo super Indos designatus, te plurimum saluere iubet, indicans se hac sola de causa, huc nomine principis sui venturum, vt natione Lusitanorum deleta, si eius insignia, fidemq; suscipere velis, nomen regnaq; tua in immensum dilatet. Hæc locutus, ei nomine Turcarum Imperatoris talarem ex aureo panno vestem, Brachas, atque pileum in signum fœderis offert. Tunc Rex toruo, truculentoq; aspectu, inquit, nec moris nec consuetudinis Imperatorum Ca-

lecutij

lecutij fuit (vocant enim antiquitus ſe Reges Calecutij imperatores) nec erit, dona accipere, ſed dare, nec Regna ſua peregrinis copijs dilatare, ſed proprijs, atque expulſos Reges, regnis ſuis reſtituere. Proinde, nobilitatem aſtantem reſpiciẽs, Vos hũc proripite, eumq; cũ Duce Paquemaquaro, præcipitem in ergaſtulum protrudite, inibique ſtultitię, ſuperbiæque ſui Imperatoris, & ducis pœnas luãt. Qua re geſta, ilico Rex legatos ad Ducem Emanuelem à Brito mittit, per quos pacem, quam frequenter antea violauerat, petit, eãq; ſe ſanctiſſime deinceps culturum promittit, quam impetratam per omnes ſuæ ditionis ciuitates promulgari iubet. Quæ res omnib. noſtris & grata & perutilis fuit, præſertim tempore tam dubio, in quo ab ipſo, vt à vicino & potente hoſte potius erant expectanda incommoda, quàm emolumenta. Eſt autẽ iſte potens Calecutij Rex nobis perſępe infeſtus, raro atq; tenuiter amicus, idq; adeo propter infractã amicitiam inter nos, & Regem Cochini (ipſius antiquum hoſtem) à primis annis, ex quo noſtri Indiam incęperũt frequentare, initam. Eſt enim Cochinum oppidum, vnde totum regnum nomen capit, in quo Proreges Luſitaniæ Regis, diuturniorem ſedem habent, & inibi omnes naues in Luſitaniam, ſiue in alias prouincias proficiſcentes inſtruuntur. Hic igitur Rex Co-

chini, cum primum aduentum Turcarum in Indiam intellexit, omnes ſui regni nobiles, quos Naiares vocant, ad ſe accerſi iubet. Quibus congregatis, omnes in vnum eorum ſacratius templum (quod Pagodes nominant) venire edicit. ibi veterem fidamque Luſitanorum amicitiam in mentē eis redigit, commodaq́; non tantum ab ipſo peculiariter, ſed à toto quoque regno accepta enumerat. Cōcioneque facta omnes ad vnum vſque iureiurando, manus ſuperquoddā Idolum (quod pro ſummo numine habent) ponentes, ſe vnanimiter, ſanctéq́; Luſitanis inſeruire, paratos eſſe affirmant. Qua fide à Rege perſpecta, illis totius Regni æraria communicaturum ſe pollicetur. Idemque parique modo fecit Rex Cananori. Hoſtes vero, vt ad hiſtoriam reuertamur, qui arcem Dienſem oppugnabant, videntes ſe nihil proficere, omni adhibita diligentia, alia ratione, alijſue ſtudijs, eandem expugnare cōtendunt, aggerem producunt, & vallum aſſeribus, tigniſque, quoquo verſus veſtitum, quem tantæ altitudinis conſtituunt, vti ex eo facile erat intro proſpicere, & quæ noſtri agerent, ſpeculari. Hoc, quo illęſum aduerſus ignem tormentaque exiſteret, omni genere materiæ communierunt. Addunt pontes, aliaſque machinas, quibus in arcem deſcenderent. Hæc omnia à noſtris, quatenus fieri dabatur, perturbabantur,

tur. Tandem tertio Cal. Nouem. Turcę prospicientes ex omni certamine continuam sibi cladem illatam, quasi desperatione deducti, ad extremam pugnam penitus se componunt. In cuius diei nocte, de secunda vigilia à nostris, præter solitum, gressus, rumor, & hominum è castris ad vallum accedentium, continui aditus audiuntur. Quod vbi animaduersum est, magnis ignibus factis, prospiciunt ingentia mancipiorũ agmina scalas machinasq; in vallum comportare. Quæ omnia inde ad radices murorum, tacito susurro, humi reclinata deponebant. Quæ insolita signa satis indicabant acriorem solito dimicationem sperandam esse. Qua re perculsus Antonius à Sylueira, milites omnes ilico cõuocat, quibus fidem, natiuũ solum, Regem, vxores, filios, parentes, amicos, patriæ longinquitatem, atq; Turcarum perfidiam, paulo ante omnibus perspectam, in mentem redigit, singulatimque ab atauis gentilitia omnium facta commemorat. Pro quibus omnibus deprecari cœpit, vti potius mori malint exemplo suorum maiorũ, quam in manus cruẽtorum hostiũ se dare. Quo sermone adducti omnes ad infimũ vsque, sacramento se obstringunt, officio atq; fidei suæ nunquã defuturos. Oratione autem finita, mox vnicuiq;, opus quod facere tenebatur, imponit, & quem quisq; locum tueri deberet, indicat.

Commeabant interea quotidie crebræ Sollimani de deditione legationes, quæ nõ ſolum ab ipſo Antonio receptæ nõ fuêre, ſed ne auditæ quidem. Illa vero nocte noſtrorũ oculi ſomnũ minime accepere, nec vigiliæ diſtributæ fuêre, ſed vnuſquiſque de animæ ad ſuperos migratione, vel de vitæ deſperatione deniq; meditabatur, & omnia ad defenſionẽ inſtruebat, quatenus fieri poterat, & tẽporis ratio ferebat. Sub diluculũ eius diei, quæ Calẽdæ Nouemb. erant, conſiderãtur à noſtris, ſecundũ fluuium tacito remigio præterlabi quinquaginta magnæ ſcaphæ, quæ recta ad turrim, quam in faucibus litoris (vt dictũ eſt) habemus, contendunt. Hæc (vt poſtea ſcitum eſt) ſimulabant hoſtes, vt noſtris illius lateris turris defenſioni incumbentibus, à terreſtri parte in arcem proruerent. Quarum cogitationum ſpe adducti hoſtes, militem in inſidijs à tergo valli tempore nocturno conſtituunt, vt citius noſtris inopinantibus proſilirẽt. Poſtea vero duodecim triremes arcem verſus, remigium facere conantur, ſimulãtes arcis oppugnationem, & fluuij aſcenſum. At dux noſter Antonius à Sylueira, hoſtibus ſagacior, iubet vt à parte terreſtri, omnia diligenter obſeruentur, & quod à maritima, nemo in ſcaphas, nec in triremes ictum pareret, niſi ipſo imperante. Illucente die circiter tria millia hoſtium, ſubito clamore, atque

tubarum clangore, in arcem irruunt, murosque conscendunt. At nostri sese fortissime obijciunt, eosque de mœnibus acri conflictu deijciunt. Habebant illi multa vexilla rubra, viridia, & aliorum colorum, inter quæ vnũ quadratum albi coloris erat, boum caudis ornatum, quod nomine prophetæ sui Maomethis gestabant. Perseuerauit hæc dimicatio ad spatium vnius horæ, quo tempore hostes à nostris grauiter læsi fuere, quorum multi igne cuparum ambusti, rabie quadam capti, in mare sponte sese conijciebant, qui vel ab aquis oppressi, vel ex nostris turrib. arcubutorum ictibus transuerberati, ad vnum vsq; interempti sunt. Hac militum manu dissipata, cui extante dimicatione, nullum subsidium missum est, subitò alia ex castris, paulò imbecillior numero mittitur, virtute tamen exercitationeque longe præstantior, quæ strenue nostros aggressa est. Milites etiam vt alij, vexilla diuersorum colorũ ferebãt. Dux Antonius à Sylueira vidẽs hostium virtutẽ, & latus in quod impetũ fecerant admodum infirmũ, ilico Paium Rodricum ab Arauio, cui secundus locus à dignitate prætoria, in arce tribuebatur, iubet ex fortiore turri, cui præerat, se illuc celerrime trãsferre, vt locus ferme iam oppressus, ab ipso defenderetur. Qui stipatus quadraginta militibus, & cæteris, qui locum defendebant, admistus, in ho-

ſtes audacter inuolat, multosq; repellendo, feriendo, ac necãdo, ictu vnius arcubuti percuſſus, ſubito ad pedes ſuorum cõcidit, quod ducis Antonij auditui grauiſſimum fuit, attamen repente ad eũdem locum ſubſidio mittit Emanuelem à Vaſquogoncelos, quem triginta milites comitabantur. Noſtri vero iam in magno diſcrimine verſabantur, multi interfecti, ac complures icti, & igne læſi erant. Inter mortuos verò Martinus Vazeus Pachequus, & eius nepos Gabriel Pachequus, & Antonius Mentius à Vaſquogoncelos, & alij viri illuſtres annumerabantur, & ipſemet præfectus eius turris, in qua oppugnatio agebatur, quæ eadem illa eſt, quam prius oſtendimus ictibus tormentorum concidiſſe. Is igitur Emanuel vbi aduenerat, ſe noſtris miſcuit, ac ſimul conglomeratim impetum in hoſtes faciunt, eoſq; de turri ſuper quam diu ſteterant, magna ipſorum ſtrage deturbant. Interea temporis tormenta noſtra, tam in vallum & caſtra, quam in triremes, ac alias naues, quæ à parte maritima, turrim & arcem miris modis impetebant, exonerabãtur, quorum ictibus, & quaſi fulminibus magnã cladem hoſtes accipiebant. Pugnatum eſt vndequaq; ab hoſtibus, & quaſi corona in orbem dimicatum vſq; ad tempus pomeridianum. Quo cõflictu cum à turri depulſi eſſent, ſubito duplicato numero, arcem aliæ hoſtium copiæ

copiæ aggrediuntur, qui omnes Geniceri, & veterani milites Turcæ, & regni Cambaiæ erant, numero vero vltra sex millia, in quibus reliquum spei arcis expugnandæ reposuerat Solimanus. Dux Antonius à Sylueira, qui omnibus arcis angulis præsto erat, huc, illuc viginti tantum militibus circumstipatus, audit hostes nõ solum arcem aggressos, verum etiá muros, atq; turris repagula superasse. eo dũ omni celeritate festinat, suos, atq; hostes promiscuè non super mœnia, sed in ipsa arcis area dimicantes, vel potius tumultuantes, aut fluctuantes inuenit. Quo viso, elatus animi magnitudine, voce sublimi, inquit, Mei Christiani, Lusitaniq; milites, mementote fidei, patriæ, parentem, mecumque corpora instar martyrum constanter pergite sacrificare. His dictis, veluti leo ore cruore pleno, vibrato ense, in medium cateruæ se protrudit, huc illucque iter aperiens, suosque veluti oues ex faucibus luporum eripiens, hostes, tanquam pilam, eo, vnde venerant, breui tẽporis spacio reiecit. Interim à parte litorali tormentis nostris tres triremes euertuntur, vniusq; puppis confringitur. Qua clade accepta, hostes à nauali oppugnatione abstinuere, interim tamen terrestre certamen magis magisque vigebat, & magna contentione iterum in nostros impetus fit hostium. Deniq; extitit atque perseuerauit dimicatio hæc ad

ſpacium quinq; horarum, eo modo, vt ſępius noſtri ab hoſtibus ad extremum areæ repellerentur, contra hoſtes à noſtris reijcerentur ad turrim vſque, per quam ingreſſi erãt, quã ne tranſirent, duo hoſtium duces, à calce ad verticem vſque armati ad eius radices verſabantur. A quibus omnes ſui milites è turri deſilientes, aut aggredi eã recuſantes, ſpathis, quas vtraq; manu gerebant, trucidabantur. Ii tamen à noſtris ex arcis pinnis, ictibus arcubutorum ſæpe petiti, tãdem oppreſſi ſunt. Ab alijs etiam lateribus, in arcem pila, & globos igneos hoſtes deuoluebant, à quibus mire noſtri læſi fuiſſent, niſi prouidentia Ducis Antonij liberati eſſent, qui nocte pridiana, hoc timens, ſuper teſtudines turrium, maximam aquæ copiam infundere iuſſit. In qua noſtri verſantes, plantas pedũ ab ardore Ignis illæſas reſeruabant. Adeo promiſcua fuit hæc pugna, vt ex noſtris multi glande arcubutorũ in hoſtem emiſſa arcubuto ipſo per capulum arrepto, capita hoſtium aſſiduis ictibus ferirent. Qua dimicatione, ſine aliqua intermiſſione durante, compertum eſt vnum tormentum quod camelum vocamus, vnum ſupra viginti ictus emiſiſſe. Arcubutarius erat, etiam inter noſtros, qui nonagies ſupra centum globos in hoſtem eiecit. Tandem, Deo fauente, nocteque interueniente, prælium dirimitur. Hoſtes ſe in

castra

castra magna strage accepta recipiũt, nostris in arce non minore iuxta numerum clade affectis. Desiderati nostrorum eo die fuere septuaginta milites, inter quos decem nobiles numerabantur, trecenti vulnerati, aliiq; igne tacti, ita vt duodecim tantum remanserint à læsione immunes. Ex hostibus, vt apparuit, circiter tria millia supra quingentos cecidere, præter vulneratos & igne læsos. In quib. sepeliendis, tota illa nocte, & die sequẽte hostes incubuere, quod nostri liberè permittebant, nullo ictu tormẽtorum emisso, vt fœtore cadauerum carerent. Erat autem res incredibilis dictu videre disiecta capita, cerebra, bracchia, tibias, intestina, cæteraq; corporis membra, quæ in arcis fossa prostrata iacebant. Prælio finito, iam profunda nocte, Dux Antonius à Sylueira, cum vidisset hostes iam ad arcem expugnandam amplius non niti, nec ad eam aliquam machinam admouere, custodijs dispositis, omnes suos superstites cibo refici curauit, qui à cœna superioris noctis, ad horam illam vsq; integrum cibum non sumpserant, quod spaciũ erat ferme viginti trium horarum. Refectis autem ijs, & vulneribus ipsorum religatis, mortuisque opere mancipiorum, quæ in arce captiua habebant, sepultis, se nobilioribus, quas habebat, vestibus induit, cæterosque itidem facere iubet. Quo facto, canere atque saltare

tare inceptum, cæterisque insequentibus, magnum clangorem, & vocum, & tubarum per totam noctem excitant. Id quidem agebant, vt hostes crederent ipsos eo animo atq; virtute adhuc esse, qua in principio dimicationis fuerant, inter quas choreas & tibiarũ concentus, non risus aut cachinni, sed lachrymæ profluebant, hostias se futuras in proximum haud dubitantes, si denuo oppugnatio tentaretur. tandem finita saltatione iuratum est se in proxima dimicatione ea obstinatione animorum pugnaturos, vt si Turca loco potiretur, non antea pugnandi, quam viuendi finem facturos, nec vnquam passuros, vt viui in hostium potestatem venirent, cædibus & stragibus vltionem suæ mortis petituros, eáque victoriam hostibus luctuosissimam futuram, non enim se in spem vitæ, sed ad vindictam mortis certaturos. Interim nostris in huiusmodi saltationibus, & cantilenis impeditis, Dux certis hominibus, quibus maxime fidebat, iussit vt ex tormentis maritimæ parti adiacentibus, vbi semper minus (quippe latus illud natura erat munitum) imminebat periculi, puluis adimeretur, vt ex illo cupas ac globos igneos implerent, quo in sequentis diei dimicationem partem eam, qua arx terram spectat, munitiorem tutioremq; haberent. Omnĩ iam maiorum tormentorũ puluere carebant, præter eum, quo tum tor-

menta instructa erant, quo deficiente, nulla amplius spes defensionis erat. Hanc pulueris penuriam Dux Antonius semper penes se secretam habuit, paucissimis exceptis, ne ab aliquo mancipiorũ ex arce fugienti, hostes eã intelligerent. Hac nocte quidam Venetus nauta, pietate veri Christiani affectus, se ad nostros furtim in arcem cõtulit, qui indicauit Solimanum ob ingentem suorum ac classis iacturam constituisse, nisi illo die, quo ter arcẽ tentauerat, eã superaret, castra amouere, nauesque conscendere, & Meccham versus nauigare. Quod iam magis cogebatur facere, ob atrocem acceptam stragem. preterea narrabat, ipsum Solimanum mire succẽsuisse Coie Coffaro occisi Regis Cambaiæ Duci, à quo asserebat se circumuentum esse, qui sæpius & corã, & per litteras affirmasset, arcem minime firmam futuram aduersus ipsius potentiam, seq; vlterius habiturum omnes Reges Indię aduersus Lusitanos promptissimos socios. Nam illos vnanimi sententia ipsi pecunias ac copias venienti mittere constituisse. Quæ omnia falsa ac fraudulenta deprehẽdit. Sed & multa plura dixit bonus ille transfuga, quæ postea vera inuenta fuere. Attamẽ nostri pro temporis ratione, eius verbis non magnam adhibebãt fidem, tametsi hæc audientes animo nonnihil refocillarentur, ac aliquid ab extrema illa desperatione remitterent.

terent. Proinde à suo opere non desistebant, vt si fortè rursus hostes ad pugnam redire euenisset, se defenderent. Nocte præterlapsa, dieq; progrediente, hostes (vt prius dictum est) in suis medendis, & sepeliendis occupati fuere, nec ipsi à nostris, nec nostri ab ipsis petiti sunt. Sequenti verò nocte (Dei opera) ecce sedecim illæ Liburnicæ, quas Nonius à Cunha Prorex miserat, aduentant, quæ quatuor millibus passuum à classe Turcica adhuc distantes, ducum consilio, in vnaquaque quatuor luculentas faces erigunt, quæ ob noctis obscuritatem visum hostium quadruplo fallebant, existimantes, pro ignium numero, multitudinem nauium respondere. Hoc stratagemate vsi magna celeritate, clamoreque edito, ac tormētis omnibus crepantibus, impetum in classem hostium faciunt, ac nullo incōmodo accepto, arcis naualem magna omnium alacritate ingrediuntur. Quo insperato subsidio Solimanus longe plus perterritus, nullo seruato ordine, omnia tormēta, commeatum, castraque integra relinquens, se eadem nocte, in naues cum suis contulit. Et tāta celeritate nauigare cœpit, vt orto sole, nullum eius classis vestigium appareret. Milites regni Cambaiæ hæc videntes, se extra insulam, fluuium tranantes, conferunt. Tantus fuit omnium terror ac timor, vt relictis plus millibus hominum vulneratorum, ac
igne

signe læsorum in castris, insuper millib. aliorum, qui prædādi gratia paulò antè ex castris discesserant, fugerint, qui omnes ad vnũ postea ab incolis, vt nobis gratificarentur, & vt turpia in ipsos perpetrata facinora, vindicarent, trucidati sunt. Nostri ex ea pugna, ingẽtia spolia, præter omnia tormẽta bellica, quæ circiter centum & quinquaginta numero erãt, obtinuerũt. Fuga itaq; hostium facta, cõfestim Antonius à Sylueira, celocem ad Proregem Gratianum à Noronha mittit, eiq; res ibi gestas indicat, quæ illum cum tota classe, circiter centum & sexaginta millibus pass. tantum à Dio distantem iam inuenit. Quo nuncio exultantes, omnes gaudio magno affecti sunt, quamquã Gratianus doleret se hostes ante portum non reperisse, nec eorum classem oppugnare posse, atq; gloriam liberatæ arcis reportare. Nihilominus hæc dum accepit, extemplo versus mare rubrum cursum ea intetione dirigit, vt profugos hostes, aut terra aut mari aggrederetur.

De rebus, & imperio Lusitanorum ad Paulum Iouium Damiani à Goes disceptatiuncula.

HViusmodi multa sunt doctissime Bẽbe, quę quotidie à nostris in Africa, Asiaq; pro sacrosancta fide catholica aguntur, quæ si Paulum Iouium Nouocomensem, virum (vt fatear) doctum, non latuissent, ea quæ in sua Moscouitarum legatione, de- *Paulus Iouius.*

ceptus

ceptus cuiusdam Pauli Centurionis Genuẽsis verbis, scribit, nunquam in lucem dedisset. vbi eundem Paulum iniurijs Lusitanorũ accensum, ita asserentem introducit, Lusitanorum nauigationibus, non solum itinera reliquis nationibus in Indiam intercludi, verum etiam omnia aromata, inibi comparata, ingenti quæstu Olisipone, bona dum seruant, corruptaq; prostituunt, venundari. Id autem non dabimus Pauli verbis, vt hanc imposturam agnoscamus. Siquidem singulis annis, à Regis nostri negotiatoribus, omnia ad vnum aromata, quę ex India deportata fuerint, diuenduntur. Nunquam enim inde tantum aromatum aduehitur, quin facile vertente anno ab Europa absumatur, præter piper, quod in multos annos sine corruptioue seruari potest. Nec credo Paulum illum Genuensem ob publicum bonum talia blaterare, sed proprio commodo ad istius verba incitari, propter quod & cæteræ quoque natlones, nostræ inuident nauigationi, potius suum lucrum affectantes, quàm propagationem religionis. Porro nos id quoq; quod confiteri nefas non est, emolumẽtum etiam & opes ex nostris peregrinationibus quærimus, sine quo vix tota Europa sustinere posset sumptus, quos quotidie facimus. Certe vel ob id laudari debemus; quod nõ vt inermes negotiatores ad quęstum tantummodo aro-
matũ

matum per Oceanum oberramus, vt multæ nationes Italiæ, Hispaniæ, Galliæq; antiquitus fecere, & modo faciũt, ſed exercitibus, & claſſibus inſtructi maximo cum metu hoſtium, non tam pomeria noſtræ ditionis, quam Chriſtianæ fidei prorogamus. Nec, vt falsò multi opinantur, ex omnibus noſtris nauigationibus lucrum elicimus, ſed ex pluribus pro religione dimicando, magnam hominũ ac pecuniarum iacturam facimus, vt in Mauritania, & Atlantico littore, vbi domitis, & in mancipiorum genus redactis Maomethanis omnibus qui, Luſitaniam occupabant, idque multis annis, confligendo paucis noſtrorum copijs. Deinde Caſtellanis, eorumq; ſocijs omnibus, ac Gallis, vnico prælio ad Scalabitanum deuictis, ac ex regno depulſis, ſubito Abylam, ſiue Ceiptam celeberrimam ciuitatem in fræto Herculeo ſitam occupauimus. Poſtea vero Reges Fez & Heſperidum multis conflictibus ſubactis, Tingidem, Argillam, Alcacerem, Tutuanum, Aſaphium, Caſtellum Regale, ac Aſſamorum, Titium & Maſſaganum, iſtorum Regum patrimonia expugnauimus, & alia oppida, quæ excidijs deleta ſunt. Ex quibus locis omnibus nõ ſolum nihil cõmodi Regi noſtro accreſcit, ſed etiam ingens ſumptus impenditur, idque cum iactura multorum nobilium, quos ibi perpetuo in præſidio habet. Vtinam doctiſ-

ſimus ille Iouius iſta vnà cum ijs, quæ in Aethiopia à noſtris geruntur, perſpecta habuiſſet, vbi noſtra opera & ſermone potētiſſimus Rex Manicongri cum toto ſuo regno (quod in longitudine tria millia millium paſſ. habet, in latitudine vltra duo millia millium) fidem Chriſti accepit, eamq; indies magis magiſq; colit. Deinde vtinam & id quoq; cognitum habuiſſet, quomodo in omnibus Guineę ac Nigritarum regnis, quę plurima ſunt, & ad montes Lunæ ferme vſq;, atq; in regnis Zofalæ, Bennamataxæ, Mocambiqui, Quilloæ, Monbacæ, Melindi, & in alijs, atque in inſula diui Laurentij, & vſque ad Arabicum ſinum, liceat eandem Chriſti fidem per nos prædicari, atque in latiſſima Auſtrali Braſiliæ plaga, vbi multas colonias nunc habemus. In quibus Regnis, multi ad ipſam religionis veritatem à noſtris concionatoribus perducti ſunt. Præterea noſtris quoque armis & claſſibus fit, vt liceat (idque noſtris magnis ſumptibus) Oratores potentiſſimi Precioſi Ioannis Aethiopum Imperatoris, tutò in aulam Romanam commeare, ac principis ſui verbis, Romanum Pontificem vt ſupremum Epiſcopum agnoſcere, ſubditorumque obſequia polliceri, id in mādatis habentes, vt ſe Catholicæ Eccleſiæ coniungant. Quæ res adeo præclara, vt gratulatione, non odio proſequenda eſſet, ſi verè Chri-

re Christi cultores essemus. Iam vt omittam, quo pacto nostri sæpius sinum Arabicum pererrantes, Suezium vsq; peruenerint, omnesque ferme eius litorales ciuitates euastauerint, ac templa Mahometanorum incẽdijs absumpserint, nec id quidem sine ingentibus sumptibus, ac magna nostrorum iactura cõficitur, quæstu prope nullo. Rursum quod regnum Adeneñ. nobis tributarium cum Fartaquorum regno fecerimus, sinumque Persicum in ditionẽ, iusq; nostrum fere totũ redegerimus. Vbi regnũ & insula Oromuziæ, iã tãquam Lusitaniæ legitima patrimonia sita sunt. Ad hæc regnũ quoq; Cambaiæ, à nobis hoc tempore domitum est, & eius firmissima ciuitas Dium occupatum. In quo loco ingẽs classis Sultani Babyloniæ, milite etiam Christiano instructissima, ac trecentis Regis Cambaiæ nauibus, quas Attalaias vocamus, & quadraginta Regis Calecutij, quas Parahos nominant, à Prorege Francisco de Almeida anno 1509. profligata est, plerisque nauibus, aut captis, aut demersis cum ingẽti hostium clade. Quid hic referam Dacã, Cheul, Dabul, Bandam, ac Insulam Goæ, quæ tota iam Christo patet. Postremo quod ad Reges Narsingæ, Honori, Batecallæ, Otisæ, Deli, Cananori, Callequi, Calecutij, Cochini, Coulani, insulæque Seylani, & vltra Gangem ad reges Bengallæ, Pegui, Syani, &

ad magnam Malachæ ciuitatem, quam primo Alfonſus de Albuquerq; Prorex, ditioni noſtræ adiecit (cui etiam debemus Oromuziæ, ac Goæ imperium) & ad inſulam Samatræ. Ad Iauam quoq; minorem & maiorem, & ad inſulas Bandæ, Moluqui, & ad Borneum, poſtremo ad Chinam, ad Lequios denique nationem vix antehac cognitam, fidem Chriſti propagatam eſſe, quod noſtri nō æſtimandis laboribus atq; ſumptibus obtinuerunt, quorum Reges, & plures alij, quos omitto, multi ſe ſeruos Regis noſtri vocant, nonnulli tributarios, & confœderatos, alij amicos, apud quos, ſiue ex fœderatorum genere ſint, ſiue ex numero dedititiorum, ab Herculeis columnis vſq; ad Chinam & Lequios per omnes prouincias maritimas, nobis autoribus, fides Chriſti celebratur, ita tamen, vt alibi id liceat colloquijs & ſermonibus, alibi publicis concionibus, nonnullis in locis phana quoq;, & templa religioni Chriſtianæ dedicentur. Nunc certe *in omnem terrā exiuit ſonus, & in fines orbis terræ verba eorum*, & ſpes eſt longius ſenſim ad mediterranea, fidem Chriſti propagatum iri, & Chriſto fautore, & noſtrorum prædicatione. Quibus rebus omnibus cōſideratis, & quod Rex noſter à principio nauigationis noſtræ in Indiā, cogatur perpetuo alere, tam in Mauritania, quā in ipſis Indijs, & in alijs quoque prouincijs, ordi-

Pſal. 18.

ordinarium & perpetuum exercitum, 20. ferme millium militum, quos sumptus domesticis opibus tolerat, nullis ad hoc ab amicis auxilijs corrogatis. His adijce classem plusquam trecentarum omnis generis nauium, quas nunquam otiosas, sed in perpetuis expeditionibus occupatas habet, vt iam non enumerem extraordinarios sumptus, quos ad subita bella facere cogitur, nam quæ superius recensui, impensæ pacis & trãquillitatis sunt, non bellorum, quę subinde alijs ac alijs in locis gerenda sunt, dum aut fines tuetur, aut socios protegit, aut fines imperij promouet. Quis piorum Christianorum nõ desinat nos maledictis lacessere, considerans ad tot sumptus sustinendos magnum omnino requiri lucrum? Quod sane nobis inuidere non debent, sed potius augere, aromata nostra carius emẽdo (quanquam à nostris semper vilius vendita sint, quam olim à cæteris nationibus vendebantur) vt ea pecunia Maomethani de facie terræ (quando alij Christiani principes inter se dimicando Christianã ditionem neglectui habent) deleantur, & sacrosancta fides passim ac tutò prædicetur. Hæc omnia si ille bonus ac doctus Paulus Iouius sciuisset, nũquã aut de quęstu nostro inuidiam mouisset, aut corrupta aromata pro integris vendi asseruisset, quippe cum edicto Regis, placitisque totius regni mucida, adulterinaq; sem-

per crementur, id quod dum puer ab intimis cubiculis prudentissimi Regis Emanuelis essem, sæpius vidi Olisipone fieri. Cæterum, si qua istius rei culpa est, ea apud solos istos tabernarios, propolas, & institores hæret; quibus nihil sancti, nisi quod cum lucro coniunctum est, in quos animaduertendum esset, nam ij omnium generum mercimoniorum corruptela verissima sunt. Hæc si Iouio comperta fuissent, non nostras laudes arrosisset, sed benigna prædicatione celebrasset, quod illi ob tersissimam eloquentiam & facile, & expeditum fuisset. Hæc ad Dieñ. oppugnationem, de nostrorum Lusitanorum gestis, obiter adieci, vti per te (cuius amplitudo summa est) gratiam aliquam, & commendationem huic disceptatiunculæ nostræ conciliarem, quo illa ex tua autoritate maiorem vbiq; fidem emereretur.

Vale.

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARII TRES.

Serenissimo Principi Ludouico Lusitaniæ Infanti, Damianus à Goes, S. D. P.

IRVM est, quàm semper cum ætate accrescant labores, & deficientibus paulatim virib. maiora negocia incũbant, siue id arcano quodam naturæ motu, numinisq; imperio cõtingat, siue voluntate nostra id vltrò suscipiatur, vix certum cõstitui potest. Mihi certè euenire video, quò propior ad senectutem vergo, eò plura offerri, quæ scriptis ad æternitatẽ commendari debeant. Ea enim sunt facta præclara nostræ gentis, ea magnitudo varietasq; rerum, ea nouitas insularum climatumque, vt si denuò aliquis Homerus exurgeret: posset non incommodè ex rebus Lusitanicis, & Iliados & Odisseæ argumentum non fabulosè, sed ex vero componere. Sed hæc fortaßis aliâs tentabimus. Nunc, quæ proximè acta sunt ad Gangẽ in tuenda arce Diẽsi, describere propositum est. Ex quo.n. tua humanitas, Princeps clarißime, & in bello gerundo Dux strenuißime,

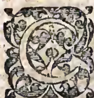
me, nobis recitauit literas Ioannis Mascaregnæ Diensis arcis Præfecti, laureatas, & triumphorum argumentis plenas: non potui mihi imperare, quin arrepto calamo, ocioq́ excusso, eius rei commentarios conficerem. Quem laborem meritò, fortaßè ob nonnullas lucubratiunculas subterfugere potuissemus, quippe qui iam pridem emiserimus (quod mihi non ad iactãtiam ingenij, sed ad testimonium laboris dictum velim) priorem illam Diensem oppugnationem, vbi in fine opusculi adiuncta est nonnulla disceptatiuncula cum Paulo Iouio viro disertißimo. Deinde fidem, mores, potentiamq́ Aethiopum (qui sub Ioanne Precioso) siue (vt nunc loquimur) sub Ioanne Presbytero degunt, scripto prodidimus. In quo libello, vice Coronidis, deplorandam Lappiorum ad glacialem Oceanum degentium calamitatem, Paulo tertio Pontifici proposuimus. Præterea Hispaniarum vires, opes, fœcunditatemq́ libro complexi sumus. Hisce commentatiunculis, licet quasi fatigatus rudem mihi, etsi non in perpetuum, saltem ad tempus postulare possem: tamen vbi noua gloria nostræ gẽtis de Turcis parta, meum animum denuò accendisset, in re noua nouum vegetumq́ animum ad scribendum indui. Quòd si nobis pro animi alacritate par ingenij vis & eloquentiæ copia suppeteret: melius sese proderet hominibus rerum gestarum amplitudo, quàm fortasse alius aliàs præstabit. Nos contenti erimus, vt summa fide rem tradamus, vt, si lector non audiat ex nobis, quanta sit claritas magnitudoq́ istius victoriæ, animo saltem concipiat, & vtcunquè imaginetur. Cæterum hoc

quic-

quicquid est libelli, tibi dicatum voluimus, Princeps inclyte, cuius felici consilio, bellica hac negocia domi forisq; rectissimè tractantur. Quod sanè iam anteà satis te declarasse in Tunetensi expugnatione, omnibus compertum est, vbi Carolo Quinto, cognato & sororio tuo, in difficilioribus negocijs praestò semper adfuisti, & praesens tuam animi excellētiam, virtutem, & rerum bellicarum peritiam vniuerso orbi innotescere voluisti. Quum igitur id & à te & à clarissimis fratribus tuis Ioanne Tertio, inclytissimo Rege nostro, & Henrico Cardinale reuerendissimo agatur, vt aeternum in India sit Lusitanorū imperium: non putaui hunc librum de rebus Indicis, tibi iniucūdum futurum, praesertim si in mentem veniat, vt inter legendum necessum est venire, quam fortunam auspicium Regis, quas vires tua in bellis peritia, quid tutela, Cardinalis in prouidendo sagacitas, ad hanc victoriam contulerit, & quid in posterum ijsdem effici & sperari posset. Accipias igitur sereno placidoq; vultu hanc nostri deuoti pectoris operam, quod te facturum pro tua humanitate nequaquàm addubito.

Vale.

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO II. COMMENTARIVS PRIMVS.

Ollatorũ beneficiorũ, pluma leuior est gratia: cõtrà, offensarũ memoria, tenax & diuturna, obliuionẽ nõ sinit obrepere: nec tã expẽdit, iure ne an iniuria sit lęsa, sed vulnus tantummodò suum adspicit, & acri dolore ad vindictã, per æqua, per iniqua, contendit. Cuius rei euidens exemplũ patuit in gente Cãbaica, quæ à nostris hominibus, multis affecta beneficijs, oppressa earum rerũ memoria, cladẽ (quã sub Antonio à Sylueyra sua culpa acceperant, dum Diense pręsidium, cui ille per id tempus præerat, infelicibus armis tentant) quasi acceptam iniuriam noua oppugnatione vlcisci statuerunt: id quò melius succederet, belli consilia, quantum possent, tegere, arma opesq; ad id clàm comparare, vt imparatis vel per insidias obreperẽt, vel aperto Marte, ex præparato grauiùs adorirentur. Sed Ioannes Mascaregnas, cui arcis custodia demandata erat, vir nõ minùs sagaci, quã forti pectore, omnia olfacere ac procul sentire, eorũ consilia conatusq; explorare, omnia pro tẽporis angustia cõpor-

tare

tare ac præparare, quæ ad vim hostium propulsandam necessaria existimabat.

Author porrò, cõflatorq; istius belli, Coius Sopharus fuit, homo natione Italus, sed qui spreto Christiani nominis sacramento, Mahumeticæ sectæ se addixerat, dux veteranus, ac inprimis belli peritus, cõsilio manuq; promptus, cuiusmentionem in superiori oppugnatione Diensi fecimus. Hic adolescentẽ Mamudiũ Sultanũ ad arma instigare, nec sinere eius animum, à commemoratione occisi ad Diũ auunculi, conquiescere. Fuit autẽ is, Baduris Imperator Cãbaiæ. Nõ debere eius manes inultos relinqui, & eius (vnde regnum acceperat) mortẽ negligi, pertinere id ad ipsius ignominiam & familię dedecus, ac totius gẽtis infamiam: exiguã manum Lusitanorũ, facilè posse per bellum finibus excuti: Indignum prorsus, maximũ regẽ premi seruitute alienigenarum, dominatũ conspicere in regia, regnum deniq; & religionem in periculũ venire: se, quicquid haberet viriũ, quę profectò exiguæ nõ essent, libẽter huic bello associaturũ. Vincitur hisce admonitionib. iuuenilis anim9, ac de sentẽtia suorũ, bellũ decernit, belliq; summa Sopharo cõmendatur. Is clãculũ, partim ex regijs opibus, partim ex suis, magnos exercitus cõparare, neq; ius religionemq; fœderis, initi ab interfecto Badure cũ Prorege Gratiano Noronha, quicquã curare.

Prin-

Principio igitur finitimos reges legationib. ad societatem vocare, spesque periculaque ostentare, quorum plerique nostrum imperium perosi, arma iungunt, alij magna promittunt, alij se integros ad euentum belli seruāt.

Quæ dum maximo silentio ex vtriusque consilio aguntur, fingit Spharus Diensium ciuitatem sibi ab Imperatore Mamudio dono datam esse. Quæ res eo verisimilior videbatur, quòd & alia in ditione Cambaiæ oppida, vel gratia vel precio obtinuerat, è quibus vnū est Surrato, munitissima ciuitas ac propemodum inexpugnabilis: ideoque intuenti reliquam eius viri amplitudinem & gratiam, absurdum non videbatur, tale donum in virum tantoperè apud suos excellentem, collatum fuisse. Cuius impetratio ideò facilior apparebat, quod ea ciuitas subindè nunc Turcarum, nunc Lusitanorum armis expugnata, incerti fluctuantisq; dominij esse videbatur: spesq; erat, si Sopharo tradita fuisset, eius industria & viribus facilè contra alienas opes defendi posse. Rebus ad istum modum constitutis, Sopharus literas ad Ioannem Mascaregnam mittit (cuius amicitia valdè familiariter vtebatur) de sua felicitate, tanquam indè magnoperè gauisurum: indicabatque, se iam non animo tantùm, sed corpore quoque cum amico summo coniunctiorem fore. Simul Legatis opera data est, vt vires nostras

copiasq;

copiasq; explorarent, hominemq; orarent, vt ipsius pace liceret aliquot cohortes in vrbem introducere, vt in rebus nouis ea manu sibi principatum confirmaret, populumq; in officio contineret, nè vel contra se, vel cõtra Christianos aliquid moliretur. Ipse interim clàm militem accersere, bombardasq; noctu in vrbem conuehere: Mascaregnas contrà: rẽ frumentariam expedire, necessariaq; in arcem comportari iubere, Lusitanosque qui in oppido agebant, clàm admonere, vt cõmeatum & quicquid haberent, vnà secum in arcem deueherent. Dum igitur insidiæ altrinsecùs vel instruuntur, vel cauentur: nuncij aduenientes referunt, totum regnum Cambaiæ esse in armis, ingentes exercitus cogi Arabum, Abessinorum, Phartachorum, Mõgorum, & Turcarum, ad quadraginta millia: machinas item bellicas bombardasque omnis generis, inter quas erant quinque basilisci, (vastæ id magnitudinis tormentum) ad arcis expugnationem comportari. Mascaregnas cõtrà (vt est homo rei militaris peritus) omnia dissimulare, ac per literas Sopharo gratulari, quod Regi ex merito charus esset: se probè cognoscere, quæ ipsius essent beneficia in regnum Cambaiæ, ac inprimis gaudere, ipsius virtutes debitis præmijs, si non ad plenum, (nam maiora esse illius merita) saltem aliqua ex parte compensari: De milite

in

in oppidum introducendo, se illius iuri non intercedere, tantum caueret, nè id sibi Christianisq; perniciosum esset. Cæterùm, vt de tempore constet, acta sunt ista sub finē Martij, anno 1546. Paucæ igitur cohortes palàm, cæteræ clanculùm in vrbem intromissę sunt. Mēse Aprili maior adhuc copia armatorum superuenit, quorũ plerią; Turcici generis erant. Enimuerò iam Sophari animo res matura videbatur, neq; differenda vlterius initia belli, dum hyemis intemperie, quæ per ea tempora sæuire incipit, nulla subsidia Christianis à prorege Indiæ summitti possent. Mascaregnas autē (magis ac magis se quotidie aperiente bello) de hoc tumultu, summa celeritate ad Ioannē Castritium proregem Indiæ (qui id tēporis Goæ agebat) nuncios mittit, vt cognosceret, quo in metu res cōstitutæ essent: se cōtra tantam vim nō nisi ducentos quinquaginta milites in præsidio habere. Eadē indicātur Hieronymo Menesio, & Antonio Sosæ, Bazaini & Chaulij præfectis. Liburnica quæ eos deueheret, ad id negocij expedita, simul in mandatis datum, vt commeatum quē hostis ex illis locis deuectur' esset, interciperet, ac naues ea causa illuc missas retinerēt. Sopharus porrò quinq; millib. Turcarũ, Abyssinorum, aliarumq; gentium vrbem ingreditur: quē circiter triginta millia latomorum, calonum, lixarum, cæterorumque qui

Castren-

Caſtrẽſibus vſibus mercenariam operã præſtant, inſequebãtur. Aderat etiã Rumecanus Sophari filius, quem rex Mamudius bombardarum omniũ, machinarũ, tormentorumq; negocijs præfecerat. Statim igitur ab ingreſſu ſuo nũcios ad Maſcaregnam mittit, orans, ne de ſubito eius aduentu, copijſque militũ, aliquid ſiniſtri opinaretur: rebus duris & regni nouitate ad talia conſilia cõpulſum eſſe, ægrè ferre oppidanos mutationem principis, nec imperium ſibi in tanta maleuolentia, ſine armis tutum eſſe poſſe, ipſumq; adeò ſcire, quàm ſcelerata ingenia incolarũ eſſent, quàm prona ad ſeditionem: Teſtari igitur illius conſcientiam, orareque, ne, quod pro ſe neceſſariò faceret, contra amicum feciſſe crederetur: Se inter bonas ſuas fortunas, hãc pro ſumma computare, quòd tam charũ caput, iam non ex longa intercapedine, ſed dè proximo viſurus eſſet. Quod ſi per ſuſpiciones à colloquio arceretur, ipſum tamen experimentis cogniturum; quod fortaſsè iam perſuaderi non poſſet: ſcilicet, quàm ſanctum illi ſit ac religioſum ius veteris amicitiæ.

At Maſcaregnas his nuncijs auditis, tametſi doli non ignarus, diſsimulatione tamen pro tempore vtẽdum arbitratus, Simonem Pheũ virum ſolertem, prudentemque ad eum per ſpeciem gratulandi mittit, ſibique aduentum eius

eius gratum esse, causamq; tanti satellitij probam videri renunciat, seq; nunc auidè expectare, vt desiderata toties familiaritate, iam nunc deinceps multo frequentique vsu sese explerent. Sopharus hominem magnificè excipit, exceptumque cum ijs mandatis remittit, vndè nihil pręter causas belli affectare videbatur: in fœdere esse scilicet, quod Mamudius cum Prorege Gratiano Noronh percusserat, vt liceret murum excitari ex aduerso arcis, qui iniurias militũ præsidiariorum ab oppidanis intercluderet, quò quiescentibus hinc indè offensis, pax bona conseruari posset. Tentantam esse quidem eius muri ædificationẽ, sed armis Emanuelis Sosæ opus prohibitũ fuisse: nunc cupere se, quod ex fœdere liceret, bona eius gratia absoluere: Sin secùs animatus esset, se contra vim arma oppositurum. Ad hæc placere suo Regi, vt liberum sit ius nauigandi, tã in rebus exportandis, quàm aduehendis, & vt cuique integrum sit, merces suas deferre quò vellet, neque eiusmodi commeandi authoritatem à Lusitanis petendam esse: Non enim regem potentissimum eam indignitatem seruitutis ampliùs sustinere posse: scire Lusitanos, quæ vires essent eius imperij, ipsum tamen potiùs per gratiam ab illis petere, quod armis obtinere posset: proindè ne grauarentur amicitiæ dare, quod necessitati fortasse dadũ esset. Magnificare Regem

gem Lusitanos, ac dempta seruitute amaturũ quoque, sociumque ad omnes necessitates futurum: alioqui ius sibi armis ereptum, armis quęsiturum esse. Viderent igitur, nè, dum iniqua retinent, omnia amittant: se hoste, omnia circumcircà hostilia futura: ipsos esse interclusos hyeme ab omnibus suorum subsidijs, manum exiguam esse intùs in arce. Hęc se denũciare regis sui nomine, se(quod amici est) Mascaregnam admonere, nè bellum perniciosum in se suosque excitet: vitaret eam flammam, quæ semel exorta, Lusitanicas res in India in cinerem absumat. Quòd si æqua negentur, deos hominesque testes facere, se inuitum, ruptis fœderibus, ad bellum cogi: proindè faceret ipsum quamprimùm certiorem, vt quod in manibus esset quamprimùm conficeret. Mascaregnas, ad Sophari postulata, optimum quenq; vsu & ętate prudentissimum, in cõsilium adhibet, de quorum sententia tale responsum per Simonem remittitur: Ea quæ ad innouandas vel mutandas pacis leges spectarent, ad se suamque cognitionem nihil pertinere; proindè ab ipso ea petenda non esse, ad quæ concedẽda nullum ius haberet. Solummodò id imperio Proregis statui posse, quod ipsum pro diuturna cũ Lusitanis consuetudine minimè omnium latere posset; rogare igitur, vt Mamudius legatos super ea re ad Proregẽ mittat, nec ante

responsum (quum dubium sit, an quod velit impetraturus sit) arma moueat. Proregem id temporis Goæ agere, neq; longè distare, non longam in medio moram futuram. Quòd ad muri ædificationem pertineret, se mirari, quur cum tãta manu ad hoc negocij à Mamudio sit missus: Posse enim eius rei curam quæstoribus vrbis committi, quibus ne ipse quidem suam operam subtracturus esse, modò ijs locis construatur murus, quibus inter Mamudium & Gratianum conuenisset. Quod si designati limites obseruẽtur, rectè illũ factũrum: sin vel duos digitos vltra fundamenta opus promouerit, se non solùm illi, sed ipsi quoque Imperatori Mamudio impedimento futurum. Verùm vt constaret, quantoperè abhorreret à causis belli, fœderibusq; violandis, superesse exemplar scriptarum de pace legum, idq; se nunc ei per Simonem legẽdum mittere. Simon igitur cum istis mandatis in castra venit, antigraphumque Sopharo in manus offert. Quod quũ ille legisset, statim cum magna animi vultusq; indignatione in plurimas partes discerpsit, Legatumq; contra ius gentium in vinculis asseruari iubet, neq; vlterius oppugnationem differẽdã censet: quocircà ad vigesimam primam mẽsis Aprilis, magna vi arcem aggreditur. Diẽsis autem arx rupibus & cuneata fronte in littus procurrit, ab vna parte fluuio, ab altera

verò ſinu maris alluitur: Reliqua aditum habent ab oppido, quà validiſſimis aggeribus foſſiſq; quaquauerſus à fluuio ad mare vſquè cingitur. Porrò in fluuij alueo turris munitiſſima cõſiſtit, eoq; inexpugnabilior, quòd niſi ſummo & incitatiſſimo maris æſtu adiri nequeat, tum enim tenues vndas ad arcem perferri: Difficultatem loci ea quoq̃ue partè bombardæ adiuuant, quæ hoſtilem claſſem aduentantem, facilè crebris iaculationibus deprimant. Ex alio verò latere, limoſo ſolo & humili aqua circũcingitur, vt neq; pedib. neque nauiculis, immò ne lembis quidẽ poſſit adiri. Inter medium arcis turriſque, ſpatium ſolummodò nauigationibus idoneum eſt, ſed obnoxium vtriuſq; munitionis bombardis.

Ab ea igitur parte, qua demonſtrauimus arcem ad oppidũ reſpicere, & perpetuo dorſo continuari, quæ ſola obſidioni opportunior videtur, ſumma vi Sopharus oppugnationem tentat, ac in tumulo arci vicino, (ex quo maxima ipſius pars arcis conſpicitur) ex cõgeſtu aceruiſq; lapidum, ſine calce vallum miræ craſſitudinis erexit, & ad imas operis radices, apertis inibi feneſtris relictis, bõbardas appoſuit, ſupernè propugnaculum iſtud corona pinnarum amplexus eſt, iuſtoq; pręſidio protinùs inſtruxit, & vt tutum ab iniuria noſtrorum iaculorum aſſeruaret, goſſi-

pinis sarcinis vndecunq; muniuit. Quo opere ingenti festinatione intra vnam noctem confecto, albente iam in diem cœlo, arcem omni genere telorum oppugnare cœperunt.

Dum hæc aguntur, Ioannes Mascaregnas seruos, mulieres, ac pueros, militari operæ inutiles, nauibus quorundam mercatorum Lusitanorum, Bazainam & Chaulium euntibus, auehendos tradidit. Naues itẽ duas (quas Indi Catures vocant) summa celeritate armari iussit, vt oram maritimam legentes, hostes commeatu prohiberent. Quæ mandata impigrè facientes, obnauigatis littoribus, nõ longo deindè temporis spatio reuersę, etiam in hostium oculis quatuordecim naues, mercibus & commeatu onustas, intercipiũt. Quo, factum est, vt iniquiore multò annona aduersarij vterentur. Et vt res suo ordine, certisq; functionibus ageretur: arcis stationes Mascaregnas hoc pacto distribuendas existimauit. Ioannem Almeidam turri & propugnaculo diui Iacobi (quod in superiori oppugnatione, crebris Turcarum iaculationibus corruerat) tutorem assignauit: Lodouicum Sosam, turri D. Thomæ: Aegidium Cottinium, turri D. Ioannis: Antonium Pezannam, turri D. Georgij, quæ supra nouam arcis portam sita est: Ioannem Verzeanum, mesopyrgio minori: Alphonsum Bonifacium, turri, quæ D. Iacobi propugnaculo imminet:

minet: Antonium Rodericum regium quæstorem, mesopyrgio maiori: Antonium Fręrium legatum, turri supra veterem portam sitæ: Singulis fermè istorum, ad stationũ custodiam, viginti traditi milites sunt. Nam tũc temporis arci maiores defuêre copiæ, & militum inopia summoperè laborabatur. Præfecti autem isti, ea quę ad arcis, suarumq; turrium defensionem pertinere existimabant, summa cura & studio pro virili die noctuq; faciebant. Eodem tempore paulò supra illud vallum, quod hostes excitauerant, non minori firmitudine aliud quoque versus mare excitârũt, cui etiam aliud simile adijcitur: eoque flexu anfractuq; murus deducitur, vt opus magis labyrinthicum, quàm alterius generis esse videretur. Idq; eò factum est, vt septis illis flexuosis à nostrorum telorum iniurijs protegerentur. Et quãquam nostri hostium conatus omni perseuerantia contentioneque impedire contendissent, nihilominùs eo muro curuo sinuosoque progressi ad manus iactum, proximè arcis mœnia consistunt.

Indè ex congestis lapidibus aliud opus cõficiunt, tredecim pedum crassitudine, sed à tergo validissimo aggere suffultum, quod à ripa ad ipsum littus deducunt, castellisq; cõmuniunt. Indè (vt loci natura ferebat) ex castello in castellum cõtinuatis munitionibus,

arx penitùs vallo circumdatur, in ijsdemq; castellis omne telorum bõbardarumq; genus imponitur. Itaque opere finito, atriùs solito arcem sæpè tentabãt. Intereà Mamudius Regio comitatu stipatus, ciuitatẽ (operis visendi gratia) ingressus est. Dum hæc ab vtraque parte agebantur, per exploratores certior fit Mascaregnas, decreuisse Spharũ, turrim, q̃ nostri in fluuio, vt demonstrauimus, sitam habent, inuadere: collectis ad id ratibus, vnà cũ naue oneraria perquàm magna, cuiusdam sectæ Mahometanæ mercatoris, quã in portu ad eos vsus retinuerat. In qua tabulatũ eius altitudinis, quòd turris supremum tabulatum æquare posset, extruere curauit, quod circumquaque pluteis (vt nostrorum iacula repelleret) sic confirmauit, vt nisi summa ope expugnari posset. Re cognita, Mascarenas Iacobo Lacteo, quem nauibus illis duabus, quarum anteà meminimus, præfecerat, negocium committit. Is maximo silentio, tacitoque remigio oppidum versus naues suas noctu eduxit. Verùm anteà quàm immineret onerariæ naui, quam incẽdio delere proposuerat, aquarum strepitu & murmure, quem remi excitabãt, cauere nõ potuit, quin insidias suas excubitores hostiũ perciperent. Quarè clamore sublato, totus exercitus in armis prosiliuit. Id quũ à nostris esset animaduersum, celeri cursu in nauem impres-

sionem

ſionem faciunt, ignemq; inijciunt. Sed quum incendiũ ex voto non ſuccederet, & hoſtes impetum in noſtram claſſem facere conarẽtur, viginti circiter milites ex noſtris hoſtiũ nauem cõſcendũt, funibusq; ancorarijs præciſis, remulco, vno ſolo milite læſo, nauem ipſam ereptam (hoſtib. contrà nitentib.) ante arcem deducunt, ibiq; igne iniecto, penitus abſumunt. Quæ res Sophari animum nõ parùm fregit. Nam propoſuerat eam turrim anteà capere, vti faciliùs arcem, loci eius com moditate adiutus, expugnaret. Neque ſanè temere eius rei concepta ſpes, quoniam capta turri illa, ſubſidiariæ noſtræ naues ad arcem appellere, non niſi cum ſummo diſcrimine & labore valuiſſent. Hæc ea nocte, quæ diem Paſchæ Seruatoris noſtri præcedit, acta fuère. Noſtri igitur, dum de redempto humano genere ſalutiferum diem, & iam de hoſtium clade lætum feſtiuumq; miris gaudijs ouationibusque celebrauère, ſpe omnino erecti ſunt, tanquàm in cæteris quoq; victores futuri. Quum igitur negocium in eo ſtatu eſſet, & perſeueranter hoſtes in arcem impetũ facerent, idque non ſine vtrorũque clade, ob tormentorum aſſiduam iaculationem, & hyeme inſtante noſtri de ſubſidio fermè deſperarẽt, decimaoctaua Maij, Proregis filius natu minor Ferdinãdus Caſtrius, cũ octo minorib. lõgis nauibus, (incolæ Catures vocãt) diffi-

difficilioribus vſus tempeſtatibus, ante portum apparuit. Nauium præfecti, Georgius Vaſcogoncellus, cui duas ex eo genere nauium Prorex ad littus Cambaicum explorandum commiſerat, Frãciſcus Almeida, Petrus Lupius Soſa, Antonius Cugna, Diodocus Siluius, Diodocus Reinoſus, cognomento Soto maior. Quibus appulſis, fruſtrà ſe obijciente hoſte, per pſeudothyrion ſiue clancularium oſtiolum, quod in minori brachio muri adapertum fuit, nullo accepto damno, læti in arcem, cum ingenti omnium gaudio, recipiuntur. Poſt quorum aduentum, militem iubet Maſcaregnas recenſeri. Inuenti ſunt fermè quadringenti quinquaginta, omnes ferè illuſtri loco nati, manu ſtrenui, & ad vſus bellicos ſatis commodè inſtructi. Pro copia igitur auxiliorum, plures ſtationarios ſingulis locis deputat, omnibusq́; quid agendum ibi, quaúe ratione excubandum eſſet, exponit. Poſt Ferdinandi Caſtrij aduentum, Mamudiùs & Sopharus naues inſtruunt, quibus, nè aliud ſubſidium ad arcem accederet, prohibere nitebantur. Hę aliquot ex noſtris commeatum in arcem deportantes, interceperũt; nonnullas etiam fugæ ſe mandare coëgerũt. Verùm huic hoſtili claſſi, ingruente iam atq; adeò ingraueſcente hyeme, neceſſarium fuit portus obſidionem relinquere, vt ſubducta in terram, à procellis tuta eſſet. Superiùs demon-

monſtratum eſt, Mamudium Cambaiæ regem,muro abſoluto, turribus valliſque inſtructo,operis viſendi cauſa in oppidum veniſſe. De cuius aduentu certior fit Maſcaregnas,per captiuum quendam,quem ſex milites noſtri à Ferdinando Caruallo, præfecto illius turris quæ in fluuio eſt, ad hoſtilia caſtra exploratum miſſi, in ipſis aggeribus interceperunt,quarè ob aduentum regium ingentia ſigna lætitiæ,bombardarum tonitru, tubarumque claſſico edita fuêre. Rex autem vigeſimaquinta Iunij, manè ante ſolis ortũ, oppidum ingreſſus eſt. Qua hora tres iuſtæ magnitudinis teſtudines,noſtri ſuper hoſtium vallum erectas, dubijs oculis vtcunque animaduertunt,ſubterq; eas ingentis formæ baſiliſcos tres, munitiones quoq; ac caſtella quoquo verſus ad confligendũ, noua ratione compoſita. Quibus vix, diluceſcente crepuſculo matutino.plenè cognitis,confeſtim hoſtes ad turres diuorum Thomæ,Iacobiq;, & ad murum ijſdem turribus interiectum, effuſiſſima glandiũ iaculatione contendunt. Maſcaregnas autem, quum quorſum ij animum applicuiſſent,animaduertiſſet: eas turres vnà & murum, intrinſecùs aggeribus validis obueſtiri curat, turriqùe diui Thomæ, quam cuniculatim ſuſpicabatur hoſtem euertere conſtituiſſe,tranſuerſis cuniculis, incredibili labore induſtriaque ſuccurrit, ac ex

ipſa turri, hoſtiũ teſtudines, baſiliſci leoniſq; ictibus impetere iuſſit. Quæ res ſummum detrimentũ aduerſarijs intulit. Veruntamen ad quinq; dierum ſpatium, iaculatione hoſtium continua, telorumq; aſſiduitate concuſſa turris Thomæa, tandem finditur, pinnæque Iacobææ fermè omnes mutilatæ. Neq; id tamen ſine hoſtium exigua noxa. Nam qui turri D. Thomæ præerant, hoſtium duobus baſiliſcis deturbatis, tertium in partes frangunt. Nec id rurſus abſq; noſtrorum periculo factum, quum nullo intermiſſo tẽpore, in ipſam turrim tanta globorũ cõpia deuolueretur, vt ex ijs qui ſtuppam ignitam bombardis admouent, nemo præ metu id ad muneris ſe præſtò exhibere auderet. Neque id mirum, quum tanta dexteritate hoſtes ineuitabilibus ictibus iacularentur, vt ſi quem noſtrorum ad bombardarum feneſtras intuerentur, ſubitò quinque ſexúe globos rectà in illum conijcerent. Prætereà tormentum, quod in ſublime globos euomit, (mortariũ vulgò dicitur) tantæ erat magnitudinis, vt glandes torqueret octonũ in ambitu palmorum. Hoc è regione turris D. Ioãnis, loco decliui collocauerunt. Huius impulſu & concuſſione tantus terror à noſtris cõceptus eſt, vt quoties globus deſuper in arcem irruere inſpiceretur, de ſe quiſque actum eſſe, animo præſagiret. Is enim cuius induſtria negocium

cium hoc tractabatur, eius artificij erat, vt nullum vnquàm iaculum frustrà emitteret, sed omnia introrsum in arcem reciderent. Quo artifice (vt ex captiui posteà scitum est) ictu bombardico à nostris interempto, hostes in demortui locum, alium sufficiunt, de cuius opera idem sperabant, sed frustrà. Nam quum arte careret, globi quos in nostros dirigebat, imperitia mittentis, in ipsorum castra corruebant. Quo errore imperitiaque mittentis, ex suis tribus occisis, à mortarij iaculatione in totum supersederunt. Præter hæc omnia hostes duas testudines nouo rursus labore, è regione turris D. Ioannis, quæ cæteris angustior infirmiorque erat, excitauerunt, à qua ad Iacobæam vsque, totius belli vires applicare constituerant. Quibus singulis singulos basiliscos, ac alias item machinas bellicas accommodāt eo numero, quem necessitas ipsa requirere videbatur. Itaque opere constructo, eodem die acriter vltro citroque prœlio dimicatum est. Inter pugnandum, globus ex arce emissus, iuxta pedes regis Mamudij, quendam eius cognatum occidit. Qua re territus rex, vndecimò ab aduentu suo die, castra deseruit, ad Madabam regiā ciuitatē se cōferens: inde militē & necessaria exercitui expediturus. Ipse autē siue timore, siue alia de causa, posteà reuerti noluit,

noluit. Discedés verò, Iuzarcano viro & potenti, & virtute summa, summaq; prudentia prædito, (cuius consilio & solerti opera tùm in re bellica, tum in rebus alijs plurimis vtebatur) regiam legionem attribuit, & belli vnà cum Sopharo negocium commisit. Post regis discessum, hostibus adhuc in continuo labore perseuerantibus globorũ assiduitate, D. Thomæ Ioannisq; turres vnà cum mesopyrgio euertuntur. Cuius molis ruderibus fossa oppletur. In eo vallo (cuius antè meminimus) turris vndequaque cratibus vimineis circunsepta, intùs oppleta saxis & cespitibus, (nonnulli frondeas, alij corbitas vallares appellant) ab hostib. in sublime educitur. Hanc iuxta arcis fossam ea erigunt magnitudine & altitudine, vt liberè, quid intùs ageretur, conspicerent. Quamobrem nullibì nostris tutò consistere aut versari licebat. Cui detrimento Mascaregnas vt succurreret, tum quòd ob fossæ profunditaté cuniculis obrepere, suffodereq; eam non poterat; tum etiam quòd saxa rupesque, in quibus illa arcis pars extructa est, impediebant: introrsum (vt locus patiebatur) turriculam ad eam altitudinem ædificat, qua hostium turrim nostri manualium bombardarũ globis commodè impetebant. Indè vtranq; turrim nostri qua poterant virtute defendebant. Huic turriculæ Antonium Pezannam curatorem esse voluit, qui sua anno-

annona, suoq; sumptu, quadraginta milites sibi ad eam custodiam attributos alebat. Stationem autem, quam anteà asseruabat, Ioanni Verzeano commisit. Eo tempore nõ pauci desiderati, & permulti in arce vulnerati fuêre. At hostes, quum se interdiù non satis vtiliter manus operi admoliri viderent, noctu quicquid poterant, exstruebant. Quem eorum successum Mascaregnas, candelabro ad id ingenti accenso, impediebat, cuius splẽdore omnes qui vel vallum aggrediebãtur, vel materiam portabant, cõspicui facti, ictibus bombardarum patebant. Intereà loci tumulus ingens, terra, cespite, lapideq; constipatus, in templi atrio excitatur, cui basiliscũ, tutelæ alioqui portus destinatum, superimponunt: cuius iaculatione turris cratea in tãtùm quassabatur, vt nemo hostium ad eam accedere ampliùs auderet: veruntamẽ quum ipsorũ numerus indies augeretur, vicit multorum ac integrorum semper recens labor, paucorum & ex continuo opere exhaustorũ exiguitatẽ. Itaq; vallo ad ipsam arcis fossam, quo per gyrum ab vtroq; cornu cingebatur, absoluto, cuniculis instar musculorum, quos palmarum truncis frondibusque argilla permixtis desuper contegebant, nè à flamma vrerentur, ad fossæ crepidinem perueniunt. Cui operi per sexaginta dies summo studio & labore hostes incubuere. Eoque vigesima

Iunij

Iunij finito pro voto, cuniculatim ad fossam pertingebant. Indè ex asseribus appēsis canales deriuant, quos ne nostri bombardis saxisúe dissiparent, tignis duplicatis corijsque cōtextis integunt. Qua contignatione inoffense die noctuque rudera, lapides, & omnis soluta materies in mediam fossam, turrib. Diuorum Thomæ, & Ioannis interiectam, defluebat: idq; ea arte, vti nostri præter effluctem materiam, neminem ibi conspicere possent. Quin neq; ij qui fossam ipsam opplebāt, quenquā infernè superneúe videre poterāt. Intermedijs istis tēporibus, noctū assiduè ex stationib. hostiū atroces iniuriæ verborum nostros prouocabant, ignauiam illis obijciētes, quur, si strenui fortesq; milites sint, conclusi, tanq̃ pecora inter munitionū septa teneātur, idq; ad imperiū imbellis ignauiq; ducis? Nā Antonium à Silueyra, si eiusmodi militibus, tamq; rei militaris ex tā lōga assuetudine bellorum peritis, præfuisset, nunquam passurū fuisse, quin aperto & libero Marte, singulis contra singulos dimicantibus, suam quenq; virtutem ostendere permisisset. Cōtrà, sub hoc duce, superiore arcis oppugnatione nullum egregium specimen à quoquam ipsorum præbitum esse: conclusos tantū murorū obicib. quicquid egerint, ex insidijs dolosè, non vera virtute, egisse. Quousq; tandē imbellem hunc ducem paterētur? Quas verborum

borum iniurias Mascaregnas prudẽter dissimulanterq; ferebat, suorũ militũ raritatem, & quorsum hostes tẽderẽt, facilè cognoscẽs. Attamen nè prorsus responso carerent, in eã partem, qua voces audiebantur, missilia omnis generis quocunque euẽtu dirigi iubebat. Erat in imo arcis vestigio posticum secretũ, iussu Diodocij Lupi Sosę iampridem cõstructum, ex quo ad fossam latentes aditus aperiebãtur, id sub ruderibus tanquã inutile, obrutum obtectumque iacebat. Hoc nõ segniter Mascaregnas purgari & refodi imperat, foribus postibusq; robustissimis communiens. Indè materiam collapsam, quo poterat silentio, furtim subripiebat: atque ita hostiũ per totas noctes continuum laborem, sola diurna opera frustrabatur. Qui cùm in fossam respicere nec possent, nec auderent, bolide per canalem demissa, cumulum explorabant, cuius eminentior pars fermè iam ad canalis ora peruenerat. Hoc cumuli fastigiũ, summa diligẽtia, nè corrueret, Mascaregnas prouidebat, nè furtum suum palàm fieret, vti hostes eo labore impediti, nullas alias rationes oppugnandi tẽtarent, tantùm astu conatus ipsorum eludens, rudera ex tumuli base suffurabatur. Quæ quum multorum studio & labore agerentur, assiduitate absportãdi fodiendique, fieri nõ potuit, quin ipsius cumuli fastigium sensim collaberetur. Ob id factum,

factum, quum ab hostib. bolis postea demissa esset, & funis quo appendebatur, latiùs solito sese distenderet: animaduerterunt se tādem miserè frustrari. Qua re attoniti, cumulum oculis (omni periculo posthabito) contemplari constituunt. Ibi nostros in ipsa fossa occupatos vident, visosq; protinùs telis desuper incessunt. Vbi inter alios Antonius Frærius legatus, iaculis confossus, occubuit. Acerrimè igitur vtrinque, donec nox superueniens conflictum dirimeret, ad fossam dimicatum est. Senescente sub tenebras pugna, secundùm posticum Mascaregnas lapideum musculum vsque ad rudera per noctem producit, quem trabibus asseribusq; desuper impositis, terraq; accumulatis, ea ratione firmauit, vt tutò reliquam in fossa materiam indè aueherent. Itaq; vnius noctis instanti opera, laboreq; continuo, munitione illa absoluta, quum manè ab hostium excubitoribus cerneretur, rei nouitate turbati, ad Sopharum concurrunt, remq; ei omnem aperiunt. Ille stupefactus, nostrorumque pertinacia solertiaque admirabiliter attonitus, se cum omni celeritate ad stationes proripit. Ibiq;, vt rem oculis cōtemplaretur, capite (vt posteà compertum est) super manum dexteram reclinato, extra murum gutture tenus emicuit. Stupefactus deindè, & desperatione æger, suique immemor, dum longiùs quàm sibi expedie-

bat,

bat, deliberabundus subsistit, bõbardæ globus fortè fortuna ex arce demissus ipsius manum integram vnà cũ sincipite raptim abstulit, ipse verò subitò ex vallo mortuus concidit. Cuius mors, vti suis funebris & calamitosa, sic nostris perquam optabilis fuit. Erat enim Sopharus (vt si quis alius) prudens, sagax, cautus, vafer, rerum gerendarum peritissimus, militaribus verò stratagematîs nemini suo tempore cedens. His naturæ dotibus, infestissimum in nos odium coniunxerat, viresq; suasquotidiè augebat, quũ eum intelligerent vero animo, deserta religione Christiana, ad Mahumetum defecisse. Nec dubium, quin si diuturnior ei vita contigisset, nobis victoriam difficiliorem impeditioremque fecisset.

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARIVS SECVNDVS.

Oio Sopharo interfecto, aliquot diebus lãguidiùs hostes in opere versabãtur. Variæ enim sententiæ militem distinebant. Nã pars castra mouenda sentiebat, nec temerè amplius bello pernicioso incumbendum esse iudicabat. Alij verò de ducis electione hæsitabant, nec Rumecano Sophari filio parendum arbitrabantur: Cæteri regis voluntatem suffragiumque expectandum censebant, vt quem ipse vellet, ducem constituerent. In quam sententiam tandem est itum. Itaque protinùs ad regem hac de re nuncij dimittuntur, eoq; iubente, Rumecanus præpositus exercitui, & belli imperator pronunciatur. Qui celeriter, summaq; diligentia & continenti labore, quinq; subterraneos musculos fodit, quos in eam partem, ex qua nostri per posticum (vt demonstratum est) de fossa rudera furabantur, nouo fabricandi ordine ac ratione dirigebat. Sed quum per vim tormentorum, opus à nostris impediretur, eximijs palmarum truncis

ad

ad ruinas illius turris(quam crateam vocauimus)duas ligneas turres tænijs intertextas cũ tabulatis extruxit, quibus testudines binas apposuit,& sub testudinib. singulis singulos basiliscos collocauit, quorũ iaculis deturbatis nostris,hostes ex aduerso postici ad labra marginesq; fossæ penetrârunt. Eò quũ ventũ esset,super musculum,per quem nostri materiẽ in fossam deiectam subripere cõsueuerãt, tantã lapidũ saxorumq; vim prouoluunt,vt penitus musculi cõpages dissolueretur. Quo labente,territi nostri,saucijq; nonnulli, pedem referre coacti sunt. Hostes indè liberiùs,fossa superata, omnem ruderum lapidũq; colluuiem in eam proijciebant. Itaq; negocio multorum,laboreq; assiduo,semper manu maiore ad opus confluente,posticum omninò obrutũ sepelitur.Quo obstructo,quum nostris ampliùs vsui non esset,maiore hostes vsi libertate, fossam rudere adimplebant. Eo ipso tempore,quum permulti ex nostris, vulneribus ęgritudinibusq; affligerentur,& non pauci morte confecti essent, Mascaregnæ aliam celocem expedire necessarium visum fuit,cui Ioannem Cælium arcis sacerdotẽ præfecit,eiq; literas ad Proregẽ & Præfectos pręsidiorũ Baziani Chaulijq; dedit,q̃bus subsidiarias copias omni celeritate mittendas esse indicabat. Alioqui, si festinationẽ adhibere desisterẽt, nostro Indico imperio

rio ſummum periculũ imminere. Hoſtium enim numerum indies augeſcere. Eodẽ ipſo tempore, quo nauis illa cum nuncijs euecta eſt, quatuor millia ſelectorum regis Cambaiæ militum in caſtra venere. Quorum aduẽtu læta feſtiuaq; ibi omnia, & hominũ tympanorumq́; ſtrepitu vndique perſonare, copiasq́; illas (quaſi recenſerent) ſub oculis noſtris in acie diſponere, ac tandem agmine cõpoſito circùm munitiones immani clamore ac barbaro, quaſi ſi victoriam in manib. certam haberent, ad arcem contendere. Sed ictibus tormentorum peſſimè accepti, impetum temerarium repreſſerunt. Intereà dum iſta fiũt, ab incepto opere nihil remiſſum eſt, ſed continuo labore illam foſſæ partem, quæ ad turrim D. Ioannis pertingit, (quam diximus Aegidio Cotinio commiſſam eſſe) lapide, rudere, omniq; materia complere, atque iuxta Thomæam turrim malos eius altitudinis erigere, vt cacumina eorum noſtras munitiones excederent, ijsq; malis aſſeres ſcandulaſq́ue loco ſcalarum ex aduerſo clauis affigebant, atque ita ſurſum aſcendere conati. Nõſtri verò ignibus & acri pugna illis occurrere. At hoſtes cõtrà, harpagonibus materiam valli noſtri diripere, magnoq́ue periculi cõtemptu ſcalas complere. Contra iſtam hoſtilem pertinaciam, noſtri aliam rationem defenſionis inſtituũt. Faſces ligneos caudicales

ferro

ferro cõnexos, catenisq; colligatos, commixta interiùs pice, resinaq;, aliaq; omni materia, quæ ignem facilè corripit, & diutiùs alit, alios super alios supernè inijciebant, ijsque ignibus permultos ex hostibus combussêre. Quod tametsi sæpiùs hostes fieri viderent, ęquè tamen in labore persistentes, pro nihilo nostrorum conatus facere: reiectoq; timore, suos qui ibi aut icti, aut deusti cadebant, de fossa deducere: alios protinùs in demortuorum locum sufficere. Et quoniam opus multorum subsidium requirebat, oppidanos mulieresq; etiam ad id negocium cogere, materiamque ad fossam comportare. Quo operarum continenti labore, (nam numerus quadraginta millia excedebat) tumulum ex terra palis ligonibusque eo studio inuehunt, vt quanquam ex arce persæpè globis hastisque impeterentur, tamen istiusmodi cladibus ab incepto deterreri nequiuerint. Itaq; post id temporis per supremã musculorum partem ligneas testudines duplicibus elephantorum corijs conglutinatas promouent, super quas (quum iam ex materia, quam hostes accumulauerant, prorectæ essent) per tumulum, quẽ demonstrauimus palis deportatum esse, aliæ meant testudines, quibus defensi, ex fossæ labro in murum concurrere satis commodè valebant. Cui insuper operi à lateribus duos hincindè fortissimos pluteos instar parietũ

obijciunt, quorũ munitione iacula ac cætera missilia turrium Diuorũ Ioãnis Thomæque cohibebãtur. Quotẽpore tã assiduè ex hostiũ munitionib. iaculatum est, vt nostri tum ob incredibiles labores, tum propter immensas vigilias, resistere nulla ampliùs ratione possent. Sed antea quam hi plutei excitarentur, Mascaregnas suspicione permotus, hostes cuniculatim velle ambas has turres subuertere, transuersis cuniculis periculũ rei anteuertit. Hostes deniq; quum propinqui sub mœnibus agerent, ad propugnaculum D. Ioãnis, specum inter durissimas rupes malleis excidunt, per quem deni pariter viri non incommodè ingredi valebant. Priori Commentario diximus, Mascaregnam inter duas prædictas turres interiùs aliam subsidiariam construxisse, ex qua quadraginta milites telis spiculisq; commodè ambabus succurrere possent, atq; huius custodiã Antonio Pezãnę tradidisse, & ea quę illi priùs cõmissa fuerãt, Ioãni Verzeano cõcredita esse. Nã is suis militibus, quos adhuc integros fermè omnes habebat, & turri illi, & minori mesopyrgio subuenire poterat. His ergò ità in suis stationib. manere iussis, Antonium Rodericũ quæstorem Ferdinando Castrio, qui infirmiorẽ arcis partẽ tutandam susceperat, socium adiunxit, vt simul vigilias & hostium impetum alacriùs sufferrent. Hostes verò nouo astu, &

muro

muro (vt diximus) dirupto, arcem segniùs solito infestabant. Senescente igitur in ea parte hostili contentione, noctu Simonem Phæum hactenùs in vinculis habitum, ad munitiones nostras producunt, qui alta voce Rumecani nomine, rerum statũ, & quàm proximi cladi essent, declararet. Quapropter si dedere se vellent, & arcem sine sanguine inoffensè tradere, Rumecanum omnibus liberum exitũ commeatumq; permissurum: Naues etiam (si nobis eius rei penuria esset) bona fide daturum: Sin secùs animati essent, esse in proximo omnium interitũ: eligerent, vtram partem mallent. Quòd si belli potiùs quàm pacis, fortunã approbarent, se sequenti die arcem, omnibus collatis copijs, inuasurum. At Mascaregnas his auditis, eum statim discedere iubet, & in comites deductoresq;, si pedem referre nollẽt, omnes bõbardas sese exoneraturum minatur. Diceret igitur Rumecano, ipsius aduentum assultumq; quocunque in tempore optatũ expectatũq; fore. Hoc sermone habito, omnia hostes tormentorum globis cõplere: quorum improuisis ictibus, duo de nostris (qui, vt Simonem Phæum rectiùs audirẽt, murum ascenderãt) interempti sunt. Itaque hostes nullo tempore remissa contẽtione, decimanona Iulij sub occasum solis, arcis muros, quos penitùs suffoderãt, denuò impetũt, idq; tãta animi præ-

ſentia & obſtinatione, vt noſtros de ſalute ſua propemodum in deſperationem adduxerint. Sed ope & opera Ferdinandi Caſtrij, illi qui murum conſcenderant, erant autem numero triginta, omnes viri nobiles, vt ex habitu apparuit, interfecti ſunt. Quod vidẽtes hi qui iſtos ſequebantur, morte ruinaque ſuorum conſternati, ab oppugnatione refugiunt. Qui tametſi ſępè à mœnibus reiecti eſſent, magnis acceptis calamitatibus, nihilò tamen minùs tempus, quod oppugnationi idoneum exiſtimarent, remittebant, ſed cõtinuo labore opus illud (quo cõfecto, arcem omniũ ſimul impetu aggredi propoſuerant) abſoluebant. Eo itaq; pro ipſorum arbitratu finito, foſſaque ſic ad votum exæquata, adeò vt nullo negocio ex munitionibus in muros rectà pergere liceret, per omnia oppidi phana noctù ſacra faciunt, ſeq; ſuamq; vitã Mahumeto ad omnia pericula deuouent, deierantq; ſe, niſi capta arce, redituros non eſſe. In his ſacrificijs, vti ex voto litarẽt, per ſummam religionem copioſè luminaria per vicos omnes & compita incenderũt. Quo ignium ſplendore Ferdinandus Caruallus turris illius Præfectus, quã in fluuij alueo habemus, quum homines cateruatim ad templa concurſare animaduertiſſet, rei nouitate permotus, ad Maſcaregnã eodem momento ſcapha clanculùm traiecit. Qui, re cognita, omnes admonet,

admonet, præsentique vt sint animo, adhortatur. Vigilias distribuit, eosq; tota nocte in armis esse iubet. Ea nox D. Iacobi vigilijs sacra erat. Sequenti igitur die, quę fausta ac benè ominata hominib. Hispanis erat, propter Hispaniarum patronum D. Iacobum Apostolum, duabus horis ante luciferi exortum mœnia inuaduntur, impetusque ab hostibus in arcem fit, quapropter protinùs signo dato, ad muros concurritur, D. Iacobum per summam alacritatem multa acclamatione celebrantes. Ibique maximo armorum strepitu & acri pugna dimicatio incenditur, in qua Ludouicus Sosa iuuenis strenuus, Thomææ turris Præfectus, aliquot de suis militibus impigrè pugnantes amisit: nam illum locum omnibus rationibus expugnare decreuerant aduersarij. Sed iuuenis tum maiorum suorum exemplis, tum generosa suamet indole erectus, locum inter summa pericula cædesque promiscuas, magna animi præsentia, vitæ sanguinisque contemptu defendit. Intereà loci, quum Mascaregnam, vt omnibus locis succurreret, rei necessitas huc illuc versaret, vigiles qui ad maritimum arcis latus excubabant, quum loco ob scopulorum asperitatem minùs timerent, relicta custodia (vt dimicantibus interessent) ad pręlij locum sese conferunt. Quo tempore, siue casu, siue quòd solitudinem animaduerterāt, quū

ęstûs defluuium, mareq; decrescens hostibus commode inseruiret, qui vbique locorum excubabant, Iuzarcani milites selectiores numero sexaginta, in scopulis tacitè positis scalis, rupem conscendunt, ijsdemq; sursum in murum translatis, omni silētio prosiliūt. Quos quum duo milites qui per arcē concursabant, splendore ignis conspicerent, protinùs ad Mascaregnam procurrunt, quē vnico puero signum anteferente comitatum reperiunt, eiq; alta trepidaq; voce arcem ad litoralem partem ab hostibus occupari vociferantur. Quibus silētio imposito, nè re cognita qui prælio aderant, animo deijcerentur, ad eum locum quem hostes occupârant, sese proripuit: ex ijsque qui nuncium attulerant, alterum socium assumpsit, alteri imperat, vt omnes quos in arcis plateis inueniret, ad se remitteret. Itaq; quum ad occupatum locum ventum esset, hostes ad sexaginta intra mœnia depræhendit. Quos vix discernere licuisset, nisi globi & amphoræ ignitæ, quæ vltrò citroque ad aliud arcis latus iaciebantur, splendorem aliquem præbuissent. Iam eorum fermè viginti supra domorum tecta cōscenderant, ibique duobus militaribus signis erectis assidebant. Cæteri verò domos ingressi, quicquid obuiū erat, diripiebant, cumque mulierculis animo consternatis (quasi iam rerum potiti) minaciter colloquentes,

tes, pecunias exigebant. Quarum nonnullæ virilem animum ex necessitate induentes, correptis in manus hastis, iam non muliebriter eos extra tecta pellere contendebãt. Mascaregnas autẽ nonnullis militibus iam stipatus, in hostes impressionem facere, omnesq; qui tecta conscenderant, humi detrudere: Illi contrà, coacta manu, acriter pugnare: tandem plurimis interfectis, vno viuo capto, de mœnibus sese præcipites dare. sed scopulis acutis, præruptisq; saxorum inter cadendum excepti, omnes miserè dilaceratis membris interiêre. Hac re ante diei crepusculum gesta, ꝓtinùs se Mascaregnas ad stationes cõtulit, inibiq; quũ iã ad nostros victoria inclinaret, sed prę lassitudine lãguidiùs aliquãto agerẽt, nouos illis spiritus sua oratione iniecit. Quarè prælio redintegrato, pugna denuò recrudescere cœpit. Tandẽ hostes, remissiùs solito resistentes, receptui canunt. Sed quũ lucescẽte die suorum cladem oculis discernerent, quorum permulta cadauera, truncata & miserè lacerata, in fossa iacebant: dolore & ira perciti, tanquàm vesani furentesq;, denuò in nostros inuolãt, eodemq; quo cœperant impetu, ad quartam diei horã dimicatũ fuit. Sed tandem nostri ad plenum victores euaserũt, quanquã nõ sine multo suorũ sanguine. Nec solùm viris ea victoria, verùm etiam muliebri audacię attributa fuit: Nã inter eas matro

nas,

nas, quæ militibus ad stationes (oppugnatione durante) necessaria apportabant, nō paucæ inuentæ sunt, quæ sagittis alijsq; missilib. læsæ, tragulas & spicula propria manu euellerent, ac vulneribus obligatis, cruentæ etiānum, ad eadem munia quasi integræ intactæq; recurrerent. Hoc certamine circiter mille hostium, præter vulneratos, cecidisse constat. Inter quos etiam occubuit Iuzarcanus dux. In cuius locum fratrem eius natu minorem, Mamudius gratitudinis & liberalitatis ergò, suffecit, eiusdemq; dignitatis nomen ac titulum attribuit, vt Iuzarcanus vocaretur, Marchionem ipsorum linguâ significante hoc vocabulo: omnem insuper fratris ditionem ei concessit.. Ex nostris autem saucij quàm plurimi fuêre, desiderati septem tantùm, quos Mascaregnas tubarum clangore, sonituq; tympanorum, necnō hominum cantu, festa solennitate potiùsquàm lugubri mœstitie in templum deportari sepelirique curauit: partim, quòd de religione Christiana ità meruerāt, vt mors illorum in conspectu Domini preciosa, epinicia, & martyrum hymnos potiùs, quàm lugubres exequias & tristes nęnias requirere videretur: partim, vt militum animos erigeret ista in tam arctis rebus alacritate, & in mortuos gratitudine. Simul vt intelligeret hostis, rem sibi cū hominibus esse, qui non modò suorum morti-

bus

bus animo non conciderent, verùm etiam mortem huiuſcemodi, charam optatamque haberent. Secunda ab hoc prælio die, pomeridiano tempore, hoſtes iterùm ab illa ipſa parte, quam anteà oppugnauerant, arcem inuadunt: ſed alacriter obſiſtentibus Ferdinando Caſtrio & Ludouico Soſa, non abſq; noſtrorum tamen iactura & ſanguine, repulſi fuêre: qui etiam ſupra trecétos de ſuis, quum de loco recederent, vulneribus confoſſos, mortuoſque reliquerunt. In iſtis anguſtijs quũ noſtri de ſubſidij mora admodùm quererentur, quarto Calendas Auguſti, celox quâ Maſcaregnas Cælium ſacerdotem Bazainum & Chaulium ſuppetias petitum emiſerat, arcis æſtuaria penetrauit, atq; per nouem ſtrenuos milites qui in ea venerant, intellectum eſt, literas quas ad Proregem ſcripſerat Maſcaregnas, omni ſedulitate per certũ nuncium Goam eſſe tranſmiſſas. Huius celocis aduentu, quum hoſtes id quod erat ſuſpicarentur, nimirùm, ſubſidium breui expectari: celeritate vtendum eſſe, ante aduẽtum nouarum copiarum, iudicârunt. Quare ſequenti die circa meridiem, quum noſtri à continuis laboribus interquieſcerent, & qui in excubijs erant, minùs cautè ſtationib. inuigilarent, hoſtes de improuiſo in arcem incurſionem faciunt, mœniaq; tanta celeritate ac promptitudine conſcendunt, vt noſtri,

ferè perterritis omnibus, finem totius belli adesse existimarent. Sed Franciscus Almeida cui excubias agendi cura ad Thomæã turrim obuenerat, non amplius quàm viginti quinque militibus succinctus, impetum hostium viriliter admodùm sustinuit. Tandē nostris accurrētibus, tam atrociter tribus aut eò plus horis pugnatum fuit, vt nūquam anteà atrociùs. Tandem supra octingentos ex hostibus iugulatis, receptui Rumecanus dux summi in eo exercitu imperij, canere iubet, atq; insigni hac accepta clade, in castra se recepit. De nostris verò aliquot interfecti sunt, vulnerati & igne ambusti non pauci. Hoc tempore omni victus genere nostri angustè admodū vtebantur, præsertim carnium, quarum tāta erat inopia, vt gallina vna in ægrotantium dietam, decem aureis ducatis venundaretur. Eodem ipso tempore, Mamudius certior factus, quàm sinistram sui in omnib. oppugnationibus fortunā habuerant, Moiatecanum, qui à se primū dignitatis locum in regno Cābaico obtinebat, cum quatuordecim millibus selectorum militum Dium mittit. Post cuius aduentum, hostes consilio inter se habito, cuniculis omni materia incendiaria repletis, arcē funditùs euertere statuerunt. Sed summa & vis cōsilij in hoc erat, ne nostri q̄d ab ipsis ageretur, persentiscerent. Ergò in Thomæā turrim, & in alterā D. Ioannis, quæ
vltra

vltra vetere͂ fossam producta, hostium muni tionib. erat vicinior, cuniculos agere cœperunt. Et vt nostros res ea lateret, hoc astu & stratagemate sunt vsi: latomoru͂ multitudine͂ sub testudinib ad fronte͂ eius ꝓpugnaculi agu͂t, vt fundame͂ta muroru͂ co͂tinuò indefatigabiliq; labore excauarent, strepituq; maximo agere͂t, malleorumq; fragorem, stridoremque ferramentorum summum ederent, nimirum vt nostru͂ milite͂ ista fallaci specie circu͂uenirent. Existimabant enim, nostros, quum eam rem tantis studijs agi viderent, co͂ omnes co͂cursuros, animosq; ab dissimulata oppugnatione verisq; periculis ad inane͂ o-ste͂tatione͂ discriminis auersuros esse. Nec eos sua fefellit ratio. Nostri. n. hostilis consilij ignari, eos qui turrim à fro͂te malleis acutis ꝓscindebant, qua potera͂t vi proturbaba͂t: sed quum ea defensio, summa pertinacia & clamore vndique ageretur, factum est, vt per summu͂ strepitu͂ obtuso auditu, quæ infernè agebantur, nec audire, nec percipere nostris sicuerit. Itaque qu͂u pro voto ab hostibus cuniculi acti essent, decima Augusti, qua͂ die D. Laurentij martyriu͂, Christi Ecclesia celebrare co͂sueuit, hostes tubarum cla͂gore tympanoru͂que vehem͂eti sonitu sese mutuò adhorta͂tes, agmine composito, signis militaribus præcedentibus, in arcis mœnia proru͂mpu͂t, ac vehementiùs solito, globos amphorasque igneas

igneas intrò proijciunt. Nostri verò ad oppugnatum locum protinùs concurrunt. ibi quum tã diù pugnatum esset, quò ad animaduerterent hostes, penè potiorem militum partem ad mœnia côuenisse, simulato timore, receptui canunt, ac de fossa & mœnibus in castra se recipiunt. Quã festinata fuga, vt insueta, & si malleorũ anteà facta de industria concussio, fragorq; ferramentorum ostendisset, potius hostes viam latiorem in arcem aperire velle, discussis mœnibus, quàm cuniculis denuò aditus tentare, quũ id paulo antè ad Thomæam turrim infeliciter tẽtauerant, vbi cuniculi eorum transuersis cuniculis excepti subrutiq; à nostris erant: Mascaregnas tamen suspicione adductus, Lusitanis qui super Thomææ turris testudinem consistebãt, (ad cuius radicem ipse dux defatigatus adsidebat) imperat, vt nulla vsi mora, inde vniuersi abscedant, ac expedito nuncio eos qui supra muros turris Diui Ioannis agebãt, monet, vti protinùs se de loco amoueant, suspicari se, nouos cuniculos esse instructos, quibus ignem inijcere confestim hostibus propositum sit. Qui dicto non audiẽtes, sed prudentissimi ducis spreta monitione, conclamant plus sibi animi, maiorem rei militaris experientiam esse, quàm illi, qui per summum timorem eos ad discessum hortaretur. Itaque quum detestabilis temeritas eos

cuncta-

cunctabūdos exitiabili mora implicaret, hostes ignem in eo loco vbi cratea turris constructa fuerat, pulueri tormentario imponunt. Qui recto tramite, sicut dispositus erat, viam relegens ad cuniculos, quum fauces intimas penetrâsset, vbi omnis incendiaria materia recondebatur, vniuersam fabricæ molem vno momento disrupit, ac per summam vim, ipsam Diui Ioannis turrim integram ab ipsis fundamentis in altum proripuit, ac omnes quos sibi infausta fortuna retinuerat, in sublime elatos, tanquàm minutulos silices disiecit. Quo miserrimo euentu circiter septuaginta strenui milites interiêre, quorum pars in fossam, pars in hostium stationes, fermè omnes fracti dilacerati que ceciderunt. Insuper ij, quos infelix casus in hostium castra integro corpore traiecerat, quanquàm igne fœdati omnino, & exanimes vitæ incommodis cessissent, minutissimè tamen ab hostium gladijs hastarumque mucronibus, tanquàm eam pœnam sensuri essent, dissecti fuêre. Hoc horrendo spectaculo, illud memoria dignum visum est, illis quos pulueris & ignis vis in aërem expulerat, hastas clypeosque non anteà de manibus defluxisse, quàm deficiente, ac omninò euanescente anima, cadauera ipsa deorsum præcipitata relaberentur. ex ijs porro qui super turrim in hac calamitate constiterât, viginti

Z tantùm

tantum ignibus ambusti, viui remanserunt. Notos equites Lusitanos desideratos esse cóstat, Ferdinádum Castrium Proregis filium, adolescentem summa spe, summaq; indole prēditum. Ioannem Almeidam, Ludouicum Mellum, Diodocum Soto maiorem, Antonium Rodericum quæstorem, Aegidiū Cotinium, Diodocum Reinosum Soto maioré, Aluarum Ferrariã, Rodericum Sosam, Laurentium Fariam, Ioannem Brandanū, Georgium Almeidam, Tristanum Sosam, Franciscum Lupium, Gratianumque Ferracium. At Mascaregnas (q, vt demonstratum est, iuxta Thomææ turris radices assidebat,) quū incédiū, ruinã, & occasum turris D. Ioannis momento temporis conspexisset, summa celeritate, quindecim militibus comitatus, eò se proripuit. Quò quum ventum esset, ne vestigium quidem veteris illius formæ deprehédere potuit. Nihil ibi in oculis, nihil sub conspectu, nisi parietū rudera lapidesq; permixtim puluere mēbrisq; mutilatis, ac sanguine humano tincti. Inter quæ promiscuè nónulla corpora adhuc exhalantia, & cum morte conflictantia, non absq; mœrore & horrore in tuentiū conspiciebantur. Quæ dum subitò indè eximere nostri satagunt, vt pro ritu Christiano sepelirentur, derepéte hostes per eūdem ipsum labefactatū locum, impressionem faciunt. De quo tam vehementer vtrin-

que cominùs pugnatum est, vt sola nox prælium diremerit. Qua nocte, etsi plures de nostris iam occubuerant, permulti saucij, omnibus verò & defatigatis, & de accepto infortunio mœrentibus: Mascaregnas tamen, virorum mulierumq; opera, murum subitarium sexdecim palmorum crassitudine, in veteris turris ruinis ex soluto lapide construxit, quem absolutum ante solis ortum, hostibus conspiciendum non sine magna admiratione obiecit. Illi cõtra, alio erecto muro, Thomæam turrim deinceps cuniculis, quandò ea res benè successerat, deijcere contendunt. Sed quum nostri alijs obiectis cuniculis, illorũ conatib. obuiam ijssent, re intellecta, in alterum turris latus se transtulère, quò nostri cuniculi pertingere non poterant, & suffosso turris frõtispicio, quatenus à nostris præpediri nequibant, ignem operi nondùm perfecto, apposuerunt. Quo incẽdio quartã fermè turris partem euerterunt, ac protinùs in dirutum locum inuolantes, de superioribus rudera ad se ferreis hamis attrahebant, quibus sensim defluẽtibus, angustior multò fiebat locus, quem nostri supernè adhuc retinebant. Quod quum à Mascaregna animaduersum esset, bombardas quæ ibi reliquæ erant, indè tolli iubet. Sed quum vix centũ milites illæsos integrosq; haberet, eosq; in vnũ aliquem locũ aliundè euocare periculosum

 esset,

esset, omnium stationibus hoste imminente, eò factum est, vt basiliscum ac leonem quadraginta virorum diurno nocturnoq; labore indè extrahere nunquam valuerit. Hoc tempore tria mancipia ex arce profugerunt, hostibusq; indicium fecere, quanta nostrorum esset raritas, quantaq; omnium frugum & annonæ penuria premerentur. Quorum perfugarum sermonibus, nouo cõcepto spiritu, Iacobæam turrim cuniculatim, igne ad suppositam materiam adiecto, penitus euertunt, quę in pronum vergens, tota versus hostium stationes ruinam traxit. Hostes igitur protinùs per ruinas se proripiunt, vbi, quanquàm nostri egregiè resisterẽt, locum tamen euincunt: ac militaribus signis ibi erectis, arcis aream transcendunt, templique D. Iacobi partem mediam præoccupant, ibique aliquot diebus ea sorte cominùs dimicatum est, vt modò templum penes nostros, modò penes hostes fuerit. Sed quum de singulari proprioq; domicilio, ac de ipsis aris & focis ageretur: viribus omnibus adhibitis, nostri in sacrarij fornice, murum construxerunt. Atque ità templo diuiso, alij ab alijs intersepti, in ipso templo quisque pro suo ritu sacra faciebat, religionemque numinum colebat.

(∴)

DAMIA-

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARIVS TERTIVS.

Literis Mascaregnæ, opera Hieronymi Menesij præfecti præsidio Bazaini, Goam delatis, quibus arcis discrimen nunciabatur: Ioannes Castrius Prorex, omni studio quatuordecim minores lõgas naues expediri iussit. Cui classi Aluarum Castrium filium suum præfecit. Is diui Iacobi solenni die è portu soluit. Et quanquam hyemis vis illic eo tempore asperiùs sæuit, nihilominus tamen secũdo vento Bazainum enauigauit. Quo in loco Franciscum Menesium reperit, qui bis infeliciter iter auspicatus, difficilioribusque vsus tempestatibus, in portum remeârat. Quod iter, collatis in vnũ classibus, quum sæpius tẽtatum esset, nec pro voto successit: iubet Aluarus Castrius, (quũ, in quo statu res Dienses versarentur, probè sciret) vt classe dissociata, nullo seruato ordine, seorsim vnusquisque Dium, qua posset ratione, peteret. Itaque separatim illis nauigantibus, ventis plerunq; obstantib. primi

omnium vnica naue Antonius Monizius & Gratianus Rodericus Tabora, Diēsem portum ingrediũtur. A quibus, de propediem affuturo subsidio magno, cũ gaudio factus certior Mascaregnas, protinùs eandem ipsam nauim Aluaro Castrio obuiã remisit, in qua paulo pòst ad portũ Ludouicus Mellus Mẽdoza applicuit, quem Eduardus Menesius Pereira, Comitis Feriensis filius, iuuenis impiger ac strenuus subsequutus est. Post quorũ accessum, ad turrim D. Thomæ (cuius potior pars, vt demonstrauimus, corruerat) acriter bello dimicatum est. Sed pręualentes hostes, loco potiti sunt. Quamobrem infensus Mascaregnas, per omnia discrimina insequenti die hostium vires ad eundem locum tentare fortioriq; manu inuadere proponit. Itaq; selectis militibus, de improuiso impetum fecit. Deturbati igitur hostes, saucijque nonnulli, inter fugiendum classico suis signum dedêre. Quo audito, protinùs ex castris & ex oppido totus exercitus concurrit. Ac quamuis pluuia & imbribus subitò ingruentibus, impedirentur: hastis tamen, gladijs, sagittisque dimicatũ est, propemodùm ad vesperã, quo tempore quum se nimbi remisissent, ad bombardas & igneã materiã itum est. Sic vtrobique clade copiosè illata & accepta, quũ septẽ fermè horis pugnatum esset, nostri tandẽ locum recuperant. Per id tẽporis, duæ celoces appu-

appulerunt, ducibus Ioãne Athaidio, & Frãcisco Guillermo. Hostes porrò post hanc repulsam, igne deinceps per sulcos cuniculares inmisso, murum, qui turri Antonij Pezannę cõtiguus erat, funditus euertunt. Cõtrà Mascaregnas omni ope resistens, in hostes cameliiacula effundit, alterumq; statim firmiorẽ murum intrinsecus excitauit, etiam ipse humeris lapides materiamq; comportãs. Id hostes animaduertentes, è regione & ipsi alium extruunt, quo nostris ad se accessum inhibebant. Hoc die Rodericus Ferdinandus Chaulienãis municipij quæstor, cum viginti militibus naui minore longa portum tenuit, & inde alij atq; alij duces singulis diebus aduentabant. Hostes intereà super illam turris partem quã occupabant, truncatim parietes construunt, ac indè assiduè in nostros tela conijciebant. Dum in his angustijs adhuc Lusitanorum fortunæ versarẽtur, vigesimaoctaua Augusti Aluarus Castrius & Frãciscus Menesius, cũ potiore classis manu portũ ceperunt. Numerus nauium hactenùs appulsarum, viginti quinque. Quæ quum minores pleræq; essent, non plures quàm 400. milites aduexerunt. Reliquæ cõtrarijs ventis agitatæ, Bazainum coactæ sunt repetere. Sed posteà secũdiores tempestates nactæ, mense Septẽbri, ad Diensem portum, & istæ quoq; applicuẽre. Post Aluari Castrij aduentum, quum

hostes ex D. Thomæ turri rudera & collapsam materiam eximendi nullum finem facerent, leo ille bombardicus deorsum cecidit, & basiliscus fune suspensus in ruderum mole subsedit. Quarè milites qui postremò venerant, tenui adhuc illarum rerum experientia, aut potiùs temeritate adacti, id non ferentes, imprudenter nouas res moliri incipiunt, iactantes vbi tanta murorum strages extaret, tamque patentes viæ ad arcem inuadendam capiendamque hostibus prębitæ essent, certis rationibus duci sese, vt crederent, hostium vim non in milite, sed in bombardarum iaculationibus solummodò constitisse: ducisq; nostri timore potiùs quam prudentia effectum, vt quum liceret hostem in suis castris vincere, ipsi vltrò hostium obsidione teneantur. Hisce verbis, debacchantes, non pauca item alia iactitabant, quæ imperita multitudo, furore agitata, euomere cõsueuit. Qua factione reliquos, qui à primordio belli, mira obedientia eousque imperata fecerant, in suam sententiam cõtaminatos pertraxerunt. Ad id, leonis & basilisci amissio, cumulum irarum adijciebat. Quamobrem congregati, vnanimiter Mascaregnam adoriuntur: ab eo incredibili tumultu ferocitateque, erumpendi facultatem, castraq; inuadendi copiam sibi postulare: Nulla iam re obsidionem, quam ipsorum ignauia, perdurare

rare: vile hostium vulgus, occisis iam ducibus & selecta omni iuuentute, ad primam eruptionem profugiturum. His inconditis clamorib. quatenùs fieri potuit sedatis, quanta maxima valuit ratione prudens imperator ostendit, quanta clade sibi cognita esset hostium pertinacia & potentia, quam se pro militum raritate, nec vincere, nec sustinere posse, satis exploratum haberet. Quare ad castra potestatẽ eundi nunquã se illis sponte sua facturum, nec præterea consilium daturum, quod omnibus posteà perniciosum foret: Orare, vt in tanto rerum discrimine, prudentiùs quàm audaciùs bellum tractarent. Aliâs per audaciam minùs peccaturos: nunc vel minimum errorem, Indiæ imperio perniciosissimum fore. Nam quod rebantur, vile illic vulgus ac gregarium obsidioni incubare, & multò minores quam pro fama, copias esse: in eo ipsos magnopere falli. Quin potiùs adesse ibi totius imperij Cambaici vires. Quòd si spreta militari disciplina, iniussu imperatoris, eruptionem facere molirentur, se minimè gentium eos in tanta vecordia subsequuturum. Sin (quod melius rectiusque, & quod ipsis, vt fortibus & prudentibus viris potissimum conueniat) ducis imperium consiliumq; respicerent: se inprimis authorem esse, vt eousque expectetur, donec hostium quempiam interciperent, à quo ho-

ſtilis exercitûs magnitudinem vireſq; cognoſcant. Interim verò alijs atq; alijs, quas quotidiè expectabant, nauib. in portum appellétibus, fortiore poſtmodùm manu ſe hoſtes aggreſſuros. Quamobrẽ iterùm atq; iterũ omnes oratos velle, vt ſuis monitis obtẽperarent, quibus nihil, niſi quod rectũ ſanctumq;, ac omnibus ſalutare eſſet, pręcipiebatur. Hac concione vtcunque permotis pacatiſq; militibus, vt cum Aluaro Caſtrio & Franciſco Meneſio, de negocio conferret, ſe ad ſuas ædes cõtulit. Ea deliberatio quum inter ipſos verſaretur, fortè hoſtes in baſiliſcũ, quem ſuſpenſum in parietinis relictum fuiſſe demõſtrauimus, ancorariũ funẽ inijciũt, vt in ſublime attraherẽt. Tũ verò milites quũ id animaduertiſſent, per occaſionem acceptæ in oculis iniuriæ, ad Maſcaregnã cõcurrũt: Indignã rem, ſic ſe ab hoſtib. ludibrio haberi, quum coràm, in omniumque oculis, talia auderẽt tentare. Itaque æſtuantes, diſſono clamore ædes complent, poteſtatemque caſtra aggrediendi, omni ferocitate pertinaciaq; poſtulãt. Inter quos quidam ſeditioſiùs, q̃ par erat: Patiemur ne, inquit, ampliùs tali parere duci? Nónne honeſtiùs luteę cuipiam obtemperabimus ſtatuæ, quàm huic ſocordi? Cui Maſcaregnas tam prudenter, quàm ironicè, Fortaſsè, inquit, ô miles, ſtatua lutea ob inertiam imbecillitatemque haberi debeo, ac propemodùm

modùm me talem agnoſco. Sed illud etiam ſcio, te in hoc temerario prælio, quod tantoperè inire cupis, omnium primum in arcem refugiturum. Nec vaticinium feſellit. Nam feroculus ille, primus omnium fugam cepit. Hoc tumultu Maſcaregnas commotus, & quòd neminem omnium in ſuam ſententiam deſcendere videret, ceſſit bacchantium furori, ne ſeditionem etiam intùs concitare videretur. Ire igitur ad arma iubet, centum militibus ad arcis præſidium relictis. Primam aciem Aluaro Caſtrio, alteram Franciſcô Meneſio ducendam tradit. Ipſe (licèt inuitus) cum reliquis copijs ſubſequutus eſt. Igitur correptis celeriter armis, & habita breui concione, peractiſq; ſacris, erumpunt, aggeres tranſiliunt, indè ſuperatis munitionibus, excubitoribusq; de ſtationibus depulſis, in caſtra prouolant. Hoſtes verò, cognita eruptione, ſublato clamore, ſignoq; dato, in noſtros protinùs inuehuntur: q quũ hoſtiũ vim ſuſtinere nõ valerent, eadẽ quâ venerãt, retrò abeunt, ſumma & incõdita trepidatione. Itaq; inſequẽtibus hoſtibus, centũ circiter de noſtris deſiderati ſunt, inter quos noti equites Luſitani, Franciſcus Meneſius, Franciſcus Almeida, Lupus Soſa, Rodericus Ferdinãdus Chaulienſis municipij quæſtor, Franciſcus Guillermus, Nonius Pereira, Eduardus Meneſius Pereira, Ferienſis comitis filius. Qui

omnes fortiter pugnando, oppetiuerunt. Is, quem dixi, Ferienſis comitis filius, hoſtium impetum poſtremus ferens, ſaucius grauiter, nec loco tamen cedens, indolem ſuam, clariſſimorumq; natalium decus, egregiè oſtendit, ſummumque virtutis ſuæ teſtimonium reportauit. Nam cæteris fugam ignominioſam exprobrans, eos omni ratione reuocare nitebatur, voce magna inclamans: Subſiſtite commilitones, & pectus frontemque in hoſtem obuertite: neque tam probrosè fugiatis, qui paulò antè erumpendi facultatem per ſeditionem extorſiſtis. Teſtor veſtram fugam, & iſtam Luſitanicæ gloriæ maculam, me aut hîc in veſtigio moriturum, aut dilapſis omnibus, non niſi vltimum rediturum. Quod & ipſum facto præſtitit, nam dictorũ fidem, morte ibidem fortiſſimè excepta, adimpleuit. Fugientium pars ſtatim in ipſo certamine interijt, pars vulnerum vi poſteà extincta eſt. His tãtis malis circumuentus Maſcaregnas, quatenùs tempus ferebat, diſperſorum fugã reprimere conabatur, vt vnà collecti, cedentiq; acie, minore iactura ſeſe in arcem reciperent. Sed quos timor agebat, virtus aggregare non poterat. Nam ſinguli ſuæ quiſque ſaluti conſulentes nullo ſeruato ordine, fuſi diſperſique ad ſtationes recurrebant. Aluarus verò Caſtrius maceriem in redeundo conſcendere adnitens, à funditore
in

in capite grauiter ictus, subitò retrorsum in præceps abijt. Quod Mascaregnas animaduertens, protinùs cadenti succurrit, & ex hostium manibus ereptum, in arcem comportari curauit. Eo in loco, dum Aluaro Castrio subuenitur, iuxta Mascaregnam, bombardæ manualis iaculo Franciscus Almeida, cuius superiùs meminimus, traiectus occubuit. Itaque hisce acceptis damnis, in arcem redire Mascaregnas compellitur. Hæc Calendis Septembribus acciderunt. Porrò casus hic tantum terrorem nostris iniecit, vt deindè hostibus inuadentibus, quod singulis quibusq; dieb. fiebat, ad muros accedere formidarent. Quem istorum timorem vix ducis fortitudo animique præsentia imminuere valuit. Hostes contrà, victoria hac elati, maiores spiritus concepêre. Quapropter acriori peruicacia arcem euertere connisi, turrim illam quę superioribus temporibus sub Antonio à Sylueyra, in Rhomæorum siue Thracum oppugnatione proscissa fuerat, rectis cuniculis deiecerunt, ac turrim etiam nouam, quæ supra decumanam veterem portam constructa erat. Potiorem quoque muri partem demoliũtur. Ad hæc, muro, qui turribus Diuorum Ioannis Thomæque interſitus erat, superato: duas bombardas supraponunt, quarum iaculationibus nostri intùs per arcis plateas versare prohibebantur. Prætereà basilisco

ac leone ex Thomæa turri deductis, statio-
nem in ipsius turris fronte constituunt, atq;
indè bõbarda ac duabus machinis adductis,
domorum tecta miris modis conquassabant
Mascaregnas verò quum his difficultatibus
premeretur, bombardis tormentisq; belli-
cis ad necessaria loca dispositis, hostium vio-
lentiam, quatenùs fieri poterat, reprimere
meditabatur. Quarè è regione expugnatæ
turris D. Thomæ, nouã turrim excitauit, ex
qua & maior arcis pars protegebatur, & ho-
stes ita cohibiti sunt, vt neque extra murum
caput efferre, neq; in arcem iacula emittere,
nisi cum summo periculo, vlteriùs possent.
Intereà tẽporis super fluuium ad Rhomæo-
rum oppidum vsque, põtem hostes deduxe-
runt, opus admirabile, contra aquarum rapi-
dissimos accessus & recessus, per quem ex in-
sula in continentem plaustra vehiculis im-
positis, ac totus exercitus ad necessaria de-
portanda inuehendaq; commeabant.

Dum hæc ad Dium agebantur, mense Se-
ptembri nuncius Goam ad Proregem defer-
tur, de Ferdinandi Castrij sui filij morte, &
clade illa, quæ ad decimum Augusti ignis vi
obtigerat, quam sub finẽ secũdi Cõmentarij
retulimus. Quo nuncio etsi dolore cruciare-
tur, ne tamen militum animos segniores suo
luctu redderet, ad Diensem expeditionem,
sub-

sidiaque ferenda, simulata animi alacritate, festiuis purpureisque vestibus indutus, ciuitatem lustrauit, omnibusque palàm testatus est, se non tam grauiter ferre interitum filij, quàm magni facere, quòd honesta morte dignaque suis natalibus occubuisset: Verùm magno staturum hostibus fortissimi adolescentis funus, & oppugnatam Dium, inter minas iactitabat. Itaque protinùs Aluarum Cugnã cum celoce emittit, cui diplomate ad id dato, colligendi omnes nostras naues, quæ per littus Indicum dispersæ vagabantur, potestatem fecit, imperatque, quotquot eo mense aggregâsset, ilicò Dium secum abduceret. Is itaque quinque celocibus cum mediocri hominum manu, sub ipsius mensis finem, in portum Diensem recipitur. A cuius aduentu, militum delectu habito, mille ducẽtorum copiam numerus excedebat. Per hunc scripsit Prorex ad Mascaregnam, nè ante eius aduentum, quenquam extra arcis mœnia ampliùs cum hostib. confligere pateretur. Posteà dimisso Goa Aluaro Cugna, per summã festinationẽ quadringenti milites, quinque nauibus imponuntur, inter quos aliquot architecti & latomi fuêre. Ij varijs vsi tempestatibus, Diensia æstuaria intra paucos dies tenuerunt. Bello itaq; promiscuis cladibus sæuiente, nostri aliquot hostium naues, quę ex sinu Arabico in Cambaiam

baiam enauigabant, interceperunt, quarum pars potissima mercibus nobilissimis onusta erat. In ijsdem erat consanguineus quidam Coij Sophari, quemÉpopharus ipse dum viueret, Cairum (militis colligendi gratia) à mandârat, & is nunc exercitum benè magnum, & ad rem bellicam egregiè instructum, secum ducebat. Sed acri nauali prælio superatus, ferè omnes suos amisit. Solus enim duntaxat Sophari consanguineus cum aliquot nobilibus, cæteris interfectis, viuus reseruatus est. Verùm & ij quum in arcem deducti essent, iugulati sunt, ac eorum capita secundo aquarum refluxu, in hostium castra ad oppidum præterlabi defluereque sinuntur, vt agniti à suis, luctum in castris ac desperationem facerent. De nostris permulti in hac nauali dimicatione vulnerati fuere, mortui quoque non pauci. At Prorex, qui Goæ reliquam classem instruebat, tempus idoneum nactus, cum septuaginta circiter nauibus è portu soluit, ac difficillimis tempestatibus vsus, Bazainum tenuit. Quo in loco vniuersam classem, quæ ventorum asperitate dispersa, simul appellere non potuit, expectare proposuit. Ibi autem commorans, nè tempus tereretur, Emanuelem Limicum cũ minoribus aliquot longis nauibus ad Surraticum littus inuadẽdum misit. Qui strage hostium non vulgari, cum ingenti nauium præda, littoribusq; popula-

tis,

tus Bazainum reuertitur. Reuerso Limico, Prorex, qui, quamdiù classis in statione litto ris ventis aduersis retenta fuit, nunquàm vo-lucrat in terram descendere, post sexdecim dies quam venerat Bazainum, ancoris sublatis, Dium versus nauigauit, interq; nauigandum, iterum Emanuelem ipsum Limicũ ad sinum Cambaicum explorandum vexandũque præmisit. Qui aliquot hostium nauibus submersis, pagis attegijsq; incensis, insuper cæde non minima quaquauersum edita, Brãmaluci tamen benè de nostra amicitia meriti ditionibus intactis, ad Mortuorum insulam se Proregi coniunxit. Indè rebus omnibus ordine dispositis, velo dato, felicibus auspicijs septima Nouembris, vniuersa classe salua, cum mille sexcentis militibus Lusitanis, ad portum Diensem applicuit, quo iam appulerat Laurentius Petreius Tabora, dux eius classis, quam Lusitania singulis quibusq; annis in Indiam mittere consueuit. Is enim vbi Cochinum venit, & quæ ad Dium agebãtur, resciuit, classe illic integra relicta, Proregis aduentum vno die anteuerterat. Cuius prouida diligentia, indubitatam nostri de futura victoria opinionem conceperũt. Prorex igitur arcis æstuaria ingressus, ancoris iactis, nauibusque per ordinem dispositis, Mascaregnæ per nuncium iniungit, vt quamprimùm ad se veniat. Qui posteaquam adue-

nit,& de belli gerendi rationibus inter ipsos vltrò citroq; habitus sermo fuerat,in arcem reuertitur. Postero verò die, in ea parte qua mesopyrgion illud maius mare respicit, binæ scalæ,iubente Mascaregna, apponuntur, per quas nostri sese in arcem, æstu recedéte, cómodè recipere poterant. Atque etiam per omnes arcis turres,necnon in ea quę in alueo fluuij posita est, bombardæ nouo ordine disponuntur. Cui negocio naues aliquot adhibentur,ex quibus omnibus die noctuq; omni contentione in hostium castra tela emittebátur. Qua iaculatione,ea ruiná est facta quę posteà magno vsui nostris fuit. Ná per ea loca,quasi reuulsis repagulis,castra tentari primũ cœpta sunt.Hostes verò his reb. minimè perterriti,alacri,erectoq; animo,futurũ prælĩũ expectabant.Ergò ad munitiones tuẽdas, selectiores milites bóbardis manualibus instructos apponunt; quibus & alij præstò erãt,ad id collecti,vt igneos globos & amphoras igneas in nostros proijcerent. Insuper in turribus,quas super flumen in murorum angulis anteà erexerant, hîc illic patefactis foraminibus bombardas admouent, vt ex ea parte nostros in terrã descẽdere prohiberẽt. Nam per eũ locum suspicabantur Proregem castra inuasurũ. Quamobrẽ quindecim millia militum ad descensum prohibendum eodem in loco, vnà cum excubitoribus constituunt,

tuunt, qui sacramento militari addicti, deierauerant, nostrorum impetum quibuscunq; se rationib laturos, repressurosque esse. Atq; ità reliqua, quæ ad defensionem pertinere videbantur, suo ordine & serie, tanta prudentia disponũt, vt ea in re magis veteranorum Romanorum experientiam imitari eos diceres, quàm temeraria barbarorum consilia. Prorex igitur nona Nouembris clàm in arcem descendit, ibiq; rebus gerendis ordine dispositis, istiusmodi strategemate hostes ludificatus est. Nam vt falso numero eos deciperet, nautas, latomos, calones, lixasque de tertia vigilia nauibus litus impetere, singulosq; binas erectas hastas in manibus gestare iubet: Remigibus verò imperat, vt dextra remos agãt, sinistra bõbardicos funes igne incẽsos teneant, ac vt vehemẽti tympanorũ sonitu, strepituq; tubarum immenso, & quãto possent, edito clamore, illam partem, qua hostes opinabantur illum descẽsurum, simulato, lentoque cursu (quum signum ex arce daretur) impetere se fingerent. His ità decretis, arcis custodiam iusto præsidio Antonio Corrigiæ Bazainensi quæstori commisit. Ac postero die, ipso iubente, ex omnibus arcis portis valuæ ademptæ, ac procul semotæ, nè nostri in fuga vllã spẽ reponerent. Orto iam sole, sacrisque peractis, & signo nauiculis dato, Lusitani ad duo circiter millia & quingẽtos,

tos, erumpunt, hostium muros inuadunt, ac indè agminibus in ordinem digestis, ad stationes hostium contendũt. Illi porrò quibus nauale negocium commissum fuerat, signo accepto, in illam partem, in qua potior hostium manus nostros opperiebatur, naues eo ordine vt imperatum erat, dirigere se simulant. Hostes verò vbi vexillũm regium, insigniaque militaria conspexêre, ac quò classis tenderet, animaduerterunt, illic totius exercitũs vim adesse existimãtes, magna ex parte stationibus desertis, confertissimi sese ad littus proripiunt. Quamobrem nostris exeũdi minori periculo potestate facta, Mascaregnas (cui prima acies cõcredita erat) quadringentis militibus cõnstipatus, primo loco eruptionem in castra fecit. In eo conflictu concursuque ad muros, de nostris circiter quinquaginta desiderati sunt. Sed succurrentibus confestim alijs, hostes retrocedere & animum remittere cœperunt. Quod vbi ab ijs qui ad littus classi nostræ obuiam iuerant, est animaduersum: protinùs ipsorum lectior manus ad eum locum, vbi dimicationem vigere cognouerant, se contulit. Ibique prœlio conserto, ancipiti Marte eousque pugnatum est, donec à Prorege periculo cognito, milites qui subsidio irent, ilicò mitterentur. Ipse autem Prorex cũ Laurentio Petreio Tabora inter illud flexuosum & multis sinubus ambagio-

bagio-

bagiosum vallum procurrens, turrim quandam expugnat, ex qua nostri, antequàm caperetur, multa infesta patiebantur, omnibus ibi hostium præsidijs ad vnum interfectis. Id tamen non absq; discrimine. Nam Eduardus Barbutus vexillifer, bis in cacumen euadens, bis indè deiectus est, sed tertiò, nouo impetu facto, pertinaciter irrumpens, vexillum tandem ad pinnacula affixit. Expugnata turri, ac custodibus tradita, per tramites istius sinuosi valli iterùm recurrentes, aliquot ex hostibus interficiunt. Cæteri, loco deserto, fuga in castra cōuolabant. Interim hostium manu subsidijs firmata per Rumecanum, maximi inter suos imperij ducem, tam vehementer in Mascaregnam impressio fit, vt nostri impetum sustinere amplius non valerēt, & ordine turbato, resilire occiperent. Id ipse Mascaregnas animaduertens, cōclamat, suosque ad restituendum hortatur: Vrgerent victoriam, quam iam propemodum adepti essent, non superesse victis vlla suffugia, exarmatam esse arcem, ablatis valuis, quicquid munitionis fuit, non iam minùs hosti, quàm ipsis patere, adesse omnia auxilia, quæ à suis sperari possent: aut his copijs esse vincēdum, aut pereundum: meminerint se non minùs pro vita, quàm pro imperio pugnare. Si pedē referrēt, nec victis vitam, nec mortuis sepulturam immanissimum hostem concessurum esse.

 His

His ducis vocibus experrecti, tanta animi præstantia in hostes se referunt, vt quãquàm per summam pertinaciam hostes resisterét, impetum tamen nostrorum ampliùs sustinere non possent: effusaq; fuga, terga verterũt. Quare dispersim palantes, alij per pontem, alij per vada, natando currendoq;, se, quotquot potuêre, extra insulam eijciunt. Itaque oppido capto, castrisq; superatis, in omnem sexum ferro igneq; sæuitum est. Quæ à conflagratione fortunæ casus immunia inuiolataq; seruârat, iubéte prorege, diruta euersaq; prorsus fuere. Hic exitus amplissimæ ditissimæq; Diésis ciuitatis fuit. In castris verò & in oppido videre licuit triclinia mensasq; stratas, cibariaq; igni apposita, inuentaq; in foro etiam esculenta, tanquàm pacis tempore venum exposita. Nõ enim de tam subita fortunæ mutatione, quisquam eorũ vel cogitârat. De nostris hoc prælio circiter centum quinquaginta occubuêre, inter quos noti equites Lusitani, Georgius Soza, Ioannes Emanuel, Frãciscus Azeuedus, Baptista Persona, Cosmus Paiua, Balthazar Georgius, Eduardus Rodericus Nazinus, Vascus Ferdinandus, Arius Gometius Quadrus, Iulianusq; Ferdinãdus militum censor, qui omnes cum summa gloria acriter pro fide pugnando, mortem oppetiêre. Ex hostibus supra quatuor militum millia eo die cecidisse compertum est.

Rumeca-

Rumecanus verò, quem loco Sophari patris à Mamudio rege, exercitus ducẽ maximum fuisse constitutum, disseruimus: euadere cõnitens, insignibus imperatorijs detractis, quum à nostris ad oppidi fossam cognitus esset, fortissimè resistens, interfectus est. In eodem quoquè loco Audecanus, qui pridiè quàm pręlium commissum esset, cum quinq; millibus militum in castra venerat, vnà cum Hidalcano externorum militum duce occisus est. Alij præterea quatuor regis Cambaiæ strenui duces ibi desiderati sunt. Iuzarcanus iunior pro virili dimicans, viuus captus est, & magna cum reuerentia Proregis iussu à custodibus seruatur. Solus autem ex ducibus præcipuis Moiatecanus equum nactus, per pontem, citato cursu euasit. Regium Cambaiæ vexillum, atque plura militaria signa ad Proregem delata sunt. Iam promiscuæ multitudinis, virorum mulierumque, & puerorum interfectorum numerum immẽsum & miserandum fuisse constat, quibus rabies militum & suis anteà malis, & nunc sociorum mortibus irritata, nulla ratione parcere sustinuit. Quippe non solùm nõ ab infantibus, aut grauidis mulierum vteris, sed ne brutis quidem animantibus ferrum abstinuit militaris furor. Relicta sunt ab hostibus omnia tormenta bellica, inter quæ etiam leo ille & basiliscus fuere: qui ad Thomæam turrim

ab hostibus erepti, causam tantæ cædis non ità pridem nostris attulerant. Vniuerso hoc bello, compertum est, cecidisse de nostris militibus, tam ad Dium, quàm in naualibus prælijs, circiter mille sexcentos. Prorex autem, victoria parta, quos vltimo hoc prælio desiderauit, sepeliri quàm honorificentissimè iussit, sauciosque reficiendos curauit. Indè militibus congiario stipendioq; dato, ac virtute singulorum pro cuiusque meritis honorata, arcem protinùs à fundamentis noua ratione ædificare occepit: Laurentiùs verò Petreius Tabora, rebus omnibus ex animi sententia transactis, Cochinum ad classem reuertitur. Inde nauibus à terra solutis, saluus Olyssiponem applicuit.

TERTII ET VLTIMI COMMENTARII DE BELLO CAMBAICO II. FINIS.

INVI-

INVICTISSIMO LVSITANIAE ET ALGARBIORVM REGI IOANNI. III. AFRICO, ÆTHIOPICO, ARABICO, PERsico, Indico,

IACOBVS TEVIVS PERPEtuam felicitatem optat.

VM TE, REX INVICTISsime, viderem, non solum domi optimis legibus & institutis regnum ornantem, & foris iusto, ac pio bello fines propagantem, sed & priuatim tuos ciues omni munificētia genere ad virtutis studia excitātē & omnib. vndiq; gētib. in suo quosq; genere præstantißimos, amplißimis præmiis inuitātē, cæpi mecum cogitare, qua in re potißimum, vel ciuibus meis prodesse, vel hoc tuum sanctißimum institutum aliqua ex parte iuuare poßem. Cum interea commētarius rerum nuper in India gestarum mihi oblatus est: quem vbi perlegissem, existimaui me multis de causis operæ precium facturum, si res quæ in eo continerentur, latinis literis mandarem: quæ tantæ ac tales sunt: vt nō minus ex magnitudine admirationem, quam ex nouitate gratiam sint consecuturæ. Nam vt alia bella maiorum temporibus gesta, aut numero copiarum, aut diuturnitate temporis maiora videri possunt: ita hoc, vel imperatorum prudentia, vel militum virtute & tolerantia, vel periculorum magni-

tudine, euentus varietate, nouorumq; machinamentorum excogitatione cum maximis cuiusuis æui bellis facile comparari potest. Iure etiam suo exigere videntur propinqui mortuorum hoc genus solatij: iure militum superstitum virtus hanc gloriæ mercedem: vt res ab ipsis prospere, ac fortiter gestæ omnium si fieri posset linguis legerentur: omnique posteritati ad virtutis æmulationem proponerentur. Hæ mihi cum iustissimæ viderentur causæ suscipiendi laboris: accessit præterea voluntas tua, cui ego rem tam honestam imperanti non parere, prope nefas existimauerim: atq; ideo faciendum putaui, vt sub tuo potissimum nomine commentarius hic prodiret, vt quæ in rebus gerendis felicitas adfuit, eadem commentario eisdem auspicijs emisso contingeret. Quamquam alioqui quicunq; ex literis fructus prouenit iure optimo ad te pertinere videatur: qui Lusitanos tuos antea in hoc genere incultos, humaniorumq; disciplinarum pene expertes, maximis tuis sumptibus, summa studio ac diligentia excoli erudiriq; iussisti. Nam ad hæc fere tempora, falsa illa persuasio quorundam animos imbuerat, non solum laude dignum non esse, scire litteras: sed illas discere quodammodo pro vitio habebatur. Tu primus ex mentibus nostrorum hominum fœdam hanc & perniciosam opinionem, quæ iam altè radices egerat, euulsisti, qui iam inde à felicissimis regni tui principijs Lutetiam omnium bonarum artium altricem optimæ cuiusq; indolis quamplurimos selectos iuuenes, ad capiendum ingenij cultum mittere curasti. Hoc fuit literarum in Lusitania

indies

indies magis ac magis pullulantium seminarium. his veluti iactis fundamentis, nobilissimam academiam, in qua à doctißimis hominibus omnes disciplinæ suo pristino nitori restituuntur, Conimbricæ excitasti. Vidisti in tuis hominibus materiam ad literas capessendas peropportunam, quæ præceptis doctrinæ melior reddi posset. vidisti illos & ingenij acrimonia, & maturitate iudicij, & perferendorum laborum constantia, si ars exercitatioq; accederet, nihil non magnum præclarumque præstaturos. Voluisti igitur, vt non solum rei militaris gloria, qua semper nostri homines floruerunt, sed etiam literarum dignitate ciues tuos excellere, quibus vt nihil in rebus humanis præstantius inuenitur, ita nihil tibi maius debere possumus: cuius benignitate studioq; effectum est, vt Lusitania expulsa finibus barbaries exularet, totiusq; humanitatis cultus pro illa retineretur. Scimus quantus omnium disciplinarum amor sit tibi: quam propitius, liberalisq; semper hominib. literatis fueris: quid egeris, vt præclara literarũ studia, iam penè mortua & consepulta suscitares: vt nõ modo fortunis & corporibus tuorum, verum etiam quod multo maius ac dignius est: animis excolendis prospiciendum putares. Quopropter vt ante dixi: cum omnes qui vel tua munificentia adiuti, vel tuis auspicijs excitati, aliquid in literis promouerunt: suorum studiorum fructus tibi debeant: hunc commentarium meorum veluti laborum primitias, tibi dedicandum censui: idem facturus in vniuersa rerum Lusitanicarum historia, cum pri-

primum per occupationes licebit: in quibus subeundis quemadmodum tuam potius voluntatem quam aliorum de me opinionem sum secutus: ita etiam libenter perferam, quoad tibi visum fuerit: nec vllum locum humilem vnquam existimabo, in quo me tibi gratificari posse intelligam: tuaq; potius voluntatis, quam meorum commodorum rationem habebo. Vale Rex inuictissime. Conimbricæ Calendis Martijs. M. D. XLVIII.

AD EVNDEM INVICTISSIMVM REGEM DE HOC COMMENTARIO GEORGIVS BVCHANANVS.

CVM tua sceptra Asia gens, Europaq; timeret,
Et tremeret fasces terra Libyssa tuos:
Iamq; iugi patiens Indus: nec turpe putaret
A domino Ganges poscere iura Tago:
Inq; tuis Phœbus regnis oriensq; cadensq;
Vix longum fesso conderet axe diem:
Et quacunq; vago se circumuoluit olympo,
Luceret ratibus flamma ministra tuis:
Gaudebat tibi deuictus, sibi redditus orbis,
Nosse suos fines, iustitiamq; tuam.
Vna aberatq; oberatq; tuis Mors sæua triumphis,
Carpere victricem scilicet ausa manum.
Et comes huic tenebris nisa est obliuio cacis
Fortia magnanimûm condere facta ducum:

Donec

Donec Apollineis se Teuius induit armis:
Et spolia è victa Morte superba tulit:
Victuriq; iubet chartis iuuenescere, vita
Prodiga pro patria pectora laude sua:
Proq; aui paucis, quos Mors praeciderat, annis
Reddit ab aeterna posteritate decus.
Iure ergo inuictus Rex es: quando omnia vincens
Accessit titulis Mors quoq; victa tuis.

IOANNIS COSTAE AD LVSITANIAM, CARMEN.

GRatia Maeonio celebrata est carmine, quondam
Fortuna, ingenio, marte, opibusq; potens.
Aequa quod edomitis sit gloria finibus orbis,
Historiae debet Martia Roma suae.
Nec metuunt chartis commissa fidelibus aeuum,
Quae gessere Libes, Media, Persis, Arabs.
Deniq; gens nulla est, est si modo nomine digna,
Quae non sit laudis vindice tuta sua.
Tu sola ante omnes, ô Lusitania felix,
Et tacita, & tenebris pene sepulta, iaces.
An quia materies deest laudibus: an quia sors est
Inuida, virtuti nec satis aequa tuae?
Parua ne materies lustrati est gloria mundi?
Victaq; militibus terra fretumq; tuis?
Hos capit intrepidos nouus orbis, territus hostes
Spectat, & Hesperio dat sua colla iugo.
Maior & inuidia est rerum mensura tuarum.
Cur ergo has laudes pagina nulla canit?

Nempe

Nempe Deus celebrem te noluit esse, priusquam
Summa fores, summo rege, opibus, Sophia.
Sunt tria iam summa hac, rex summus, gloria summa.
Gentis & in studijs laus quoq; summa tuæ.
Additus his scriptor summus: cui tradita cura est,
Teuius. aut potius Liuius eloquio.
Gaude igitur felix ô Lusitania, cum sint
Singula vix alijs, omnia summa tibi.

COM-

COMMENTARIUS DE REBVS A LVSITANIS IN INDIA APVD DIVM GESTIS. ANNO SALVTIS *nostræ* M D.XLVI.

Iacobo Teuio Lusitano Autore.

ANNO SALVTIS NOSTRAE. M. D. XXXVIII. Nonius Cunna prætor Lusitanus, indicis prouincijs præerat: cum Baducus rex Cambaiæ in portu Dij oppidi à nauta Lusitano cæsus, meritas suæ perfidiæ pœnas luit. ei successit in regnum summo popularium consensu nepos Mamundus annos duodeviginti natus. Hunc præter vetus, & hæreditarium in nos odium, & recentem ex regia cæde iram, multa ad bellum incitabant: regnum inter illas gentes amplissimum: iuuentute, opibus, alijsque rebus, quæ bellum vel instruunt,, vel alunt florentissimum, maximi apparatus ab auunculo relicti, frumentum in horreis in multos annos præparatum, pecuniæ magna vis in stipendium militum, armorum, ac telorum omnis generis infinita prope multitudo. Acce-

Accedebant ad hæc belli tormenta, quæ domi parata habebat, quinque maximi Basilisci (sic res nouas, & ante incognitas nouis, ac suis cuiusq; gẽtis vocabulis nuncupare cogimur) Spallafati complures, mortariaque: è quibus vnum præcipuæ magnitudinis à Romæis aureorum ducatorum circiter sexaginta millibus emerat, innumeraq; alia tormenta: Cameli, sphæræ, passamuri, cannones, ex ære omnia: quorum nonnulla, cum Antonius Sylueira arci Diensi præerat, ex nostris ceperant. Iam societates, atq; amicitiæ cum propinquis regibus, ac populis aut renouatæ, aut institutæ: longinqui legationibus, pollicitationibus, ac pecunia solicitati. Hæc cum iuuenis animum & ætate ferocem, & contumelia accensum facile à quietis consilijs auertissent, accedebant principum quorundam adhortationes cõuitio interim propiores, quæ ægrum sua sponte animum inflammarent. Quo tandem animo illum ferre oportere optimi auunculi necem indignissimam? tantũ regem, in suo regno, ab exteris hominibus immaniter, fraudulenterq; occisum? Cum grauissimæ cladis autoribus pacem, ac prope amicitiam esse: nec tam acerbam ipsam esse contumeliam quàm pudendos eius autores: paucos piratas commercij simulatione irrepsisse, qui nec externis auxilijs fidant, nec à suis, alium pene orbem incolentibus, quicquam

quam opis sperare possint. Eos arcem capitibus veterum incolarum imposuisse, vnde velut captiuis, ac vinctis seruitutem minantur. Quousq; tandem hæc ferenda regi opulentissimo, in regno omnibus rebus ad bellum necessarijs instructissimo, vnde maximas copias cogere posset, quibus non solum paucos istos latrones expellere, sed magnam orientis partem subigere, ac suo imperio posset adiungere? Lusitanos cum omnes vires exercitus in vnum contulerunt, Garcia Noróna Indiæ prorege, militum vix quinque millia explesse. hac manu perexigua magnam Indię partem deuastarunt, nostris videlicet discordijs, non suis viribus freti: cum Magores omnia seditionibus miscerent, ac perturbarent: per quos tum minime licuit istorũ impetus propulsare nunc rebus compositis, ac tranquillis, nec à Magoribus, aliove hoste periculo imminente, non magno negotio nuper acceptam vindicari posse iniuriam, & antiquam gloriam à maioribus relictam, iam pene mortuam, & consepultam erigi, excitariq; posse: nouos dominos regni finibus expelli, Dium nobilissimam ciuitatem è manibus hostium liberari, arcemque illam seruitutis domicilium aut recuperari, aut euerti. Magnum etiam momentum ad res nouãdas attulit militum veteranorum, & imperatorum autoritas, qui ab exteris gentibus spe

præmiorum à Baduco illecti in aula versabantur. Baducus enim cum secreta belli consilia diu in animo versaret, & ex omnibus orientis regnis si quem aut manu strenuum, aut consilio præstantem, aut rei militaris peritia eximium audisset, magnis ad se pollicitationibus accersebat. Conuenerant igitur ad eum plurimi Rumæi. Christianique veteris sacramenti, & religionis desertores, Abessines, Fartagines, Arabesque. Hi omnes belli, quæ sperauerant præmia in pace casura cernentes, quibuscunque poterant rationibus, nunc facilem victoriam spondendo, nunc regis vires extollendo, magnifice de se, contemptim de hostib. loquentes, omnia permiscere, ac perturbare conabantur. Sed hos omnes autoritate, potẽtiaq; Coius Sofar homo Italus facilè anteibat. Is Surratem, Ruinelemque, & alias opulentissimas prouincias tenebat: multus ei rei militaris vsus, multa peritia, idem imminẽtia primus videre, præsentibus periculis obuiàm ire, hostium explorare consilia, suis in tẽpore præcauere, amicis atq; inimicis cũ res posceret iuxta comis, ac facilis, simulator, ac dissimulator: eoq; amicitiæ cõciliandæ mirus artifex: cũ & humanitatẽ vultu præferret, & oratione: irã, odiũ, vindictæ cupiditatẽ, occulta in animo haberet, quæ in tẽpore, maiore hostiũ detrimẽto ex inopinato expromeret:

ret:suorũ consiliorũ adeo celator, vt sæpiùs euẽtu rerũ in ipsius oratione, aut alio quouis indicio proderẽtur: acta, promissa, fidẽ, iusiurandum ad suam omnia vtilitatem referre. is adeo regi se insinuârat, adolescentisque animũ adhuc simplicẽ ita sibi deuinxerat, vt propè vnus secretiorum consiliorum esset conscius. Itaque bellum paranti maximè idoneus is visus est, per quem quæ deesse videbantur ad copias ab auunculo relictas adijceret, & Lusitanos consilium suum celaret. nec ille regis expectationem de se fefellit: tantum enim pulueris sulfurei, tam in vsum maiorum tormẽtorum, (quæ vulgo bombardæ appellantur) quam minorum, quæ sclopetæ dicuntur fieri iussit, quantum septem annis summo labore, ac diligentia multorũ artificum opera parari poterat. Nulla ad litus Patani lapidicina fuit, nulla officina ferraria vsquam, quæ non globis lapideis, ac ferreis perstreperet. Bombardarios, Sagittariosque Caninos, ac Maluares magno numero habuit: arma, quibus corpora proteguntur, galeas, thoracas, loricas, aliaque huius generis ad ea, quæ in armamẽtarijs erant, tanta copia adiecit, vt vetus apparatus præ hoc perexiguus videretur. Galearum forma personæ instar caput, collum, totamque faciem operit. Aderat etiam operarum vis ingens, ac singulorũ velut col-

legiorum magiſtri, qui cuniculis extruendis, caſtris metandis, & aggeribus protrudendis, valloq; iaciendo operam nauarent: qui machinas, omneque tormentorum genus fabricarent, promouerent, ſtatuerent, & in quem opus eſſet locum obuerterent. Tanti apparatus in vnum locum contracti ſpecies oculis obiecta facilem vnius arcis expugnationem omnibus ſpondebat. Interea ne noſtri, qui in Cambaia permulti verſabantur, hæc in ſe comparari ſuſpicarentur, metus belli à rege Patani prætendebatur: cum quo non ſibi bene conuenire Mamundus ſimulabat. Itaque ne quando ab eo ex improuiſo inuadi poſſet, hæc in promptu habere; hos eſſe opulenti regis theſauros, arma quam aurum magnorum regnorum verius opes eſſe. Adeoq; hæc ſimulatio proceſſit, vt hoſtes quotidie expectari crederentur: nec id commentum à gentis moribus abhorrebat, cuius reges inter ſe perpetuo inteſtinis odijs diſſident. Hic igitur rumor de rege Patani ſeminatus, & multorum ſermone continuatus, omnem ex animis noſtrorum ſuſpicionem exemerat, & quo magis animi à cogitatione belli auerterentur, Coius Sofar, qui bonã temporis partem Surratæ agebat, prætorem, quem gubernatorem vulgo appellãt, cæterosq; quos poterat Luſitanorũ duces omni officiorũ genere proſequebatur, ſibique conciliabat: noſtriſq;

nostrisque omnibus plurima, nec obscura beneuolentiæ signa ostendebat. Interea callidus, & subdolus animus hominis semper velut in insidijs vigilabat, vt omnia nostrorum consilia explorata haberet, vires, opesque pernosceret: nec illum quicquam eorum latebat, quæ nosse sua interesse existimabat: qui arcibus præessent duces, quantum cuique militum, qui commeatus, quis armorum apparatus multos, seorsum, ac sępe percontādo perdidicit. nec id adeo difficile erat: quippe cum callidissimus hostis amicitię, ac beneuolentiæ obtentu ita simplicibus, & cādidis nostrorum ingenijs obrepsisset, vt nihil eum celarent. eoque minus sibi ab eo pręcauebāt, quod pacem non minus ex vsu terræ Cambaię, quam suo esse existimarent. Nec me hic tenere possum, quin illarum gentium taciturnitatem, ac silentium vehementer admirer, ac laudem: à quibus nihil eorum extorqueri potest, quæ cōtineri, supprimique oportere arbitrantur. ac ne illa quidem produnt, quæ omnibus aperta, & cognita sunt. alijs tu quidem aut signis, aut coniecturis rem cognoscas opportet: ab illis nunquam quicquam poteris extorquere, quod illorum silētium vtinam Christiani homines potius æmulentur, quam admirentur. Quis non monstri prope simile putet cum septimum iam annum bellum apparari summo studio,

 & ar-

&ardore audierit, nec in tanta diuersarum nationum colluuie consilia belli vnquam euulgata esse. Cæteris igitur ad omnes belli vsus satis, vt videbatur, præparatis, optimum visum est, regum exterorum animos denuo tētare: missi passim legati, & ad eos potissimū reges, qui maritimæ oræ præsunt, in qua nostri arces, ac præsidia habent, regesque non paucos vectigales: ad Breamalucum in Bassaino (hic regi Cambaię paret) ad Breamalucum in Chaullo, ad Dialcanem in Goa; cæterosque qui ad oram Maladari adiacent, literæ in hanc ferè sententiam missæ. Sibi Lusitanos hostes infestissimos in animo esse finibus suis expellere: ex vniuersa quoque India minimo negotio extrudi posse, velint modo officio suo non deesse. statim vbi rupta fœdera, bellumque inchoatum audierint, singuli præsidia vicina aggrediātur, alienigenasque paucos, qui aut occultis insidijs, aut bello nefario aliena occuparunt, vndique simul oppugnent: prætorē regis Lusitaniæ vbiq; simul circumstrepēte belli terrore, tot diuersis locis, tantoq; dissitis interuallo opem ferre non posse: eiusq; copias tā exiguas esse, vt diuisę facilè debilitari, frāgiq; possint. orat, atq; obtestatur, vt tanta occasione arrepta fœdissimum seruitutis iugum à ceruicibus excutiant. quid enim non modo fœdius, sed etiam miserius esse, quā tot viros

fortes,

fortes, & qui perpetuò in summa libertate vixerint, paucis hominibus exteris, quibuscum nec moribus, nec legibus, nec lingua conuenirent vectigales esse: & quod omnium esset indignissimum, nouas religiones, nouas ceremonias neglecto pristino numinis cultu inuehi? Cuius cōtemptum omnium rerum perturbatio necessario sequeretur. Apud hos reges, & si nonnihil literis profecturum se sperabat, non tamen in illorum auxiiijs tantum spei ponebat, vt non & mediterraneos solicitaret. Tantum nomen Lusitanum terroris barbaris facit. Hi reges hoc solo nomine nobis infensi, quod Christum colamus partim milite, partim pecunia eum iuuerūt. Præterea Coius Sofar in sinum Arabicū (vulgo angustias Mechæ vocant) ad propinquum quendam suum magnam auri, & argenti vim, literasque misit, vti Turcas, Arabas, Abessines, ex Asabebo, Suaca, & Iuda, quæ prouinciæ intra sinum sunt, extra vero ex Adena, vicinisque regnis fortissimum quemq; militem ad se mittendum curaret: quod ille summo studio, diligētiaq; non inuitus perfecit. Id robur exercitus fuit. at reges, qui oram maris Indici tenent, tametsi sua sponte à nobis deficere cupiebant, literisq; regis Cambaiæ mouebantur, belli tamen alieni euentum expectare decreuerunt: amicos, inimicosq; pro fortuna par-

tium habituri. Omnibus igitur rebus ad bellum comparatis, Rex Cambaiæ Sofarem potissimum elegit, quem summæ rerum præficeret. Nam pręter opes ingentes, summamq; rei militaris peritiam, in eo vno homine par tanto imperio administrando autoritas inesse videbatur: ac nostrorum mores, & instituta optimè credebatur callere. Rex præterea non cessabat pollicitationibus animum hominis incendere: in præsentia se Dium illi ciuitatem opulentissimam dono dare: maiorem in futurum præmiorum spem facit, si nostros ex arce exturbaret. Sofar accepto imperio torměta, commeatus, arma, cęteraq; belli instrumenta in loca maxime idonea, nostroque præsidio propinqua contrahit, tirones ducibus externis, & veteranis militibus exercendos distribuit. Belli gerědi principium in hyemem differt: cuius initium sub illo cęlo ad Cal. Aprilis est. hac enim ratione satis prouisum videbatur, ne à prætore nostro, qui Goæ (ea velut indiæ regia est) plurimum habitat, ibiq; conuentus agit, auxilia mitterentur. Nam sex integris mensibus hybernis mare tempestatibus clausum non sine maximo periculo nauigatur: facile per id tempus arcě expugnari posse credebat. Arcitum præerat Ioannes Mascarena Vir genere, factisque clarus, magno rei militaris vsu: aderat & in periculis obeundis animi magnitudo,

tudo, & in præcauendis insidijs prouidentia, & in militum animis tractandis prudentia, vt nullam bene gerendæ rei spem ex temeritate, aut segnitie ducis hostes sibi promitterent. Sed vix ducentos tum milites habebat quorum virtuti nō solum illius arcis, sed totius Indiæ defensio, salusque innitebatur. Sofar ergo, quem nihil eorum quæ apud nostros agerentur latebat, & si instante hyeme maturandum videbat, tamen vt eadem simulatione qua hactenus vsus fuerat, belli consilia, quoad posset, occultaret, literas beneuolentiæ plenas in hanc fere sentētiam ad Mascarenam scribit. Dium sibi à rege Cambaiæ donatum, se eo breui venturum, eoque libentius, quod bonā spem haberet, amicitiam iam inceptam mutuis ex propinquo officijs arctius coiturā; sibi in animo esse ciuitatem alioqui nobilem, & opulētam augere, amplificareq; rebus omnibus: velle eam munire commeatibus, & viris fortibus: non quod de bello quicquam cogitet: sed nūquam melius pacem conseruari, quam belli instrumentis. orare ne secus de se cogitet si munus regium magni æstimare videatur; ex opulenta, celebrique ciuitate maiora emolumenta posse capi, quam ex inope, & deserta: denique se, & quæcunq; chara haberet deuouere, omniaq; dira sibi imprecari, nisi regis Lusitanorum causa, cuius maiestatis conseruādæ se studio-

ſum aſſeuerabat, mallet ciuitatẽ nobilitare, quã ſua, ſe fœlicẽ, ac beatum, cui nũc demum contigiſſet, quod tam diu, ac tantopere optauerat, vt eius conſuetudine liberè frui poſſet. Orare ne animum ſyncerum, ac beneuolum aſpernetur. Bello igitur vt ipſi videbatur, ſatis commodè diſſimulato, magnam hominum turbã commeatus in vrbem inferre iubet. hos ſtatim ſecutus circiter finẽ menſis Martij, præfectus aliquot cohortiũ Turcicarum. Is & ſi haud dubia iam imminentis belli indicia palam erumperent, quoad poteſt tamen rem præclarè diſſimulat, nuntijs literiſq; ad Maſcarennam velut amicum miſſis. Ille, vt erat animi perſpicax, & ad omnes hoſtium conatus ſemper intentus, ſtatim fraudem præſenſit, & quamquam manifeſtis indicijs bellum apparari palam eſſet, tres exploratores, qui hoſtium mores, & linguam callerent, in ea oppida dimiſit, in quibus rex fere verſari ſolet, hi rebus diligenter inueſtigatis, hoſtiumque conſilijs planè exploratis, cum viderent curribus bellica tormenta, cæterumque apparatum Inangen, Surratemq; inochi, omnia militari tumultu perſtrepere, omni ope bellũ parari renunciarunt. Quibus rebus excitatus Maſcarenna nõ oſcitanter de ſumma rerum cogitandum ratus, iubet quam primum architectos omnes, fabroſque, & cæteros varij generis opifices,

pifices,qui vicina domicilia habebant, in arcem ingredi: omnia tabulata, tigna, trabes, malosq; nauium introferri. Interea ineunte Aprili,alia militum manus à Sofare missa in vrbem ingreditur. is pacis simulandæ finis fuit. horum enim militum petulantia & contumelijs omnis prorsus ex animis sublata est dubitatio. Iam Mascarenna rebus necessarijs pro temporis angustia prouiderat: rei frumentariæ in primis cura habita Orizæ magnam copiam, nam ea loco panis Indi vtuntur, aliosque commeatus,quæcunque deniq; arci tutandæ idonea videbantur,quoad fieri potuit,diligenter comparauit. Mercatoribusque Lusitanis,qui vxores ibi duxerant,imperauit,vti quam quisque posset maximam commeatuum vim in arcem aduehi curaret. sterilitatem imminentem causabatur: periculosam vtique præsidijs annonæ caritatem: ærarium regium iam exinanitum: æquum esse vnumquemq; pro facultatibus priuata pecunia regem ad tẽpus iuuare: se id ipsum perlibenter facturum, mutuoque accepta pecunia commeatus aucturum: quod ab omnibus sedulò, ac liberaliter prouisum est: nec tam liberaliter tamen, quin & frumentum, & carnes, piscesque deficerent. Nam cum Dienses ciues intellexerunt aliunde coemi, compararique non posse, necessaria suppeditare recusarũt,circiter ducenti milites,vt diximus, in arce inuẽti sunt,

cæteri cum exoluendis stipendijs pecunia in ærario minimè suppeteret, in alias regiones passim dilapsi sunt, & hos qui remanserant, Mascarenna multis iam antea beneficijs deuinctos illa veterũ meritorum gratia potius, quam pecunia retinebat. Iam literas ad Ioannem Castrum Indiæ prætorem, & ad Bassaimi, & Chauli præfectos summa diligẽtia miserat: vti quamprimum auxilia mittenda curent: rem, nisi breui subuẽtum sit, fore in maximo periculo. Rebus igitur pro præsenti copia quantum prouideri poterat, paratis, cũ iam, Sofar, cum reliquis copijs vrbi appropinquaret, cum paucis illis præsidiarijs se ad bellum parat: quod in Sofaris aduentum modo dilatum videbatur. Decima octaua Aprilis die Sofar ingenti multitudine stipatus, summa ciuium exultatione velut triumphãs Diũ ingreditur. Aderat vnà Rumicã filius, quem machinis, tormentisq; bellicis rex præfecerat. Sequebatur præter militarem turbam, Ingens alia colluuies, supra triginta millia hominum sine armis baiuli, & calones, ac rerum bellicarum vilioribus ministerijs tantum vtiles. sed robur totius exercitus Turcæ erant, quinque millia selectissimorum militum: è quibus quadringenti sclopetarij Cũ his copijs vbi Sofar in regiam venit, Mascarenam arcis præfectum de aduentu suo certiorem facit. eadem fere denunciari iubet,

quæ

quæ antea literis mandauerat. Mascarenna vicissim,& si minime ignorabat, quo animo hæc dicerentur,tempori tamen seruiens,per Simonem Feum earum cõtrouersiarum iudicem,quæ de portorio oriuntur aduentum gratulatur, quem Sofar perhumaniter accepit, summam erga nostros beneuolentiam vultu, verbisq; præferens, præfecto eum renuntiare iubet, se nihil magis habere in votis,quã vt pax perpetua inter suos ciues,Lusitanosque coalesceret,& conseruaretur,id vt succedat ex sententia,magnum in eo momẽtum esse,si firma, rataq; permanerent, quæ inter regem,& Garciam Noronnam proregem Indiæ conuenerant: ibi disertè cautum esse,vt inter arcem, oppidumq; murus conderetur: quæ res neutris damnosa videretur futura. hæc,vt mandata erãt,renũciata, Mascarenna ad concilium retulit, vna omnium sententia fuit,ne rumpendi fœderis occasionem præbuisse viderentur, vt tabulas, quibus pacta,& conuenta continerentur, ad Sofarem mitterent: se omnibus quæ ibi cauta essent perpetuo staturos,ac ne latum quidem vnguem ab his, quæ pepegerant,recessuros. Ita regi suo placere ab eoque diligenter ipsis imperatum, vt omnia vti scripta essent ad amussim seruarentur. si murus ille,vti cautum est procul ab arce ædificetur, se non modo eos non morari, sed quam possent opem laturos,

turos. Verum si ad eum locum ædificare pararet, à quo Emanuel Sousa cognomento Sepulueda, illos iam antea opus aggressos deturbauerat, id se minimè passuros. ad hunc nuncium homo animi impotens bene dissimulatum ad eum diem odium prodit: tabulas minutim cõserpit: Simonem Feum, qui eas attulerat, comprehendi iubet: duosque milites Lusitanos, qui forte fortuna iuxta arcem inambulabãt, arreptos in vincula conijcit. toto enim superiore triduo mittẽdis vltro, citroque nũcijs nihil aliud moliebatur, quã vt ex nostris quã plurimos pacis ostentatæ fiducia incautius agentes exciperet. quod nisi Mascarenna diu antè prouidisset, ea res in multorum vertisset perniciem. Pace igitur, vt dictũ est, à Sofare turbata, violatisque fœderibus, in oppido repente tumultus exoritur, ac trepidatio. ad arma ab omnibus partibus conclamatur. ductor quidam manipularium è gente Braminũ, (sunt qui Brachmanas putant), cum expedita militum manu primus aduolat: sclopetisque, & omni missilium genere in arcem iaculando aperte iam bellum exorditur. Fit maximus vndiq; aliorum cõcursus. Sed antequam ad oppugnationem aggrediar, pauca de situ arcis prius dicenda videntur. Ea in præaltæ rupis tenui velut lingua procurrit: duabus partibus flumine, ac mari alluitur. Tertiam, qua vrbem

vrbem ſpectat, foſſa ingens, ac murus, ſeptéque turres modicis interuallis muniunt:quæ ferè omnes à diuorum nominibus nuncupatæ ſunt. In fluminis oſtio medio ferè alueo rupes prominet:ea quoq; à noſtris impoſita turri ita munita eſt, vt fauces amnis hoſtibus infeſtas, noſtris tutas reddat. nam inter arcem, ac turrim nauibus noſtris ſtatio eſt: ſed tum demum onerandis aut exonerandis commoda, quam diu æſtu non reciprocante mare tranquillum eſt, alterum præſidij latus mare habet vadoſum, aut in certis gurgitibus prealtum, equiti, peditique, & nauibus iuxta imperuium. Arcem igitur vel natura loci, vel munimentis vndique tutam aggreſſi ab ea parte, quæ ad vrbẽ verſa eſt, qua ſola adiri poterat, oppugnare incipiunt: ea potiſſimum regione, qua ad oppidum Mahometanorum, quod illi Rumeum appellãt, itur. Ibi enim tumulus loco cæteris magis edito, ad iactum fere ſclopetæ aſſurgit, ex quo pars maior arcis apparet eo in loco, anno. 1546. viceſimo primo Aprilis die, biduo ante eum diem in quem forte inciderat memoria, ac celebratio mortis Chriſti, vbi primum illuxit, magna noſtrorum admiratione turris apparuit, noctis vnius opus: lapidibus, non calce, bitumine ve coagmentatis, ſed temere in cumulũ congeſtis, niſi quod maceriæ inſtar frontes exæquauerant.

uerant. ingentes goſſipij ſarcinas pro pinnis obijciunt: quibus tecti, à tormentis noſtrorũ prope tuti erant, ab hac turri velut arce altera noſtram arcem maximè infeſtabant. præfectus vero Luſitanus quantum in re ſubita poterat, omnibus circumſpectis, turreis ſuis tuendas diſtribuit, vt quiſque fortitudine, ac prudentia præſtabat, locis vnde plus periculi erat, præficit. Iacobæam turrim, quæ olim à Rumeis condita fuit, Ioanni Almeidæ, alteram ei propinquam Alfonſo Bonifacio committit: Thomæam turrim magnitudine, ac pulchritudine cęteris magis conſpicuam, Ludouico Souſæ tradit: eam verò, quæ in ſphæriſterium proſpicit, Antonius Freirus tueri iuſſus. Georgianam quæ nouæ portæ imminet, Antonio Paſſannæ vetus propugnaculum, quod magnitudine cum eo quod ad portam rupis ædificatum eſt non eſt comparandum, Ioanni Viuicino. maius autem illud alterum propugnaculum Antonio Rodrico qui fortiter, ſtrenueque dimicando ibi cecidit, credidit. Fernandum Caruallum turri, quæ in æſtuario fluminis ſita eſt, præeſſe iuſſit, ei triginta milites dati. Turribus omnib. in hunc modum diſtributis, ac militibus in eas pro præſenti copia diuiſis, reliquam manum ſibi ſeruat velut in ſubſidijs, cum qua quocunque res poſceret, ad repentina pericula occurreret. Verum antequam dimiſit, prę-

fectus

fectus paucis pro tempore eos allocutus est. Se non illis ducem datum, sed Christum immortalem, & omnipotentem deum. tanti ducis fiducia bene de victoria sperãdum esse, qui nullo milite, nullis armis, sed solo ipso nutu, nõ modo exercitum illum: sed omnes mortalium vires posset superare: omnes hac spe, fiduciaq; pugnare oportere, vt diuinitus sibi auxilia non putent defutura: Sese verò iam animo præsagire victoriam, quam pro certa habeat. Quod autem sibi nonnulli forte persuadent commodius, & ad salutem tutius, id ego, inquit, non modo fœdum, & flagitiosum, sed longe omnium perniciosissimum reor. Quanto enim satius est gnauiter, ac strenue dimicando gloriose occumbere, quam se turpiter dedendo tormentis lacerari: crudelissimo, fœdissimoque mortis genere obtruncari? Id vnum à vobis commilitones peto, vt & religionis, cui nomen dedistis, & Lusitanorum gloriæ, & vestræ, maiorumque vestrorum virtutis vobis in mentem veniat. Cum eo autem hoste rem esse cogitate, cui præter perpetuum Christiani nominis odium, nec fides sit in promissis, nec in victoria modus, nec erga victos vlla clemẽtia. belli verò id genus esse, quod violatis fœderibus, contra omnis diuini, atq; humani iuris contemptores, iniutii, ac multis, magnisque iniurijs, lacessiti, suscepimus: in quo vince-

re gloriosum, mori certa salus est, vinci, non minus perniciosum, quam turpe, ac dedecorosum. nolite per deum immortalem quæ maiores nostri virtute animiq; magnitudine obtinuerunt, ignauia, torporeque de manibus amittere: vestramque vitam, vel falsa spe salutis, vel turpi mortis formidine, in præsentē perniciem præcipitare. Hæc Mascarenna, tametsi capiti omnium imminere vltimum discrimen videbat, præsenti animo locutus, primus ipse labores aggreditur: primus pericula obit: militis, & imperatoris uti res, tempusque postulabāt officio fungitur. Reliqui confirmatis animis ad vltima perferenda in sua quisque pręsidia abeunt: ac statim omnes operi accincti centones, ac sarcinas in summis turribus disponunt: terram accumulāt. plena etiam dolia inter pinnas collocant: vt minore periculo in hostem iacularentur, seque à sclopetarū ictibus faciliùs protegerent: nondum enim maioribus tormentis certabatur. Postero autem die, quam illa turris, cuius suprà mentionem fecimus, ab hostibus ædificata est, alia ad orientem spectans, atque item tertio die alia, opus incredibili celeritate confectum, nostris apparuit. hæ leni in collem quendā cliuo ascendebant: eadem omnes materia, & muniendi genere, & forma extructæ: stationes, speculatoresque ad eas custodiendas dispositi:

positi: qui & muros ferirent, & arcem vexarent. Hoc opus, vt dixi, cæteraque de nocte summa cura, ac labore expediebant: interdiu autem ab opere cessabatur. nostri enim, si quem de die munientem, aut aliquid operis molientem conspicati erant, idoneis locis dispositi, aut interimebant, aut male mulctatum dimittebant. Itaque nox operi destinatur: diem verò cætera turba reficiendis corporibus, milites oppugnationi dabāt. & quo facilius nostrorum paucitatem multis simul obeundis fatigarent, pluribus simul locis inuadere statuunt. Erat in statione nauis Indica, ingenti magnitudine ancoris, retinaculisque alligata. hanc omni bellico apparatu instruunt: turres in ea complures excitant: amphoras, aliaque vasa pice, ac sulphure plena, hastas, sagittasque ignitas præparant: machinamque eæ altitudinis erigunt, vt turrim, quam in mari sitam diximus, æquaret: vt cum æstus ex oceano relaberetur, potestatemque nauigandi faceret, eam turri admouerent, nostrosq; milites æquato iā certamine, igni, tormentisq; submouerēt, ac propugnaculis propellerēt: ita facilē, peruiūque sibi aditū fore, superante præsertim multitudine: quippe cū triginta solū turri tutādæ milites adhibitos scirēt: quos opprimere difficile nō esset: Atq; hac via mari nostris interclu so facilē sibi de reliqua arce victoriā, pmitte-
 bant:

bant. Noſtri cum è ſummis turribus tantum huius machinæ molem creſcere cernerent, ad præfectum perferunt. is id quod erat facile cõijciens, duas Catures, ita enim leuia quędam nauigia appellant, quæ remis velociſſime agantur, parari iuſſit, Remigibus Guzuratib. vinctis, nec enim qui munus illud obirent alij aderant: viginti milites Luſitani impoſiti, Iacomo Leiteo oræ maritimæ circa Dium præfecto parere iuſſi. ac iam omni apparatu ad incendium faciendum comportato, nocte intempeſta ſoluũt, & flumẽ ingreſſi ita curſum moderantur, vt quam minimo remorum ſono per ſilentiũ applicent. ignem in funiculis latentem, ne fulgor eos proderet, ſub vola manus occultant: nec tamen excubias fallere potuerunt. Nam Sofar cum præfecti noſtri ſummam vigilantiam ſemper ſuſpectam haberet, atq; omnia quæ in noſtros machinaretur, in ſuorum perniciem verti cerneret, neque vllum tam occultum ſuum eſſe conſilium, cui non Maſcarenna multo antea occurreret, ad omnes arcis aditus vigilias idoneis locis collocauerat. Nauis autem ſiue quia tam longe ab arce aberat, vt clam noſtris ædificari poſſe exiſtimaretur, ſiue quia noſtros non putabat commiſſuros, vt pauci in tam manifeſtum periculum ſe conijcerent, præſertim cum nulla ab illis ad eũ excurſio inmunientes tentata eſſet, vt in tuto

incu-

incustodita erat. Sofar igitur cum iam forte circumiret vigilias, primus Catures animaduertit, ac tintinabulo signum dari iubet: sclopetarumque sonitu militẽ excitari. Ingens hominum multitudo vndique accurrit magno passim tumultu, ac trepidatione: cum semisomnes, ac in tenebris sibi occursantes nõ intelligerent cui rei signum datum esset. verum vbi nauiculas viderunt, toto litore clamor oritur: passim discurrẽtes sclopetas exonerant: atq; omni missilium genere nostros petunt. nostri tanto vehementius festinare, remiges hortari, quanta maxima possunt celeritate per medios sclopetarum globos præsenti animo euadunt: & ad nauem, quæ non longe à regia in ancoris stabat, applicant. Sulphuris amphoras, aliaq; incendiorum fomẽta ingerunt. ibi res inopinata omniũ animos nouitate miraculi attonitos pene consternauit. nauis enim cum summo omnium stupore contumax aduersus incendium illæsa permansit. id inceptum vbi frustra viderunt, se mutuo cohortati in nauem aliquot insiliũt: ancoralia incidunt: funes in Catures conijciunt. ac remulco in id spacium quod inter arcem ac turrim est, machinam pertrahunt. Ibi hostium inspicientium summo cum dolore, & indignatione eam comburunt. Tãtus eius incensæ fulgor terra, mariq; late reluxit, vt per aliquot noctis horas, vsum diei prębėret.

Hæc res hostibus spem omnem ademit maritimæ oppugnationis. in hoc tam audaci, ac prope temerario incepto, si quando alias, manifesta uis apparuit. nam cũ pauci per tantam hostium multitudinem, vbi nullum incidere vanum telum posset, irent, ac redirent, vnus tantum è nostris leui, nec admodum periculoso vulnere fauciatus est: tribus igitur, vt dictum est, turribus totidem noctibus ædificatis, magno conatu reliquum opus festinant: murum ab ipsis turribus ad mare vsque magni laboris opus producere conantur: gossipij sarcinas, doliaque terræ plena superimponunt: quibus tecti nostros tutò ferire possent. Eius operis continuandi magnam eis facultatem id præbuit, quod in arce pulueris sulphurei octoginta duntaxat doliola erant: quæ vix mensis vnius spacio suffectura videbantur, si largiùs ad omnia periculorum momenta puluere vterentur. Itaque milites moniti vt parcè, moderateq; consumerent: & ad tempora magis necessaria quantum possent, reseruarent: propterea quod obsidionẽ sine vlla spe auxilij sex mensibus hybernis duraturã putabant: quod per id tempus, vt antè demonstratum est, mare crebris tempestatibus, ac ventorum viconcitatum propemodum sit innauigabile: terrestria autem nulla expectabantur auxilia, propter viarum difficultates, & itinerum longi-

longitudinem. prætetea reges, qui interiora Indiæ loca tenent, ob diuersum religionis cultum nomenque Christianum nostros grauiter oderunt. itaque aditus copijs nostris intercludunt, & omnibus incommodis persequuntur. Cùm igitur omnium rerum ea difficultas esset, accessit præterea rumor ille passim diffusus, classem Turcarum cum maximis copijs in subsidium venturam, aut proximo mense Maio, aut ad summum, Septembri. hæ enim ex Arabico sinu in Indiam nauigantibus commodæ sunt tempestates. Itaque ad hæc tam periculosa tempora puluis reseruatur: nec in impediendo opere, nisi magnis bene gerendæ rei occasionibus consumitur. Nostri enim in id modo intenti erant, vt opus impedirent, nunc sclopetarum ictibus, tormentisq; molientes submouẽdo, nunc extructa diruẽdo. Sed nec hac ratione multum profici poterat: quod hostes superante multitudine, quæ deerant ædificarent, & diruta subito restituerent. Huiusmodi oppugnationis velut præludis iam mensem Aprilem, bonamque Maij partem contriuerant. Decima octaua eius mensis die septem nauigia subito apparent, quæ remis incitatæ recto cursu in arcem tendebant: illis hostes omnia tormenta opponunt: cursum quoad fieri potest impediunt: obsistẽtibus tamẽ nostris in arcem excipiuntur. his præerat

Fernãdus Castrus, filius natu minor Ioannis Castri Indiæ prætoris, hunc plures naues sequebantur: cæteræ ventorum vi, ac tempestatibus disiectæ Bassaimum tenuerunt. Harum septem nauiũ pręfecti, viri excelso loco nati, virtuteq; insignes fuerunt: Iacobus Reinosus, Franciscus Almeida, Petrus Lopes, Iacobus Sylua, Antonius Cunna, & Georgius Vasconsellus, quem prętor, antequam de oppugnatione arcis Diensis certior fieret, duabus nauibus oram maritimam circumuehi & explorare iusserat. horum aduentus magnam fiduciam ac prope certam victoriæ spẽ præsidiarijs fecit. Initur militum numerus, quadringenti, & quinquaginta in arce fuere: omnes fere splẽdore nobilitatis illustres, multi equites, & qui in aula regia honestum locũ obtinerent: omnes militaris disciplinæ periti, & sclopetis tractandis egregiè exercitati. hi in supplementum per turres diuisi; ea quæ diui Ioannis vocatur, quæ omnium infirmissima turris est, Fernando Castro cum milite selectissimo custodienda traditur. Cæteri vt præfecto visum est, pro cuiusq; virtute distributi. nec quemquam sui periculi respectus ad imperium detractandum compulit. excubiæ intentissima cura factæ. singulis vigilijs quinquaginta milites, interim etiam plures excubabant. Hi assidue munitores iaculando infestabant, nec vllum fere telum

in

In tanta multitudine vanum cadebat. & quãquam, vt ex Iuzarcane captiuo postea cognitũ est, incerta illa per tenebras iaculatione, magna, & prope incredibilis multitudo perierat, alijs assidue succedentibus opus crescebat. nec tam animum hostibus minuit aduentus nostrorum, quam pertinaciam auxit. Itaq; ad copias terrestres multarum nauium classem adijciunt, quæ oram maritimam circumuectæ in aliquot naues longas incidunt, quæ à Chaulo, & Bassaimo commeatum in arcem comportabant. hæ vna cum vectoribus interceptæ. Interea opera circa arcẽ confecta erant. Murus per hortos præfecti ductus, qua Iacobæa turris imminet, ad iactum sclopetæ ab arce distabat. Alter ex transuerso factus. hos muros ita ad arcem prope admouerant, vt nostrorum tormentorũ ictus, quibus ex lõginquo maior impetus, & vis est, non adeo multum illis officerent: & iam omnis pugna prope ad manus venerat: neque quisquã aut hinc, aut illinc sine certa pernicie se ostẽdebat. terra, marique inter hos magnarum rerum conatus mẽsis, Maius finitus est. Ineunte Iunio rex Cambaiæ cum nouo exercitu vrbem ingreditur. Nostri, & ex hostium tumultu, & gaudio, & concursu numerosę supra solitũ multitudinis, id quod erat, suspicati sunt. Præfectus arcis Fernandum Caruallum, qui turrim quæ in

mari sita est,tuebatur nocte proxima exploratores emitere iubet, qui vnum, aut alterum ex hostibus rapiant: è quibus, & noui gaudij causam, & consilia inimicorum scire posset. sex milites ad id electi, notæ fortitudinis, & audaciæ,ij in stationem vigilum proximam (ea quinquaginta hominum erat), impetu facto,vnum ex his vi secum in turrim pertraxerũt:nõnullis ex suo numero amissis. Is & regis aduentum, ac belli gerendi consilia aperuit. Postridie nostri omni genere tormentorum, tubarum insuper sono quantum possunt, strepitum excitant: ac per nocturna colloquia militũ inuicẽ probra iactantium,(multi. n. hostium diuturno cum nostris commercio Lusitanum sermonem callebant) indicant, se regis excipiendi caussa ea fecisse. eius aduentu se gaudere: ac nunc denique non cum hominum colluuie, ignobiliq; turba rem sibi fore,quam hostem vocare puderet,sed cum rege, ac regio exercitu bellum legitimũ,honestiorem victoriã, ac prædæ spem certiorem. Illi contra nostris vincula, supplicia, ac omnia seruitutis dedecora minari. Hæc per noctem vltro citroq; iactata. vbi illuxit: in muro, quẽ per vallem è regione turris Iacobeæ duxerant, tres testudines ingentes apparuerunt, vndique diligẽter munitæ. in has basiliscos duos, spallafatum vnum,&complura minora tor-

menta

menta conuehunt: quæ per muros dispolita ita vineis tegebantur, vt hostes velut è tuto iaculantes, omnia nobis infesta facerent. Thomæam potissimum,& Iacobęam turres, & quod inter eas muri erat, ita crebris atque ingentibus globis feriunt, vt ad ictus mœnium cum terribili sonitu editos, omnia statim ruitura viderentur. Huic ergo parti Mascarenna in primis succurrendum ducens, accurrit:aliumque interius murum viginti pedes latum, ex ruinis ædificiorum quæ in arce erant, obijcit. has enim necessitates iam animo ante prospiciens, plurima in arce ædificia diruerat, vt lapides, aliamque materiam ad omnes casus opportunam haberet. Præfectus ipse cum cohorte nobilium primi manum admouet: horum exemplum alij secuti continuatis nocte dieq; operibus, indefessis animis, ac corporibus sexto die opus perficiunt. Basiliscum vnũ, ac Leonẽ in Thomæa turri aduersus hostiũ castella ob uertunt: omnesque eorum conatus, quãtum consilio prouideri poterat, frustrantur. Illi interea pertinaciter instare, muros concutere, ac pinnas detergere: & iam Thomæam turrim pene mediam diffiderant, magna nostrorum, qui intus erant trepidatione, maiore etiam periculo: cum ad ea potissimum loca concursus fieret, quæ infirmiora viderentur:& vtriq; velut signo dato, ad omnem

ruinæ

ruinæ ſonum aduolarent: ac pari pertinacia hi ruinas defendere, illi ſuperare contenderent, ac alij aliorum opera nouo ſemper aliquo commento turbarent. Itaque cum noſtri neminem hoſtium ſine præſenti pernicie in muris conſiſtere paterentur, tormenta ſua in feneſtras arcis, per quas noſtri iaculabantur, collimant: eo conſilio, vt bombardarios machinas onerantes opportunos ictibus haberent. & erant hoſtes ea iaculandi peritia, vt quodcunque ſignum animo deſtinaſſent, facile ferirent. Erat ea tormentorum vis, & magnitudo, vt tabulata à noſtris ad feneſtras obiecta, perfringerent, fragmentiſque paſſim diſiectis, multos vulnerarent, nonnullos occiderent, nec quicquam tutum paterentur. Igitur cum noſtri multimoda arte eluderent, atque inuicem eluderentur: multique circa tormenta, ac fortiſſimus fere quiſq; vulnerarentur, commodiſſimum id viſum eſt, vt puluerē, & globos Guzarates, Bragique nautæ im mitterent, ignemq; admouerent: milites vero ad magis neceſſaria tempora ſe reſeruarent. Cũ circa Thomæam res in hoc ſtatu eſſent, ne quid vſquam noſtris tutum ſinerent, aliam oppugnandi rationem ad Iacobæam turrim tentant. Ibi enim cum extrema pars muri paulo cæteris editior eſſet, mortarium ingenti magnitudine admouent, qui globum

octo in orbem palmorum mittebat, ac paucis diebus triginta globi in turrim iacti sunt, maiore nostrorum terrore, quam damno: quippe qui assiduè ingentem molem omnium capitibus impendentem prospicerent, quæ solo pondere, non solũ corpora, vbi incidisset, comminueret, sed ædificiorum tecta perfringeret, ac fragmentis late volitantibus omnia circum infesta redderet: & quanquam toto eo tempore nemo vulneratus esset, nihilominus trepidabant: cum se casu magis, quam consilio incolumes viderent. Huius mali vnum remedium fuit æque fortuitũ, quod Bombardarius, homo singulari in hoc genere peritia, temere emisso telo interemptus est. huic successit alius pari fortasse nocẽdi animo, ac voluntate: arte tamen, ac fortuna dispari. nã globi omnes, quos in nostros destinauerat, in sua ipsorum castra cadebãt. mortario itaque illo carere maluerũt, quam in suam abuti perniciem; nihilo tamen remissior erat oppugnatio. tanta enim omnis generis tormentorum copia muros instruxerant, tantus artificum numerus, tanta erat peritia, vt neminem nostrorum in muris consistere paterentur. Puluis autem sulphureus quo vtebãtur, tam purus erat, tamq; subtilis, vt Canis æreus, quod tormenti mediocris genus est, terræ dolium transmitteret. Cum dies iam complures in hac parte arcis oppugnan-

pugnanda frustra consumpti essent, de alijs oppugnandis turribus consilium ineunt. 13. Iunij dies agebatur, cum è regione turris, cui Antonius Freirus præerat, duo Castella de nocte excitata, mane conspecta sunt. in his singuli Basilisci erant: extra verò in proximo mortarium ingensq; aliorum vis tormentorum. Hæc omnia Diui Io. turrim spectabant: quæ, vt supra meminimus, omnium erat infirmissima, & loco, & structuræ genere: quippe ab alijs semota longius, & grauioribus saxis, nec optime coagmentatis ędificata: quod inter illam & Iacobęam muri erat, concutere cœperunt. neque alijs tamen locis cœptam oppugnationem omittunt. & vt nostrorum paucitatem plurib. simul prælijs distinerent, quatuor partib. simul aggrediuntur. accendebat hostiũ animos Rex pręsens, fortitudinis, atque ignauiæ spectator, ac testis. Nostri tanto vndique circumfuso terrore, iam præsentis vitæ spem omnẽ proiecerant, & alienato à periculis animo ad immortalitatis cogitationem toti se conuerterant: ac iam vitæ futuræ fructus animo percipientes, in extremum se discrimen parauerant. Vna res eos continebat, ne in præsentem se perniciẽ præcipitarẽt, quod arcem sua morte prodi hostibus videbant: ex cuius incolumitate, ac tutela, omnium qui in India erant, Christianorum salus pendebat: Itaque cum

cum hinc ſpes, hinc deſperatio animos accenderet, tanto ardore vtriuſque partis concurſum eſt, tanta contentione certatum, vt omnia ſuperiorum dierum prælia, omnis oppugnatio, cum hac comparata, leuis, ac ſegnis videretur. Nullum illa die tormentum ocioſum fuit. Mortarium, quod ad ſummum quater vno die exonerari ſolebat, ſepties in arcem globos miſit. Parique vtrinque animorum cōtentione certatum eſt: noſtris nullum momentum in aduentu regis eſſe, oſtendere conantibus: illis in eius oculis iam de abitu cogitantis operam nauare cupientibus. Rex enim cum lentiorem ſua ſpe, ac aliorum promiſſis, oppugnationem cerneret, noſtrorūq; obſtinatam ad moriēdum pertinaciam etiam timeret, ne quod maius facinus ex deſperatione auderent, ſe in tutiorem locum recipere decreuerat. Principes etiam aulici, ſtudij, & amoris erga regem prætextu, ſuum occultātes metum, ſuadebāt, vti rerum ſummæ conſuleret. Non enim eſſe prudentis regis officium tam periculoſis prælijs intereſſe. exercitu amiſſo alium cogi, compararique poſſe. ſiquid regi accidiſſet, in eius ſalute non exercitum modo, ſed vniuerſum regnum periclitari His, atq; alijs huiuſcemodi rex permotus, Iuzarcanem in caſtris reliquit, cum Abeſſinum copijs, virū, quem vt propter eximiam prudentiam in

rebus

rebus gerendis plurimi faciebat, sic ob suauissimos mores.& intimam familiaritatē in primis charū habebat. Itaq; Madabam vrbē amplissimam, ac totius regni caput, se recepit: vt hinc militem, pecuniam, commeatū, ac cætera, quæ vsus belli postulat, suppeditaret. Iam hostes omissa spe arcis per vim capiendæ, operibus expugnare contendunt: aggeres ita nostris muris admouent, vt tormenta nostris inutilia redderent. Ante Thomæam ad sclopetæ iactum, lapidum congestu, arborumque ramis, magno conatu turrim ædificant, quod opus, cum nostri impedire non possent, in immensam altitudinem breui excreuit: adeo, vt arcem prope adæquaret. Ea res velut oppressos coercuit & à libero per arcem discursu maxime continuit. Erat enim hæc omnium turrium longe fortissima, quam nostri à virentibus arborum ramis Ramosam appellarunt. Ab ea vtrinque muri brachia ad mare perducta. & iam aliud immensi laboris opus dies, noctesque intenti inchoauerant, vt Iacobæam turrim, fossasque eius muro, & castellis includerent. Mascarenna cum vnum pugnandi genus videret superesse in operibus impediendis, tormenta in alium, atque alium subinde locum trāsferebat, vnde hostes maximè infestari posse credebat & quia, vt ante dictum est, noctes in opere hostes cōsumebant

mebant, vt nostros in tenebris facilius laterent. ferrea candelabra, magnamque vim lampadum ingentium passim disponit: è qui bus lumen late resusum, & castra, & opera, & omnium hostium conatus veluti interdiu nostris ostendebat. hac ratione opus hactenus impediebatur, vt è baiulis, ac vilibus operis magna multitudo conficeretur. sed hac iactura hostes non magnopere mouebantur. abiecta enim, miseraq; illa mancipia nullo vitæ, mortisque respectu fustibus propellebant: ac si remissius opus facere viderentur, ferro plerumque sæuiebant. illi táquam pecora in medio trucidati, nostros, suosq; iuxta timebant: ac metu suppliciorum, & vitæ tædio plerumque se telis obijciebant. Inter hæc, mensis Iunius effluxerat: nostrosque magis vires, quam animi defecerant. nullus præteribat dies, qui non paulatim exiguam manum carpendo imminueret. indigenæ vero, aliaq; seruitia, quibus in tormentis promouédis, ruinis murorum obstruendis, aut cuniculis agendis vtebãtur, pene ad vnum perierant: aut ab hostibus cæsi, dum inter præliantes versantur, aut morbis, quos ex continuato labore, ac peruigilijs contraxerant, consumpti. Turris cui Ant. Freirus præerat, item altera, quæ Ioan. Almeidæ commissa fuerat, vt semper hostibus infestissimæ fuerunt, ita tum acerri-

me oppugnatæ. Iam bombardarij lõgo belli vsu, ac periculis sæpe obcundis audaciores fieri, & milites diu inter tormenta versati Bombardariorum munus obire: cum omnium rerũ copia abundarẽt, quarũ apud nos summam esse sciebant inopiam, & superante multitudine integri fessis assidue succederent, breui sperabant arcem aut conditionibus dedi, aut vi expugnari posse. Iam muros ad fossam perduxerant: ac è regione Thomææ turris ingentes fauces patefecerant: quas ita supra texerant, vt per eas tutò fossas implerent. Iam è turri diui Io. pinnas absterserant: nec materia suppetebat, vnde nouæ fierent. Ipsa vero turris ita vndique labefactata erat, vt iamiam milites oppressura videretur: & ramosa hostiũ turris omni bellico apparatu instructa arcẽ æquabat. Aduersus hanc crescentem indies perniciem Mascarenna iam animo periculum prospiciens, non longè à sacris ædibus loco mari vicino tumulum excitat. huic castellum imponit, ex aduerso turris ramosæ. Huc ingentem Basiliscum, qui fauces portus tuebatur, aliamq; magnam tormẽtorum copiam trãsfert: quibus ita ramosam turrim cõcussit, vt & ipsa sua ruina custodes oppresserit, magnáq; muri partem secum traxerit. sic multorum dierum opus, in quo maximam victoriæ spẽ hostes posuerãt, breui pręfectus

ctus ludificatus est. Hac spe ergo destitutis, vna ratio superesse videbatur, vt fossas imple rent & per ruinas in arcem vi erumperent. A Thomæa turre orsi, quæ maxime tormentis lacerata erat, castella frequẽtia muro, qui fossam contingebat imposita, alius murus viginti pedes ab hoc distans, totidem in altitudinem surgens eodẽ perducitur: inter hos, ex transuerso alios ædificant flexuoso circũactu, & velut imperuios quosdam angiportus: in quos si nostri irruptionem tentantes ingressi essent, deprehẽsi, errore viarum circumuenirentur. ad oram fossæ vineæ frequentes maioribus trabibus factæ: super iniecti rami arborum, rubique: ac terræ ingestu omnia solidata, vt aduersus ingentia saxa, ignemque tuta essent. Anterior pars asseribus tegebatur: qui ferreis clauis compacti, in tecti speciem, ictus à superiore loco eluderent. Superiniectum aduersus sclopetarum ictus multiplex è durissimis corijs tegumentum. alia item ex tabulis structura ad oram fossæ acclinata: vt per tabulas in decliue prominentes saxa prouoluta, vltra mediam fossam suo impetu ferrentur: spatium vero inter tectum, atque hoc tabulatum inferius, ita vndique opertum erat, vt qui lapides in fossam mitterent, à nostris conspici nequirent. Ita vndique satis prospectũ videbatur, vt operæ tutò commearent. Nostri

vero, cum nec erumpere ad opera deturbanda possent, quippe qui turribus vix tuendis sufficerent: & tormentorum iam nullus esset vsus: aliud commẽti sunt remediũ. Erat inter duas turres, ad quas tũ maxime pugnabatur, ad imam fossam in ipsa rupe, angusta quædam velut crypta, lapidibus exterius in muri speciem obstructa, hanc nostri aperiunt, militibusq; intromissis nocte, dieq; continuato labore, lapides in fossam missos abstrahunt: per manus traditos in arcem inferunt, hostibus nihil interea sentientibus, vt qui prospicere in fossam nõ auderẽt, nostris sclopetarijs ad omnia loca idonea dispositis: & aurium vsum abstulerat strepitus materiæ in fossam coniectæ. Quatuor diebus, totidemque noctibus in hoc opere consumptis: cum alijs implentibus, alijs exhaurientibus fossam, mirarentur hostes cumulum non excrescere, plumbi libramento altitudinem fossæ explorant: ac labores suos irritos, inanesque conatus Sofari referunt. Ea res vehementer hominis animum perturbauit: non tam, quod præsens consilium parum successisset, quam quod nihil se in posterum machinari posse speraret, quod Mascarenna non facile eluderet: neque fortitudine modo, & laborum patientia, sed consilio etiam se à Lusitanis vinci moleste ferebat. Itaque anxius animi, cum multa secum

cum versaret, neque quicquam eorum quæ succurrebant, satis placeret, iam ingruentibus tenebris homines linguæ nostræ peritos ad muros summittit, qui nostros ad prælium prouocarent: Enimuero mulierum more intra tecta conclusos solem, & puluerē pati non posse: velut fractos delicijs, & gloriæ militaris oblitos domi desidere: non ita maiores eorum, non nuper Antonium Sylueiram ducem fortissimum bellum gessisse, sed cōgrediendo cum hoste: nō in munimentis, sed in manibus spem victoriæ gessisse: neque se tamen id militum, sed ducis proprium dedecus credere: miserari se fortunam tot virorum fortium, qui ab homine imbelli constricti, & vincti teneãtur. suæ etiam sortis pigere, cui cum tali hoste res sit, è quo victo nullam gloriam speret: victus, si modo vir à fœmina vinci possit, in summo dedecore, & ignominia futurus esset. Hæc ab eo iactata, vt militem laudibus, ducem contumelia accenderet, vt se fortunæ committerent. At Mascarenna satis gnarus quo hæc pertinerent, & alioqui aduersus ambitionem satis firmus, cum nulla in eruptionibus spes esset, suos continebat, neque quicquam temerè aggrediendū censebat, eo præsertim tempore, cum minima etiam peccata in summā perniciē possent conijcere vniuersos. Hac spe destitutus Sofar omnesq; conat⁹

suos frustra esse cernens, adeo excanduit, vt præ animi impotentia in conspectu exercitus lachrymas nō tenuerit: quod postea cōpertum est ex literis Emmanuelis Rodorici, qui tum Dij in vinculis erat: quas ad Ioan. Dabreum Chaulum misit. Eo tempore fossis implendis hostes intenti erant, quæ res vt dixi, cum parum succederet: Sofar, id quod erat, ratus materiam à nostris subduci, ipse murum conscendit, vt aditus nostrorum, per quos in fossam commearent, dispiceret. & cū intentis in fossam oculis, velut cogitabūdus in cubitum dextræ manus inniteretur, bombarda globo nequaquam in spem tantæ rei missa, capite cum dextra manu perfractis interficitur. Hic fuit Coij Sofaris exitus, & magni profecto imperatoris, & cui præter diuturnum rei militaris vsum, multę, magnæque virtutes & animi, & corporis adessent: quas omnes praua quædam ambitio corruperat: ac non solùm suæ religionis desertorem, sed omnium Christianorū acerrimum hostem fecerat. nostris præcipuè hominibus, & si sedulo dissimulabat, infensus erat, quod eos maximè spei suæ obstare videret. Itaque sæpe illam ex eo vocem auditā ferunt, fore vt à Lusitanis occideretur. Ex repentina Sofaris cæde tantus stupor omnium animos tenuit, vt toto postea triduo vix sex sclopetæ in hostiū castris auditæ fuerint: cum antea ita assiduè tormenta obstrepe-

rent, vt nec vocis, nec aurium pene vſus eſſet. Cum interea velut pactis vtrinque inducijs ab oppugnatione ceſſaretur, noſtriq; pro ſuo quiſque ingenio eius rei cauſas cõiectarent, ecce fugitiuus quidam Bramin tam læti nuntij præmium ſperans, ad noſtros venit: Sofarem narrat mortuum: in caſtris tumultuari: militum maiorem partẽ obſidionis diuturnitate feſſã: duces præterea animo concidere, quod omnia ſua incepta eludi viderent: eamq; noſtrorum hominum eſſe patientiam, vt in finem hyemis obſidionẽ facilè protraherent: hæc cum totis caſtris paſſim fremerent, ſe exiſtimare breui diſceſſuros: vnum eſſe Rumicanem Sofaris filium, qui eos moraretur. Hæc inſperata lætitia animos noſtrorum recreauerat, tanquam in præſentia defuncti periculis eſſent: cum ſubito bellum longè vehementius exarſit. Rumican enim Sofaris filius viginti quinq; annos natus, iam à pueritia Chriſtiani nominis odio imbutus, domeſtica inſuper calamitate accenſus omni arte retinere exercitum contendit. ac principio cum palam reluctando ſe nihil acturum ſperaret, obſecundando paulatim impetum illum, & conſternationem ſedat: literas à rege expectandas ſuadet: neq; integris viribus, ac ſaluo exercitu committendum vt potius fugiſſe, quam diſceſſiſſe videantur. Interea vt quiſq;

autoritate apud vulgus pollebat, eorum seorsum animos tentare: Interim apud singulos opportuna tempori dicere, interdum se circulis inserere, ac multitudinis animos omni arte tractare: patrem quidem suum magnũ ducem, ac fortem virum fuisse, sed vnum tamen hominem: ex cuius vita, aut morte nó modo eius exercitus, & regni Cambaiæ, sed totius prope orientis spes pendere, vniuersis quidem turpe, tot verò ducibus, qui in exercitu superessent, etiam contumeliosum. nec ferendum, vt tot annorum apparatus, tot mensium opera, hostibus timidissimis, ac sua iam confessione victis sint ludibrio. Eo enim iam redactos, vt neq; progredi ad conferendam manũ audeant: neq; latebris se diutius protegere possint. quicquid erat pericli iam exhaustum, gloriam verò perfecti belli superesse. Itaque si quando alias, nunc acerrimè contendendum, ne eam è manib. dimittant: cædemque sui ducis, & commilitonum vlciscantur: demantq; sui contemptũ in posterum: & libertatem à maioribus relictam posteris suis relinquant. His, ac talibus sæpe audiendis confirmati militum animi, Rumicanem in locum demortui patris ducem creant: ac literas opportunè à rege accipiunt, quib' iubebat multo acrius oppugnationi insistere: neque pecuniam, neque commeatũ defuturũ: se propediem nouũ militem
in

in supplementum exercitus missurum: prærogatiuam suffragij militaris de Rumicane confirmat. Igitur magno militum studio celebratis exequijs Sofaris, maiore quam vnquã antea cõtentione ad opus reditũ. Diruta restituunt, intermissa continuant, & si qua deesse videbantur, adijciunt. Aduersus eam partem muri, quam maxime labefactauerant, frequentiora fiunt castella: vt inuicem sibi auxilio facilius esse possent, & pluribus tormentis murum citius diruant. Aduersus hæc, in turri Diui Ioannis duo Cameli oppositi, qui ex transuerso opera, quæ ad Thomæam fiebant deturbarẽt. Eo enim tota vis hostium incubuit: ac ruinis turris Ramosæ duo castella erigunt. Eo comportati duo Basilisci, duo cameli, tres sphæræ, & iã his tormentis, quę in turre Diui. Io. erat, omnem ad nocendum viam obsepserant, & turrim cui Ant. Freirus præerat, propemodum totã diruerant, fossasque circa Thomæam assidue implebant: nostrorum vero militũ cæsi non pauci: Cęteri aut vulnerati, aut morbis ex assidua fatigatione continuati laboris langui- di, vix arma ferre posse. præfectus tot malis vndique circumuentus vnam tuendam arcis spem habebat, si auxilia à prætore accepisset. Itaque ad eum scribit, quanta in difficultate versetur, quantaque celeritate opus esset; & ne forte, quia prætor longius aberat, id serum

rum auxiliũ rebus perditis superueniret, literas ad præfectos præsidiorum in Bassaimo, Chaulo, cæterisque maritimis oppidis, quæ nostro imperio parent, mittit. cum his mandatis Ioãnes Coellus ad Hieronymum Menesium, & Ant. Sousam speculatoria nauicula vehi iussus: inde à Chaulo terrestri itinere (nam mare hybernis tempestatibus imperuium erat) penetrare, iisdem ferè diebus quatuor millia Rumeorum, Abissinumque à rege Cambaiæ missa, magno reliqui exercitus gaudio tormentorum strepitu, tubarumque sono excepti. Ea res non modo spem victoriæ auxit, sed studia, & contentionem in opere faciundo accendit. præter calones, & baiulos mercenarios, vndique ex oppidis vicinis vulgi promiscui coacta turba, quæ materiam fossis implendis comportaret. Ea, ne sua multitudine munia confunderentur, diuisa: ac alij alijs ad signum tintinabuli succedere iussi: nunquam intermisso labore nostros vigilijs maximè fatigant. Ex hac turba, cum plurimi occiderentur, nunquam fere aberrantibus in tanta multitudine nostrorum telis. cæsi pro rudere, in fossam prouoluuntur; ac rursum alia iniecta materia operiebantur. ita cæsorum multitudo exercitum latebat. Nostri quanquam subtrahendæ materiæ non sufficerent, tanta tamen erat amplitudo, & altitudo fossæ, vt om-

vt omnia ligna in eas iniecta velut profunda voragine hausta minime celeriter pro spe hostium cumulus cresceret. Itaque brachia murorum, & aggerem, quem tanto labore perduxerant, eodem deijciunt: arboresque vndique côuectas, ac præcipue palmas (quarum ea regio feracissima est). Etiam trabibus aditum occultum nostrorum in fossam obstruxerant. Itaque nullo impediente opus paulatim crescebat, breuique fossam impleſſent, nisi præfectus animaduerso materiam magna ex parte ligneam esse, atque incendio opportunam, tria dolia pice sulphureque plena in fossam conijecisset: atque immisso igne ingens latè incendium excitasset. aduersus hæc hostes velut id quod euenit veriti, amphoras fictiles aqua plenas ingerunt, quibus fractis aqua effusa magis flammã quam incendiũ restinxit. nam cũ in materia viridi conceptus semel ignis pertinacius hæreret, paululum aquæ iniectu sedatus vehementius exarsit: atque ingentem cumulum, qui iam fossæ altitudinem pene æquauerat, subito in puluerem redegit: qui ita subsedit, vt restincto igne vix tanti laboris, ac operis tandiu continuati vestigia apparerent. Neque segnius tamẽ eo damno accepto in proposito persistunt: vnamq; spem victoriæ in fossis implendis positam existimant. Igitur totam mercenariorũ manũ, quæ multudine

pene

pene incredibili erat, cogunt: ac distributos in certos ordines, terrā, lapides, & quicquid occurreret præ se agere iubent. Iamq; ad orā fossæ ea moles promota erat. sed veriti nè ꝙ prius euenit accideret: nouā excogitāt machinam: equos vocant, trabes ingentes inter se compactas multiplici ordine coriorū tegunt. sub his tuti aggerem promouent. deinde vbi eorum altitudinem terra æquasset, alios, atque alios super aggerem nostris obijciunt: & quo minus opus impediretur, ex omnibus oportunis locis ita tormenta intonabāt, vt omnem prospectum nostris adimerent, nisi si quem flamma inter fumum emicans dedisset. Sed præfectum non tam consiliū de implendis fosis perterrebat, quā occulta consilia metuebat: ad quæ dissimulāda hæc velut oculorum ludibria obiecta essent. vna sucurrebat nocendi ratio, ne cuniculis sub terram ductis, turres, ac murū subruerent. Itaque in incertos huius periculi euentus, transuersos cuniculos in arce agit: quæ res ei magno postea fuit vsui: nam dum acriter ad fossas pugnatur, ac materia iterū, atque iterum iniecta, superinfuso igne incenditur, hostes ex seruis transfugis certiores facti, quanta paucitas esset nostrorum, simul vt pluribus locis pugnantes distinerēt, simul vt tentarent, an in tanto tumultu fallere possent, cuniculos in arcem agunt: ac iā ad

ad fossam transuersam ad turrim Diui Thomæ peruenerant: nonnullosque è vigilibus incautos oppresserunt. Sed cum aliorũ concursu retro essent reiecti, maiora tormenta in cuniculum comportant: ac fundamenta turris labefactare conantur: id quoque vbi parũ processit, denuo ad fossas redeunt, quæ cum iam propemodum plenæ essent, ingentes nauium malos ad murum applicant: quibus scalarum loco vsi, in summum nituntur. Nostri vero & si tædas, stuppam, picemq; & quicquid ignem facile concipit, in eos mitterent, tanta tamen subeuntium fuit pertinacia, vt in vltimum discrimen eo die ventum esset, nisi Mascarenna velut huic malo prospiciens, intra murum semidirutũ aggerem excitasset, è cuius area quadraginta milites propugnare possent. huic propugnaculo Antonius Passanna præesse iussus. quam prius ipse tenebat proximæ turris præfecto reliquit: quod is cum satis magnam militum manum ad vigilias obeũdas haberet, vtramque tueri ad tempus posse videretur. Præterea Antonius Rodericus è turri, quæ in portu est, cum suo milite ad Fernandum Castrum transit. qui locum omnium infirmissimũ, ac maximè suspectum tuebatur: neque à mari quicquã periculi timebant, cũ nullę hostium copiæ maritimæ in propinquo essent. Ita omnium curæ atque animi vtrinq; in turres, &

res, & fossas versi, à quibus hostes non solum terrore ignis repulsi, sed longioribus hastis pleriq; deiecti, & iã vano incepto fatigati in castra redeũt: ac dies aliquot reficiẽdis virib. tradũt. Interea Simonẽ Feũ de nocte pertrahũt, vnde facillime à nostris ex voce agnosci posset. Agnitus igitur cõtinuo cũ colloquiũ expeteret, & se cõditiones pacis afferre affirmaretq́: vbi præfectus aduenit, vt ab hoste edoctus erat, admonet, vt statum rerũ suarum animaduerterẽt: murũ dirutũ, turres laceras, ac pene captas esse, quibus amissis reliqua arx defendi nõ posset: nihilo tamẽ minus Rumicanem, si arcẽ dedant incolumitatẽ omnibus polliceri: naues insuper benignè daturum, quibus Chaulũ ad suos, aut si quo aliò velint, trãsportarentur: monere igitur vt sibi in tẽpore consulãt. neue eas cõditiones recusent, quibus fortasse posterius cum vti cuperẽt nõ liceret. Mascarẽna ad ea mãdata nihil respõdet. Simoni, atq; alijs qui eum adduxerant, ni subito discedãt, minatur. Rumicani renũciari iubet, nullam sibi cum hominibus perfidissimis pacem fore, quos propèdiẽ aut mortuos, aut captos se visurũ speraret. ad hãc vocẽ hostes omnia tormenta, quæ in eum locũ iam pridem intẽta habebant soluũt. id enim colloquium petiuerant, non tam spe quicquã transigendi, quam quod nostros agnita Simonis voce ad eam partẽ muri frequentes concur-

concurſuros exiſtimauerant. Verũ res eorũ ſpem longè fefellit. duo enim à noſtris ſoli deſiderati ſunt. Simon ſtatim è cõſpectu noſtrorũ ſubductus eſt. Poſtridie inclinato iam in veſperum die, delecti ex toto exercitu, quos Rumican corporum velocitate, & armorum leuitate aptiſsimos ad id ratus eſt. Hi duabus fere horis ante ſolis occaſum turrim Diui Io. aggrediũtur: quæ quãquã à Fernãdo Caſtro impigrè defenderetur, tanta tamen pertinacia aſcendere cõtendunt, vt iam pene ancipiti prælio ad manus ventũ eſſet. noſtri non minus periculo, quam pudore moti, ſe mutuo exhortantes impetum faciunt: ac triginta primos, qui iam aſcenderant, ex ſummo præcipitant: alios in ſcalis hærentes longioribus haſtis deturbant: ac deturbatos ſaxis, et igni ſuperingeſto obruũt. eum; habuit exitum eius diei oppugnatio: hoſtiumq; temeritas caſtigata eſt, qui facilem de noſtris victoriam ſibi promiſerãt, quos & paucos eſſe ſcirent, & morbis, ac laboribus feſſos. ſed cũ eos redintegratis viribus ferociores cõpe riſſent, omiſsis ſcalis redeũt iterũ ad tormẽta, magis inopia melioris conſilij, & vt noſtros laboribus conficerent, quam quod ad ſummam belli proficere putarent. Aliquot tamen è noſtris fragmentis ſaxorum vulnerati: vnus tantum amiſſus. Ex eo tempore cum vigilijs obeundis per ſingulas turres, vt antea

vero, cum nec erumpere ad opera deturbanda possent, quippe qui turribus vix tuendis sufficerent: & tormentorum iam nullus esset vsus: aliud comméti sunt remediũ. Erat inter duas turres, ad quas tũ maximè pugnabatur, ad imam fossam in ipsa rupe, angusta quædam velut crypta, lapidibus exterius in muri speciem obstructa, hanc nostri aperiunt, militibusq; intromissis nocte, dieq; continuato labore, lapides in fossam missos abstrahunt: per manus traditos in arcem inferunt, hostibus nihil interea sentientibus, vt qui prospicere in fossam nõ auderét, nostris sclopetarijs ad omnia loca idonea dispositis: & aurium vsum abstulerat strepitus materiæ in fossam coniectæ. Quatuor diebus, totidemque noctibus in hoc opere consumptis: cum alijs implentibus, alijs exhaurientibus fossam, mirarentur hostes cumulum non excrescere, plumbi libramento altitudinem fossæ explorant: ac labores suos irritos, inanesque conatus Sofari referunt. Ea res vehementer hominis animum perturbauit: non tam, quod præsens consilium parum successisset, quam quod nihil se in posterum machinari posse speraret, quod Mascarenna non facile eluderet: neque fortitudine modo, & laborum patientia, sed consilio etiam se à Lusitanis vinci moleste ferebat. Itaque anxius animi, cum multa secum

cum versaret, neque quicquam eorum quæ succurrebant, satis placeret, iam ingruentibus tenebris homines linguæ nostræ peritos ad muros summittit, qui nostros ad prælium prouocarent: Enimuero mulierum more intra tecta conclusos solem, & puluerē pati non posse: velut fractos delicijs, & gloriæ militaris oblitos domi desidere: non ita maiores eorum, non nuper Antonium Sylueiram ducem fortissimum bellum gessisse, sed cōgrediendo cum hoste: nō in munimentis, sed in manibus spem victoriæ gessisse: neque se tamen id militum, sed ducis proprium dedecus credere: miserari se fortunam tot virorum fortium, qui ab homine imbelli constricti, & vincti teneātur. suæ etiam sortis pigere, cui cum tali hoste res sit, è quo victo nullam gloriam speret: victus, si modo vir à fœmina vinci possit, in summo dedecore, & ignominia futurus esset. Hæc ab eo iactata, vt militem laudibus, ducem contumelia accenderet, vt se fortunæ committerent. At Mascarenna satis gnarus quo hæc pertinerent, & alioqui aduersus ambitionem satis firmus, cum nulla in eruptionibus spes esset, suos continebat, neque quicquam temerè aggrediendū censebat, eo præsertim tempore, cum minima etiam peccata in summā perniciē possent conijcere vniuersos. Hac spe destitutus Sofar omnesq; conatꝰ

suos frustra esse cernens, adeo excanduit, vt præ animi impotentia in conspectu exercitus lachrymas nõ tenuerit: quod postea cõpertum est ex literis Emmanuelis Rodorici, qui tum Dij in vinculis erat: quas ad Ioan. Dabreum Chaulum misit. Eo tempore fossis implendis hostes intenti erant. quæ res vt dixi, cum parum succederet: Sofar, id quod erat, ratus materiam à nostris subduci, ipse murum conscendit, vt aditus nostrorum, per quos in fossam commearent, dispiceret. & cũ intentis in fossam oculis, velut cogitabũdus in cubitum dextræ manus inniteretur, bombarda globo nequaquam in spem tantæ rei missa, capite cum dextra manu perfractis interficitur. Hic fuit Coij Sofaris exitus, & magni profecto imperatoris, & cui præter diuturnum rei militaris vsum, multę, magnæque virtutes & animi, & corporis adessent: quas omnes praua quædam ambitio corruperat: ac non solùm suæ religionis desertorem, sed omnium Christianorũ acerrimum hostem fecerat. nostris præcipuè hominibus, & si sedulo dissimulabat, infensus erat, quod eos maximè spei suæ obstare videret. Itaque sæpe illam ex eo vocem auditã ferunt, fore vt à Lusitanis occideretur. Ex repentina Sofaris cæde tantus stupor omnium animos tenuit, vt toto postea triduo vix sex sclopetæ in hostiũ castris auditæ fuerint: cum antea ita assiduè tormenta obstrepe-

rent, vt nec vocis, nec aurium pene vſus eſſet. Cum interea velut pactis vtrinque induciјs ab oppugnatione ceſſaretur, noſtriq; pro ſuo quiſque ingenio eius rei cauſas cõiectarent, ecce fugitiuus quidam Bramin tam læti nuntij præmium ſperans, ad noſtros venit: Sofarem narrat mortuum: in caſtris tumultuari: militum maiorem partẽ obſidionis diuturnitate feſſã: duces præterea animo concidere, quod omnia ſua incepta eludi viderent: eamq; noſtrorum hominum eſſe patientiam, vt in finem hyemis obſidionẽ facilè protraherent: hæc cum totis caſtris paſſim fremerent, ſe exiſtimare breui diſceſſuros: vnum eſſe Rumicanem Sofaris filium, qui eos moraretur. Hæc inſperata lætitia animos noſtrorum recreauerat, tanquam in præſentia defuncti periculis eſſent: cum ſubito bellum longè vehementius exarſit. Rumican enim Sofaris filius viginti quinq; annos natus, iam à pueritia Chriſtiani nominis odio imbutus, domeſtica inſuper calamitate accenſus omni arte retinere exercitum contendit. ac principio cum palam reluctando ſe nihil acturum ſperaret, obſecundando paulatim impetum illum, & conſternationem ſedat: literas à rege expectandas ſuadet: neq; integris viribus, ac ſaluo exercitu committendum vt potius fugiſſe, quam diſceſſiſſe videantur. Interea vt quiſq;

in ſupplementum exercitus miſſurum: prærogatiuam ſuffragij militaris de Rumicano confirmat. Igitur magno militum ſtudio celebratis exequijs Sofaris, maiore quam vnquã antea cõtentione ad opus reditũ Diruta reſtituunt, intermiſſa continuant, & ſi qua deeſſe videbantur, adijciunt. Aduerſus eam partem muri, quam maxime labefactauerant, frequentiora fiunt caſtella: vt inuicem ſibi auxilio facilius eſſe poſſent, & pluribus tormentis murum citius diruant. Aduerſus hæc, in turri Diui Ioannis duo Cameli oppoſiti, qui ex tranſuerſo opera, quæ ad Thomæam fiebant deturbarẽt. Eo enim tota vis hoſtium incubuit: ac ruinis turris Ramoſæ duo caſtella erigunt. Eo comportati duo Baſiliſci, duo cameli, tres ſphæræ, & iã his tormentis, quę in turre Diui. Io. erat, omnem ad nocendum viam obſepſerant, & turrim cui Ant. Freirus præerat, propemodum totã diruerant, foſſasque circa Thomæam aſsidue implebant: noſtrorum vero militũ cæſi non pauci: Cęteri aut vulnerati, aut morbis ex aſſidua fatigatione continuati laboris languidi, vix arma ferre poſſe. præfectus tot malis vndique circumuentus vnam tuendam arcis ſpem habebat, ſi auxilia à prætore accepiſſet. Itaque ad eum ſcribit, quanta in difficultate verſetur, quantaque celeritate opus eſſet; & ne forte, quia prætor longius aberat, id ſe-

rum auxiliũ rebus perditis superueniret, literas ad præfectos præsidiorum in Bassaimo, Chaulo, cæterisque maritimis oppidis, quæ nostro imperio parent, mittit. cum his mandatis Ioãnes Coellus ad Hieronymum Menesium, & Ant. Sousam speculatoria nauicula vehi iussus: inde à Chaulo terrestri itinere (nam mare hybernis tempestatibus Imperuium erat) penetrare, iisdem ferè diebus quatuor millia Rumeorum, Abissinumque à rege Cambaiæ missa, magno reliqui exercitus gaudio tormentorum strepitu, tubarumque sono excepti. Ea res non modo spem victoriæ auxit, sed studia, & contentionem in opere faciundo accendit. præter calones, & baiulos mercenarios, vndique ex oppidis vicinis vulgi promiscui coacta turba, quæ materiam fossis implendis comportaret. Ea, ne sua multitudine munia confunderentur, diuisa: ac alij alijs ad signum tintinabuli succedere iussi: nunquam intermisso labore nostros vigilijs maximè fatigant. Ex hac turba, cum plurimi occiderentur, nunquam fere aberrantibus in tanta multitudine nostrorum telis. cæsi pro rudere, in fossam prouoluuntur; ac rursum alia iniecta materia operiebantur. ita cæsorum multitudo exercitum latebat. Nostri quanquam subtrahendæ materiæ non sufficerent, tanta tamen erat amplitudo, & altitudo fossæ,

vt om-

vt omnia ligna in eas iniecta velut profunda voragine hausta minime celeriter pro spe hostium cumulus cresceret. Itaque brachia murorum, & aggerem, quem tanto labore perduxerant, eodem deijciunt: arboresque vndique cóuectas, ac præcipue palmas (quarum ea regio feracissima est). Et iam trabibus aditum occultum nostrorum in fossam obstruxerant. Itaque nullo impediente opus paulatim crescebat, breuique fossam impleßent, nisi præfectus animaduerso materiam magna ex parte ligneam esse, atque incendio opportunam, tria dolia pice sulphureque plena in fossam conijecisset: atque immisso igne ingens latè incendium excitasset. aduersus hæc hostes velut id quod euenit veriti, amphoras fictiles aqua plenas ingerunt, quibus fractis aqua effusa magis flammá quam incendiũ restinxit. nam cũ in materia viridi conceptus semel ignis pertinacius hæreret, paululum aquæ iniectu sedatus vehementius exarsit: atque ingentem cumulum, qui iam fossæ altitudinem pene æquauerat, subito in puluerem redegit: qui ita subsedit, vt restincto igne vix tanti laboris, ac operis tandiu continuati vestigia apparerent. Neque segnius tamẽ eo damno accepto in proposito persistunt: vnamq; spem victoriæ in fossis implendis positam existimant. Igitur totam mercenariorũ manũ, quæ multudine
penè

ad fossam transuersam ad turrim Diui Thomæ peruenerant: nonnullosque è vigilibus incautos oppresserunt. Sed cum aliorũ concursu retro essent reiecti, maiora tormenta in cuniculum comportant: ac fundamenta turris labefactare conantur: id quoque vbi parũ processit, denuo ad fossas redeunt, quæ cum iam propemodum plenæ essent, ingentes nauium malos ad murum applicant: quibus scalarum loco vsi, in summum nituntur. Nostri vero & si tædas, stuppam, picemq; & quicquid ignem facile concipit, in eos mitterent, tanta tamen subeuntium fuit pertinacia, vt in vltimum discrimen eo die ventum esset, nisi Mascarenna velut huic malo prospiciens, intra murum semidirutũ aggerem excitasset, è cuius area quadraginta milites propugnare possent. huic propugnaculo Antonius Passanna præesse iussus. quam prius ipse tenebat proximæ turris præfecto reliquit: quod is cum satis magnam militum manum ad vigilias obeũdas haberet, vtramque tueri ad tempus posse videretur. Præterea Antonius Rodericus è turri, quæ in portu est, cum suo milite ad Fernandum Castrum transit. qui locum omnium infirmissimũ, ac maximè suspectum tuebatur: neque à mari quicquã periculi timebant, cũ nullę hostium copiæ maritimæ in propinquo essent. Ita omnium curæ atque animi vtrinq; in turres, &

res, & fossas versi, à quibus hostes non solum terrore ignis repulsi, sed longioribus hastis pleriq; deiecti, & iā vano incepto fatigati in castra redeūt: ac dies aliquot reficiēdis virib. tradūt. Interea Simonē Feū de nocte pertrahūt, vnde facillime à nostris ex voce agnosci posset. Agnitus igitur cōtinuo cū colloquiū expeteret, & se cōditiones pacis afferre affirmaretq;: vbi præfectus aduenit, vt ab hoste edoctus erat, admonet, vt statum rerū suarum animaduerterēt: murū dirutū, turres laceras, ac pene captas esse, quibus amissis reliqua arx defendi nō posset: nihilo tamē minus Rumicanem, si arcē dedant incolumitatē omnibus polliceri: naues insuper benignè daturum, quibus Chaulū ad suos, aut si quo aliò velint, trāsportarentur: monere igitur vt sibi in tēpore consulāt. neue eas cōditiones recusent, quibus fortasse posterius cum vti cuperēt nō liceret. Mascarēna ad ea mādata nihil respōdet. Simoni, atq; alijs qui eum adduxerant, nī subito discedāt, minatur. Rumicani renūciari iubet, nullam sibi cum hominibus perfidissimis pacem fore, quos propediē aut mortuos, aut captos se visurū speraret. ad hāc vocē hostes omnia tormenta, quæ in eum locū iam pridem intēta habebant soluūt. id enim colloquium petiuerant, non tam spe quicquā transigendi, quam quod nostros agnita Simonis voce ad eam partē muri frequentes concur-

concurſuros exiſtimauerant. Verũ res eorũ ſpem longè fefellit. duo enim à noſtris ſoli deſiderati ſunt. Simon ſtatim è cõſpectu noſtrorũ ſubductus eſt. Poſtridie inclinato iam in veſperum die, delecti ex toto exercitu, quos Rumican corporum velocitate, & armorum leuitate aptiſsimos ad id ratus eſt. Hi duabus fere horis ante ſolis occaſum turrim Diui Io. aggrediũtur: quæ quãquã à Fernãdo Caſtro impigrè defenderetur, tanta tamen pertinacia aſcendere cõtendunt, vt iam pene ancipiti prælio ad manus ventũ eſſet. noſtri non minus periculo, quam pudore moti, ſe mutuo exhortantes impetum faciunt: ac triginta primos, qui iam aſcenderant, ex ſummo præcipitant: alios in ſcalis hærentes longioribus haſtis deturbant: ac deturbatos ſaxis, et igni ſuperingeſto obruũt. eum; habuit exitum eius diei oppugnatio: hoſtiumq; temeritas caſtigata eſt, qui facilem de noſtris victoriam ſibi promiſerãt, quos & paucos eſſe ſcirent, & morbis, ac laboribus feſſos. ſed cũ eos redintegratis viribus ferociores cõpeŕiſſent, omiſsis ſcalis redeũt iterũ ad tormẽta, magis inopia melioris conſilij, & vt noſtros laboribus conficerent, quam quod ad ſummam belli proficere putarent. Aliquot tamen è noſtris fragmentis ſaxorum vulnerati: vnus tantum amiſſus. Ex eo tempore cum vigilijs obeundis per ſingulas turres, vt antea

minus suum obiret munus. Iam diuorum Io. ac Thomæ turres, & quod inter eas muri est, hostes aut diruerant, aut ita labefactauerant, vt per eas erumpere se posse existimarent. Itaque in eam partem, tota belli moles inclinauerat: omnium vtriusque partis animis ad has turres oppugnandas, & defendendas cõuersis: in turri quæ portus fauces seruat, Fernandus Caruallus intentissimas habebat excubias: ex ea enim velut specula magna pars vrbis cerni poterat. Igitur pridie Diui Iac. qui dies vicesimus quartus est Iulij, animaduersum est, omnes vias facibus collucere: magnosque cætus templa ingredientium, & egredientium passim vagari: audiebantur etiam canentium voces velut lamentis, precibusq; mixtæ, obsecrationumq; ritus, quales ad eum vsq; diem nullas audierant. Mascarẽna hac de re certior factus, omnium turrium præfectos admonet, vt suos in armis paratos habeant, hostemq; quam primum expectẽt: haud dubiè supplicationes illas eo fieri, quod omnibus viribus collectis, in summã dimicationẽ se parent: nobis tamen eo maiorem ac certiorẽ spem esse debere, quanto veriore cultu Deum promerere studemus: illis vero suas preces, peruersumq; sacrorũ ritum, quo numinis maiestatem offendant, in ipsorum perniciẽ versurum: hinc etiam de victoria bene ominari, quod Iacobi potissimũ festo

nos aggrederentur, quẽ diuũ Lusitani, ac tota Hispania præcipuo quodã honore prosequitur: cuiusq; nomine aduersus Christiani nominis hostes pugnaturi pro tessera fere vtũtur. Nostri cũ his admonitionibus dimissi ad discrimẽ se vltimum parauerãt, cũ hostes paulo ante lucẽ aciẽ struũt: ac nostros incautos opprimi posse rati, summo silẽtio ad vrbem ducunt. Eorum aduentum vexilla, incerta etiamdũ luce cõspecta, prodiderũt, vnũq; in primis, quod in lõgissima hasta Mahometẽ pictũ habebat, cuius velut ductu victoriam sibi pollicebantur. His igitur animaduersis clamor ex omnibus turribus se mutuo exhortantium tollitur: ab hostibus, qui iã se non posse fallere videbãt, maior redditur. Vix signũ in arce tintinnabulo datũ erat, vt ab omnibus partibus ad omnia intenti essent, cũ iã ad manus ventũ est: ac alijs conscẽdẽtibus, alijs subeũtes è superiore loco, igni, ferro, ac saxis, omniq; telorũ genere detrudentib. acerrime pugnatur. circa turrim Io. ac Thomæ maxima belli moles ingruit: quæ circiter sex millibus hostium oppugnabantur. Mascarenna cum expedita manu quocũque clamor vocabat, subsidia submittit: vbi maius aliquod discrimen imminebat ipse obuiam ibat: nec vllum boni militis, aut ducis eo die munus prætermisit. Contrà hostiũ duces suos admonere paucitatis nostrorum,

suæ

fuæ multitudinis, neq; cum hominibus iá ré esse, sed verius cũ hominũ simulacris, vulneribus, vigilijs, fame, morboq; cõfectis. ad extremũ sacramenti memores esse debere: cũ nuper in téplis cõiurasset, se nõ nisi victores in castra redituros: præsente hoc ipso Mahomete, quẽ suę quisq; fortitudinis, aut ignauię, iurisiurãdi seruati, aut violati nũc testẽ, mox vltorẽ habituri essent. Omniũ igitur ad hũc diẽ oppugnationũ hæc fuit acerrima: cũ spes, desperatio, vetus odium recenti ira cumulatum omnium animos variè versarẽt: cum in illius diei euentu Indiæ regnum positum vtraq; pars arbitraretur: milites vbi muri deerãt frequentes cõglobati se hostibus obijciebãt: è locis superioribus ignibus passim coniectis hostem deterrent. cum in ea re fere nostri vnicum præsidium positum putarẽt, paulum abfuit, quin summam perniciem attulisset: venti enim sub auroram acrior vis coorta flammas, fumumque in nostrorum ora inferebat: adeoque omnia repentina nube inuoluit, vt nec quid hostes molirentur cernerent, nec suos prope agnoscerent. & cũ sulphuris odore intercluso spiritu vix honestè moriendi locus superesse videretur, statim præter omnium spem secuta cum serenitate tranquillitas. Ea res à nostris in religionem versa animos addidit. itaque renouato impetu se mutuo cohortati, hostes

denuo deturbant. Et iam mutuo conſpectu reddito, tantus inter turriũ præfectos eorũque milites ex æmulatione ardor cohortus eſt, vt niſi ratio cõmunis ſalutis potius, quam ſuæ ſingulos tenuiſſet, eruptione pugnatũ eſſet. Thomææ enim turri præerat Ludouicus Souſa cum cohorte nobilium adoleſcentiũ: proximam Diui Ioann. turrim prætoris filius Fernan. Caſtrus tuebatur, horum vterque cum contenderet, vt penes ſe hoſtis fugati gloria eſſet, cum magna hoſtium clade, multisque ſuorum vulneribus vterque præclarum virtutis ſuæ ſpecimen edidit. Egregiam quoque eo die operam nauauit Antonius Paſſanna, qui ex aggere, quẽ tuebatur, ita hoſtes infeſtauit, vt eum locũ, quẽ ob humilitatem muri ſemidiruti facillimũ aditu ſperauerant, magis etiam quã turres ipſas vitarent. multi circa eum locum vulnerati: ſupra trecentos ſclopetis interfecti. Interea dũ hæc circa turres geruntur, inopinata calamitate, vnde minime expectauerant, penè omnes circumuenti ſunt. Erat prope Iacobæam turrim rupes quædam ſatis ardua: is locus, quia natura ſatis tutus videbatur, minus quam cætera munitus erat; Maſcarenna tamen, quia ſuſpectum habebat, modicum in ea præſidium collocauit: ſed cum circa alias turres omnia cõfuſo tumultu, vt in nocturno prælio perſonarent, milites ad clamorẽ

ſuorum

ſuorũ velut ſigno dato exciti relicta rupe occurrũt: hoſtes verò ad omnia intẽti relabẽte æſtu in mare per vada penè iã ſicca manũ circũ mittunt: hi omnia ſpe ſua opportuniora nacti, rupẽ cuſtodijs nudatã alij alios ſubleuãtes, conſcẽdunt: ac ſicubi locus opportunior erat, ſcalis admotis in arcẽ penetrant, & iã dubia adhuc luce in proxima rupe ædificia ęque etiã deſerta ingrediũtur: ac velut iã omnia ſuæ poteſtatis eſſent, etiã ad prædã vertũtur: ex his vnus mulierem in ædicula nactus, trepidam, ac pene exanimatam metu, bono animo eſſe iubent: cultellum petit, quo ſclopetã vt videbatur impeditam purgaret, ac ſi quid pecuniæ haberet, rogat: illa animo recollecto benignè omnia pollicetur, ac velut id ipſum, quod pollicita erat, factura, interiorem domus partem ingreſſa, per poſticum elabitur: ac vicinam quandam mulierem nomine compellans, arcem captam, ac omnia plena hoſtium eſſe clamat. ad hanc vocem excita alia è proximo mulier animi plane virilis, haſtam arripit, ac pro foribus ſtãs hoſtes intra domum cohibet, ac totum angiportum aliquandiu tuetur. Interea Maſcarenna tam trepido nuncio acccepto, cũ parua manu, quam circa ſe ad omnes caſus paratam habebat accurrit: omnia plena hoſtium videt: mulieres tantum complures adeſſe, quæ tenebris, & locis cognitis adiutæ tumul-

tu verius, quam prælio eos remorentur. Aduentu igitur præfecti ingenti clamore, qui speciem maioris turbæ faceret, à mulieribus sublato cōcurritur. qui in rupe erant, statim præcipitantur: cæteri per vicos passim uagi, ac locis ignotis impediti obtruncantur: interim ab alia parte non minus tumultuosè affertur, hostes iam irrupisse tanta multitudine, vt necesse sit è turribus accersiri subsidia. Mascarenna vero: siue quod ex vano timore eum nuncium ortum existimaret, siue quantum periculi esset, si turres suis præsidijs nudentur perspiciens, cum sua cohorte illuc aduolat, vnde periculum nunciabatur. sed cum id vanum comperisset, vnde venerat regressus, iterum hostes per rupem ascendētes comperit: nam siue eum digressum senserant, siue rarescentibus tenebris loca magis explorata sibi rati, resumpta audacia rursus ascenderant, ac rursus aduentu præfecti deterriti, cum magna strage repelluntur. triginta circiter, qui in vnum locum se conglobauerant, ad vnum omnes cæsi: qui per domos ab initio prædæ cupiditate dilapsi erant, passim à fæminis, ac promiscua turba iugulantur. hæc ferè dubijs tenebris gesta. Iam dies exorta hominum, & armorum stragem ostendebat. Minor itaque trepidatio, sed pugna nihilo remissior in meridiem vsque protenditur: quo tempore cum hostes multa

multa conati, vndique cum magna cæde reiecti, fessi in castra se recepissent: nostri præter suam & hostium spem, ex hac clade incolumes ad vota & supplicia versi, gratias primùm deo agunt, cuius numini, ac potentiæ, non suis viribus, & consilijs victoriam de hoste, arcem seruatam, suamq; incolumitatem acceptam referunt. Deinde inito numero vtrinque cæsorum, comperiunt è suis septem tantùm amissos: circiter quadraginta vulneratos. hostium supra mille in fossis, ac turrium ruinis inuenti. intra arcem verò cum tā angustus esset ascensus, vt vix bini penetrare possent, trecenti qui ingressi erant omnes ad vnum cæsi: quos ex habitu & genere armorū facile apparebat ex selectissima iuuētute fuisse, qui ea nocte, quæ oppugnationem præcessit, in templis coniurauerāt, se nisi victores in castra non redituros. In his etiam vnus ex Iuzarcanibus est inuentus: ita enim vocantur, qui potentia ac nobilitate cæteros pręcellūt. supra mille & quingenti ex hostib. vulnerati: magna pars flāmis ambusti, miserabili etiam nostris spectaculo, capta signa militaria complura, in his etiam Mahometis, cuius supra meminimus, imago. omnia fumo, ac fuligine fędata, & flammis semiusta. funus deinde occisorum magno militari studio celebratū. Milites pro cuiusq; virtute

à præfecto laudati, & ad cætera perferenda confirmati. fœminarum vero, quæ complures in arce erant, cum toto obsidionis tempore, tum hoc præcipuè die virtutis enituit: nam cum antea non solùm ea, quæ propriè ad earum curam existimant pertinere, sedulo fecissent, sed lapides ac terram quò opus esset ferrent, cuniculis faciendis & aggeribus struendis militarem laborem iuuarét, tela in muros comportarent, vulnera obligarent, ægrotos curarent: eo vero die alienato à periculis animo, & velut sexus oblitæ, contineri non poterant, quo minus inter pugnantes versarentur, ac belli partem, sicubi opus esset, cum viris capesserent: & cum plerisque inter ministrandum viri aut propinqui vulnerati occurrerent, nullam earum aut luctus domesticus, aut terroris species oculis obiecta ab opere deterruit. Secundum hanc pugnam nostris spes facta est, hostem tanta repulsum clade, aut soluturum obsidionem, aut per aliquot dies quieturum. Contra Indi nostros, quos paucos esse sciebant, partim cæsos, partim sauciatos cum putarent, instandum rati, nec vllum respirandi tempus dandum: nouum Mahometis simulacrum magis horribili, quam antea, specie hastæ affigunt. Caput erat ingens: capilli ad cubiti longitudinem in humeros demisi simulacrum operiebant.
Ad

Ad hoc rurſus coniuratione facta, vigeſimo ſeptimo die Iulij arcem denuo oppugnare aggreſſi. ſed cum noſtros ſpe ſua paratiores inueniſſent, lentius in muros ſubibant: ac niſi principes, qui agmẽ cogebant, vltimos protruderent. ac regredientib. minitarentur, in caſtra ſtatim reuerſuri videbãtur. nam cum primi qui aſcẽderãt deiecti eſſent: magnuſq; ollarum ignitarum numerus eſſet infuſus: ibi miſerabilis facies oculis obiecta eſt. Indi enim ferè omnes aut goſſipio, aut lino ad veſtem vtuntur. Ignis itaq; deſuper immiſſus: cum in ea velut fomenta incendij incidiſſet, flamma ſtatim per totos cuneos peruagata, latè relucebat, tanta celeritate, vt momento temporis corpora cute nudata, aut vndique ita pendente, velut in lora conciſa eſſet, oculis exuſtis, oriſque ſpecie amiſſa, deformes trunci ingentem horrorem cernẽtibus afferrent; nec quiſquam in tanta calamitate, ne contagio corriperetur, opẽ afferre auderet. Quibus vero ignis inhæſerat, velut cæci, & amentes, cum nec arma detrahere poſſent, nec flammam reſtinguere, præcipites quò impetus ferebat, nullo ſui, aut hoſtium reſpectu procurrebant. Noſtris vero ab igne longè minus erat periculi, quod panno fere laneo veſtiebantur: manuſq; chirothecis, femora, ac tibias ocreis è corio munierant: vt & ignem ipſi tractare, & ab hoſte

 conie-

cõiectum excipere, ſine magna pernicie poſſent. Sed cùm iam ad id genus veſtis, coria nõ ſuppeterẽt, multis iã tegumẽtis igne corruptis. nullus. n. fere dies abibat, quin ſupra ducẽtas amphoras ſulphuris, hoſtes in arcẽ immitterẽt: Maſcarẽna tapeta precioſiſſima è pellibus inauratis, in eũ vſum per manipulos diſtribuit. ab latere prætereà duob. tormentis camelo, & ſphera magna ſtrages edita. Ea. n. tormẽta ita cõmodè poſita erãt, vt nihil aduerſus eorũ vim obijci poſſet. Itaq; hoſtes vndiq; male habiti à noſtris, trecẽtis amiſſis, pluribus etiam ſaucijs in caſtra redeunt. noſtrorum perpauci vulnerati, nemo occiſus. Hæc fere ad Thomæ ac Ioan. turres geſta: in quas tota belli moles ſe inclinauerat. Interea tamen ab nulla parte, neque ab hoſtibus, neq; à noſtris ceſſatum. Nã & foſſa turris Iacobææ impleri cœpta erat: & caſtella ad operas tuendum paſſim erecta: & in medio ardore pugnæ admota muris teſtudo: & ſub ea milites omni genere ferramentorum ad id inſtructi murum diruunt. hi ſtatim vbi animaduerſi ſunt, cum magna cæde ſubmouentur: ad opera diſturbanda tormenta locis commodis diſpoſita, alia pro turre Iacobæa, alia pro Thomæa: aduerſuſque mortarium ingens cum magno numero minorum tormentorum oppoſitum: in quibus cũ parum momenti videretur, rurſus ad

ſoli-

ſolitas artes verſi, frequentiora caſtella, maioresque aggeres excitant: quibus protecti per omne id tempus foſſas implebant: neque vlli toto oppugnationis tempore noſtris moleſtiores fuerunt, quam transfugæ Chriſtiani. & primi laceſſebant, & vehementiſſimè inſtabant, & ad perſeuerandum hortabantur: neq; quemquam eorum aut patriæ reſpectus, aut religionis, cultusque priſtini, quem ipſi ſe abieciſſe, niſi ſi quando Turcis gratificari volunt, negant, vt vel ad noſtros redirent, vel hoſtium conſilia iudicarent cõmouebant: quinquotieſcunq; colloquẽdi facultas erat, omnia tẽtabãt, vt nos ad deditionis cõditiones pertraherent: noſtris.n. vires præſentes fractas, & debilitatas eſſe, auxilij ſpem præciſam, ſibi in caſtris fortiſſimum adeſſe exercitum, à tergo regnum opulentiſſimum, vnde milites & commeatũ, quoties opus eſſet, liberè aſſumant: Iuzarcanem perhumanum, ac facilem eſſe, ac facile ab eo impetrari poſſe, vt, ſi ſe ſtatim dedãt, omnes incolumes dimittat: nec ſua pertinacia animũ natura mitem exacerbent. Noſtri cõtra hominum ſceleratorum perfidiam execrari: qui corpus & animũ ita lucro addixiſſent, vt exiguæ mercedis gratia, vtrũq; perditum irent. In præſentia pœnas, quæ ab hoſtibus exigi poſſunt, minari: in poſterum æterna illis ſupplicia expectanda æquiſſimo dei iudicio,

dicio, cuius auſpicijs certam ſibi victoriam propediem polliceretur. Dum hæc ad Dium geruntur, poſtridie quam aſperrima illa oppugnatio cœpta eſt, Lembus appellit à Baſſaimo; nouem erát in eo milites lectiſſimi, qui maioris auxilij ſpem faciebant, ſed tardioris multo, quàm res tanta poſtulabat: litteris nimirum ad prætorem terreſtribus itineribus Goam perlatis, quod mare hyberno ſydere tum maximè tumidum, imperuium eſſet. Huius nauiculæ aduentus quantum noſtrorum animos ſpe recreauit, tantum labores ac pericula auxit. Nam hoſtes cum per exploratores, quos in maritima ora collocatos habebant, certiores facti eſſent, milites pluſquam mille à prætore miſſos in Baſſaimo hyemare: ac mare viderent minus tēpeſtuoſum per aliquod dies fuiſſe, quàm quiſquam hybernis menſibus in illis regionibus meminiſſet: & nauiculam illam cum maxima noſtrorum gratulatione & gaudio exceptam ſenſiſſent: procul dubiò ſibi perſuadēt, auxilia non longè abeſſe. itaque, quanquam ſæpe magna clade reiecti eſſent, denuo rem tentandam cēſent: ac maiore quam vnquam antea conatu, circa meridiem, quod tempus in calidis maximè regionibus quieti dari ſolet, quam occultiſſimè poſſunt ordines explicant: ac partito labore, ab omnibus ſimul partibus impetum faciūt, tanta celeritate, vt

prius

prius pene in muris cõſpecti ſint, quam quiſquam venientes ſenſiſſet. ſubito ad arma cõclamatum. Primum impetum ſtationes, quæ in excubijs erant, exceperunt. reliqui tam tumultuosè accurrunt, tantoque ardore ſe in confertiſſimos inferunt, vt qui aſcenderant, ad vnum omnes interempti ſint. Repétina enim illa trepidatio, ita vltimi diſcriminis cogitatione, omnium animos perfudit: vt ſuæ ſalutis immemores, velut in certam ſe perniciem conijcerent. Ac prima impreſſione primis coercitis, qui ſequebantur minimè retardati, ſiue quod ſuos intra arcem pugnare crederent, ſiue quod ad hanc velut vltimã oppugnationem animos obſtiuauerãt, alios alijs impellentibus in ſumma nituntur. Noſtri ſedata trepidatione, ad ſolitas artes vertuntur: ignes deuoluunt: ſclopetis multos conficiunt: ac maioribus globis ex tranſuerſo miſſis ſcalas vna cum hominibus deijciũt. In hac pugna omnia fere eædem fuerunt, quę in ſuperioribus: iam notis inter ſe artibus, niſi quod hoſtes maiore quàm vnquam antea pertinacia contendiſſent, feſtinantes finem bello imponere ante aduentum auxiliorum: & noſtri omni alia ſpe ſublata, aut vincẽdum, aut moriendum ſcirent Et quemadmodum eiſdem artib. & animis, quibus antea, pugnatum eſt: ſic idem pugnæ fuit euentus. Hoſtes inferendis accipiendisq; vulneribus feſſi, ſub occaſum

occaſum ſolis ſe recipiunt, circiter mille ſuorum amiſſis: quorum magna pars in primo congreſſu ceciderat. Hæc pugna omnem ſpem hoſtibus ademit, arcis per vim capiendæ. & tamquam pro certo haberent, noſtra auxilia non procul abeſſe, tormenta omnia colligunt, certi diſcedere, ſi ſubſidia ad noſtros in tempore veniſſent. Obſidio tamē interim continuata: & cum iam rumor de aduentu prætoris paulatim euaneſceret, ad cuniculos extruendos, ne quid intentatum relinquerent conuerſi. Interea in arcem ad vltimum malorum ventum erat, foris bello; intus fame graſſante: ad tātamq; rerū omniū ventū erat inopiā, vt frumentum quadragies multiplicato precio væniret, gallina decem aureis venderetur: nec tanto propoſito precio, inueniretur tamē qui vēderet: niſi ſi quis ſuo ſe victu neceſſario defraudans, ſaucijs aut morbo laborantibus id daret. & qui acceperant non emptum, ſed donatum interpretabantur. Iam murium feliumq; carne paſſim veſcebantur. quidquid herbarum aut radicū vſquam erat, ſine diſcrimine in victus vſum conuerſum. His malis patientia militum victa: & qui ad eum diem tam obedienter imperata fecerant, ſæpe de erumpendo conſilia inierunt: & iam vitæ ſpe proiecta, dū aliquid virium ad pugnam ſupereſſet, in hoſtium potiſſimum caſtris morerētur. Verū Maſca-

renna

renna variè animos tractando, eos consolabatur, nunc spe auxilij propinqui, nunc hostium confessione, qui desperata victoria, de fuga quotidie cogitarent: neq; se in mora futurum, quo minus cum eis erumperet, nisi morte eorum arcem, & vna cũ arce quicquid in India præsidiorũ Lusitani tenerent, prodi videret. Accessit his malis illa difficultas: quod puluis bombardicus deficere cœperat, adeoque parcè suppetebat vnde fieret, vt vix in singulos dies parari posset quantum vni tormẽto sufficeret: & amphoræ igni sulphureo in hostes mittẽdo comminutæ erãt: neq; ollæ supererant aut vsui domestico, aut pulueri excoquendo. In hũc vsum à Mascarẽna excogitatum, vt bini imbrices cõponerẽtur, suppletis bitumine cõmissuris. ita paululum pulueris in vsum quotidianum cõficiebatur. Interea hostes dies noctesq; in cuniculis excauandis cõtinuabãt, quos in turrim D. Ioa. direxerãt: quod ea infirmissima omniũ esset, & ad id maximè opportuna. Erat n. sita partim super rupẽ: & partim in vetere fossa, quæ arcẽ ambiebat, cũ ei præerat Ant. Sylueira. Emanuel Sousa qui illi successit, turres deiectas à fundamentis, firmiores quã antea instaurauit: fossaque latiori inclusit. cum ad Ioannis turrim ventum est, cætera vt erant, reliquit. veteris tantum fossæ partem noua inclusit. Id cum hostes animaduertissent,
omnes

omnes suos conatus eò verterunt: ad murum propinquum opera admouent: sub quibus tecti quanto maximo possint sonitu imam eius partem demoliuntur: alij cum ingẽti fragore saxa in fossas conijciunt: omnia de industria strepitu ac tumultu complentur, ne à nostris cuniculum molientes prȩsentiri possent. Ita continuato per aliquot dies opere, ad transuersum cuniculum peruentum est, quem nostri id ipsum, quod euenit, veriti, multo ante perfoderant. Ligneos etiam equos, aliasque complures machinas ad eam turrem opponunt: & quam proximè possunt ad muros admouent. Nostri interea bõbardis machinas disturbãt: dolium puluere sulphureo plenum ad exitum cuniculi, vbi cum transuerso committebatur, vt igne ac fumo hostes eò ingressos exanimarent, obijciunt. Eisdem diebus, quibus hæc ad turrim gerebantur, Guzarates quidam ex eo genere calonum, qui seruilem in morem verberibus ac supplicijs materiam in fossas ferre cogebantur, propius ad murum accessit, velut vitæ tædio morti se vltro obijciens. is cum à milite inuitatus vt ascenderet, facilè annuisset, acceptus in arcem ad Mascarennam ducitur. quis esset, & cur transfugisset, cum respondisset: de consilijs hostium ecquid sciret rogatus, fabulam ad quam agendam missus erat, intrepidè orditur: Regem Patanæ cum magnis

magnis equitum ac peditum copijs in Cambaiam descendere: hoc biduo Moiatecânem à rege missum in castra venisse, literasque ad Rumicanem attulisse, quibus iubebatur obsidione soluta, cum omni exercitu ad regnum tuendum venire: iam currus ac iumenta tormentis auehendis comparari: Rumicanē antequā discederet, diem statuisse, quo die. D. Io. turrim toto exercitu admoto aggredi decreuisset: à qua si per vim repulsus esset, sine mora castra moturum. Multa erant quæ indicis orationem confirmarent: veteres regum Cambaiæ, & Patanæ inimicitiæ: & tormenta superioribus diebus, incertum qua de causa, amota: & lentior solito oppugnatio, velut ad vltimi conflictus euentum se præparantibus: & loci, qui petebatur, infirmitas. Et quod de Moiatecanis aduentu indicauerat, verum erat: id tamen nostros cælauerat, militum quatuordecim millia cum eo vnà venisse. Nostri igitur in eius diei discrimen (neque enim longe aberat) alacrius quā ad vllū vnquā certamen se præparabant: quod pro certo putarent, eo die aut honesta morte, aut victoria, malis præsentibus & imminentib. se liberatum iri. In id ergo tempus intenti, se ad dimicationem parāt: cuius potestatem toties à præfecto sibi negatam, hostis iam iam facturus esset. Eo tempore Fernandus

Ff Castrus

nandus Castrus cum febri vehementer laboraret, nec admonitionibus, nec precibus, nec auctoritate cuiusquam retineri potuit, quo minus partem periculi in se capesceret: neq; ferendum existimabat, vt qui periculis aliorum toties subuenerat, locum sibi propriè commissum in extremo discrimine desereret. Itaque animi viribus corporis infirmitatem dissimulans, suorum animos ad pericula subeunda hortando, præparat: rerum præclarè gestarum à maioribus in India & Africa commemoratione accendit: parua sæpè manu hostium numerosos exercitus fusos ac fugatos: oppida capta: vnúquéq; præsentium sui priuatim decoris, ac rerum per tot menses, quibus obsessi fuerunt, gestarum admonet: neminem esse omnium, qui nó eo tempore decem aut plures hostium occiderit: esse nonnullos, qui totas à se cohortes extinctas meritò gloriari posśint: Diuinum verò præsidium cum Lusitanis in omnibus bellis semper adfuerit, in hoc non defuturũ, quo nullum vnquam iustioribns de causis sit susceptum: quæcunque humano consilio prouideri possent, ea præfecti sapientia ac diligentia prouisa: itaque in hoc prælio, quod vltimum futurum esset, eum quem superioribus diebus animũ præstitissent, præstare debere: semperq; illud secum cogitent, fortisśimum quemq; tutisśimum esse. Ijs ille adhortatio-

hortationibus,animos suorum sponte paratos,in expectationem conflictus erexerat. Et iam decimus Augusti dies aderat, quem maiores nostri Diuo Laurentio consecrauerant:hostesque prælio destinarunt. Iam signa ex oppido efferri cœpta:maioresque,quã ad eum diem visæ fuerant, in armis copiæ productæ: & nostri stationibus per murum dispositis,ad impetum eorum excipiendum stabant parati: cum Indi vbi primum intra teli iactum venerunt,velut subito terrore perculsi retrocedunt: ac iterum statim velut turpis fugæ puderet, renouato impetu incurrunt: ac denuo eadem timoris simulatione,qua antea fuerant vsi, retro abeunt. Mascarenna pro certo habens id fraude agi,ad Ferdi. Castrum mittit, qui admoneãt: vt cum suis in tutiorem locum se recipiat: paucos in speciem tantum pro muris relinqueret:non dubium esse, quin hostis ignem cuniculis admoturus esset. Vix perlato nuntio, impetu longe maiore quàm antea illati, statim se trepide recipiunt. Hec simulatio eò pertinebat, vt ad turrim tuendam quamplurimos nostrorum contraherent.Id cum iam abundè fecisse viderentur: procul intentis in eam oculis, doli euẽtum expectant. Interea è turri Ramosa magnam ignis vim quidam coniecit: qui per semitam puluere sulphureo constratam, repente in

veterem fossam, ac per eam in cuniculos puluere sulphureo nitroq; plenos cucurrit: ac statim incendio latè fuso, cum spiritus in angusto loco inclusus egredi niteretu, rturrim à fundamentis conuellit: ac partem eam, quæ ad fossam pertinebat, tanta vi sustulit, ac rursum libero cœlo euanescens dimisit: vt non modo corpora hominum, sed saxa ingentia ruina ipsa collisa & comminuta sint. Altera pars quæ in rupe stabat minore impetu, sed nihilo minore perniciemilitum corruit: fragmenta enim saxorum passim volantia, si quos nonpenitus obtriuerant, cruribus aut brachijs fractis trũcato in miserabilem morẽ corpore, semianimos inter ruinas prostrauerant. Quidã maiore vi in altum elati, quantũ penè oculi acies sequi poterat, suo pondere cadentes contriti sunt: nonnulli velut tormento missi in aciem hostium proiecti sunt: quorum morte non contenti homines crudelissimi, in deformia ac trunca cadauera sæuiebant. Viginti quinque præter suam & aliorum spem incolumes euaserunt, è quibus tres post perierunt. Cæteri ad nonaginta quinq; maiori ex parte nobiles clarisq; orti maioribus, vario mortis genere perierunt. in his Fernandus Castrus duodeuiginti annos natus: cuius in ea adhuc ætate tanta fuit prudentia, & consilij maturitas: vt ea pars arcis vnde potissimum ab hoste timebatur

batur periculum, ei commiſſa ſit: totoque obſidionis tempore ita ſe geſſit, vt nullum in eo magni imperatoris munus deſideraretur: magnumque ſui deſiderium apud omnes reliquit: quippe in cuius ingenio, ſi maturuiſſet, magnum rei Luſitanicæ præſidium eſſe poſitum credebant. Horum omniũ corpora poſtea requiſita, ac per noctem à mulieribus ſepulta. Huius turris ruina (nam à fundamentis vſque ſublata erat) latè viam hoſtibus in arcem patefecit: neque illi, occaſioni tantæ rei defuerunt, iam pridem in eam ſpem inſtructi ac parati. Ex ijs qui calamitatem eam euaſerunt, quatuor Luſitani venientium hoſtium impetum exceperunt. cæteri enim aut corporibus vulneratis erant inutiles, aut animis attonitis nondum ſui compotes erant. Maſcarenna cum octo militibus in ſubſidium venit, Sacerdote Chriſti Crucifixi imaginem ſeu vexillum præferente: ac nunc ſingulos, nunc vniuerſos magno clamore ad pugnam hortante, eius auſpicijs pugnarent, qui vt omnibus vitam daret, vnus mori voluit: cuius ductu nec de victoria eſſe deſperandum, nec mortem timendam: eo itaque animo certarent, vt qui ſupereſſent certamini, ad præclaram ſe victoriam reſeruatos putarent: qui caderent, aditum ſibi ad immortalitatem per mortem factum crederent. Hæc aliaque pro loco ac

tempore clamitans, accurrentib. vndiq;, qui prope erant, pauci aduersus tantam multitudinem hostium pugnam aliquandiu sustinuerunt. Cæteri ex lapidibus ac materia turris prostratæ, murum in ruinis ducere incipiunt, ac terra iniecta velut aggerem solidare: ac præter omnium expectationem ante noctem opus confectum est, omnibus in id vnum conuersis: quod reliquam spem salutis in eo positam viderent, si hunc aditum obstruxissent. prælium nox diremit: hostes in castra reuersi, magna omnium indignatione, quod iā via in arcē patefacta, tanta exercitus, cui quatuordecim millia recentium militum triduo ante accessissent tam paucos homines omnibus malis, quæ fert bellum confectos, loco depellere nequiuerint. In hoc congressu ex Indico exercitu plus minus trecenti occisi: vulnerati octingenti. aliquot è nostris inter muniendū ceciderūt: In quibus Ioannes Chirurgus egregius: cuius mortem conspectiorem fecit Isabelis Maderæ vxoris constantia. Ea erat florente adhuc ætate mater ex eo quatuor liberorum: ac summa cōcordia cum viro ad eum vsq; diē vixerat: cuius mortis cum spectatrix adesset, nō modo non lachrymis & luctui se dedit, sed mulieres se consolantes castigabat, & ad opus secum vt redirent iubebat ferebant enim omnes materiam ad aggerem struendum, ac sibi & suis

& suis liberis, si quando vsus posceret, eundem exitum optabat, quo nullus posset esse præclarior. Ea nocte agger muro exæquatus est, gradusque facti. Hostibus quanquam toties depulsis, ex hac nostrorum calamitate animi aucti: & quoniam in primis cuniculis conatus illis tam feliciter successerat: alios in alias turres perducere conantur. auxit eorum insolentiam per eosdem dies mare tempestatibus agitatum: quæ res omnem auxiliorum spem ante finem hyemis nostris ablatura videbatur. Igitur omnibus iterum locis admota tormenta: ac maiore quam vnquam antea ardore, ad oppugnationem reditum: eumq; aggerem in quo Ant. Passanna præsidium agitabat, demoliri conantur: murumque aggeri iunctum tanta vi feriunt, vt eius concussi sonitus nostris suspicionem fecerit fundamenta cuniculis tentari. hunc murum cũ nulla vi labefactare possent: magnam lignorum vim congerunt: ac struem pene muro adæquatam, supposito igni incẽdũt: ac residẽte iam flamma, vt propius adiri posset, Siphonibus aceto in saxa calentia immisso ea putrefaciunt. Inter hos conatus, quartodecimo augusti die, Antonius Monisius, & Garcia Rodericus cognomẽto Tauora, in parua nauicula cum paucis militibus appellunt: qui spe maioris propediem auxilij omnium animos vehementer cõ-

firmarunt. Ex his enim intellectum est, Aluarum Castrum maximum natu filiorum prætoris, Franciscumque Menesium cum quinquaginta nauibus, cum quibus paulo minus mille militum esset, à Goa soluisse, nec longius quadraginta millibus à Dio abesse, adfuturosque, vbi primum per tempestates liceret. se verò non sine maximo periculo ad arcem peruenisse, dies noctesque egerendis aquis fatigatos: fluctibus enim assiduè in nauiculam irrumpentibus vnum inuentum esse remedium, vt omnes in vnam partem versi, eò nauem inclinarẽt, dum exhauriretur. Interea dũ deflagrat ignis; ne ab vlla parte cessaretur, cuniculus in Thomæam turrim, quã murus contingebat, perducitur. sed cùm in transuersos cuniculos incidissent aditus obsepiũt: ac iniecto puluere sulfureo, ignẽ inferũt: & ne turri deiecta ruinæ statim, vt antea factum est, munimentis obiectis obstruerentur: suos instructos propius continent, vt statim erumpere possent. Mascaréna vbi hostem paratum ad ignem inferendum videt: suis signum dat, vt se recipiant. Ibi hostium nimia festinatione, ancipiti periculo penè vtraque pars afflicta est: nam cum transuersum cuniculum opere tumultuario male obturassent, magna vis flammæ fumique ab ea parte erumpit: omniaq; intra arcem ad instar noctis densis tenebris

operuit:

operuit: & ſpiritus per eam partem libere erumpens, minus validè turrim commouit: cuius pars, quæ labefactata fuerat, exterius prolapſa, hoſtium trecentos, qui propius ſteterant ad erumpendum intẽti, ruina ſua oppreſsit. reliqui nihil eorum clade deterriti, qua quiſque poteſt, in murum euadit: ac iam Thomæam turrim pene occupauerant: cum noſtri, qui per tenebras cæci in pericula ruẽtes in murum aſcenderãt, iam rareſcente fumo, hoſtes conſpicati, ſclopetis eos adoriuntur, ac ſupra ducentos occidunt, reliquos deterrent. Vna potiſsimũ res Luſitanis fuit ſaluti, quod hoſtes paucitatem eorum ignorarent, nam cum vix centum & quinquaginta eſſent, qui arma ferre poſſent: omnes tamen idoneos locos præſidijs tam commodè diſpoſitis tenebant, vt quocunque irruptio tentata eſſet, alij alijs auxilium ferrent. ea res fecit, vt hoſtibus multitudinis ſpeciem præberent. et quanquam rationem inire nõ poterãt, vnde tam ſæua hyeme mari innauigabili ſubſidiũ veniſſet: veniſſe tamen ſibi perſuadebant. Igitur quamquam arx multis locis diruta eſſet: et quæ adhuc ſtabant, tormẽtis labefactata mox ruitura viderentur, oppugnatione, quam ſępe fruſtra tentauerant, omiſſa, quæ ſupererant diruere ſtatuunt. et quando aliter non poſſent, tectorum ruina præſidium opprimere. Paucis ergo diebus

sacram ædem quæ in arce cæteris altior extabat, magna ex parte diruerant: et fastigia ac tecta reliquarum ædium deiecerant. Et quatenus in corpora sæuire non poterant: in hęc impotentiam suæ iræ ostendũt. Interea omnibus ad belli munera intentis, serui tres genere Indi, siue desperata salute præsidiariorum, siue melioris fortunæ spem secuti: qua in mare arx spectat, per anfractus rupis mutuo conatu se iuuantes, in aquam delapsi ad suos pernatarunt. qui diligenter interrogati, iureiurando affirmant, nõ plures sexaginta militibus in arce superesse, qui arma tractarent: cæteros qui tot prælijs superessent, ita vulneribus ac morbis esse confectos, vt potius oneri sint, quam vllum momẽtum præliantibus adferant. Illi, vt fert natura mortalium, proni ad ea credenda, quæ vehementer exoptabant: & qui scirent magnum Lusitanorum numerum varijs belli casibus perijsse, se mutuo exhortati, in vltimum laborem parati essent, arcemq; dirutam ac propugnatoribus vacuam inuaderent, in Thomæam turrim impetũ faciunt, cum ibi globũ circiter sexaginta militũ offẽdissent, cætera propugnatorib. vacua rati, ab alia parte irrũpere conantur. cũ illinc quoq; non minoris cohortis occursu, cum magna strage repellerẽtur: in castra reuersi, irã ab re male gesta collectã, in fugitiuos tanquam mendaces effundunt.

fundunt. Ad opera quæ cœperant perficienda reuersi, murum igne & aceto putrefactũ multis in locis ferro perforant: per ea foramina complures Indos, qui in arce seruiebãt, sclopetis vulnerant. hi enim ad radices muri in loco cauo, cui fossæ nomẽ erat, habitabãt vicosq; omnes adeò infestos fecerunt, vt nemo fere prodire in publicum, aut per arcem ministeria obire auderet. Aduersus id malũ optimũ Mascarénæ visum est, parietibus perforatis, omnes ædes peruias facere: vt tecti in omnes partes commeare milites tutò possent. Profuit ea res pręcipue aduersus globos ex stupa & Gosipio puluere oblatos: qui in tecta ac vicos proiecti, cum magno terrrore prouoluebantur, conceptum incendium latè fundentes. Eodem tẽpore diuerso loco, ad Iacobæã turrim magna contentione vtriusque partis certatum: dũ nostri transuersis cuniculis Indorũ cuniculos impediũt. Eo anim aduerso, interfepto quod in medio erat spacio, Indi ignẽ subijciũt: ac turrim antea labefactatã ac iã pene nutãtẽ magna ex parte diruũt. ea ruina sine dãno nostrorũ, ac stantib. muris tota in fossã procubuit: secũq; Camelũ traxit: quo potiti hostes ab ea parte nostros vehemẽter infestabãt: & admoto à nostris camelo ipsi inuicem infestati. Erat vicina turri domº, quã cætera intactã ruina nudauerat: de ea occupãda acerrimè pugnatũ. Dũ hostes, eiº

aditu,

aditu, qui ad ipsos versus erat. Lusitanos prohibent: tandem opere tumultuario, obiecto muro nostri eos excluserunt. multis vtrinq; vulneratis, nonnullis ex Indico exercitu interemptis, certamen diremptum. Vicesima-secunda Augusti die Ludouicus Mello cognomento Mendosa, & paucis interiectis diebus Eduardus Menesius Comitis Feiræ filius, & Georgius Menesius cū octodecim militibus paruis scaphis appulerunt: classemque Lusitanā nuntiāt nō lōge abesse. Hi quia recētius aduenerāt, ad Thomæam turrim, vbi plurimū laboris erat, missi. eius maiorē partē hostes à regione, quā cuniculis diruerant, ingresſi tenebāt, quos Mascarēna recēti milite fretus, continuo deiecit. Ad hunc tumultum signo dato, omnes Indorum copiæ ex vrbe suis subsidio aduolant: ac per tres turres continua ruina prostratas, aut semidirutas vno tempore irrumpunt. Et quia vehemens imber repente effusus vsum tormentorum ademerat, certamen ad manus venerat: hastisq; vtrinq; pugnatum. multi ex nostris, sagittis sauciati: cuius teli vsus Indis vulgo est plurimus: quibus longo certamine fatigatis, ac iā se recipientibus, imbre cessante statim serenitas secuta est. Hāc occasionem nacti Christiani, è maioribus tormentis globos in confertos ordines iaculātur. Ea res latè stragem edidit. Hæc sub occasum solis gesta, cum per

sex

ſex horas continuas pugnatum eſſet. poſtridie huius diei Ioannes Taidæus, & Franciſcus Gillus, qui duobus lembis cum triginta militibus aduenerant, in arcem excipiuntur: nec iam fere dies vllus erat, quin noua auxilia venirent, quæ eo maius quam pro numero gaudium noſtris afferebant, quanto propius ad interitum ventum erat. Magnum etiam momentū delati cum his vna nautæ attulerunt: quibus ad opera admotis, vetus miles à continuo labore non nihil recreabatur. Indis noſtrorum pertinacia vnā ſpem victoriæ reliquam fecerat: ſi totam arcem funditus diruiſſent. Igitur vno tempore, diuerſis locis cuniculos facere aggreſſi, iam ad murū peruenerant, qui Paſſannæ præſidium ſuſtinebat. is immiſſo igne, ſua ruina turrim ſecū traxit, ſine vlla noſtrorum pernicie, qui ſuperiorum dierum calamitatibus admoniti, ſe in tempore receperunt intra alterum murum: quem id, quod euenerat, metuentes, interius conſtruxerāt. & hoſtes velut idipſum fore rati, tormentis iam antea diſpoſitis, vt noſtros pro ruinis muri pugnaturos de improuiſo adorirentur, ad primum ruinæ fragorem aduerſus locum iam antea animo deſtinatum, magnum numerum ingentiſſi globorum fundunt. Ab noſtris verò adeo nuſquam ceſſatum eſt, vt eo die præfectus ipſe lapides & materiā muro ſtruendo comportauerit.

tauerit. Illud miraculo propius visum: quod inter tam varios hostis conatus nemo Lusitanorũ eo die sauciatus fuerit. Hinc repulsi, ad Thomæam turrim occupãdam animum adijciunt. Primũ pauci inter ruinas obrepentes, latus quod in fossam vergit, muri casu patefactum, ingrediuntur: complures cum id successisse viderét, secuti, lapides comportantes muros pluribus locis transuersos ædificant: post quos tuti cũ nostris, qui reliquam partem turris tenebant, æquo marte pugnabant: donec Basiliscus in æde sacra qua deiectis turribus nostri loco propugnaculi vtebantur, in eos versus, eorum munitiones deiecit. Vigesimo octauo Augusti die, Aluarus Castrus, & Franciscus Menesius, cum parte classis portum ingrediuntur: ac trecentos & quinquaginta milites in arcem exponũt. Cætera classis viginti quinque nauium, vi tempestatis retro Bassaimum, vnde venerat, reiecta. per totum deinde Septembrem modo singulæ, modo plures, obseruata mitiore tempestate Dium applicant. Hac manu recepta, ac per ea loca vbi plurimum erat periculi diuisa: & laxiore iam annona, nostri spe pleni, non iã quomodo se tueantur, sed qualiter hostem offendant, consultant. Tres ergo Cameli locis idoneis per muros positi, omnia circa adeo infesta hostibus fecerunt: vt nemo citra fossas prodire auderet. Inter

eos

tos vtrinq; spe, viribusq; satis sibi cōfiden-
tes, Basiliscus ingens inter ruinas iacens cer-
tamen conciuit. Hunc cū rotis in terram de-
mersis, & fragmentis murorū impeditis no-
stri ad se retrahere nequirent: funes alliga-
runt, ne hostes eum ad se pertraherent. Hoc
ergo tormento strenuè defenso, & hostibus
cū satis magna cæde pulsis, qui nuper aduene
rāt, sermones primum serunt, iā nō amplius
in ruinis velitandū, neq; cæco marte in sub-
terraneis cuniculis inuicem eludere oporte-
re: enimuero aciem struendam, clara luce in
campum prodeundū, manumque aperto iā
marte cū hoste conferēdā: has vere Lusitanas
esse artes: sic hostem repellēdum potius, quā
expectandum, dum magis fessus, quam fuga-
tus sua sponte decedat. Hæc, vt cuique mini-
mum erat consilij, ita maxime laudare. Accē
debat animos præterea æmulatio: vt si penes
Mascarennam laus defensi præsidij esset, se
perfecti belli gloriam laturos Et hostes co-
gnito per exploratores prætoris aduentu
castra muro circunducto communierant ad-
uersus repentinas nostrorum incursiones:
quorum numerum quotidie nauibus appel-
lentibus augeri videbant. Id nostri timoris
indicium interpretati iam palam in Masca-
rennam probra iacere; ac per éum vnum sta-
re dicere, quo minus obsidio cum hostium
clade solueretur: minari, si pugnæ signū no-
lit

lit dare,non defuturum in tam nobili iuuẽtute,quę ſequerentur:aut ſi reliqui pari cunctatione eam laudem negligant, ſe vel luteum præpoſituros ducem, cuius auſpicijs rem gerant. Quid enim aliud Maſcarennam eſſe quam vnum hominem,cui multi adſint virtute vel pares, vel etiam fortaſſe ſuperiores? Hanc eorum amentiam auxit pugna illa de baſiliſco, cuius ſupra meminimus: hoc verò flagitium eſſe,ſi timidiſsimus hoſtis non modo ad pugnam, ſed ad prædam etiam ſe paret. Ita concitatis animis, ad ædes præfecti concurritur: quem vbi non compererunt, domi occultari rati, etiam ædibus minãtur. Maſcarenna hoc motu audito, cum Aluaro Caſtro & Fran. Meneſio deliberat: & cum omnibus tentatis remedijs, fruſtra tumultũ ſedare conaretur,conſenſu multitudinis velut tempeſtate abreptus in poſterum diem, qui primus erat Septembris prælium edicit: in arce præſidia relinquit,ſimul ne inter pugnam cuſtodijs nudatam hoſtis inuaderet, ſimul vt ſi quid aduerſi,quod vehementer timebat,acccidiſſet:facilior noſtris receptus eſſet. Omnibus igitur ita ad pugnam animatis,paucis milites exhortatus, ne nimio pugnandi ardore, ac feſtinatione victoriam corrumperent: neue ordines relinquerẽt:in eo ſolo ſpem eſſe perrumpendi aduerſus tantã hoſtium multitudinem, ſi conferti pugnã

ineant.

ineant. Hæc cum præmonuisset, Aluarus Castrus, Franciscusq; Menesius primi sub signis progresi, in murum euadunt: ac iam intra castra pugnabant, Indis contra acriter se defendentibus. Qui secuti sunt cum murũ opinione sua altiorẽ cõperissent: re inopinata perculsi ibi hæserunt. id enim eos fefellerat, quod herba, quæ ad radicem muri lætius excreuerat, ac humiliorem videri ex arce prospicientibus fecerat, pedibus ascendentium proculcata: murum nudauit. hac eorum cunctatione hostes audaciores facti, cum multos sclopetis vulnerarent, nonnullos occiderẽt, pleriq; perterriti se inter herbas occultabãt. Hos Mascarenna veris probris increpans, ac domi seditiosos, in acie timidos, commilitonum proditores appellans, se sequi ac murum conscendere iubet. Igitur rursus conglobati impetu renouato murum superant: ac per trãsuersos aggerum anfractus, frustra Indis repugnantibus, ad pontem perueniũt, Hæc dum pro castris geruntur, hostis arcem vacuam ratus superante multitudine manũ ad eam capiendam circummittit. Id quidam è nostris conspicatus, cum parũ præsidij aduersus tantam multitudinem relictum crederet, magna voce exclamàt ab hoste arcem teneri. Ad hanc vocem trepidatione per totam aciem orta, ad arcem recurritur. Mascarenna nunc singulos reprehensans, nunc

ad vniuerſos proclamans nihil illic eſſe periculi, paucos retinuit: cum quibus iterum ſuperato muro, cum Caſtro Meneſioque, qui primi conſcenderāt, ſe coniungere contendit. Hæc paranti, miles occurrit, qui Frāciſcum Meneſium, ſe præſente, cæſum narrat: cadauer ab hoſtibus aſportatum. Aluarus verò Caſtrus ſaxo, cedente ad ictum galea, grauiter vulneratus eſt. Hoc igitur recepto, ac reliquijs à fuga collectis Maſcarenna reuertitur, pluribus vulneratis triginta amiſsis. Magnum ſui deſiderium in primis fecerunt Franciſcus Meneſius genere & factis clarus, ac omnibus, animi magnitudine alijsque virtutibus charus: Franciſcus Almeida, Lupus Souſa, Rodericus Fernandus, Franciſcus Gulielmus. Georgius Meneſius multis acceptis vulneribus modica ſpe vitæ, animam trahebat. Nonius Periera homo nobilis, Maſcarennæque in primis acceptus, acceptis ab eo ad gubernatorem litteris, Goam, vt commodius vulnera curaret, ire inſtituit. verum inter nauigandum iactationem non ferens, mortuus eſt. Hoſtes hoc ſucceſſu compreſſam noſtrorum temeritatem rati, iterum Thomæ turrim aggrediuntur: nec Baſiliſcum modo, quem antea tentauerant ruptis funibus ad ſe pertrahunt: ſed Leonem ac Saluagium (id quoque genus tormenti eſt) in iiſdem ruinis compertum, de no-

de nostris ceperunt. Turris ægrè defensa, exteriore muro prolapso, interiore iam procumbente, nisi Mascarenna interius aggerem obiecisset: qui ruentem sustineret. Interea hostes opus immensum, ac prope incredibile aggressi: latum fluminis alueum aggere constructo angustant: & quãquam fluminis altitudine, quæ facile quinquaginta pedes explebat, & maris æstu reciproco opus impediretur: eo vsque tamen coercent: vt pontẽ consterni posset: vt ex oppido Rumeorum compendio curribus portare possent commeatus, qui antea longo circuitu circumibant. Eodem tempore alia manus cuniculos in arcem agebat: vt quæ reliqua erant ædificia diruerẽt. Id opus eo magis properatum, quod rumor erat prætorem breui adfuturũ, ac vnà cũ eo supra tria millia Lusitanorum. Rumican verò cum supra viginti quinque millia militum selectissimorum in armis haberet, tantosq; in vrbe commeatus, tãtumq; belli apparatum, vt vel obsidionem quàuis diuturnam pati posset, non tam congredi metuebat, quàm ne subsidiorum aduẽtu obsidio arcis in longum protraheretur. Inter hæc sub finem Septembris, mixtus luctu gaudioque nuncius ad Prætorem perfertur: arcem quidẽ strenuè defensam, sed multos nostrorum cæsos: in quibus filium ipsius Fernãdum Castrum. Ille priuato dolore suppresso

multa de Mascarenna, & militibus eius honorificè locutus, ob rem bene gestam lætus veste preciosissima indutus, equum conscēdit: ac extra oppidum magno comitatu progressus, de totius belli ratione cum suis aliquandiu disseruit. equo deinde ad exercitationis militaris morem sæpius circũacto, ac libero decursu campi spacio confecto, magnam vultu lætitiam præferens, in oppidum redit. Ibi animo eius in priuato luctu tam constantem duplex casus turbauit: & funus Nonij Pereiræ, quod tum ducebatur: et nuntius de morte Frãcisci Menesij: Iam mitescēte hyeme, prætor gnarus quam celeri opus esset subsidio, Vascum Cunnan litora legere iubet: ac reliquas ex Aluari Castri classe naues violentia ventorum dissipatas, cogere: ac Dium ducere: Mascarennam vero monere, ne omnino ante suum aduentum eruptionem tentet. ipse alias quinque naues celerrimas armat (Lusitani qui soli hoc nauigij genere vtuntur, Carauellas, vocant) in hoc commeatus, puluis sulphureus, globi, ollæ, scalarum, omnisque generis ferramentorum magna vis imposita. in his item milites missi: quorum quadringenti sclopetarij erant. Eodem ferè tempore hostium aliquot naues, quæ militem ac varij generis mercem è sinu Arabico ad exercitum vehebãt, in nostros inciderunt: è quibus aliæ Chaulũ perductæ. in

ctę. in omnes nullo sexus, aut ætatis discrimine, animaduersum est. aliæ Dium pertractæ, quæ Turcicum militem ex Arabia vehebant, duce Coij Sofaris propinquo, cuius antea meminimus. Is cũ pro suo capite triginta millia ducatorum offerret, plus valuit ira, quam pecunia: eius reliquorumque capita in fluuium proiecta, vt æstu per aduersum amnem relabente, in castra hostium perferrentur. Id spectaculum hosti magis atrocitate rei auxit iram, quã dãno militum, animos imminuit. Igitur proni in vltioné, in eas, quę stabant turres, cuniculos agunt. & quãquam nostri transuersos semper obijcerét, nó potuerũt prohibere, quo minus igne subiecto, pars aliqua murorum dirueretur. Antonij Freiri turris, quà hostes spectabat, prostrata fossam impleuerat. Ad murum igne & aceto antea solutum duo cameli admoti, per foramina eius, vicos arcis infestos fecerant, globi etiam in cisternam nonnulli missi, è qua sola nostris aqua suppetebat. Aduersus hoc malum murus alius interius celeriter obiectus: & agger excitatus, in eo Camelus, aliaque aliquot tormenta posita, hostium impetum adeo compresserunt: vt eam muri partem postea nunquã tẽtauerint. & cum iã arce militum plena, ollas ignitas, vt antea sæpe fecerant, è propinquo inijcere non auderẽt, trabe funibus intenta ad antiquum mi-
 litiæ

litiæ more tormentum fabricantur: huic impositas ollas ignitas intra munimenta nostra iaculantur: multoq; plures quam antea. muri partes cuniculis prostrauerant: & nostri in transuersis cuniculis non magnum esse momentum iam sæpe experti, superante multitudine nouum interius murum per totum arcis spacium construxerant, quo municiméto omnibus turribus deiectis, spem habebant ad finem hyemis duci bellum posse. Hæc agentibus, October mensis peractus est. Principio Nouembris subiectus ignis cuniculis non satis obturatis, ideoque inualidus, non adeo multum damni nostris attulit. Interea Prætor coacto exercitu, idoneam ad nauigandum tempestatem nactus, Bassaimum cum classe proficiscitur. ibi paucos dies commoratus, dum copias è vicinis locis expectat. Interea Emanuelem Limam hominem notæ virtutis, & prudentiæ, & singulari in rebus gerendis felicitate, cum paucis nauibus Surratem vsque, maritimam orá exploratum mittit. multæ ab eo onerariæ captæ, quæ commeatus Dium ferebant. in omne genus animantium, militum ira sæuijt. Sextodecimo die cum præda ad prætorem Lima reuertitur. Iam prætor omnibus rebus ad nauigandum comparatis, magno in primis indigenarum numero coacto ad opera facienda, Lima cum viginti longis nauibus

præce-

præcedere iuſſo, ipſe cum reliqua claſſe vẽto ſecũdo Diũ tendit. Ille vt iuſsus erat, crebris excurſionib. in terrã factis, orã maritimã latè populatur. à Bramaluci prouincia tantum vim belli abſtinuit. Is principio belli, vt ſupra demõſtratũ eſt, à rege Cãbaiæ, cui vectigalis erat, ſolicitatus, vt Baſsaimi præſidiũ aggrederetur, in fide tamen noſtris pacta permãſit. reliqua ora maritima flãma, ferroq; vaſtata: in primiſq; Guzaratũ prouincia, quæ tota mari vicina eſt. quicquid nauium inuentum eſt, quicquid portuum aut villarum maritimarum toto eo tractu erat, veluti continenti incẽdio conflagrauit. terror etiã latius ſerpſit: & in interioribus continentis locis, trepidatum. Lima his, vt imperatum erat, confectis, ad Mortuorum inſulam (quatuordecim millia à Dio is locus abeſt) ad prætorem venit. Is cum octoginta nauium claſſe ſeptimo die Nouembris eò appulerat. claſſem in ancoris habet in ſtatione, vnde à Dio proſpici poſſet. Eò Maſcarennam acceſſit, ac habito cum eo de ſumma belli conſilio remittit. Scalæ frequentes in arce factæ, quibus è rupe demiſsis milites ſine trepidatione in arcem occultè acciperentur. per has triduo expoſiti omnes, per auerſam ab hoſtibus partem arcis, ſine tumultu ingrediũtur. quicquid erat tormentorũ per muros cõmodè diſpoſitũ, in hoſtium muni-

menta conuertitur: quibus pars muri quæ è regione arcis erat ædificata, per hos dies labefactatur. Hostes interea nostrorum consiliorum ignari, omnibus locis idoneis præsidia disponunt. ad Thomæam turrim, qua nostros erupturos putant, intentissimas habent vigilias: ollas, picem, puluerem sulfureum, magnã sagittarũ vim, ac saxa ingẽtia in muros comportãt. Partem murorum, quę ad fluuium pertinebat, nouis munimentis augent: tormenta maiora eò conuehunt, vt descensum nostrorum impedirent: totum id latus quod arcem respicit, quindecim millia militũ tueri iussa. septem millia Turcarum, Arabumque, & aliarum nationum, quæ bellicosiores putantur, in fronte posita ad primum impetum excipiendum, pontem fluminis per quem ad Rumęorum oppidum itur, septingentorum præsidio obtinent. Alijs circa locis ad quæ naues appelli poterant, fossæ præaltæ factę, ramisque arborum ac terra leuiter contectæ. Omnibus, vt videbatur, satis prouisis, tanta in suorum viribus erat Rumicani fiducia, vt paucitati nostrorum illuderet, & conatus, velut vanos, irrideret, neq; quicquam minus expectaret, quam vt conserere manum secum auderent: nostris contra cum nono die Nouẽbris prætor in arcem venisset, tantum gaudium fuit, vt nemo esset, qui de victoria velut ambigua dubita-

dubitaret. Prætor hoc ferè pacto suos instruxerat. in nauibus nautas tantum, & calones, quos Goa & Bassaimo aduexerat, reliquerat. Hi iussi erant omnes nauiculas, quæ remigio impellerentur, complere. Indi hastas erectas tenere, remiges altera manu remum agere, altera funiculos ignitos habere: amplum illis vexillum, quod prætoris esse videretur, datum. ita instructi, vbi signũ quod conuenerat, accepissent, iussi tympanorum, ac tubarum quantum possent maximo edito sono, ad Iacobi Lopis turrim tendere. Ea in angulo vrbis sita fuerat super rupem in mare obuersam: quam hostes initio obsidionis, quia nullum vsum eius putabant, diruerant: vt materia ad aggeres struendos vterentur: aduẽtu vero prętoris triduò instaurarunt, vt propinquo portu nostros, si eò appulissent, descensu prohiberent. Arcis tuendæ cura Antonio Correæ commissa. datum ad id militum quantum satis esse videbatur. Reliquus exercitus (ad tria fere Lusitanorum millia erant) iussi in posterum diem se ad prælium parare, ac tertia vigilia armati adesse. Cum, vt imperatum erat, cõuenissent: loco magis quam cætera edito, in area arcis, vnde prospectus in omnes partes erat, Ant. Custodius Franciscanus, homo integræ vitæ, ac summæ sanctitatis opinione, sacrum orditur. eo cum magno silen-

tio peracto, cæteris tacitè subsequétibus orationis verba præit. Christú omnipotentem precatus Deú, vt suú nomé à contumelia vindicet: suam potentiam hosti superbissĩmo ostendat: & hanc manum, quamlibet paruam, ipsius tamé auxilij fiducia innumerabiles hostiũ copias non reformidanté, spei, votiq; sui compotem faciat: ac in hostium castra, qui ad religioné eius euertendam coniurati venerant, tumultum, terrorem, & fugam conuertat. Hæc vbi dixisset, quáquá omnium animi spe, & fiducia erecti viderentur, Prætor tamen paucis admonendos sibi ratus, silentio facto, ita exorsus est. Si magnitudo ista animi, & alacritas quam in vobis intueor, aut ex vestrarum virium nimia fiducia, aut hostium ignorantia oriretur, comprimendam potius putarem, nec in præcipitia ruentes oratione etiam impellerem. sed cum & vos memineritis Lusitanos esse, quorú maiores ingentes sæpe, non Afrorum modo, sed & Romanorum copias parua manu fuderint: & hos eosdem esse hostes, de quibus hoc ipso in loco tam præclara victoria superioribus annis parta est: nemini dubium est, quin vtraq; pars suos animos, suos mores in discrimen adferant: alteri scilicet vincét: alteri fugient. neque enim æqua illis, & vobis proposita sunt vel pericula, vel prẽmia. nobis enim victis à tergo Oceanus tempestatibus inuius,

Lusita-

Lusitania quam petamns toto terrarũm orbe interiecto dissita: arx in quam fugiamus diruta: neque si incolumis sit, aliæ supersunt copiæ vnde subsidia expectemus. Illis contra pugnantibus omnia infesta: fugientibus à tergo latebræ, & spes plerisque redeundi ad suos: ad quos vt reuertantur, homines barbari, ne ignominię quidem notam reformidant. Illis ne si vicerint quidẽ, spes vlla emolumẽti est ex vnius arcis nõ adeo opulẽtę præda: nec è liberalitate regis quicquã est quod expectent, ærario diuturna obsidione exhausto, & fide barbarorũ cum fortuna mutabili. nobis vincentibus Indię regnũ victoriæ præmium proponitur. nã & parta seruabimus, & eorum animos, qui euentum huius belli expectant, confirmabimus: & hostes ita profligabimus, vt in multos annos vires resumere nequeant. Quicquid enim apud eos virium est, in Turcarum auxilijs positum est: cum his solis, qui non multo plures sunt quam vos estis, de gloria certandum est: his profligatis, non molto facilius illi è Thracia, & Macedonia auxilia accersent, quam nos è Lusitania. nam Asiæ gentes quæ in medio sunt positæ, aut non multo Indis bellicosiores sunt, aut non minus quam nos Turcis infestæ. Vulgus vero Indorum seruituti assuetum, in præmium victori cedet. Horum itaque memores

mores cum prælium inieritis, ita pugnate, tanquam sub oculis Regis Lusitaniæ res geratur: qui & vestræ virtutis idem iudex optimus, & remunerator est futurus: & suum honorem, maiorum gloriam bello partam, & orientis imperium, quod in huius prælij euentu positũ est, vobis absens cõmendat. Ita pugnate, tanquam nõ meo, sed dei præsentis, atque omnia intuentis ductu, aduersus eius hostes, omnis iuris diuini & humani expertes dimicaturi: neque existimate eum qui mortuus est, vt nos viueremus, permissurum, vt homines impij, qui eius morti illudunt, & potentiam contemnunt, impunè in nos insultẽt. nescio quid alijs vsu venerit: equidẽ ita animo affectus sum, vt cũ hoc signũ intueor (Christi cruci affixi imaginem manu ostendebat) mearum virium oblitus, vel si solus irem, de victoria minimè dubitem. Extremã eius orationem cum summa alacritate militum clamor subsecutus est poscentium, vt quã primũ in hostem duceret. Prętor acie intra arcem instructa, signũ quod conuenerat, dat his, quos in nauibus reliquerat. Illi maiore quam pro multitudine strepitu, vt iussi erant, in portum vrbis, qui est ad turrim Lopis, ac vicina litora naues dirigunt. Hostes incerta luce, cum in prætoria naue lumen, quod pro signo solebat esse, cernerent, prætorẽ ipsum adesse rati: & hastæ frequẽtes
in

in nauiculis erectæ, & ignis in funiculis passim interlucés, speciem totius exercitus præbuit. Itaque cum magno tumultu ad mare concursum est. Prętor vbi in castris hostilibus trepidationem sensit, apertis per silentium portis, incerta adhuc luce exercitum educit. In prima acie præerat Mascarenna cum suo milite, cuius fidem, & virtutem per tot menses expertus erat: adiecta ex reliquo exercitu Cohors quadringentorum militum. prætor cum alijs copijs paruo interiecto spacio consequitur. Primi erant sclopetarij, & ea manus quæ scalas ferebat: quibus ad muros hostium admotis, Mascarennæ miles notitia loci fretus, statim in castra irrumpit: ac cæsis, aut fugatis his qui pro muris erant, ingentem tumultum edit. consecuti statim hastati, iam aciem intra castra direxerant. Hostium qui occurrerant non adeo multi, cum magna strage in fugam versi. nam quod virium erat in exercitu, ad mare versum erat. hi cum ex suorum fuga castra iam capta audirent, ad subsidium suis ferendum versi. alijs fugiẽtibus, alijs, quò clamor vocabat, properantibus, totis castris tumultuatur. Indi quos res inopinata à principio perculerat, in pontis angustijs rursus conglobati resistunt: ac tormentis nostros aditu submouere conantur. Ibi, siue terror, & nocturnæ tenebræ hosti

hosti impedimento fuerunt, siue vt potius credi par est, præsens numinis fauor nostris adfuit, vnus tantũ globus missus est: eoque vnus è Lusitanis interfectus. reliqua torméta quater hostibus frustra tentantibus ignẽ cõcipere non potuerunt. nihilo tamen segnius pro ponte pugnatur: nostris successu, Indis loco superiore fretis. Ibi cum aliquandiu certamen hæsisset, prętor suos nunc increpare, nunc hortari, vt antequam tota hostium vis eò se conferret, pręsidia occuparent: põte semel capto, nihil fiduciæ hosti superesse, nisi in acie, vbi haud dubiè Lusitanus superior esset. His vocib. miles admonitus, renouato impetu, è turribus hostem deijcit: nõ incruenta tamen pugna. Quadraginta enim ex Lusitanis ceciderunt. Insignis in paucis vulnerum fœditas declarat, quantis viribus pertinaciaque certatũ sit. Cosmo Paiuæ gladij vno ictu femur abscissum. Vasco Fernando cum hostem pertinacius persequeretur, à tergo lorica decisa: & patefacta per vulnus vitalia. alteri quid supra oculos auresque erat è capite, à reliquo corpore ita diuisum fuit, vt non temerario ictu factum, sed arte ad ostentationem quæsitum videretur. Ponte occupato, iam omnia penes hostem in fugam spectare, vbi enim quod roboris in exercitu fuit, fusum est, Lusitani à tergo ita vrgebant, vt nusquam redire in ordines, &

con-

conferre aciem finerent. Mascarennæ miles præcipue iræ, atque odio indulsit: commilitonum tot prælijs cæsorum, & longæ obsidionis mala vlcisci cupidus. Itaq; quacunque irruerat, procellæ instar ingentem stragem dabat. Eius cohortis impetum Bragmines sagittarij, & hastati remorari conati, aciem ex aduerso dirigunt: ac nonnullos eminus vulnerant: sed vbi ad manus ventũ est, impetum non sustinuerunt. Per idem tempus in diuersa castrorum parte prætor summa vi turrim oppugnabat: alijsq; segnius subeũtib. ipse primus in muros euasit, sequẽti Laurentio Pyro Tauora, viro fortissimo, qui nunquam à prætore discesserat. Eduardus Barbudus signifer ter vi detrusus, atque è muro deiectus, tandem pertinaciter instando irrupit: & iam pluribus ingressis summa vi, & intra, & extra certabatur. Ant. Custodius linea veste, ac reliquo sacrificij apparatu indutus, imaginem Christi manu tenens, vbi plurimum erat laboris, & periculi, eò se inferebat: & nostros quantum poterat, hortabatur. Lusitanis præcipue missilia tela, sagittæ & sclopetæ infesta erant: quibus prope obruti paulum abfuit, quin è turri recesserint. Sed vbi per cohortes conclamatum est, prętorem cum fortissima iuuentute ingressum esse: eum si paululum certamen remisissent, prodi: id verò flagi-

flagitiosum rati, sese mutuo cohortati, tanta vi irruũt, vt nulla ratione impetus eorum sustineri potuerit, Antonio Custodio vexillum Crucis præferente. Ibi cum in turba lapidis ictu brachium imagini perfractum esset, tum palam proclamare, vt deo duce, de dei hostibus præsentis sacrilegij pænas expeterent: ac palam truncam imaginem ostentare, vindictam spretæ religionis militibus commendare. tanto furore miles ad hanc vocem incurrit, vt momento temporis omnes propugnatores è muris deiecerit: deiectos insecutus, tota castra strage profligauerit. nec hac calamitate accepta vlla vsquam hostium manus se pugnæ obtulit: sed ab altera parte cædes, ab altera fuga fiebat. Rebus in hac castrorum parte succedentibus, iam prætor suis ad signa reuocatis ad reliquas copias delendas pergit. erant ad sex hominum millia, quæ ad Lopis turrim opposita erant, aduersus nauales copias: hi cum nostros victoria feroces, sanguinis, ac pulueris plenos, magno gradu aduentare vident, statim in fugam vertuntur: in qua cum sua ipsi multitudine impedirentur, ac tumultus nauticus speciem alterius exercitus aduenientis præberet, incerti quid peterent, aut fugerent, alij se in flumen præcipitabant, alij cæci in ipsa pericula ruebant: pauci è tanta multitudine euasêre, qui

pro-

primo tumultu elapsi erant diuersa castrorũ regione. cæteri passim fœda strage vias com-pleuerant. A castris in vrbem statim itur. ibi præconis voce proclamatum, ne cuiquam parceretur, pœna grauissima adiecta, si quis contra fecisset. sed militi sponte sua satis ac-censo nihil ea denunciatione opus erat. nam ab initio huius belli non de imperio, aut glo ria, sed de interitu alterius partis certatum e-rat. Itaque victi nihil sibi reliquum ad mise-ricordiam impetrandam fecerant. passim i-gitur sæuitum sine vllius sexus, aut ætatis di-scrimine. in domibus latitantes protracti, ac iugulati in publicum proijciuntur. Præ-da oppidi, & castrorum in solatium tot labo rum militi permissa. erat autem ea ingens, qualem in opulentissimæ gentis exercitu cre dere par est, qui sine vllo metu hostili, om-nibus rebus suis collatis, sedes sibi perpetuas, ibi destinabant. His rebus confectis prætor equo conscenso, exercitum per oppidum, & castra in multas manus sparsum, colligit. Mi lites, vt quisque in notum inciderat, gaudio pleni, sese amplecti, & ad imperatorẽ suum concursu facto, eius virtutem, & animi ma-gnitudinem admirari: & qua quisque pote-rat contingere, amplecti, alloqui, eius virtu-tem, & prudentiam ad cœlum laudibus fer-re. Hanc tantam lætitiam auxit à Mascaren-na nuntius, qui ab ea parte hostem fusum &

fugatum diceret. itaque omnibus locis re bene gesta, manipuli aliquot circa fossas, & ruinas murorum dimissi, qui latitantes protraherent, ac perspicerent, si quicquam vlla ex parte hostilium copiarum restitisset.

HIc fuit finis nobilis illius ad Dium prælij, in quo eo die cæsa octo millia hostium, ex Lusitanis quinquaginta quinque milites partim in conflictu, partim ex dolore vulnerum, paucis post prælium diebus, expirarunt. Duces hostium cæsi: Rumican Sofaris filius, inter cæsorum cadauera vilissima veste contectus, ac vix tandem à nostris agnitus: item Acedecan, qui pridie quam pugnatum est cum quinque millibus in castra venerat: & Fidalcan, qui Turcis, externisque auxilijs præerat, præclari in primis nominis apud suos imperator: ex regno præterea Cambaiæ nobilissimus fere quisque, & primæ apud regem autoritatis. confluxerant enim in castra, vt regi gratificarentur, pleraque omnis nobilitas, tanta sui fiducia, vt non ad bellum, sed ad conuentum aliquem celebrem proficisci viderentur. Pauci capti vel nobilitatis, vel virtutis admiratione seruati. in his fuit Iuzarcan Abissin eius Iuzarcanis frater, qui in illa asperrima oppugnatione, quæ fuit vigessimo quinto Iulij, ceciderat. Tormento-

rum

rum omnis generis ingẽs vis in castris reperta, in quibus triginta fuere inusitatæ magnitudinis. Qui è tanta clade euaserunt, in sua quisq; oppida dilapsi. Moiatecan verecundia impeditus, ad regem accedere non ausus, cùm paucis, ijsq; magna ex parte vulneratis domũ redijt, nonnulli in oppidum quod septẽ millia à Dio abest, conuenerunt: ibi regis imperium expectaturi. E captiuis nonnulli aiebant in extremo prælio humana specie augustiorẽ super arcis sacrarium mulierem sibi visam, quę ita oculos perstringeret, vt prope cæci in prælium ruerent: tantamque nostrorum apparuisse multitudinem, vt prope deni in singulos Indos pugnare videretur. itaq; metu consternatos nũquã coire, aut aciem struere potuisse. Prætor hac parta victoria, duos pontes diruit: quibus insula continenti iungebatur: ac magno numero operarum adhibito ad rudera purganda, totam denuò arcem multo quàm antea firmiorem ædificare aggressus, primus ipse operi manum admouit: cuius exemplum reliquus secutus exercitus. Saucijs curandis curam diligenter adhibet. qui vulneribus ita debilitati erant, vt militare in posterum non possent, Bassaimum missi: agri ibi assignati. reliquis militibus pro cuiusque virtute præmia data: complures in equestrem ordinem relati qui inter honores militares amplissimus habetur. Hęc

ſunt, quæ ad hunc diem de ſecunda obſidione Dij comperta habemus: quæ Oliſiponem ad IOANNEM tertium inuictiſſimum Luſitaniæ Regem, anno ſalutis noſtræ. 1547. menſe Auguſto perlata, quanta potuimus fide retulimus.

FINIS.

